

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ การถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็ก
ในเขตภาคกลางตะวันตก

โดย
ทัตตริน วรรณเกตุศิริ และคณะ

มิถุนายน 2556

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ การถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็ก ในเขตภาคกลางตะวันตก

คณะผู้วิจัย

ดร. ทศธริน วรรณเกตุศิริ
รศ. อธิเกียรติ ทองเพิ่ม
ดร. กุลธิดา นุกุลธรรม
ดร. นันทรัตน์ เครืออินทร์

สังกัด

คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ: RDG5510024
 ชื่อโครงการ: การถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก
 ชื่อนักวิจัย: ดร. ทศธริน วรรณเกตุศิริ
 รศ. อธิเกียรติ ทองเพิ่ม
 ดร. กุลธิดา นุกุลธรรม
 ดร. นันทรัตน์ เครืออินทร์
 คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 E-mail Address: fedutrkr@ku.ac.th
 ระยะเวลาโครงการ: 12 เดือน

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) กำหนดแนวทางในการพิจารณาเพื่อการยุบ ควบรวม และการคงอยู่ของโรงเรียนขนาดเล็ก โดยคำนึงถึงทักษะและความต้องการของครอบครัวและผู้เรียน ศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็ก สภาพชุมชน การสนับสนุนจากองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น และกลไกกระทรวงศึกษาธิการ และ 2) ถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็กในภูมิภาคกลางตะวันตกของประเทศไทย จำนวนทั้งสิ้น 6 โรงเรียน ผลการถอดบทเรียนสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการบริหารจัดการด้านวิชาการ บุคลากร และงบประมาณของโรงเรียนขนาดเล็ก และปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จและข้อจำกัดในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก องค์ความรู้ที่ได้จากการถอดบทเรียนนำไปสู่แนวทางในการส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กต่อไป

คำสำคัญ การถอดบทเรียน และ โรงเรียนขนาดเล็ก

Lesson Learned from the Experiences of Small-sized Schools in the West-Central Thailand

Abstract

This research aims to study 1) guideline of consideration for closing, merging, and maintaining of small-sized school by recognition of views and needs of students and their family, potentials of small-sized schools, community, supports from the local government organization administration and education ministry's policy; and 2) lessons learned from the experiences of 6 substantial small-sized schools in the west-central Thailand through lessons distilled process. The findings of the lessons learned contribute to patterns of academic, human resource and budget management within the small-sized schools, and factors affecting the efficiency and limitation in improving quality of small-sized schools. Core knowledge of lessons learned serves as the guidelines to promote educational quality of small-sized schools.

Keywords: Lesson Learned and Small-sized Schools

บทสรุปผู้บริหาร (Executive Summary)

ในยุคทุนนิยมที่ผู้คนหลั่งไหลเข้าสู่สังคมในเมือง ละทิ้งวิถีชนบท ผู้ปกครองที่มีฐานะดีนิยมส่งบุตรหลานไปเข้าเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียงหรือโรงเรียนขนาดใหญ่ในตัวเมือง โดยมีความเชื่อว่าด้วยสภาพของโรงเรียนในตัวเมืองมีความพร้อมในการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพให้แก่บุตรหลาน จึงทำให้จำนวนนักเรียนของโรงเรียนประจำท้องถิ่นลดลงและกลายเป็นโรงเรียนขนาดเล็กในที่สุด ผนวกกับนโยบายทางการศึกษาของของรัฐบาลที่กำหนดสัดส่วนครูและจัดสรรงบประมาณยึดตามจำนวนนักเรียน ก่อให้เกิดปัญหาสภาพการเรียนการสอนปัจจุบันที่มีครูไม่ครบชั้นและงบประมาณตามรายหัวไม่เพียงพอต่อการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอน สื่อเทคโนโลยีต่างๆ รวมถึงโรงเรียนขนาดเล็กยังต้องรองรับการจัดการสอนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ครอบคลุมเนื้อหกว่า 8 สาระ และการประกันคุณภาพการศึกษาทั้งภายในและภายนอก ซึ่งซ้ำเติมให้โรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหาและมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องจนเข้ามาสู่ช่วงของนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กที่มีเป้าหมายลดจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กลงให้ได้ร้อยละ 50 โดยคาดหวังให้โรงเรียนที่เหลือมีครูครบชั้น พร้อมทั้งยังงบประมาณในการจัดรถตู้รับ-ส่งนักเรียน อย่างไรก็ตามในการดำเนินการยุบ ควบรวม และการคงอยู่ของโรงเรียนขนาดเล็กได้อย่างมีประสิทธิภาพจะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีนั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงความต้องการ ความคิดเห็น รวมถึงศักยภาพของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นสำคัญ พร้อมทั้งแสวงหาแนวทางบริหารจัดการด้านวิชาการ ทรัพยากรบุคคล และงบประมาณในโรงเรียนขนาดเล็กที่ชัดเจน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กอย่างยั่งยืนต่อไป โครงการวิจัยครั้งนี้จึงได้รวบรวมประเด็นความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีต่อคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก และนำวิธีการ “ถอดบทเรียน” ประสพการณ์โรงเรียนขนาดเล็กที่มีแนวปฏิบัติที่ดีในกระบวนการบริหารด้านวิชาการ บุคลากร และงบประมาณ เพื่อนำไปสู่การตอบคำถามว่า โรงเรียนขนาดเล็กที่มีคุณภาพซึ่งที่ต้องประสบปัญหาต่างๆ มากมายเช่นเดียวกับโรงเรียนขนาดเล็กอื่นๆ นั้นสามารถก้าวข้ามหรือจัดการกับปัญหาต่างๆ ได้อย่างไร เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้จากการถอดบทเรียนนำไปสู่แนวทางในการส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กต่อไป ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาให้เด็กและเยาวชนไทยได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพมากขึ้น

งานวิจัยนี้ได้ดำเนินการเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 เป็นการสำรวจประเด็นความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีต่อคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ระยะที่ 2 เป็นการถอดบทเรียนจากโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อรวบรวมองค์ความรู้และความคิดเห็นต่างๆ จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อกำหนดเกณฑ์ที่ควรใช้ในการพิจารณาการยุบ ควบรวม และการคงอยู่ของโรงเรียนขนาดเล็ก และเพื่อศึกษาทัศนคติ ความต้องการของครอบครัวและผู้เรียน ศักยภาพโรงเรียน การสนับสนุนองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นจากข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพที่รวบรวมได้ เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก โดยการดำเนินการและผลวิจัยมีดังนี้

1. หลักเกณฑ์ที่ควรนำมาใช้ในการพิจารณาเพื่อการยุบ ควบรวม และการคงอยู่ของโรงเรียนขนาดเล็ก

ผู้ปกครองนักเรียนและครูในโรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียน โดยให้เหตุผลสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น ระยะทางและความปลอดภัยในการเดินทาง การดูแลนักเรียนได้ทั่วถึง ศรัทธาของผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียน การปรับตัวของนักเรียน ความแตกต่างสภาพเศรษฐกิจของครอบครัว โรงเรียนขนาดเล็กส่วนหนึ่งมีคุณภาพทางการศึกษา โรงเรียนถือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน คุณภาพชีวิตนักเรียนและครอบครัว ห่วงแผนอาคารและสถานที่ของโรงเรียน ไม่มั่นใจในคุณภาพของโรงเรียนใหม่หรือโรงเรียนควบรวม สูญเสียแหล่งความรู้ในชุมชน ในขณะที่ผู้นำชุมชนและผู้บริหารสถานศึกษากว่าครึ่งเห็นด้วยกับนโยบายนี้ เนื่องจากคาดหวังว่า การยุบรวมโรงเรียนจะทำให้คุณภาพการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดการสอนครบชั้นและการสอนตรงตามศักยภาพของครู ความคุ้มค่าด้านงบประมาณ การลดความเสี่ยงด้านการบริหารจัดการเมื่อองค์กรมีขนาดใหญ่ขึ้น แก่ปัญหาการลดจำนวนของประชากรวัยเรียน รวมถึงผลจากการถอดบทเรียนโรงเรียนขนาดเล็กสะท้อนให้เห็นว่า “หลักเกณฑ์ที่ควรนำมาใช้ในการพิจารณาการยุบหรือควบรวมโรงเรียนจะต้องมีความยืดหยุ่น ไม่ควรใช้เพียงจำนวนนักเรียนมาเป็นเกณฑ์ตัดสินเท่านั้น แต่จำเป็นต้องพิจารณาในมิติทางการศึกษา สังคม เศรษฐกิจ และสภาพครอบครัวควบคู่กันไป” โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ประการที่ 1 มิติทางการศึกษา ความคาดหวังและความพึงพอใจต่อโรงเรียนขนาดเล็กของผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่อยู่ที่การอ่านออก เขียนได้ ความภาคภูมิใจในผลงานวิชาการของนักเรียน ไม่แตกต่างจากโรงเรียนใหญ่ ดังนั้น การคงอยู่ของโรงเรียนขนาดเล็กต้องพิจารณาคุณภาพการเรียนการสอนที่เป็นไปตามมาตรฐานเกณฑ์การประเมินรอบด้าน ทั้งความเก่ง ความดี และการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในสังคมเป็นสำคัญ

ประการที่ 2 มิติทางสภาพชุมชน/สังคม/เศรษฐกิจ ต้องพิจารณาสภาพความเหลื่อมล้ำ/ความแตกต่างทางฐานะและวัฒนธรรมของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง ความเป็นอยู่ ความสามารถของผู้ปกครองในการดูแลและส่งเสริมการเรียนรู้ของลูกหลาน ความต้องการ/ความจำเป็นของนักเรียน ผู้ปกครองนักเรียนและชุมชน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน โรงเรียน และองค์กรต่างๆ โดยมีมิติทางสภาพชุมชน/สังคม/เศรษฐกิจที่มีความสลับซับซ้อน การพิจารณาแนวทางดำเนินการเพื่อยุบ/ควบรวมโรงเรียนนั้นต้องพิจารณาอย่างถี่ถ้วนตามบริบทของแต่ละชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่มีความอ่อนแอมากเท่าใด โรงเรียนก็เป็นสถาบันที่มีความสำคัญมากขึ้นเท่านั้น ชุมชนที่มีปัญหา “ภูมิคุ้มกันวัฒนธรรมบกพร่อง” ยิ่งจำเป็นต้องมีโรงเรียนในชุมชนเพื่อเป็นเกราะป้องกันและชี้แนะทางการประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องให้แก่เด็กรุ่นใหม่ เพื่อการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้แก่เด็กนักเรียนต่อไป ในขณะที่ชุมชนที่มี “ความเข้มแข็งทางสังคมและเศรษฐกิจ” สามารถสนับสนุนโรงเรียนขนาดเล็กในด้านต่างๆ ได้ ก็สามารถช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐในการเกื้อหนุนโรงเรียนขนาดเล็กได้เช่นกัน ดังนั้น การดำเนินการยุบ/ควบรวมโรงเรียนในชุมชนเข้มแข็ง โดยไม่คำนึงถึงความคิดเห็นของคนในชุมชนจึงเป็นเสมือนการขับทอดรากฐานทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นเช่นกัน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อยุทธศาสตร์ของประเทศไทย

ดังนั้น การกำหนดหลักเกณฑ์ที่ควรนำมาใช้ในการพิจารณาเพื่อการยุบ ควบรวม และการคงอยู่ของโรงเรียนขนาดเล็ก จะต้องมิใช่เพื่อการเพิ่มจำนวนความคุ้มกันโดยคำนึงสัดส่วนระหว่างครูและนักเรียนเป็นหลัก แต่จะต้องตระหนักถึงการสร้างโอกาสให้เด็กในครอบครัวที่มีฐานะยากจน/ห่างไกลได้รับการดูแลเอาใจใส่ในด้านความรู้ คุณธรรม ทักษะชีวิตจากครู และกระบวนการกล่อมเกล่าผ่านการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างเต็มที่

2. แนวทางในการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

แนวทางการแก้ไขปัญหาคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กไม่ควรมุ่งเน้นการยุบ/ควบรวมโรงเรียน แต่ควรมุ่งไปที่การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนของโรงเรียนขนาดเล็กให้ดีขึ้น เพื่อดึงดูดให้นักเรียนเรียนในชุมชน ลดภาระค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัว พ่อ แม่ และผู้ปกครองได้ดูแลบุตรหลานอย่างใกล้ชิด รักษาวิถีทางสังคมที่คนในชุมชนร่วมกันควบคุมพฤติกรรมของบุตรหลาน สมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย (2554) ได้นำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาโรงเรียนขนาดเล็ก โดยมีแนวคิด “การพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้เป็นโรงเรียนชุมชน” ที่มีการจัดการโรงเรียนและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนทั้งในส่วนการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนชุมชน การดำเนินการ การระดมทุนและสรรหาทรัพยากรบุคคล และการประเมินคุณภาพการศึกษาในโรงเรียน โดยแนวคิดของโรงเรียนชุมชนนี้จะอาศัยชุมชนที่มีความเข้มแข็งและพร้อมร่วมมือร่วมใจสร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างเต็มที่ แต่ในสภาพสภาพความเป็นจริง ผู้วิจัยพบว่ายังมีโรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมากที่ยังคงอยู่ในชุมชนเพียงเพื่อรองรับบุตรหลานที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน ประกอบอาชีพรับจ้างและแรงงานเกษตรขาดผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง และหวังพึ่งพาโรงเรียนให้ดูแลบุตรหลานเสร็จสรรพ ทำให้โรงเรียนอยู่ในสภาพที่จำเป็นต้อง “พึ่งพาตนเอง” ผู้วิจัยได้เสนออีกแนวทางเลือกหนึ่งเพื่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กภายใต้ข้อจำกัดของงบประมาณและบุคลากรทางการศึกษาของประเทศไทย โดยยึดกรอบแนวคิด “การจัดการเรียนรู้อย่างมีมาตรฐานภายใต้ข้อจำกัดด้านบุคลากร” เมื่อปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็กโดยส่วนใหญ่คือ โรงเรียนที่มีครูไม่ครบชั้น จำเป็นต้องจัดการเรียนการสอนแบบรวมชั้น ซึ่งอาจใช้หลักสูตรคละชั้นหรือดำเนินการสอนแยกชั้นตามปกติแตกต่างกันไปตามศักยภาพ/ความเชี่ยวชาญของครูผู้สอนหรือนโยบายของผู้บริหารสถานศึกษา พร้อมกำหนดกรอบตัวชี้วัดคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กขึ้น โดยยึดกรอบการปฏิบัติงาน/สภาพการณ์จริงตามบริบทของโรงเรียนขนาดเล็ก โดยปรับจากแนวคิด Little (2006) ดังนี้

- 1) ด้านบริบท โดยกำหนดตัวชี้วัดเกี่ยวกับเป้าหมายของการศึกษาในระดับชาติ/นโยบายที่เห็นพ้องและสนับสนุนต่อการจัดการเรียนรู้แบบรวมชั้นให้สอดคล้องสภาพสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน
- 2) ด้านปัจจัยนำเข้า โดยกำหนดตัวชี้วัดเกี่ยวกับการมอบหมายและจัดแบ่งภาระงานของครู/แหล่งเรียนรู้

- 3) ด้านกระบวนการ โดยกำหนดตัวชี้วัดเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมและการอบรมครู/การพัฒนาวิชาชีพและสวัสดิการ/ โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก/การนิเทศการสอน/การตรวจสอบและประเมิน/เครือข่ายโรงเรียน/กระบวนการจัดการเรียนรู้/การจัดการชั้นเรียน/การวัดและประเมินผลการเรียนรู้
- 4) ด้านผลลัพธ์ โดยกำหนดตัวชี้วัดเกี่ยวกับคุณภาพทางการศึกษา/คุณภาพของครู/การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน/การปฏิบัติงานของโรงเรียน

แนวทางการจัดการเรียนรู้ต้องมีมาตรฐานภายใต้ข้อจำกัดด้านบุคลากรนี้จะเกิดความสำเร็จตามตัวชี้วัดได้นั้นขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูผู้สอน คณะกรรมการสถานศึกษาและชุมชน โดยแต่ละภาคส่วนควรปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ต่างๆ ที่ปรากฏจากกรณีศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กทั้ง 6 โรงเรียน ที่สะท้อนถึงความเป็นไปได้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กได้อย่างยั่งยืน

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้วิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ครู พ่อแม่ผู้ปกครองนักเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างมีความสนใจและทำงานร่วมกันส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษาได้ระดับหนึ่งในแนวทางที่แตกต่างกันไปตามบริบท/ความเชี่ยวชาญ/ความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อ “การสร้างการศึกษาที่มีมาตรฐาน” โดยการพิจารณาเกณฑ์คุณภาพทางการศึกษาที่เน้นความ “มีสุข” “ดี” และ “เก่ง” ของนักเรียนโรงเรียนขนาดเล็กเป็นหัวใจสำคัญ ดังนั้นการเสริมสร้างความเป็นเอกภาพของโรงเรียนขนาดเล็กจำเป็นต้องมีการกำหนดแนวทางที่ทุกฝ่ายควรเห็นพ้องต้องกัน คือ

- ความชัดเจนเชิงนโยบายของรัฐต่อคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก
- การวิเคราะห์สภาพครอบครัว สภาพชุมชน และความพร้อมของโรงเรียนขนาดเล็ก
- การจัดระบบหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก
- การปรับปรุงหลักสูตรผลิตครู/พัฒนาครูเพื่อรองรับการจัดการเรียนการสอนตามสภาพการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็ก
- การสร้างกลไกการศึกษาและวิจัยเพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนการสอน/การบริหารจัดการที่เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก
- การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นตามสภาพ/ทิศทางการพัฒนาของโรงเรียนขนาดเล็ก

ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนมุมมองในเชิงนโยบายว่า “รัฐควรเน้นการกระจายโอกาสและมุ่งพัฒนาคุณภาพทางการศึกษา โดยเติมเต็มจุดบกพร่อง/ข้อด้อยให้แก่โรงเรียนเหล่านั้นให้เกิดความเสมอภาคกันเสียก่อน การยุบโรงเรียนควรปล่อยให้เป็นไปตามกลไกธรรมชาติ” ซึ่งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้แสดงให้เห็นแล้วว่า โรงเรียนขนาดเล็กสามารถพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาภายใต้ข้อจำกัดด้านบุคลากรและงบประมาณได้ทัดเทียมโรงเรียนขนาดกลางและใหญ่ โดยรัฐควรให้ความสำคัญในส่วนของการบริหารจัดการในโรงเรียนขนาดเล็กในด้านเสถียรภาพของบุคลากรในโรงเรียน เน้นการบรรจุครูในท้องถิ่น ควบคุมเรื่องการย้ายเข้าออกของครูไม่ให้เกิดผลกระทบต่อการดำเนินการของโรงเรียน การลดภาระงานที่ไม่ใช่การสอน การปรับงบประมาณที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก “การจัดสรรงบประมาณที่ไม่เท่าเทียม เพื่อให้เกิดคุณภาพการศึกษาที่เท่าเทียม” พร้อมการปรับภาพลักษณ์ใหม่ให้โรงเรียนขนาดเล็ก สร้างการยอมรับให้แก่คนในชุมชนว่าโรงเรียนที่มีขนาดเล็กนั้นสามารถเป็น “โรงเรียนของชุมชนที่พร้อมให้การศึกษาแก่บุตรหลาน” เพื่อดึงให้นักเรียนอยู่ในชุมชน เรียนรู้และรักถิ่นฐาน โดยเริ่มต้นที่การจัดระบบหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็กที่มีครูไม่ครบชั้น เติมเต็มด้วยสื่อการสอน สื่อเทคโนโลยี เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ทันสมัย

โดยสรุป แนวทางการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กจะต้องยึดการพัฒนาตามสภาพปัจจุบันของโรงเรียน ซึ่งรัฐต้องกำหนดนโยบายที่ชัดเจนเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการโรงเรียนด้วยทรัพยากรบุคคลที่มีจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง โดยกำกับคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กผ่านระบบหลักสูตรคล่องตัวที่รองรับสภาพครูไม่ครบชั้นของโรงเรียนขนาดเล็ก พร้อมทั้งตอบโจทย์ “ความคุ้มค่า” ด้วยความงอกงามทางการศึกษาที่พร้อมด้วยคุณธรรมและวิชาการ คุณภาพชีวิตครอบครัว และคงอยู่ของบ้าน วัด โรงเรียน อันเป็นรากเหง้าของชุมชน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	i
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ii
บทสรุปผู้บริหาร	iii
สารบัญ	vi
สารบัญภาพ	viii
สารบัญตาราง	ix
บทที่ 1 บทนำ	
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
บทที่ 2 เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	
สภาพการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็ก	5
ความคาดหวังการจัดการศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ	10
นโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก	14
ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก	16
แนวทางในการจัดการคุณภาพทางการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กในต่างประเทศ	19
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	
การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน (ระยะที่ 1)	23
ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย	23
การออกแบบการวิจัย	27
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	28
การเก็บรวบรวมข้อมูล	29
การวิเคราะห์ข้อมูล	29
การถอดบทเรียนจากประสบการณ์โรงเรียนขนาดเล็ก (ระยะที่ 2)	30
กรณีศึกษา	30
การออกแบบการวิจัย	31
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	33
การเก็บรวบรวมข้อมูล	33
การวิเคราะห์ข้อมูลจากการถอดบทเรียน	33
บทที่ 4 ความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็ก	
จุดเด่น/ความภาคภูมิใจของโรงเรียนขนาดเล็ก	35
ภาพความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็กที่ได้รับการชื่นชม	36
การสนับสนุนจากผู้ปกครองนักเรียนและองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น ที่มีให้โรงเรียนขนาดเล็ก	38
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก	39

	หน้า
แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านความขาดแคลนครูและการบริหารจัดการ	40
ด้านเทคโนโลยีการศึกษาตามความคิดเห็นของ	
ผู้อำนวยการสถานศึกษาและครูประจำการ	
ความเชื่อมั่นต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก	42
ความคิดเห็นที่มีต่อนโยบายการยุบหรือควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก	43
หลักเกณฑ์ที่ควรใช้ในการพิจารณายุบหรือควบรวมโรงเรียน	48
บทที่ 5 กรณีศึกษา: บทเรียนจากประสบการณ์โรงเรียนขนาดเล็ก	
บทเรียนจากโรงเรียนวัดแหลมมะเกลือ	50
บทเรียนจากโรงเรียนวัดหนองจิก	56
บทเรียนจากโรงเรียนวัดห้วยพระ	64
บทเรียนจากโรงเรียนบ้านหนองผือ	70
บทเรียนจากโรงเรียนบ้านหนองงูเห่า	76
บทเรียนจากโรงเรียนบ้านเขานางสาวหัว	83
บทที่ 6 แนวทางการส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก	
ประเด็นความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีต่อคุณภาพการศึกษา	91
ของโรงเรียนขนาดเล็ก	
การเปรียบเทียบกรณีศึกษา: บทเรียนจากโรงเรียนขนาดเล็ก	92
หลักเกณฑ์ที่ควรใช้ในการพิจารณายุบหรือควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก	98
แนวทางการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก	101
บทบาทของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก	106
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	109
เอกสารอ้างอิง	114
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก แบบสอบถามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็ก	
สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา	119
สำหรับครูประจำการ	124
สำหรับผู้ปกครองนักเรียน	128
สำหรับผู้นำชุมชนและผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น	130
ภาคผนวก ข	
แนวคำถามสัมภาษณ์เพื่อถอดบทเรียนโรงเรียนขนาดเล็ก	134
กำหนดการโครงการ การถอดบทเรียนจากประสบการณ์โรงเรียนขนาดเล็ก	137

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1-1 ภาพรวมของการวิจัยในประเทศไทยที่ดำเนินการในโรงเรียนขนาดเล็กในช่วงปี พ.ศ. 2547-2554	2
ภาพที่ 2-1 คะแนนผลการเรียน O-Net ของโรงเรียนในกลุ่มต่างๆ ใน 5 กลุ่มสาระวิชา	11
ภาพที่ 3-1 แนวทางการถอดบทเรียนจากประสบการณ์โรงเรียนขนาดเล็ก	32
ภาพที่ 4-1 ความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน ครู ผู้ปกครองนักเรียน และผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตะวันตก ต่อความเชื่อมั่นในการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของโรงเรียนขนาดเล็ก	42
ภาพที่ 4-2 ความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ ผู้ปกครองนักเรียน และผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตะวันตก ต่อนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียน	43
ภาพที่ 5-1 แผนที่ตั้งของโรงเรียนวัดแหลมมะเกลือและโรงเรียนข้างเคียง	50
ภาพที่ 5-2 แผนที่ตั้งของโรงเรียนวัดหนองจิกและโรงเรียนข้างเคียง	57
ภาพที่ 5-3 แผนที่ตั้งของโรงเรียนวัดแหลมมะเกลือและโรงเรียนข้างเคียง	64
ภาพที่ 5-4 แผนที่ตั้งของโรงเรียนบ้านหนองผือและโรงเรียนข้างเคียง	71
ภาพที่ 5-5 แผนที่ตั้งของโรงเรียนบ้านหนองงูเห่าและโรงเรียนข้างเคียง	77
ภาพที่ 5-6 แผนที่ตั้งของโรงเรียนบ้านเขานางสาวห้วยและโรงเรียนข้างเคียง	84
ภาพที่ 5-7 แผนผังหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้ฐานการเรียนรู้เกษตรพอเพียง ของโรงเรียนบ้านเขานางสาวห้วย	85
ภาพที่ 6-1 แนวทางการแก้ไขปัญหาคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก	102
ภาพที่ 6-2 โครงสร้างการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็ก	103

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2-1 สารสำคัญและรายละเอียดความคาดหวังต่อการดำเนินงานของสถานศึกษาด้านโครงสร้าง	11
ตารางที่ 2-2 สารสำคัญและรายละเอียดความคาดหวังต่อการดำเนินงานของสถานศึกษาด้านเทคโนโลยี	12
ตารางที่ 2-3 สารสำคัญและรายละเอียดความคาดหวังต่อการดำเนินงานของสถานศึกษาด้านงาน	13
ตารางที่ 2-4 จำนวนโรงเรียนขนาดเล็ก ปีการศึกษา 2550-2555	14
ตารางที่ 3-1 จำนวนโรงเรียนขนาดเล็กของจังหวัดในภาคกลางตะวันตก ปีการศึกษา 2555	23
ตารางที่ 3-2 ข้อมูลเบื้องต้นของโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 146 โรงเรียน	24
ตารางที่ 3-3 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้อำนวยการโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 146 คน	25
ตารางที่ 3-4 ข้อมูลเบื้องต้นของครูประจำการในโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 494 คน จากโรงเรียนขนาดเล็ก 146 โรงเรียน	25
ตารางที่ 3-5 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ปกครองนักเรียนจำนวน 1,365 คน จากโรงเรียนขนาดเล็ก 146 โรงเรียน	26
ตารางที่ 3-6 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น จำนวน 33 คน จาก 33 ตำบล ในเขตจังหวัดภาคกลางตะวันตก	27
ตารางที่ 3-7 การออกแบบการวิจัย เพื่อศึกษาประเด็นต่าง ๆ ในการวิจัยระยะที่ 1	27
ตารางที่ 3-8 รายชื่อและลักษณะเด่นของโรงเรียนขนาดเล็ก : กรณีศึกษา 6 โรงเรียน	31
ตารางที่ 4-1 จุดเด่น/ความภาคภูมิใจของโรงเรียนขนาดเล็กของตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตะวันตก	35
ตารางที่ 4-2 ระดับความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อจุดเด่น/ความภาคภูมิใจ ของโรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก (n=1,365 คน)	36
ตารางที่ 4-3 ภาพความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็กที่ได้รับการชื่นชมตามความคิดเห็น ของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ในเขตภาคกลางตะวันตก	37
ตารางที่ 4-4 ระดับความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อจุดเด่น/ความภาคภูมิใจ ของโรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก (n=1,365 คน)	37
ตารางที่ 4-5 การสนับสนุนจากผู้ปกครองนักเรียนที่มีให้กับโรงเรียนขนาดเล็กภาพตามความคิดเห็น ของผู้อำนวยการโรงเรียนและครูประจำการ	38
ตารางที่ 4-6 การสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีให้กับโรงเรียนขนาดเล็กภาพ	38
ตารางที่ 4-7 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก ตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ และผู้บริหารองค์ การบริหารส่วนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตะวันตก	40
ตารางที่ 4-8 แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านความขาดแคลนครูที่เหมาะสมต่อบริบท ของโรงเรียนขนาดเล็กภาพตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียนและครูประจำการ	41
ตารางที่ 4-9 แนวทางการบริหารจัดการด้านเทคโนโลยีการศึกษาที่เหมาะสมต่อบริบท ของโรงเรียนขนาดเล็กภาพตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียนและครูประจำการ	41
ตารางที่ 4-10 ความเชื่อมั่นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการให้บริการทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก	42
ตารางที่ 4-11 หลักเกณฑ์ที่ควรใช้ในการพิจารณา/ควรวรรณโรงเรียนขนาดเล็ก ตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตะวันตก	50
ตารางที่ 6-1 ตารางสรุปผลการถอดบทเรียนจากโรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก (ปีการศึกษา 2555)	95

	หน้า
ตารางที่ 6-2 ช่องว่างระหว่างนโยบายของรัฐต่อการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษา และประสบการณ์ของชุมชนที่มีต่อการจัดการของโรงเรียนขนาดเล็ก	98
ตารางที่ 6-3 หลักเกณฑ์ที่ควรนำมาใช้ในการพิจารณาอุปหรือควมรวมโรงเรียน	100
ตารางที่ 6-4 ตัวชี้วัดคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กขึ้น โดยยึดกรอบการปฏิบัติงาน/สภาพการณ์จริง ตามบริบทของโรงเรียนขนาดเล็ก โดยปรับจากแนวคิด Little (2006)	104

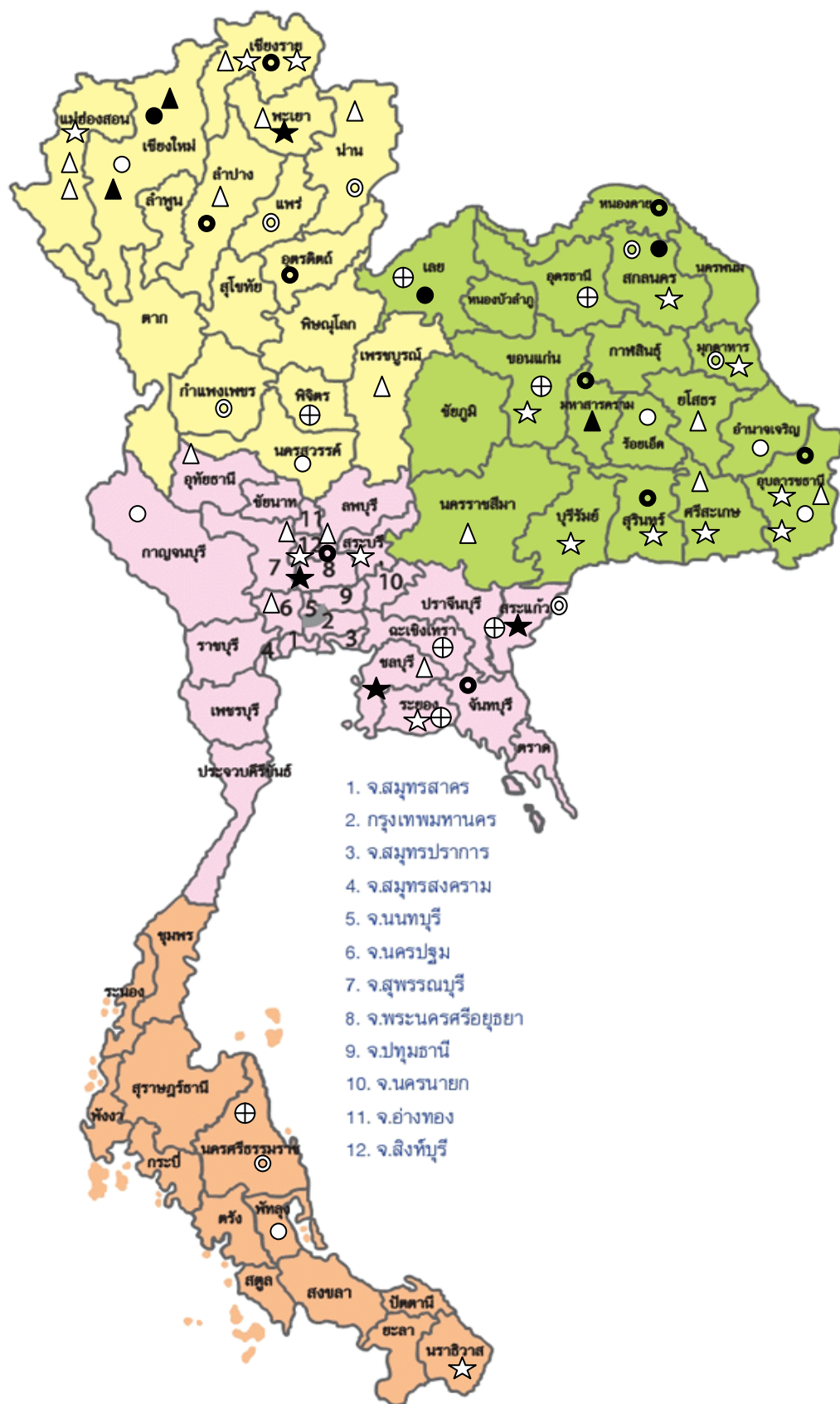
บทที่ 1

บทนำ

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในประเทศไทยมีจำนวนกว่า 31,116 โรง โดยร้อยละ 47.62 (14,816 โรง) จัดเป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนน้อยกว่า 120 คน ที่กระจายอยู่ในพื้นที่ชนบททุกจังหวัดทั่วประเทศ รวมถึงเขตปริมณฑล (ข้อมูลสารสนเทศ สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีการศึกษา 2555) เมื่อเรากล่าวถึงโรงเรียนขนาดเล็กในประเทศไทย ภาพที่ตามมาคือความขาดแคลนทางงบประมาณและประสิทธิภาพของโรงเรียนที่ไม่เป็นไปตามมาตรฐาน กล่าวคือปีทีโรงเรียนขนาดเล็กมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง บางโรงเรียนมีนักเรียนไม่ถึง 20 คน โดยมีครูปฏิบัติหน้าที่เพียง 2-3 คน เท่านั้น และโรงเรียนขนาดเล็กโดยส่วนใหญ่จะอยู่ในสภาพที่มีครูไม่ครบชั้น แม้โดยภาพรวมโรงเรียนขนาดเล็กมีอัตราเฉลี่ยจำนวนครูต่อนักเรียนเป็น 1 : 13 เมื่อเทียบกับเกณฑ์ 1 : 25 นั้น จะถือเป็นการลงทุนที่ค่อนข้างสูง ในขณะที่ผลการติดตามและประเมินคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) พบว่าโรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาตรฐานพอใช้หรือควรปรับปรุง รวมถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งในระดับชาติและระดับเขตพื้นที่ต่างก็สะท้อนให้เห็นว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ต่ำ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2550) โดยปัญหาการเพิ่มขึ้นของโรงเรียนขนาดเล็กอย่างต่อเนื่องเกิดจากค่านิยมของคนในชุมชนเป็นสำคัญ ผู้ปกครองส่วนหนึ่งนิยมที่ส่งบุตรหลานไปเข้าเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียงหรือโรงเรียนขนาดใหญ่ในตัวเมือง โดยมีความเชื่อว่าด้วยสภาพของโรงเรียนในตัวเมืองมีความพร้อม จะทำให้บุตรหลานได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ จึงทำให้จำนวนนักเรียนของโรงเรียนประจำท้องถิ่นนั้นลดลงและกลายเป็นโรงเรียนขนาดเล็กในที่สุด ก่อให้เกิดปัญหาสภาพการเรียนการสอนปัจจุบันที่มีครูไม่ครบชั้น ครูมีวุฒิไม่ตรงตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่หลักสูตรกำหนด ขาดแคลนงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ สื่อ และเทคโนโลยี ตลอดจนครุภัณฑ์และสิ่งก่อสร้างที่จำเป็น ทั้งนี้เนื่องจากการจัดสรรงบประมาณในปัจจุบันยึดจำนวนนักเรียนหรือขนาดของโรงเรียนเป็นเกณฑ์ในการจัดสรรโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนจำนวนน้อย จึงไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณตามที่จำเป็น ส่งผลให้โรงเรียนขนาดเล็กประสบปัญหาต่างๆ ดังที่กล่าวข้างต้น

การส่งเสริมโรงเรียนขนาดเล็กทั่วประเทศให้สามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้อย่างมีคุณภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กระทรวงศึกษาธิการจึงได้แสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพโรงเรียนขนาดเล็ก โดยดำเนินโครงการยกระดับคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กขึ้น โดยมุ่งหวังให้โรงเรียนขนาดเล็กมีการบริหารจัดการที่ดี การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนมีคุณภาพและส่งผลต่อคุณภาพของนักเรียนที่ดีขึ้น เช่น การใช้ทรัพยากรแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนหรือใช้ครูผู้สอนร่วมกัน เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549) สืบเนื่องมาถึงการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง ปัญหาคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กยังคงดำรงอยู่และมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานโครงการโรงเรียนขนาดเล็ก คือ นโยบาย “การควบรวมโรงเรียน” โดยการรวมสถานศึกษาที่มีนักเรียนตั้งแต่ 120 คนลงมา กับสถานศึกษาอื่น เพื่อให้การบริหารและจัดการศึกษามีประสิทธิภาพ และเกิดผลดีแก่ผู้เรียนทั้งในด้านสิทธิโอกาสและยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยมีเป้าหมายลดจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กลงร้อยละ 50 ภายในปีการศึกษา 2561 โดยจัดงบประมาณสนับสนุนเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางให้แก่ นักเรียน จัดสรรอัตราค่าจ้างของครู และงบประมาณที่เสริมสร้างการพัฒนาได้อย่างเต็มที่ หลายฝ่ายแสดงความเห็นขัดแย้งต่อนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก เนื่องจากเห็นว่า รัฐใช้อำนาจผูกขาดในการบริหารจัดการโรงเรียน โดยไม่เปิดโอกาสให้ชุมชน ผู้ปกครอง และนักเรียนซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบมีส่วนในการตัดสินใจ พร้อมชี้ให้เห็นว่า นโยบายนี้ไม่สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษาที่ให้ความสำคัญการกระจายอำนาจในการจัดการศึกษาแก่ท้องถิ่น

ภาพที่ 1-1 ภาพรวมของการวิจัยในประเทศไทยที่ดำเนินการในโรงเรียนขนาดเล็ก ในช่วงปี พ.ศ. 2547-2554

○ คณะกรรมการสถานศึกษา	★ ความพึงพอใจและการมีส่วนร่วมของครู
☆ การบริหารด้านบุคคล	▲ นวัตกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้
△ การบริหารด้านวิชาการ	● การยกระดับคุณภาพการศึกษา/ยุบรวม
⊕ การประกันคุณภาพภายใน	● สภาพปัญหาอื่นๆ
◎ ภาวะผู้นำของผู้บริหาร	

แผนงานดำเนินงานเพื่อลดจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กนี้อาจส่งผลกระทบต่อผู้เกี่ยวข้อง เช่น การปรับตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาที่มีนักเรียนตั้งแต่ 60 คนลงมาเป็นตำแหน่งครูผู้สอน การย้ายโรงเรียนของครูผู้สอน ความลำบากของผู้ปกครองในด้านการเดินทางไปโรงเรียนที่ระยะทางไกลกว่าเดิม รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโรงเรียนซึ่งปัจจุบันอาจมีบทบาทเป็นแหล่งเรียนรู้ ปรัชญาหรือ หรือแหล่งรวมใจของชุมชน แนวทางในการแก้ไขปัญหาการศึกษาที่มีคุณภาพต่ำโรงเรียนขนาดเล็กโดยการควบรวมโรงเรียนนั้น อาจเป็นแนวทางที่ถึงเกินไป ในขณะที่ชุมชนในชนบทยังต้องการโรงเรียนในท้องถิ่นจากเหตุผลแตกต่างกันไปในแต่ละบริบท ดังนั้นเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการปฏิบัติการตามแนวนโยบายครั้งนี้ เราจึงควรหันกลับมาศึกษาวิจัยภาพรวมโดยกระบวนการวิจัยเชิงสำรวจและกรณีศึกษาโดยการถอดบทเรียนจากโรงเรียนขนาดเล็กเกี่ยวกับรูปแบบวิธีบริหารจัดการด้านวิชาการ บุคลากร และงบประมาณ ปัจจัยของความสำเร็จและข้อจำกัดของโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึก รวมถึงการศึกษาในแนวปฏิบัติได้แก่ ความเหมาะสมของการใช้หลักสูตร คุณภาพของครูผู้สอน ต้นทุนของการพัฒนาครูและสื่อการสอน สภาพสังคม เป็นต้น เพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายและแนวทางดำเนินการโรงเรียนขนาดเล็กต่อไป แม้ว่าการดำเนินการวิจัยทางการศึกษามีจำนวนมากเกี่ยวกับสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็ก รวมถึงงานวิจัยเพื่อส่งเสริมงานบริหารด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และงบประมาณในโรงเรียนขนาดเล็กในช่วง พ.ศ. 2547-2554 ที่ผ่านมามีขอบเขตของงานวิจัยกระจายในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย ดังแสดงในแผนภาพที่ 1 โดยเราสามารถจำแนกหัวข้องานวิจัยออกเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารด้านวิชาการ การบริหารด้านบุคคล ความพึงพอใจและการมีส่วนร่วมของครู การพัฒนานวัตกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ การประกันคุณภาพภายใน การยกระดับคุณภาพการศึกษา/ยุบรวม ภาวะผู้นำของผู้บริหาร การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษา และสภาพปัญหา แบบแยกส่วน ซึ่งยังไม่ปรากฏผลผลิตหรือผลสำเร็จจากการนำแนวทางเหล่านั้นมาสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นโครงการวิจัยนี้จึงมีแนวคิดการนำวิธีการ “ถอดบทเรียน” ประสบการณ์โรงเรียนขนาดเล็กที่มีแนวปฏิบัติที่ดีส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนอย่างต่อเนื่องในด้านกระบวนการบริหารด้านวิชาการ บุคลากร และงบประมาณ เพื่อนำไปสู่การตอบคำถามว่าโรงเรียนขนาดเล็กที่มีคุณภาพซึ่งต้องประสบปัญหาต่างๆ มากมายเช่นเดียวกับโรงเรียนขนาดเล็กอื่นๆ นั้นสามารถก้าวข้ามหรือจัดการกับปัญหาต่างๆ ได้อย่างไร เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้จากการถอดบทเรียนนำไปสู่แนวทางในการส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กต่อไป ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาให้เด็กและเยาวชนไทยได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพมากขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อถอดบทเรียนของจากประสบการณ์โรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก โดยวัตถุประสงค์ย่อยดังนี้

2.1 เพื่อกำหนดแนวทางในการพิจารณาเพื่อการยุบ ควบรวม และการคงอยู่ของโรงเรียนขนาดเล็ก โดยคำนึงถึงทักษะและความต้องการของครอบครัวและผู้เรียน ศักยภาพโรงเรียน สภาพสังคม การสนับสนุนจากองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น และกลไกกระทรวงศึกษาธิการ

2.2 เพื่อศึกษาทางเลือกของโรงเรียนขนาดเล็กในการดำเนินการจัดการทรัพยากรและพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยจะแบ่งตามระยะของการศึกษาวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1: การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน

1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.1) ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 146 คน จากโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนน้อยกว่า 120 คน สังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตภาคกลางตะวันตก

1.2) ครูประจำการ จำนวน 494 คน จากโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนน้อยกว่า 120 คน สังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตภาคกลางตะวันตก

1.3) ผู้ปกครองของนักเรียน จำนวน 1,365 คน จากโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนน้อยกว่า 120 คน สังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตภาคกลางตะวันตก

1.4) นายกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 33 คน ที่มีโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนน้อยกว่า 120 คน สังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตตำบลนั้นๆ ในเขตภาคกลางตะวันตก

2) ประเด็นที่ศึกษา คือ ความคิดเห็นของผู้อำนวยการสถานศึกษา ครูประจำการ ผู้ปกครองนักเรียน และผู้บริหาร องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก ดังนี้

- 2.1) จุดเด่น/ความภาคภูมิใจของโรงเรียนขนาดเล็ก
- 2.2) ภาพความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็กที่ได้รับการชื่นชม
- 2.3) การสนับสนุนจากผู้ปกครองนักเรียนและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีให้โรงเรียนขนาดเล็ก
- 2.4) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก
- 2.5) แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านความขาดแคลนครูและการบริหารจัดการด้านเทคโนโลยีการศึกษา
- 2.6) ความเชื่อมั่นต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก
- 2.7) ความคิดเห็นที่มีต่อนโยบายการยุบหรือควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก
- 2.8) หลักเกณฑ์ที่ควรใช้ในการพิจารณายุบหรือควบรวมโรงเรียน

ระยะที่ 2 : ถอดบทเรียนของจากประสบการณ์โรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก

1) ผู้เข้าร่วมการถอดบทเรียน

โรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก จำนวน 6 โรงเรียน ดังนี้

ที่ตั้ง	รายชื่อโรงเรียน
เขตพื้นที่การประถมศึกษา นครปฐม เขต 1	โรงเรียนวัดแหลมมะเกลือ
	โรงเรียนวัดหนองจิก
	โรงเรียนวัดห้วยพระ
เขตพื้นที่การประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต 4	โรงเรียนบ้านหนองผือ
	โรงเรียนบ้านหนองงูเห่า
	โรงเรียนบ้านเขานางสาวหัว

2) ประเด็นที่ศึกษา คือ ศึกษาทางเลือกของโรงเรียนขนาดเล็กในการดำเนินการจัดการทรัพยากรและพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

4. นิยามศัพท์เฉพาะ

4.1 โรงเรียนขนาดเล็ก หมายถึง โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีนักเรียนไม่เกิน 120 คน

4.2 คุณภาพการศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนทุกคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ตามความมุ่งหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และจุดหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

4.3 ห้องเรียนแบบการคละชั้น หมายถึง การจัดนักเรียนที่เรียนในต่างชั้น ตั้งแต่สองชั้นขึ้นไปมาเรียนรวมกัน โดยมีแผนการจัดการเรียนรู้และการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนรายบุคคล

4.4 ห้องเรียนการเรียนแบบรวมชั้น หมายถึง การจัดนักเรียนที่เรียนในต่างชั้น ตั้งแต่สองชั้นขึ้นไปมานั่งรวมกัน โดยมีการจัดการเรียนการสอนแบบแยกชั้น ครูหนึ่งคนสอนสลับชั้นไปตามเนื้อหาของแต่ละชั้น เพื่อให้สามารถดูแลพฤติกรรมในชั้นเรียนของนักเรียนสองชั้นในเวลาเดียวกัน

บทที่ 2

เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. สภาพการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็ก

การศึกษาเป็นเครื่องมือในการบ่มเพาะและพัฒนาคนให้มีคุณภาพ และเป็นพลังของการสร้างสรรค์สังคม ที่ผ่านมามีประเทศไทยจะสามารถขยายโอกาสทางการศึกษาได้ทั่วถึงมากขึ้น แต่กลับประสบปัญหาด้านคุณภาพ การศึกษาและการพัฒนาคุณภาพคน โดยเฉพาะการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งตามการจัดประเภทของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) หมายถึง โรงเรียนที่มีนักเรียนตั้งแต่ 120 คนลงมา ส่วนใหญ่เปิด การสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 แต่มีโรงเรียนบางแห่งที่เป็นโรงเรียนขยายโอกาสจัดการเรียน การสอนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้มีแนวโน้มเป็นปัญหาสำคัญของการจัดการศึกษาในระดับชั้น พื้นฐานทั้งในด้านคุณภาพการศึกษาโดยรวมของประเทศ ด้านคุณภาพของผู้เรียนซึ่งเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนา ประเทศ ด้านการลงทุนทางการศึกษา รวมถึงด้านประสิทธิภาพและผลตอบแทนจากการดำเนินการ

ในช่วงปี พ.ศ. 2538-2554 ประเทศไทยมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับสภาพ ปัญหา และแนวทางในการพัฒนา คุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กจำนวนกว่า 60 เรื่อง ซึ่งมีการกำหนดขอบเขตการวิจัยที่น่าสนใจ เช่น การบริหารจัดการ โรงเรียนขนาดเล็ก การยกระดับคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก ระบบการประกันคุณภาพทั้งภายในและภายนอก การมี ส่วนร่วมของกับผู้นำชุมชนและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับ โรงเรียนขนาดเล็ก โดยสะท้อนให้เห็นถึงสภาพการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็กในบริบทต่างๆ ดังนี้

1.1 การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก

ในการบริหารจัดการโรงเรียนจะมีการจัดโครงสร้างการบริหารออกเป็น งานบริหารด้านวิชาการ ด้าน งบประมาณ ด้านบุคคล และบริหารทั่วไป พิธาน พันทอง (2548) ได้ให้ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียน ขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในประเด็นต่างๆ ว่า การบริหารงานโรงเรียนขนาดเล็กจะต้องโปร่งใส ตรวจสอบได้ การแบ่งงานให้ผู้รับผิดชอบในแต่ละด้านให้ชัดเจน โดยอาจร้องขอให้เขตพื้นที่จัดสรรบุคลากรที่จะมาช่วยงานด้านธุรการ และเงิน พัสดุ เพื่อแบ่งเบาภาระงานครู พร้อมทั้งจัดระบบสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ เพื่อไม่ให้มีการเก็บข้อมูลซ้ำซ้อน ทั้งปี เพื่อให้ครูมีเวลาอยู่ในชั้นเรียนมากขึ้น ผู้บริหารจำเป็นต้องส่งเสริมการประชาสัมพันธ์โรงเรียนด้วยวิธีการที่ หลากหลาย เพื่อประสานความร่วมมือและสร้างศรัทธาให้แก่ชุมชน ผ่านงานกิจกรรมต่างๆ เช่น งานประเพณี งานกีฬา ขอความร่วมมือในด้านแรงงาน งบประมาณจากผู้ปกครอง ชุมชนศิษย์เก่า องค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น องค์กรภาครัฐ เอกชน มูลนิธิต่างๆ ด้วยมุมมองที่เชื่อว่าโรงเรียนขนาดเล็กสามารถพัฒนาคุณภาพได้ พิธาน พันทอง (2548) ได้ให้ ข้อเสนอว่าเกณฑ์มาตรฐานในการประเมินโรงเรียนขนาดเล็กจะต้องปรับปรุงให้สอดคล้องกับศักยภาพของโรงเรียน และ ไม่ควรยุบโรงเรียนขนาดเล็ก เนื่องจากอาจนำไปสู่ปัญหาต่างๆ ตามมาได้แก่ ความลำบากและความปลอดภัยในการเดินทาง สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย วัฒนธรรม สภาพสังคมและชุมชนแตกต่างกัน นักเรียนเกิดความรู้สึกห่างไกลจากผู้ปกครอง และขาด ความอบอุ่น สรุชัย ทินกระโทก (2549) ได้ชี้ประเด็นในการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กว่า มุมมองปัญหาการบริหาร ของครูและผู้บริหารสถานศึกษาจะแตกต่างกัน เนื่องจากบุคลากรทั้งสองกลุ่มมีบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบ แตกต่างกันไป ดังนั้นโรงเรียนที่มีจำนวนครูน้อย ควรมีการปรึกษาหารือร่วมกัน ปรับมุมมองให้เข้าใจเป้าหมายการ ดำเนินงานของโรงเรียนอันจะนำไปสู่การบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ โดยผู้บริหารจะต้องเปิดโอกาสให้ครูเข้าไปมีส่วนร่วม มากขึ้น แนวทางการบริหารงานของโรงเรียนขนาดเล็กจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและหลีกเลี่ยงการสั่งการ

การบริหารด้านวิชาการถือเป็นด้านที่มีปัญหามากที่สุด โดยเฉพาะในเรื่องการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และ เทคโนโลยีเพื่อการเรียน และการประสานความร่วมมือทางวิชาการกับสถานศึกษาอื่นๆ (ถวิล แพงยา, 2550) งานวิจัยโดย มัณพนา อินทุสมิต (2550) ได้นำเสนอกระบวนการบริหารงานวิชาการที่เน้นขั้นตอน DAMR (การวินิจฉัย (Diagnosis) การปฏิบัติการ (Action) การประเมินการปฏิบัติการ (Measurement) การสะท้อนปัญหา (Reflect)) เพื่อเป็นแนว

ทางแก้ไขปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กที่ไม่สามารถยุบรวมหรือล้มเลิกได้ เช่น เมื่ออ้างข้อจำกัดด้านบุคลากรและขาดความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเกี่ยวกับสาระการเรียนรู้ โรงเรียนจึงนำเอาหลักสูตรที่โรงเรียนอื่นจัดทำขึ้นมาใช้/ปรับปรุงโดยไม่คำนึงถึงสภาพความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น ในกระบวนการใช้หลักสูตรก็ขาดกระบวนการวิเคราะห์และออกแบบการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตร และไม่มีการประเมินหลักสูตรหลังการใช้ ในส่วนของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ครูผู้สอนมักใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่ซื้อมาซึ่งจัดทำในรูปของซีดีรอม และยึดหนังสือเรียนเป็นหลัก จึงมักจะไม่สามารถปรับกับหลักสูตรที่พัฒนา/นำมาใช้ ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากกรณีศึกษาจำนวน 2 โรงเรียน ซึ่งสะท้อนปัญหาการบริหารด้านวิชาการมากมายคล้ายคลึงกับผลการวิจัยของ เสนอ ศรีไชย (2551) นอกจากนี้งานบริหารงบประมาณของโรงเรียนขนาดเล็กมักจะประสบปัญหาค่าใช้จ่ายเกินคือ งบประมาณไม่เพียงพอต่อการปรับเปลี่ยน/พัฒนาโรงเรียนในด้านต่างๆ ซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานและงบประมาณ ในส่วนนี้ ทิพรรัตน์ จันทนา (2552) ให้ข้อเสนอแนะว่า ถ้าโรงเรียนขนาดเล็กมุ่งระดมทรัพยากรในชุมชน อาจทำให้ชุมชนเบื่อหน่าย โรงเรียนจึงควรระดมทรัพยากรจากหน่วยงานภาครัฐ/เอกชนด้วย หรือจัดรายได้ของโรงเรียน เช่น การจัดกิจกรรมสร้างอาชีพ วางระบบการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า หาแหล่งทรัพยากร วัสดุ ครุภัณฑ์ แรงงานในชุมชน เป็นต้น

1.2 หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับโรงเรียนขนาดเล็ก

เกณฑ์มาตรฐานอัตรากำลังข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ที่ระบุเกณฑ์มาตรฐานอัตรากำลังข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาในระดับก่อนประถม ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา กรณีโรงเรียนที่มีนักเรียน 120 คนลงมา กำหนดให้สถานศึกษามีจำนวนครูตามสัดส่วนของนักเรียนดังนี้

จำนวน	นักเรียน (คน)					
	< 20	21-40	41-60	61-80	81-100	101-120
ครูผู้สอน	1	2	3	4	5	6

ดังนั้นรูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับโรงเรียนขนาดเล็กโดยส่วนใหญ่จึงมุ่งเน้นการแก้ปัญหาครูไม่ครบชั้น ในปี 2546 บพิธ ศิริ ได้วิจัยเพื่อประเมินผลการจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีการจัดการเรียนแบบร่วมเรียนช่วงชั้นระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 3 โรงเรียน ซึ่งพบว่าอาจเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาที่จะช่วยให้การพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กดำเนินไปได้ โดยคณะกรรมการการศึกษาและผู้ปกครองนักเรียนเห็นว่า การเดินทางสะดวกและเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในขณะนั้น ในขณะที่ครูผู้สอนมีเวลาในการปรับปรุงแผนการเรียนให้เกิดผลต่อการเรียนของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ รัตนา โนจันทร์ ศรีนวล คงสุนทร และสุพรรณิ วงศ์ไชย (2549) พบว่า ครูมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนแบบรวมชั้น และอภิปรายว่าขนาดของจำนวนนักเรียนที่รวมกันก็มีไม่มากที่ไม่ส่งผลต่อความสามารถในการดูแลเอาใจใส่นักเรียน นอกจากนี้การเรียนรวมทำให้นักเรียนเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีความหลากหลายในกิจกรรม นักเรียนมีเพื่อนและสังคมใหม่ มีบรรยากาศในการเรียนดีขึ้น แต่ปัญหาเรื่องความพร้อมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศคอมพิวเตอร์ และการจัดระบบข้อมูลสารสนเทศของโรงเรียนก็ยังคงอยู่เช่นเดิม (สมศักดิ์ สุวิชัย 2550) ต่อมาในช่วงการใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553) ได้เสนอโมเดลในการจัดชั้นเรียนแบบคละชั้นสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ควรคำนึงถึงข้อมูลพื้นฐาน ภูมิหลังของครู และเหตุผลในการจัดเด็กแต่ละชั้นมารวมกัน โดยมีแนวคิดทางวิชาการที่สอดคล้องกับระดับความสามารถของเด็ก คือ ให้จัดชั้นเรียนที่เด็กมีระดับการเรียนรู้ใกล้เคียงกันไว้ด้วยกัน เช่น ป.1 รวมกับ ป.2 และ ป.3 รวมกับ ป.4 เป็นต้น งานวิจัยที่ศึกษาผลการใช้หลักสูตรแบบคละชั้น โดยเสน่ห์ เทียบรุ่งศรี (2552) ให้ข้อเสนอแนะว่าการให้ความสำคัญต่อการจัดระบบงบประมาณเพื่อสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการสอน จัดครูให้ครบทุกสาระ สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ นักเรียนไปเรียนรู้ทั้งแหล่งเรียนรู้ภายในและภายนอกโรงเรียน จัดมุมต่างๆ ของห้องเรียนและโรงเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียน ไม่ควรจัดเด็กต่างระดับชั้นที่ห่างกันมากมาอยู่รวมกัน

การจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตรปัจจุบัน โรงเรียนขนาดเล็กที่มีครูจำกัดได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่หลากหลายให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียน (พิพัฒน์ สอนสมนึก, 2553) โดยมีการบริหารจัดการในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

1) รูปแบบ “การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ” โดยจัดชั้นเรียนให้สอดคล้องกับจำนวนครูที่โรงเรียนมีอยู่ แล้วรวมชั้นหรือรวมช่วงชั้น เพื่อแก้ปัญหาครูไม่ครบชั้น บูรณาการเนื้อหาวิชาตามชั้นหรือช่วงชั้น โดยจัดทำหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการ แล้วกำหนดกิจกรรมให้ผู้เรียนทุกชั้นได้เรียนรู้พร้อมกันในคราวเดียวกันในแต่ละชั้นหรือแต่ละช่วงชั้น (สุนทรี สุวรรณภูมิ, 2549) การเรียนการสอนแบบบูรณาการ ด้วยวิธีการเรียนรู้และบูรณาการด้วยวิธีการรวมชั้นเรียน และบูรณาการระหว่างวิชาโดยใช้สิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี นักเรียนมีความสนใจการเรียน มีความกระตือรือร้นในการเรียน สามารถนำเสนอแนวคิด ช่วยกันวางแผน เสนอแนวทางวิธีการทำงาน และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี และนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตรประจำวัน เช่นเดียวกับผลงานวิจัยของพระจันทร์ หมั่นบำรุง (2551) ได้ศึกษาการพัฒนาโมเดลการจัดการด้านการเรียนรู้แบบบูรณาการของสถานศึกษาขนาดเล็ก พบว่า แม้ว่าสภาพและปัญหาการจัดการเรียนรู้รอบครุวัณนักเรียนส่วนใหญ่ยากจนและอาศัยอยู่กับปู่ตายาย ขาดการเอาใจใส่ดูแล ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ครูมีภาระงานสอนและงานพิเศษมาก เมื่อนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการมาใช้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นทุกช่วงชั้น นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ดีขึ้น และส่วนผู้ที่เกี่ยวข้องความพึงพอใจต่อรูปแบบดังกล่าว

2) รูปแบบการเรียนการสอนแบบรวมชั้น เหมาะกับโรงเรียนขนาดเล็กที่มีครูไม่ครบชั้น ใช้วิธีการสอนแบบบูรณาการสาระการเรียนรู้แต่ละช่วงชั้น โดยยึดสาระใดสาระหนึ่งเป็นแกน การจัดนักเรียนแต่ละช่วงชั้นมาเรียนรวมกัน อาจจัดเป็น 4 รูปแบบย่อย คือ การเรียนรวมทุกช่วงชั้น การเรียนการสอนแบบรวมชั้น การเรียนการสอนรวมกันบางช่วงชั้น และการเรียนกับโรงเรียนหลักหรือศูนย์วิชาการ วิธีการสอนของครูที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนร่วมเพื่อนต่างวัย มีวิธีเรียนที่หลากหลาย มีการค้นคว้าด้วยตนเอง ทำงานร่วมกัน ได้ฝึกกระบวนการคิด ศึกษาออกสถานที่จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ด้วยการใช้ปฏิบัติจริง นักเรียนมีความสุขกับการเรียนรู้ (สุรเสน ทังทอง, 2551)

3) รูปแบบการเรียนการสอนแบบคละชั้น เป็นรูปแบบที่เน้นการจัดกลุ่มเรียนตามระดับความสามารถความสามารถนักเรียนที่ใกล้เคียงกัน มี 3 โมเดลย่อย ได้แก่

โมเดลที่ 1 การจัดการชั้นเรียนแบบคละชั้นเป็นช่วงชั้น (3 ปีชั้น) ในระดับปฐมวัย (ชั้น อ.1 - 2) ระดับประถมศึกษาช่วงชั้นที่ 1 (ชั้น ป. 1 - 3) และช่วงชั้นที่ 2 (ชั้น ป. 4 - 6) เหมาะกับกรณีมีครูจำนวน 3 คน

โมเดลที่ 2 การจัดการชั้นเรียนแบบคละชั้นตามระดับความสามารถใกล้เคียงกัน (2 ปีชั้น) ในระดับปฐมวัย (ชั้น อ. 1 - 2) ระดับชั้น ป. 1 - 2 ชั้น ป. 3 - 4 และชั้น ป. 5 - 6 เหมาะกับกรณีมีครูจำนวน 4 คน

โมเดลที่ 3 การจัดการชั้นเรียนแบบคละชั้นเป็นบางชั้น คือ การจัดการชั้นเรียนแบบคละชั้น และการจัดชั้นเรียนแบบปกติ ตามความเหมาะสมสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก โดยการจัดการชั้นเรียนที่หลากหลาย ตามความเหมาะสมสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก กรณีมีครูจำนวน 4 คนขึ้นไป

ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบคละชั้นในห้องเรียน ครูควรลดบทบาทการทำหน้าที่สอนโดยตรงให้น้อยลง ทำให้เด็กเรียนตามระดับความสามารถ โดยมีกิจกรรมพื้นฐานต่างๆ เช่น กิจกรรมสอนรวมชั้นเพื่อเตรียมความพร้อม กิจกรรมจับคู่ นักเรียนระดับชั้นเดียวกันหรือจับคู่เด็กต่างระดับชั้น กิจกรรมกลุ่มย่อย กิจกรรมเพื่อนสอนเพื่อน กิจกรรมการทำงานรายบุคคล การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว ทำให้เด็กแต่ละคนมีงานที่ได้รับมอบหมายตามระดับความสามารถ ความถนัด และความสนใจ ตลอดจนมีการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ระหว่างเด็กด้วยกัน รู้จักเป็นผู้ให้ และผู้รับ มีวินัยในตนเอง สามารถรับผิดชอบตนเองได้เป็นอย่างดี จากการวิจัยของพิพัฒน์ สอนสมนึก (2553) ได้ศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบคละชั้น พบว่านักเรียนประสบผลสำเร็จทางด้านวิชาการเพิ่มมากขึ้นในระดับโรงเรียน ระดับเขตพื้นที่การศึกษา สร้างความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบคละชั้น

4) รูปแบบการเรียนการสอนแบบการเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม/สื่อเทคโนโลยีต่างๆ เหมาะสมทั้งในกรณีที่ครูไม่ครบชั้นและครูต้องสอนในรายวิชาที่ไม่ถนัด/เชี่ยวชาญ

5) รูปแบบพิเศษอื่น ๆ อาทิ โรงเรียนพึ่งตนเอง ห้องเรียนเคลื่อนที่

นอกจากการจัดการภายในโรงเรียน ยังปรากฏโมเดลการจัดการเรียนรู้โดยอาศัยโรงเรียนเครือข่ายหรือโรงเรียนข้างเคียงในหลากหลายรูปแบบ ซึ่งต้องได้รับความยินยอมและความพึงพอใจของผู้ปกครองและชุมชน เช่น

- 1) รูปแบบ “เรียนร่วมบางชั้น” ระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กหลักที่มีความพร้อมสูงกว่ากับโรงเรียนขนาดเล็กอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง
- 2) รูปแบบ “เรียนร่วมช่วงชั้น” ระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กกับโรงเรียนหลักที่มีความพร้อมสูงกว่า
- 3) รูปแบบ “เรียนร่วมช่วงชั้น” ตามความพร้อมและศักยภาพระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กกับโรงเรียนขนาดเล็กที่ใกล้เคียงกัน โดยแบ่งความรับผิดชอบโรงเรียนละ 1 ช่วงชั้นเพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนครู
- 4) รูปแบบการจัดศูนย์โรงเรียน เป็นการนำนักเรียนจากโรงเรียนขนาดเล็กตามเป้าหมาย ไปเรียนที่โรงเรียนศูนย์หรือโรงเรียนหลัก โดยการนำนักเรียนไปเรียนรวมบางชั้นและนำนักเรียนไปเรียนรวมทุกชั้น
- 5) รูปแบบศูนย์อนุบาลตำบล เป็นการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยร่วมมือกับชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเตรียมรับการถ่ายโอนการจัดการศึกษาให้กับท้องถิ่น

ผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนจะต้องมีความเข้าใจในนโยบายเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กแบบรวมเรียนช่วงชั้น ซึ่งเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ในขณะเดียวกันครูผู้สอนจะต้องปรับปรุงแผนการชั้นเรียนอยู่เสมอ และนำผลการประเมินมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาการเรียนการสอนให้ดีขึ้น ในส่วนของอาคารเรียนและอาคารประกอบจะต้องดูแลให้เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอน เน้นการดูแลสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอย่างต่อเนื่อง (บพิตร ศิริ, 2546)

1.3 การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

หากเปรียบเทียบกับโรงเรียนขนาดกลางและใหญ่ โรงเรียนขนาดเล็กต้องการการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานค่อนข้างมาก แต่งานวิจัยของชุมพร สวีสต์ (2550) ระบุว่า ชุมชนมีสมรรถภาพหรือความสามารถด้านคนอยู่ในระดับปานกลาง โดยชุมชนสามารถเป็นแรงงานซ่อมแซมอาคาร ปรับปรุงสภาพแวดล้อม จัดเวรยามดูแลความปลอดภัยและทรัพย์สินบางครั้ง แต่ในส่วนของ การสนับสนุนด้านการเรียนการสอน เช่น ครูอาสา ปรากฏชุมชน ยังมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย นอกจากนี้พบว่าชุมชนของโรงเรียนขนาดเล็กมีความสามารถในการสนับสนุนด้านการเงินอยู่ในระดับปานกลาง เช่น การมีส่วนช่วยในการจัดกิจกรรมเล็กๆ เช่น งานกีฬา การจัดงานวันเด็ก งบสร้างห้องน้ำ อาคารประกอบ แต่ที่ค่อนข้างมีความจำกัด ไม่สามารถตั้งเป็นสมาคมหรือแหล่งเงินทุนเพื่อการสนับสนุนการศึกษาได้เหมือนโรงเรียนขนาดกลางและใหญ่ที่มีจำนวนผู้ปกครองและชุมชนที่มากกว่า เนื่องจากปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนช่วยสนับสนุนโรงเรียนคือ ความสามารถของคนในชุมชน ได้แก่ คุณวุฒิ ฐานะทางเศรษฐกิจ สภาพครอบครัว เมื่อผู้นำชุมชนและคณะกรรมการสถานศึกษามีความพร้อมจะสามารถมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นต่อการพัฒนาโรงเรียนได้ดียิ่งขึ้น (วิระศักดิ์ เนียมสิงห์, 2550; ว่าที่ร้อยตรีถวิล เกษสุพรรณ, 2552) การทำงานของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนขนาดเล็กยังคงมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลไม่ดีเท่าที่ควร เนื่องจากการขาดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ ขาดความเข้าใจในหลักสูตร ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นเนื่องจากความรู้น้อย บ่อยครั้งที่เข้ามาเป็นกรรมการด้วยภาวะจำยอมเนื่องจากได้รับการร้องขอจากสถานศึกษา ขาดแรงจูงใจในการเข้าเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา การทำงานของคณะกรรมการสถานศึกษาจึงเป็นเพียงการเข้ามารับทราบข้อมูล เช่น แผนปฏิบัติการประจำปี เป็นกรรมการตรวจรับพัสดุต่างๆ การลงชื่ออนุมัติ โดยผู้อำนวยการเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด ครูบางคนขาดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อคณะกรรมการ ในส่วนที่คณะกรรมการเข้ามามีส่วนร่วมจึงเป็นบทบาทเชิงประสานงานระหว่างโรงเรียนและชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมและระดมทุนในกิจกรรมของโรงเรียน ส่วนงานบริการวิชาการและบุคคลนั้น คณะกรรมการมักจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง (พาพิทย์ ชมคำ, 2551; พิศาล ศกุนะสิงห์, 2552)

1.4 การยกระดับคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ประเด็นโรงเรียนขนาดเล็กที่มีคุณภาพค่อนข้างต่ำแต่มีการลงทุนค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนขนาดอื่นๆ ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง (เกียรติศักดิ์ วงศ์รักไท, 2550) กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้กำหนดนโยบายเพื่อยกระดับคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก โดยโครงการยกระดับคุณภาพเมืองประกอบด้วย 10 ด้าน ดังนี้ 1) ประชาสัมพันธ์เชิงรุก เพื่อให้ชุมชนหรือหน่วยงานระดับต่างๆ ร่วมกันพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก 2) จัดทำแผนพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก 3) การจัดซื้อหนังสือเรียน/แบบฝึกหัด ร้อยละ 30 ของจำนวนนักเรียน งดซื้อหนังสือใน

รายการที่ได้รับแจก 4) หน่วยคอมพิวเตอร์เคลื่อนที่ 5) การจัดหาสื่อการเรียนการสอน 6) ห้องสมุด 7) การหมุนเวียนครู 8) การพัฒนาครู 9) การนิเทศการสอน และ 10) การซ่อมแซมอาคารเรียน ชัยสิทธิ์ เลิศไทร (2548) ได้ดำเนินการวิจัยเพื่อศึกษาสภาพและปัญหาจากโครงการยกระดับคุณภาพดังกล่าว พบว่า โครงการดังกล่าวมีปัญหามากที่สุดในส่วนของการซ่อมแซมอาคาร คอมพิวเตอร์เคลื่อนที่ และขาดแคลนครู คล้ายคลึงกับงานวิจัยของสุวัฒน์ชัย ยากองโต (2550) ที่สะท้อนให้เห็นว่า โครงการดังกล่าวไม่สามารถแก้ปัญหาในโรงเรียนขนาดเล็กได้ เนื่องจากในแนวปฏิบัติ เช่น การจัดซื้อหนังสือเพียงร้อยละ 30 ของจำนวนนักเรียนทำให้หนังสือไม่พอเพียง งบประมาณที่ได้รับจัดสรรเพื่อซื้อสื่อการเรียนการสอนจำนวนเพียง 12,000-14,000 บาทต่อโรงเรียน งบประมาณที่ได้รับจัดสรรเพื่อซ่อมแซมอาคาร 5,000 ต่อโรงเรียน ส่วนการดำเนินการในการหมุนเวียนครูไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร บางโรงเรียนได้รับงบประมาณมาจ้างครูช่วยสอนเป็นระยะเวลา 2-4 เดือน ซึ่งเมื่อในพิจารณาการช่วยเหลือเพิ่มเติมให้แก่โรงเรียนขนาดเล็กครั้งนี้อาจไม่สามารถกล่าวได้ว่าโครงการยกระดับคุณภาพสามารถนำไปสู่การพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กอย่างยั่งยืนได้

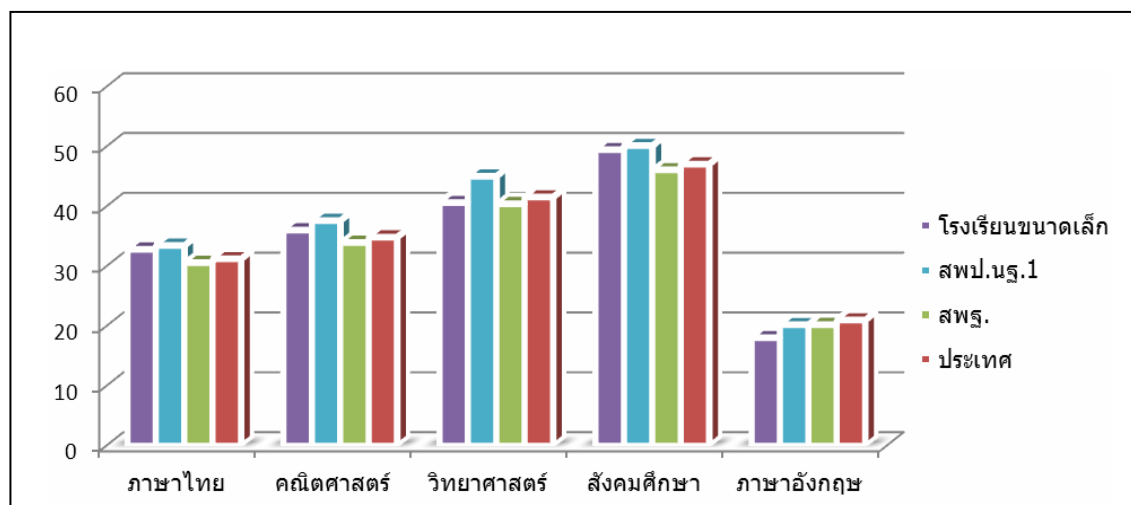
1.5 ระบบการประกันคุณภาพทั้งภายในและภายนอก

ระบบการประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนขนาดเล็กสามารถสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กรขนาดเล็กทั่วไปที่บุคลากรจะต้องรับผิดชอบในหลายหน้าที่ เมื่อพิจารณากันตามเกณฑ์มาตรฐาน จึงมักปรากฏอุปสรรคของการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในรูปแบบคล้ายคลึงกัน เปรียบเทียบจากงานวิจัยของ สันติ ชัยชนะ (2550) ภาณุณี ส่งทวี (2551) เติรกร ศรีโยธา (2551) สวัสดิ์ บุญมี (2552) โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ระดับปากกลาง เนื่องจากขาดแคลนบุคลากร ขาดแคลนสื่อ หากต้องอยู่ในมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ แต่บริบทของโรงเรียนแตกต่างกัน มาตรฐานการศึกษาควรได้รับการพัฒนาตามบริบทของแต่ละสถานศึกษา (นิกร ศรีสุพัฒน์, 2550) ในระบบประกันคุณภาพภายในโรงเรียนก็ประสบปัญหาต่างๆ ที่ยากจะจัดการได้ด้วยตนเอง เช่น การจัดครูสอนตามเอก/ความถนัด ปัญหาการขาดแคลนสื่อการสอน การขาดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (ภาณุณี ส่งทวี, 2551) ในส่วนของมาตรฐานคุณภาพผู้เรียนมักพบปัญหาการฝึกกระบวนการคิด แก้ปัญหา ริเริ่มสร้างสรรค์ ทักษะแสวงหาความรู้ แต่หากมองในมุมกลับโรงเรียนขนาดเล็กมีความโดดเด่นในเรื่องการช่วยเหลือดูแลนักเรียน ความประพฤติดี ประหยัด มัธยัสถ์ รู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบ ซึ่งผลการประเมินเรื่องเหล่านี้มีปัญหาน้อยที่สุด (สันติ ชัยชนะ, 2550)

ระบบการประกันคุณภาพภายนอกของโรงเรียนขนาดเล็กในด้านคุณภาพผู้เรียนและด้านการเรียนการสอนมีปัญหาในระดับปานกลาง (อนุรัญธ มาคำ, 2550) จากการประเมินคุณภาพมีข้อเสนอแนะสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กในภาพรวมด้านการทำงานเป็นทีม การวัดผลตามสภาพจริง การดึงให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การส่งเสริมคุณภาพการสอนของครูเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่สูงขึ้น อรรถพร พันธูปาล (2550) ได้วิจัยเพื่อสะท้อนปัญหาการดำเนินงานแต่ละมาตรฐานการศึกษา โดยระบุว่าโรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหาอยู่ในระดับน้อยในหลายมาตรฐาน เช่น ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ เนื่องจากนักเรียนมีพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความประพฤติ และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า มีวินัย รับผิดชอบ ซื่อสัตย์ สุจริต และผู้เรียนมีสุนทรียภาพ และลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรีและกีฬา เนื่องจากนักเรียนได้ทำกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ที่ติ่งงานของท้องถิ่น ในส่วนที่ยังคงเป็นปัญหาสำหรับในโรงเรียนขนาดเล็ก คือมาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์ การพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้และทักษะจำเป็นตามหลักสูตร โดยรายวิชาที่มีปัญหาค่อนข้างมากคือภาษาต่างประเทศ วิทยาศาสตร์ รวมถึงการส่งเสริมทักษะของนักเรียนในการแสวงหาความรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ปัญหาในส่วนหนึ่งของการประเมินคุณภาพภายนอกคือการประเมินด้านครู ซึ่งพบว่าปัญหาอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเรื่องจำนวนครูตามเกณฑ์ ครูสอนตามความเชี่ยวชาญ

โดยส่วนหนึ่งของการประกันคุณภาพภายนอก มาตรฐานด้านคุณภาพผู้เรียนที่ใช้ข้อมูลในส่วนของการทดสอบระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-Net) มาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ซึ่งสร้างความกดดันให้กับโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนน้อย หากมีนักเรียนเพียง 1-2 คนทำคะแนนได้ไม่ดีเท่าที่ควรจะส่งผลกระทบต่อคะแนนเฉลี่ยค่อนข้างมาก ซึ่งในเชิงสถิติแล้วอาจพิจารณาเป็นเงื่อนไขที่ไม่ยุติธรรมเท่าที่ควรสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก อย่างไรก็ตามหากเราวิเคราะห์ผลคะแนน O-Net ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2553 ค่าเฉลี่ยภาพรวมโรงเรียนขนาดเล็กเพิ่มขึ้นจากปีการศึกษา 2552 ในวิชาสังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ ส่วนวิชาภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษมีค่าเฉลี่ย

ลดลงโดยเมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของโรงเรียนขนาดเล็กกับค่าเฉลี่ยในระดับต่าง ๆ พบว่า ใน 5 กลุ่มสาระวิชาหลักมีระดับสูงกว่าระดับ สพฐ. ทุกวิชา ยกเว้นวิชาภาษาอังกฤษ และสูงกว่าระดับประเทศในวิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ และ สังคมศึกษา

ภาพที่ 2-1 คะแนนผลการเรียน O-Net ของโรงเรียนในกลุ่มต่างๆ ใน 5 กลุ่มสาระวิชา

โดยหากเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนผลการเรียน O-Net ของโรงเรียนในกลุ่มต่างๆ เทียบกับโรงเรียนขนาดเล็ก ไม่เห็นความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญใดๆ ทั้งที่หากเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตพื้นฐานของนักเรียน ทั้งสภาพเศรษฐกิจ สังคม และครอบครัว เราอาจถือได้ว่านักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กคือกลุ่มเด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ผู้ปกครองไม่สามารถเอาใจใส่บุตรหลานได้เท่าที่ควร ก็จะเห็นว่า ประสิทธิภาพด้านเรียนการสอนของโรงเรียนขนาดเล็กไม่ได้ด้อยกว่าโรงเรียนขนาดกลางหรือขนาดใหญ่โดยเปรียบเทียบ

2. ความคาดหวังการจัดการศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 รวมทั้งกฎหมายระเบียบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อการดำเนินงานของสถานศึกษา (พิธาน พันทอง, 2548) สามารถสรุปในภาพรวมดังนี้

2.1 ความคาดหวังด้านโครงสร้าง

โรงเรียนควรจัดระบบที่มีความหลากหลายในภาคปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความเป็นเอกภาพเชิงนโยบาย มีการระดมทรัพยากรจากชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มีความเสมอภาคตามสิทธิและโอกาส โดยการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อให้มีคุณภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีระบบการติดตามที่ชัดเจน ภายใต้การจัดระบบโครงสร้างการบริหารงานขององค์กร ซึ่งเป็นการดำเนินการเพื่อประสาน ส่งเสริม สนับสนุนและอำนวยความสะดวก ให้บริการการศึกษาในโรงเรียนและผู้มีส่วนร่วมจากทุกภาคของสังคม โดยโครงสร้างของการบริหารองค์กร ประกอบด้วย การบริหารทั่วไป การประชาสัมพันธ์ การวางแผนพัฒนา และแผนปฏิบัติการ งบประมาณการประกันคุณภาพการศึกษา การติดตาม ตรวจสอบ และควบคุมคุณภาพการศึกษา

ตารางที่ 2-1 สารสำคัญและรายละเอียดความคาดหวังต่อการดำเนินงานของสถานศึกษาด้านโครงสร้าง
ตาม พรบ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545

สารสำคัญ	รายละเอียด
หลักการจัดการศึกษา	1) ต้องมีความเป็นเอกภาพด้านนโยบาย กำหนดมาตรฐานกลาง (ระบบในการประกันคุณภาพการศึกษา) เป็นจุดร่วม ระบบในการประกันคุณภาพการศึกษา แต่จะต้องมีความหลากหลายในการปฏิบัติให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละระดับหรือท้องถิ่น 2) กำหนดให้มีการกระจายอำนาจสู่การบริหารส่วนท้องถิ่น เขตพื้นที่การศึกษาสถานศึกษา เพื่อสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ โดยมีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการ 3) ทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามรัฐธรรมนูญให้มีการระดมทรัพยากรทุกประเภทและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม บุคคล ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันชุมชนอื่นๆ ในสังคม ซึ่งต่างมีหน้าที่ร่วมมือในการจัดการศึกษาในทุกขั้นตอนของกระบวนการจัดการศึกษา เช่น กำหนดนโยบายและมาตรฐานการศึกษา ส่วนร่วมในกระบวนการจัดการเรียนการสอน การวัดประเมินผลรวม และการสนับสนุนทรัพยากรในการจัดการศึกษา (ในอดีตชุมชนมักมีส่วนร่วมเฉพาะสนับสนุนทรัพยากรเท่านั้น)
การประกันคุณภาพการศึกษา	การประกันคุณภาพการศึกษา ทุกระดับ ทั้งระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา การประกันคุณภาพการศึกษา ประกอบด้วย 1) การประกันคุณภาพภายใน หมายความว่า การประเมินผลหรือการติดตาม ตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายในโดยบุคลากรของสถานศึกษานั้นเองหรือโดยหน่วยงานต้นสังกัด (เขตพื้นที่การศึกษา) มีหน้าที่กำกับ ดูแลสถานศึกษานั้น 2) การประกันคุณภาพภายนอก หมายความว่า การประเมินผลหรือ ติดตาม ตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายนอกโดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาหรือบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่สำนักงานดังกล่าวรับรอง เพื่อเป็นการประกันคุณภาพและให้มีการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา
การระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชน	ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ตลอดจนหน่วยงานทางการศึกษาต่างๆ สามารถที่จะระดมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรเพื่อการศึกษาในชุมชน สถานศึกษาสามารถที่จะว่าจ้างหรือให้ค่าตอบแทน/การยกย่องเชิดชูเกียรติแก่วิทยากรพิเศษหรือผู้เชี่ยวชาญที่มีส่วนช่วยในการจัดทำหลักสูตรหรือการเรียนการสอน
การจัดสรรงบประมาณ	การจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษา ได้กำหนดให้รัฐจัดสรรงบประมาณแผ่นดินให้กับการศึกษา ในฐานะที่มีความสำคัญสูงสุดต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ ดังนี้ 1) จัดสรรเงินอุดหนุนทั่วไปเป็นค่าใช้จ่ายรายบุคคลที่เหมาะสมแก่ผู้เรียนการศึกษาภาคบังคับ การศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดโดยรัฐและเอกชนให้เท่าเทียมกัน 2) จัดสรรเงินทุนการศึกษาในรูปของกองทุนกู้ยืมให้แก่ผู้เรียนที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้น้อยตามความเหมาะสมและความจำเป็น 3) จัดสรรงบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษาอื่นเป็นพิเศษให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความจำเป็นในการจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการเป็นพิเศษแต่ละกลุ่ม 4) จัดสรรงบประมาณเป็นค่าใช้จ่าย ดำเนินการและงบลงทุนให้สถานศึกษาของรัฐตามนโยบาย แผนการศึกษาแห่งชาติและการกิจของสถานศึกษา โดยให้มีอิสระในการบริหารงบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษา ทั้งนี้ให้คำนึงถึงคุณภาพและความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา

2.2 ความคาดหวังด้านคน

การส่งเสริมสนับสนุนและกำกับดูแลบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนให้ปฏิบัติงานเป็นไปตามมาตรฐาน และจรรยาบรรณโดยยึดหลักการกระจายอำนาจและสิทธิประโยชน์ที่เป็นธรรม โดยการบริหารงานบุคคลในโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย การวางแผนอัตรากำลัง การบรรจุแต่งตั้ง วินัย ทักษะการปฏิบัติงาน พฤติกรรม ภาวะผู้นำ การมอบหมาย งานการสร้างขวัญกำลังใจของครูและบุคลากร

2.3 ความคาดหวังด้านเทคโนโลยี

การส่งเสริมและสนับสนุนให้ใช้แหล่งเรียนรู้ทุกรูปแบบให้เพียงพอ พร้อมทั้งการระดมทุนเพื่อผลิตสื่อและนำเทคโนโลยีมาพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่องอย่างมีประสิทธิภาพตลอดชีวิตโดยมีการตรวจสอบการใช้อย่างเป็นระบบ ซึ่งการบริหารจัดการเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในโรงเรียนนั้น ประกอบด้วย นวัตกรรม สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ เทคโนโลยี วิจัยและพัฒนาเพื่อการเรียนรู้ ตรงนี้จะเป็นโอกาสให้การสร้างทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิตให้แก่ักเรียน โรงเรียนขนาดเล็กที่มีศักยภาพจะทำเช่นนี้ได้

ตารางที่ 2-2 สารสำคัญและรายละเอียดความคาดหวังต่อการดำเนินงานของสถานศึกษาด้านเทคโนโลยี

ตาม พรบ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

สารสำคัญ	รายละเอียด
แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต	รัฐต้องส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมกันในการเรียนรู้ของประชาชนในชาติอย่างกว้างขวางและเป็นการเสริมการเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย
วิจัยและพัฒนา	รัฐต้องส่งเสริมวิจัยและพัฒนาที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ เพื่อนำมาปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของผู้สอนให้ดีขึ้นในทุกระดับการศึกษา โดยสถานศึกษามีหน้าที่ในการพัฒนาและส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถทำการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้เหมาะสมกับผู้เรียน
ส่งเสริมการผลิตและพัฒนาแบบเรียน	รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้หน่วยงานต่างๆ ให้มีการผลิตและพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาทุกระดับ ซึ่งประกอบด้วย แบบเรียน ตำรา หนังสือ ทางวิชาการอื่น สื่อสิ่งพิมพ์อื่น วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาอื่น
พัฒนาผู้เรียน	การพัฒนาเด็กไทยหรือผู้เรียนให้มีทักษะในการใช้เทคโนโลยี โดยต้องเริ่มต้นตั้งแต่เด็ก เพื่อให้เด็กได้เรียนเทคโนโลยีโดยเร็วและตามความพร้อมที่ทำได้ เนื่องจากคนไทยขาดทักษะสากลในการใช้เทคโนโลยี ซึ่งเป็นพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

2.4 ความคาดหวังด้านงาน

การจัดระบบการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบให้เกิดความเสมอภาคอย่างครบถ้วน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อมุ่งปลูกจิตสำนึกในความเป็นไทย เป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ มีคุณธรรม และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยใช้วิธีการประเมินผลการพัฒนาที่หลากหลายในการประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งในหลักการจะต้องมีการประเมินอย่างรอบด้านทุกมาตรฐานสำหรับผู้เรียน มิใช่ความรู้ด้านพุทธศาสนาเป็นหลักเพียงอย่างเดียว ส่วนภารกิจการบริหารงานในโรงเรียน ประกอบด้วยหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ การประเมินผล การนิเทศ การบริหาร วิชาการ และการแนะแนว ก็ต้องประเมินบนพื้นฐานของสภาพความเป็นจริงตามความสามารถของผู้บริหารและครูตลอดจนงบประมาณที่โรงเรียนได้รับ

ตารางที่ 2-3 สารสำคัญและรายละเอียดความคาดหวังต่อการดำเนินงานของสถานศึกษาด้านงาน

ตามพรบ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

สารสำคัญ	รายละเอียด
รูปแบบการศึกษา	การจัดการศึกษา มีหลายระบบ และในระบบหนึ่งๆ มีวิธีการจัดการศึกษาได้ 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีความแตกต่างในวิธีการศึกษาและระยะเวลาการศึกษา การประเมินผลใช้หลักการเดียวกัน แต่จะมีหลายวิธี
ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง	การจัดการศึกษาอบรมให้ยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถที่จะเรียนรู้ตามความถนัดหรือความสนใจของตนเองได้ โดยที่สถานศึกษาต้องจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองการเรียนรู้ของผู้เรียนตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้เรียนให้เต็มศักยภาพ
หลักสูตรแกนกลาง และท้องถิ่น	กำหนดให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นหน่วยบริหารราชการส่วนกลางเป็นผู้จัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในส่วนหลักที่เป็นแกนกลางสถานศึกษาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยมีหลักการดังนี้ 1) คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นราชการส่วนกลางในระดับกรม มีหน้าที่จัดทำหลักสูตรการศึกษาในส่วนหลักที่เป็นแกนกลาง ซึ่งจะต้องจัดให้มีหลักสูตรแกนเพื่อเป็นมาตรฐานที่จะทำให้การศึกษาในแต่ละระดับมีความต่อเนื่องสอดคล้องกันโดยมีสาระหลัก 4 ประการ ได้แก่ ความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ การศึกษาต่อ 2) สถานศึกษา มีหน้าที่จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น จะดำเนินการจัดทำเองหรือมอบหมายให้บุคคลหรือหน่วยงาน หรือบุคคลในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดทำก็ได้ โดยมีสาระเกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวชุมชนและสังคม
การจัดทำหลักสูตร	การจัดทำหลักสูตรของระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรของคนพิการ ผู้ด้อยโอกาส หรือบุคคลที่มีความสามารถพิเศษ จะต้องมีความหลากหลาย และมีความเหมาะสมของแต่ละระดับหรือแต่ละประเภท โดยมีหลักการ ดังนี้ 1) มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล ซึ่งมีความหลากหลาย ให้เหมาะสมตามวัยตามศักยภาพ และความรับผิดชอบต่อสังคม 2) สาระของหลักสูตรที่เป็นวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงามและความรับผิดชอบต่อสังคม 3) หลักสูตรอุดมศึกษาจะต้องมีความมุ่งหมายเฉพาะที่จะพัฒนาวิชาการ วิชาชีพขั้นสูงและการค้นคว้าวิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคมด้วย
การเรียนรู้ภายในชุมชน	สถานศึกษาร่วมกับชุมชนและองค์กรต่างๆ ในการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อต้องการให้มีโรงเรียน ชุมชน โดยให้สถานศึกษาเป็นองค์กรนำในเรื่องการสร้างคามเข้มแข็งของชุมชน

จากการสรุปสารสำคัญในข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการกระจายอำนาจทางการศึกษาไปสู่ชุมชน พร้อมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่ในการมีส่วนร่วมไว้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ได้มีการสร้างเงื่อนไขด้านคุณภาพทางการศึกษาที่ต้องยึดหลักสูตรแกนกลางและการประกันคุณภาพทางการศึกษา เพื่อควบคุมมาตรฐานการศึกษาสำหรับนักเรียนไทยอย่างมีระบบ

3. นโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก

ข้อมูลสารสนเทศ สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในช่วงปีการศึกษา 2550-2555 ดังแสดงในตาราง พบว่าจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในทุกปีการศึกษา ในขณะที่สภาพปัญหาและอุปสรรคของโรงเรียนขนาดเล็กทั้งด้านการเรียนการสอนและการบริหารจัดการยังคงเป็นประเด็นที่ต้องให้ความสำคัญมากขึ้น

ตารางที่ 2-4 จำนวนโรงเรียนขนาดเล็ก ปีการศึกษา 2550-2555

ปีการศึกษา	จำนวน รร. ขนาดเล็ก	ร้อยละ
2550	13,518	41.90
2551	13,915	43.73
2552	14,056	44.61
2553	14,397	45.82
2554	14,638	46.83
2555	14,816	47.62

การดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาการเพิ่มจำนวนโรงเรียนขนาดเล็ก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก ปี พ.ศ. 2551-2553 ผ่านความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2550 โดยมีนโยบายว่า “สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและโรงเรียนต้องตระหนักและพิจารณาวางแผนพัฒนาและบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กให้โรงเรียนที่ต้องดำรงอยู่ อยู่อย่างมีคุณภาพโดยไม่ดูดซับทรัพยากร โรงเรียนใดที่พึงรวมกันได้ควรรวม และโรงเรียนใดที่พึงเลิก ก็ควรเลิก เนื่องจากมีนักเรียนจำนวนน้อย และการคมนาคมสะดวก” พร้อมทั้งกำหนดกรอบการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กเป็นการเปลี่ยนการปฏิบัติและสร้างวัฒนธรรมองค์กรใหม่ ประกอบด้วย 1) วัฒนธรรมการเรียนรู้ ที่เน้นการพัฒนาทักษะพื้นฐาน การจัดการเรียนการสอนแบบคละชั้นและบูรณาการ การปรับเปลี่ยนคุณภาพการสอน และการพัฒนานักเรียนรายบุคคล 2) วัฒนธรรมความรับผิดชอบต่องาน เน้นระบบการประกันคุณภาพภายใน การติดตามความก้าวหน้าจากตัวชี้วัด ผลการทดสอบระดับชาติ และการอ่านออกเขียนได้ของนักเรียน และการช่วยเหลือสนับสนุนจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และ 3) วัฒนธรรมประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ผ่านอำนาจของสำนักงานการศึกษาเขตพื้นที่และร่วมกับอนุกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (อ.ก.ค.ศ.) ในการจัดการอัตราครูต่อนักเรียน การพัฒนาครูและผู้บริหารโรงเรียน การจัดศูนย์เครือข่าย การพิจารณายุบ/ควบรวมโรงเรียนหากมีนักเรียนจำนวนน้อย รวมถึงการประชาสัมพันธ์การมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้ปกครองนักเรียนในการพัฒนาคุณภาพโรงเรียน

ในสองปีต่อมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้เสนอนโยบายของการยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อมุ่งวางรากฐานการศึกษาใหม่ ยกระดับคุณภาพการศึกษาและเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการศึกษาให้สูงขึ้น สอดคล้องกับมาตรการสำคัญในนโยบายและยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง และการตอบสนองต่อมาตรการบริหารจัดการเชิงยุทธศาสตร์ของคณะกรรมการกำหนดเป้าหมายและนโยบายกำลังคนภาครัฐ (คปร.) โดยมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2552 ที่มีใจความสำคัญดังนี้

1) เพิ่มประสิทธิภาพและลดความสูญเสียเปล่าของโรงเรียนขนาดเล็กด้วยมาตรการที่เหมาะสม ได้แก่ การควบรวม การปรับปรุงประสิทธิภาพ การสร้างเครือข่ายตลอดจนสนับสนุนทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยมีการจัดทำแผนที่ตั้งสถานศึกษา (school mapping) และแผนดำเนินงานแบบขั้นบันไดภายในปี 2561 โดยกำหนดเป้าหมายและระยะเวลาดำเนินการอย่างชัดเจน

2) จัดให้มีการควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กในพื้นที่ให้เกิดขนาดที่เหมาะสม โดยชดเชยค่าเดินทางแก่ผู้ปกครอง ทั้งนี้เพื่อให้สามารถจัดสรรอัตรากำลังของครูและงบประมาณที่เสริมสร้างการพัฒนาคุณภาพได้อย่างเต็มที่

3) เร่งดำเนินการให้โรงเรียนขนาดเล็กมีคุณภาพดีขึ้น ด้วยวิธีการที่หลากหลาย อาทิ ส่งเสริมโรงเรียนดีประจำตำบล การควบรวมและถ่ายโอนสถานศึกษาขนาดเล็ก ซึ่งไม่ได้อยู่ในพื้นที่ทุรกันดาร ห่างไกล และให้การอุดหนุนค่าพาหนะ

4) ใช้ระบบงบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษาเป็นสิ่งจูงใจในการแก้ปัญหาโรงเรียนที่มีขนาดเล็กมากจนไม่สามารถพัฒนาประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาได้ โดยให้ควบรวมเป็นโรงเรียนที่สามารถบริหารจัดการเพื่อการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ดังนั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดวัตถุประสงค์นโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อลดจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กให้เหมาะสมกับความจำเป็นของพื้นที่นำไปสู่การเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพทางการศึกษารองรับนโยบายและยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง และมาตรการบริหารจัดการเชิงยุทธศาสตร์ของคณะกรรมการกำหนดเป้าหมายและนโยบายกำลังคนภาครัฐต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดวางเป้าหมายสำหรับการดำเนินการตาม “แผนดำเนินงานแบบขั้นบันได” ภายในปีการศึกษา 2561 จำนวนโรงเรียนขนาดเล็กลดลงร้อยละ 50 โดยแบ่งเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ภายในปีการศึกษา 2556 จะสามารถรวมโรงเรียนได้ จำนวน 5,627 โรงเรียน โดยให้เร่งดำเนินการตามเป้าหมายที่กำหนด ดังนี้

- 1) ภายในปีการศึกษา 2554 รวมโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียน ไม่เกิน 20 คน จำนวน 581 โรงเรียน
- 2) ภายในปีการศึกษา 2555 รวมโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 40 คน จำนวน 1,964 โรงเรียน
- 3) ภายในปีการศึกษา 2556 รวมโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 60 คน จำนวน 3,082 โรงเรียน
- 4) สำหรับโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียน 61 – 120 คน หากมีความพร้อมสามารถดำเนินการรวมโรงเรียนได้

ระยะที่ 2 ปีการศึกษา 2557 – 2559 ภายในปีการศึกษา 2559 รวมโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 100 คน จำนวน 6,395 โรงเรียนอย่างน้อยร้อยละ 50

ระยะที่ 3 ปีการศึกษา 2560 – 2561 ภายในปีการศึกษา 2561 รวมโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 120 คน จำนวน 2,372 โรงเรียน อย่างน้อยร้อยละ 50

โดยที่โรงเรียนลักษณะพิเศษที่ได้รับการยกเว้น หมายถึง โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่พิเศษ (ห่างไกลกันดาร ภูเขา เกาะ ชายแดนและพื้นที่เสี่ยงภัย) ไม่สามารถรวมกับโรงเรียนใดได้ ให้จัดการเรียนการสอนตามปกติโดยได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาที่ดูแลโรงเรียนนั้น ๆ

การดำเนินการตามแผนยุบ/ควบรวมโรงเรียนนั้นยังคงมีกระแสด้านจากนักการศึกษาและชุมชนค่อนข้างมาก การบริหารจัดการตามนโยบายดังกล่าวจึงจำเป็นต้องอาศัยความยืดหยุ่นของแผนบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ตัวอย่างเช่น เขตพื้นที่การประถมศึกษา นครปฐม เขต 1 ได้กำหนดเงื่อนไขในการดำเนินงานยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กใกล้เคียงจะดำเนินงานตามแผนงานแบบขั้นบันไดตามระยะที่ 1-3 เว้นแต่โรงเรียนไม่ประสงค์จะรวมกับโรงเรียนอื่นภายใต้เงื่อนไขการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ดังนี้

1) มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากการประเมินคุณภาพระดับชาติ (O-Net) ในปีการศึกษาที่ผ่านมาเท่ากับหรือสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศใน 5 กลุ่มสาระการเรียนรู้หลัก คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และภาษาอังกฤษ

2) ได้รับการรับรองจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน)

ส่วนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขการจัดตั้งและจัดสรรงบประมาณทางการบริหารจัดการการเดินทางของนักเรียนไปเรียนกรณีรวมจะแตกต่างกันไปตามกรณี ดังนี้

1) กรณีค่าพาหนะ (ใช้งบประมาณปี พ.ศ. 2555) จัดสรรให้ตามระยะทางจากบ้านถึงโรงเรียนหลัก กรณีการคมนาคมสะดวก จำนวน 200 วันต่อคนต่อปี การศึกษาตามระยะทางดังนี้

- ไม่เกิน 3 กิโลเมตร คนละ 10 บาทต่อวัน

- 3 – 10 กิโลเมตร   คนละ 15 บาทต่อวัน
- มากกว่า 10 กิโลเมตรขึ้นไป   คนละ 20 บาทต่อวัน
- 2) กรณีค่าจ้างเหมาบริการ
  - จัดสรรค่าจ้างเหมาบริการให้โรงเรียนมารวมหรือโรงเรียนหลักบริหารจัดการ
  - ด้วยวิธีการที่เหมาะสม จ้างเหมายานพาหนะรับส่งนักเรียนจากโรงเรียนมารวมจัดสรรให้ผู้ปกครองที่รับส่งนักเรียนไปโรงเรียนหลัก
- 3) กรณีจัดสรรยานพาหนะให้โรงเรียนหลักหรือกรณีที่โรงเรียนได้รับการบริจาคยานพาหนะสำหรับรับ-ส่งนักเรียน
  - จัดสรรจักรยานสำหรับนักเรียนบ้านใกล้เพื่อทดแทนค่าพาหนะ
  - จัดสรรยานพาหนะ เช่น รถยนต์ ให้โรงเรียนหลักเพื่อรับ – ส่งนักเรียน
  - จัดสรรค่าน้ำมันเชื้อเพลิงและค่าบำรุงรักษายานพาหนะให้กับโรงเรียนหลักที่ได้รับการจัดสรรยานพาหนะหรือได้รับบริจาค

4. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

สภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็กในด้านต่างๆ ได้แก่ 1) ด้านโครงสร้าง เป็นปัญหาประมาณไม่เพียงพอต่อความต้องการ บุคลากรไม่ครบตามโครงสร้าง และการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล คุณภาพการศึกษายังขาดความชัดเจน 2) ด้านคน เป็นปัญหาการจัดสรรครูและบุคลากรให้โรงเรียนขนาดเล็กทำให้ครูไม่ครบชั้น และมีวุฒิการศึกษาไม่ตรงตามวิชาที่สอน ครูขาดความชำนาญเฉพาะสาขา ขาดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน 3) ด้านเทคโนโลยี เป็นปัญหาการขาดแคลนสื่อเทคโนโลยี เช่น อินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์ อุปกรณ์ประกอบ รวมทั้งคู่มือโทรศัพท์ สื่อ CAI และ ข้อจำกัดด้านงบประมาณทำให้โรงเรียนต้องจัดหางบประมาณจัดซื้อเองและซ่อมบำรุงเอง บุคลากรและผู้ปกครองขาดความรู้เรื่องการใช้งาน ICT และคอมพิวเตอร์ และ 4) ด้านงาน เป็นปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ไม่ต่อเนื่อง และใช้การคัดลอกหลักสูตรกันมาจากที่อื่น การจัดกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนยังขาดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ขาดการทำความเข้าใจในเนื้อหาหลักสูตร และการบริหารงานวิชาการยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ส่วนใหญ่คุณภาพต่ำ เพราะขาดงบประมาณ ขาดการนิเทศและสื่อการเรียนการสอนที่จำเป็น (พิธาน พื้นทอง, 2548) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยอื่น ๆ เช่น สุรัชย์ ทินกระโทก (2549) และ ถวิล แพงยา (2550)

ในขณะที่นโยบายคณะกรรมการรัฐมนตรีกำหนดแผนปรับปรุงโรงเรียนขนาดเล็กในปี พ.ศ. 2551 ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอขอเพิ่มเงินอุดหนุนรายหัวให้แก่โรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ว่าด้วยการให้เงินอุดหนุนรายหัวตามจำนวนนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาหัวละ 500 และ 1,000 บาท ตามลำดับ แต่การกระทำดังกล่าวเป็นเพียงการแก้ปัญหาระยะสั้นแบบไม่ยั่งยืน เนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น การลดลงของอัตราประชากรเกิดใหม่ และความต้องการของผู้ปกครองที่พยายามส่งบุตรหลานไปโรงเรียนใหญ่กว่า แม้จะต้องเสียเงิน เสียเวลาเดินทาง หรือเสียค่าหอพักในเมือง จึงทำให้โรงเรียนขนาดเล็กยังคงมีจำนวนนักเรียนลดน้อยลงอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่โรงเรียนขนาดกลางบางแห่งเกิดภาวะลดขนาดลงกลายเป็นโรงเรียนขนาดเล็กในที่สุด (สุกัญญา หาญตระกูล, 2552)

ภายหลังการสนับสนุนด้านงบประมาณดังกล่าว สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2553) ได้ศึกษาสภาพการดำเนินการของโรงเรียนขนาดเล็ก พบว่าโรงเรียนขนาดเล็กยังคงประสบปัญหาขาดแคลนแทบทุกอย่าง โดยเฉพาะปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ขาดแคลนครูทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ขาดแคลนกรรมการสถานศึกษาที่มีความรู้ความสามารถและความมุ่งมั่นทุ่มเท ขาดแคลนงบประมาณ ตำรา สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ทางการเรียนและการสอน ห้องปฏิบัติการที่ทันสมัยในสาขาวิชาต่างๆ และขาดแคลนความรู้ด้านบริหารจัดการ ส่งผลให้มีอุปสรรคอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงที่รัฐบาลกำหนดนโยบายการบริหารจัดการแบบกระจายอำนาจให้องค์กรท้องถิ่นให้มีหน้าที่รับผิดชอบ และดูแลโรงเรียนขนาดเล็ก สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2553) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการลดจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กให้เหลือน้อยลง ทั้งนี้เพื่อให้โรงเรียนแต่ละแห่งมีทรัพยากรทางการบริหาร ซึ่งได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ อาคาร

สถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกทางการเรียน นวัตกรรมเทคโนโลยี และความรู้ที่จะใช้ในการบริหารจัดการอย่างเพียงพอ เพื่อที่จะได้บริหารจัดการแบบกระจายอำนาจได้สำเร็จ

นอกจากนี้รายงานผลการประเมินคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กของสำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) พบว่า โรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมากยังไม่สามารถพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้อย่าง น่าพึงพอใจ และไม่ผ่านรับรองการประเมินมาตรฐานภายนอกของ สมศ. โดยเฉพาะด้านผู้เรียน เช่น มาตรฐาน ที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมี วิสัยทัศน์ มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร มาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหา ความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น จึงมีการเสนอความเห็นให้ “ยุบ/เลิก” ในกรณี โรงเรียนที่ไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพได้ ซึ่งความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายกระทรวงศึกษาธิการที่ว่า กรณีโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนจำนวนน้อย หากโรงเรียนใดพึงเลิกได้ก็ให้ “เลิก” หากโรงเรียนใดพึงรวมกับโรงเรียน อื่นใกล้เคียงได้ก็ให้ “รวม” แต่ต้องหาวิธีการที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ปกครองหรือผู้เรียน แต่หากโรงเรียนใดยังคงเปิดสอน ก็จะต้องดำเนินการได้อย่างมีคุณภาพ (ฟาฏินา วงศ์เลขา, 2553)

อย่างไรก็ตามการดำเนินการตามแนวคิด “ยุบ/เลิก/รวม” โรงเรียนขนาดเล็กยังอยู่ในระหว่างการพิจารณา บังคับและความจำเป็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากตามสภาพความเป็นจริงโรงเรียนขนาดเล็กแต่ละแห่งมีบริบทที่แตกต่าง กัน ในที่นี้เราอาจแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) โรงเรียนขนาดเล็กที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาเป็นโรงเรียนแกนนำหรือ ศูนย์วิชาการสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กอื่นๆ 2) โรงเรียนขนาดเล็กที่มีความพร้อมในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของ โรงเรียนตนเองเท่านั้น 3) โรงเรียนขนาดเล็กที่ไม่มีความพร้อมด้านบุคลากร ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ แต่ไม่สามารถ ยุบได้ 4) โรงเรียนขนาดเล็กที่อยู่ในพื้นที่พิเศษ เช่น ทุรกันดาร เสี่ยงภัย ชายแดน เกาะ ห่างไกล (สมยศ ปิ่นแก้ว, 2549) ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ระบุปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก ด้วยนโยบายดังกล่าว ไว้ดังนี้

- 1) การดำเนินการตามนโยบายเกี่ยวกับโรงเรียนขนาดเล็กไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากแนวทางการปฏิบัติไม่มีความ ชัดเจนและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
- 2) ในกรณียุบรวมหรือเลิก ผู้บริหารสถานศึกษาไม่พร้อมให้ความร่วมมือหรืออาจต่อต้าน เนื่องจากขาดความ มั่นใจว่าเมื่อสถานศึกษาที่ตนเองดำรงตำแหน่งอยู่ถูกยุบรวม เลิกล้มไปแล้ว ตนเองจะมีตำแหน่งอยู่ที่ใด
- 3) ในกรณีที่นักเรียนต้องย้ายโรงเรียน ค่าพาหนะที่นักเรียนได้รับวันละ 6 บาท ไม่เหมาะสมกับสภาพความ เป็นจริงในปัจจุบัน นอกจากนั้นในบางปีงบประมาณยังล่าช้าหรือถูกตัด
- 4) ชุมชนบางส่วนต่อต้านการยุบรวมหรือเลิกสถานศึกษา
- 5) ในกรณีการใช้ทรัพยากรร่วมกันระหว่างโรงเรียนแกนนำยังขาดประสิทธิภาพ

การเสวนาเรื่อง “ยุบโรงเรียนขนาดเล็ก ใครได้ ใครเสีย?” พบว่า การลดจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กอาจยังไม่ใช่ แนวทางออกที่ดีที่สุด และจำเป็นต้องมีการศึกษาอย่างรอบด้าน พร้อมทั้งได้รับความเห็นและยินยอมจากชุมชนท้องถิ่น เพราะเมื่อพิจารณาด้านการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองกลุ่มผู้เรียนและผู้ปกครองที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลและมีรายได้น้อยที่ ต้องการให้ลูกหลานได้เรียนในโรงเรียนในท้องถิ่นใกล้บ้าน และอาจเป็นโอกาสในการแก้ปัญหาการศึกษาที่ไม่สอดคล้อง กับการดำรงชีวิตในสังคม เนื่องจากการศึกษาในปัจจุบัน โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดใหญ่เน้นวิชาการ ท่องจำ เรียนเพื่อ สอบแข่งขันและเลื่อนชั้น แต่โรงเรียนขนาดเล็กสามารถจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของ ท้องถิ่น โดยให้ชุมชน ผู้ปกครองและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมและผลักดันทั้งด้านงบประมาณและการ บริหารอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจและทุ่มเทอย่างเต็มที่ เริ่มที่ ผู้บริหารโรงเรียนและครูพึงต้องสร้างความไว้วางใจจากผู้ปกครองด้วยการร่วมกันวางแผนการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียน เพื่อบุตรหลานในชุมชน และแนวทางอีกอย่างหนึ่งที่ควรพิจารณาเพื่อทดแทนความไม่คุ้มทุนของโรงเรียนขนาดเล็ก นั่นคือ การพัฒนาคนด้านคุณธรรม จริยธรรม การจัดการศึกษาที่เน้นด้านคุณธรรมจริยธรรมอาจเป็นจุดยืนสำหรับโรงเรียนขนาด เล็กในอนาคต (ณัฐวิทย์ พิมพ์ทอง, 2554)

จากที่กล่าวมาข้างต้นได้แสดงถึงความเสี่ยงของการบริหารงานโรงเรียนขนาดเล็กที่ครอบคลุมทั้งด้านงบประมาณและบุคลากรทางการศึกษาที่ส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียนโดยตรง การพยายามลดจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กให้เหลือจำนวนหนึ่งที่อยู่ในวิสัยจะปรับปรุงคุณภาพได้รอบด้าน โดยใช้ข้อมูลสารสนเทศทั้งทางภูมิศาสตร์กายภาพ (ที่ตั้งเส้นทางคมนาคม) และภูมิศาสตร์มนุษย์ (ความหนาแน่นของประชากร ประชากรวัยเจริญพันธุ์ อัตราการเจริญพันธุ์) ร่วมกับการปฏิรูปให้โรงเรียนขนาดเล็กเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพและได้รับการยอมรับ ควรให้เป็นวาระเร่งด่วนที่เป็นการวางแผนในระยะห้าปีสิบปี มีเป้าหมายระยะสั้นและการติดตาม แต่โรงเรียนขนาดเล็กบางแห่งก็มีความสำคัญและไม่ควรเลิกหรือยุบนั้น อาทิเช่น ที่ตั้งห่างไกลบนภูเขาสูง บนเกาะ หรือพื้นที่ชายแดน พื้นที่ในเขตพิเศษต่างๆ (กฎอัยการศึก) กระทรวงศึกษาธิการควรตั้งโรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้เป็นกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเพื่อการพัฒนาคุณภาพต่อไป (สุกัญญา หาญตระกูล, 2552)

โดยสรุปปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพโรงเรียนขนาดเล็ก คือสมรรถนะของครูและบุคลากรทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอน หากครูผู้สอนมีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ทักษะ และแรงจูงใจที่ดี ตลอดจนครูมีกระบวนการในการจัดกิจกรรมและเนื้อหาสาระการเรียนการสอนที่เหมาะสม จะส่งผลให้โรงเรียนสามารถผลิตนักเรียนที่มีคุณภาพเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน อย่างไรก็ตามยังคงมีปัจจัยอื่นๆ ที่เราต้องพิจารณาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นองค์รวม กรมหลวงรัตนวราหะ (2553) ได้สำรวจปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียนขนาดเล็กนาร่องในโครงการตามแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่ามีปัจจัยหลายด้านที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งแบ่งออกเป็นตัวแปรแฝงภายนอกและตัวแปรแฝงภายใน ดังต่อไปนี้

ตัวแปรแฝงภายนอก มีจำนวน 5 ตัวแปร ได้แก่

- 1) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร ประกอบด้วย คุณลักษณะส่วนบุคคล พฤติกรรม และทักษะ
- 2) สมรรถนะของครูและบุคลากรทางการศึกษา ประกอบด้วยคุณลักษณะส่วนบุคคล ความรู้และประสบการณ์ทางวิชาชีพ ทักษะความสามารถ และแรงจูงใจ
- 3) การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ ประกอบด้วย วัสดุ อุปกรณ์ สื่อและเทคโนโลยี อาคารสถานที่ และแหล่งการเรียนรู้
- 4) การมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย การกำหนดแนวทางการศึกษา การบริหารและจัดการศึกษา และการระดมทรัพยากร
- 5) การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ ประกอบด้วย การแปลงนโยบาย การจัดทรัพยากร การวางแผนและจัดองค์การ และการปฏิบัติและดำเนินงาน

ส่วนตัวแปรแฝงภายใน มีจำนวน 3 ตัวแปร ได้แก่

- 1) การบริหารจัดการ ประกอบด้วย การบริหารเชิงกลยุทธ์ การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และการบริหารแบบศูนย์เครือข่ายโรงเรียน
- 2) การจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย การเรียนรู้แบบคละชั้น การบูรณาการสาระในหลักสูตร การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา การผสมผสานด้วยวิธีหลากหลาย และการใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 3) ประสิทธิภาพโรงเรียนขนาดเล็ก ประกอบด้วย ความมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ความมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ทักษะในการทำงาน ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร ทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ความมีสุขนิสัย สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี และความมีสุนทรียภาพ

นอกจากนี้ในงานวิจัยที่ระบุปัจจัยอื่นที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาและผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ซึ่งควรกำหนดเป็นประเด็นที่เด่นชัดเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป เช่น

- 1) ระบบบริหารหลักสูตร (อเนก อัคคีเดช, 2549)
- 2) บรรยากาศองค์กร ซึ่งได้แก่ การยอมรับนับถือ การไว้วางใจ มีขวัญกำลังใจ การมีโอกาสในการทำงาน ความก้าวหน้าทางวิชาการและสังคม ความผูกพัน และความเอื้ออาทร (ขวัญตา โพธิตา, 2548)

3) ระบบการบริหารงานวิชาการ ซึ่งได้แก่ กระบวนการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ ระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา หลักสูตร นิเทศการศึกษา แผนแนวการศึกษา การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การวัดประเมินผลการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน การประสานงานความร่วมมือด้านวิชาการกับชุมชนและองค์กรอื่นๆ (ถวิล แพงยา, 2550 และ วรณวิสา สุชนีย์, 2552)

4) คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่า ผู้แทนองค์กรศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในโครงสร้างการบริหารงานในสถานศึกษาด้านวิชาการ งบประมาณ บุคคล และบริหารงานทั่วไป โดยเริ่มในชั้นวางแผน ปฏิบัติการ ติดตามผลและประเมิน จนถึงปรับปรุง (วีระศักดิ์ เนียมสวัสดิ์, 2550; ประสาน ประทุมมณี, 2551 และ พิศาล ศกุนะสิงห์, 2552)

จากสภาพปัญหาด้านการจัดการและการบริหารของโรงเรียนขนาดเล็กที่กล่าวมาข้างต้น งานวิจัยทางการศึกษาได้เสนอทางเลือกหรือนวัตกรรมในการบริหารงานโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อให้เป็นโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพมีการนำเสนอในหลายแนวทาง เช่น รูปแบบการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็กที่ครูไม่ครบชั้นจำเป็นต้องอาศัยการจัดการเรียนรู้แบบคละชั้น การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ แบบรวมเรียนช่วงชั้น เป็นต้น (บพิศ ศิริ, 2546 และ ปรีชา ทินโนรส, 2551) ทำได้โดยการจัดชั้นเรียนที่นักเรียนต่างชั้น ต่างกลุ่มอายุ และต่างความสามารถมาเรียนร่วมกันในห้องเดียว เพื่อให้ครูสามารถดูแลและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เต็มตามศักยภาพอย่างทั่วถึง อย่างไรก็ตามในการจัดกลุ่มนักเรียนในชั้นเรียนแบบคละนี้ ครูต้องคำนึงถึงพัฒนาการ ระดับความสามารถของเด็ก ควรจัดเด็กที่มีระดับพัฒนาการในการเรียนรู้ใกล้เคียงกันมาเรียนรวมกัน เช่น ประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2 เรียนรวมกัน หรือ ประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 เรียนรวมกัน โดยให้สัดส่วนครูต่อเด็กไม่เกิน 1 ต่อ 20 คน เพื่อให้การดูแลเด็กที่ต่างความสามารถในการเรียนรู้สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ โรงเรียนขนาดเล็กอาจจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการควบคู่กับการเน้นทักษะพื้นฐานที่จำเป็น โดยจัดตารางเรียนนั้นในช่วงเช้าเน้นการเรียนรู้ด้านภาษาและคณิตศาสตร์ ส่วนภาคบ่ายจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นหน่วยการเรียนรู้โดยเน้นทักษะร่วมที่จำเป็นในการแสวงหาความรู้ เช่น ทักษะการคิด ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะการสื่อสาร เป็นต้น (พวงวัน วงศ์เลขา, 2553) ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับโมเดลการจัดการชั้นเรียนแบบคละชั้นของพิพัฒน์ สอนสมนึก (2553) แนวทางหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาความขาดแคลนบุคลากรในโรงเรียนขนาดเล็ก สรุวิทย์ ธาดา (2551) ได้นำเสนอการใช้ทรัพยากรบุคคลในห้องเรียนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ เพื่อช่วยการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน เพื่อเติมเต็มในส่วนของหลักสูตรท้องถิ่น และการนำแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นมาปรับใช้เพื่อการเรียนการสอน จึงเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นส่วนสำคัญของการส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กเช่นกัน

5. แนวทางในการจัดการคุณภาพทางการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กในต่างประเทศ

สถานการณ์ของประเทศไทยซึ่งโรงเรียนขนาดเล็กกำลังประสบปัญหาอย่างรุนแรง โดยหลายฝ่ายต้องการให้ทบทวนว่า ควรมีโรงเรียนขนาดเล็กต่อไปหรือไม่ แต่ในทางตรงกันข้ามกับสถานการณ์ของต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ผลการวิจัยตั้งแต่ปี 1964 แสดงความตระหนักถึงความสำคัญและมีความต้องการโรงเรียนขนาดเล็ก เช่น McRobbie (2001) ได้สังเคราะห์งานวิจัยในช่วงปี 1990s พบว่าโรงเรียนขนาดเล็กมีประสิทธิภาพมากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ในหลายด้าน กล่าวคือ สามารถทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีกว่า เวลาเรียนมากกว่า มีการเข้าร่วมกิจกรรมนอกหลักสูตรมากกว่าและหลากหลาย ปัญหาพฤติกรรมความรุนแรงและการลาออกกลางคันน้อยกว่า ผลการวิจัยของ Pawluk (1992) ได้เปรียบเทียบผลการเรียนของนักเรียน 288 คนที่เรียนแยกชั้นและเรียนแบบคละ/รวมชั้น ด้วยคะแนนจากข้อสอบมาตรฐาน (standardized test scores) ในวิชา การอ่าน คณิตศาสตร์ สังคม และวิทยาศาสตร์ พบว่าไม่มีความแตกต่างกันที่นัยสำคัญ .05 และยังพบว่าผู้เรียนที่มีฐานะยากจนหรือชนกลุ่มน้อยได้รับประโยชน์มากที่สุดจากโรงเรียนขนาดเล็ก และสาเหตุของการที่โรงเรียนขนาดเล็กมีประสิทธิภาพมากกว่า เนื่องมาจากความสัมพันธ์ที่กระชับระหว่างครูและผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วม การสื่อสารทำได้ง่ายกว่าเพราะมีบุคลากรน้อยที่ทำงานอย่างร่วมมือร่วมใจกัน ครูสามารถสอนและพัฒนาวิชาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากมีจำนวนรายวิชาที่ต้องสอนน้อยกว่าในโรงเรียนขนาดใหญ่ และครูมีความสุขและทุ่มเทในการทำงาน

Lee and Loeb (2000) ได้วิจัยศึกษาทัศนคติของครูด้านความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของนักเรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม จากครูกว่า 5,000 คน และนักเรียนเกรด 6 และเกรด 8 กว่า 23,000 คน จาก 264 โรงเรียนในรัฐชิคาโก พบว่า **ครูที่ทำงานในโรงเรียนขนาดเล็กมีทัศนคติด้านความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของนักเรียนสูงกว่าครูที่ทำงานในโรงเรียนขนาดใหญ่ และนักเรียนเรียนรู้ได้ดีกว่า** นอกจากนี้ Howley (2000) สังเคราะห์งานวิจัยหลายเรื่องในประเทศสหรัฐอเมริกาและได้ข้อสรุปที่ว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ไม่ได้ดีกว่าโรงเรียนขนาดเล็กเสมอไป อีกทั้งโรงเรียนขนาดใหญ่บางแห่งยังมีขนาดใหญ่เกินไปที่จะจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ความต้องการโรงเรียนขนาดเล็กแพร่หลายมากขึ้นและโรงเรียนขนาดเล็กมีคุณค่าต่อชุมชนที่ไม่มีได้มีฐานะร่ำรวย สอดคล้องกับ Nguyen (2004) ที่พบว่าโรงเรียนขนาดเล็กสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้นได้โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนอัฟริกันอเมริกัน อีกทั้งโรงเรียนขนาดเล็กโดยทั่วไปจะมีสภาพแวดล้อมที่ดีและปลอดภัย และช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ด้วยประโยชน์และความสำคัญของโรงเรียนขนาดเล็ก นักวิจัยและนักการศึกษา เช่น Howley (2000) จึงเสนอให้คงมีโรงเรียนขนาดเล็กไว้เพื่อประโยชน์ของชุมชนที่มีฐานะการเงินค่อนข้างต่ำ และชุมชนชนบท ไม่สร้างโรงเรียนขนาดใหญ่มาก และอย่าหลงเชื่อว่โรงเรียนขนาดใหญ่มีประสิทธิภาพเสมอไปเพราะมักทำให้เกิดปัญหา เช่น การเลือกอาชีพ การต่อต้านการคิดอย่างมีเหตุผล และอื่นๆ นอกจากนี้ โรงเรียนขนาดเล็กยังมีปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการบริหารและจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพในหลายด้าน เช่น ความสามารถในการปกครองบริหารงานเอง ทำให้สามารถตั้งเป้าหมายและวิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกับชุมชนและลักษณะของผู้เรียนในท้องถิ่น ตลอดจนมีตารางการทำงานที่ยืดหยุ่น รู้จักนักเรียนเป็นอย่างดีสามารถกำหนดหลักสูตรและกิจกรรมการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน และได้รับการสนับสนุนและร่วมมือเป็นอย่างดีจากชุมชน (Cotton, 2001 อ้างใน Nguyen, 2004)

ห้องเรียนแบบรวมชั้นเป็นสถานการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศสวีเดนและประเทศไอร์แลนด์ โดยห้องเรียนแบบรวมชั้นเกิดขึ้นจากเหตุผล 2 ประการ คือ ความจำเป็นทางความหนาแน่นของประชากรและเศรษฐกิจ และความเชื่อมั่นว่าการจัดห้องเรียนแบบรวมชั้นเอื้อให้เกิดการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ นักเรียนที่มีอายุและประสบการณ์ในการเรียนที่แตกต่างกันจะมีปฏิสัมพันธ์กันและสามารถเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้จำนวนห้องเรียนแบบรวมชั้นเพิ่มจำนวนมากขึ้นในช่วงปี 1980-1990 จากนั้นในปี 2001 ประมาณ 1 ใน 3 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ทั้งหมดในสวีเดนเรียนในห้องเรียนแบบรวมชั้น และ 1 ใน 4 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-5 ทั้งหมดในสวีเดนเรียนในห้องเรียนแบบรวมชั้น (Lindström and Lindahl, 2011) อย่างไรก็ตามผู้วิจัยไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าการเพิ่มจำนวนห้องเรียนแบบรวมชั้นมาเหตุผลด้านเศรษฐกิจหรือประสิทธิภาพของการจัดการสอนแบบรวมชั้นเอง เทคนิควิธีการสอนสำหรับการเรียนแบบรวมชั้นมีหลากหลาย เช่น การสอนทั้งห้องพร้อมกัน การแบ่งกลุ่มเรียนคละชั้น และการแบ่งกลุ่มเรียนตามชั้นบางวิชา ซึ่งยังไม่สามารถระบุได้ว่าเทคนิคใดมีความเหมาะสมมากที่สุด ดังที่กล่าวในงานวิจัยของ Little (2001) ว่าการเรียนแบบรวมชั้นยังไม่ปรากฏในตำราหรือหนังสือ ประมวลผลรายวิชา หรือหลักสูตรการศึกษา/ครูศึกษากระบวนการ สถานการณ์การศึกษาในระบบของประเทศสวีเดน นักเรียนในชั้นเรียนแบบรวมชั้นจะเรียนรู้เน้นรายบุคคลแต่มีแนวโน้มการสอนแบบแยกชั้นมากกว่า อย่างไรก็ตามความแตกต่างจะขึ้นกับวิชาเรียน ในรายวิชาทางสังคมจะสอนทุกระดับชั้นพร้อมกัน โดยมอบหมายให้ทำงานเป็นกลุ่มตามหัวข้อที่สนใจ ส่วนในรายวิชาเช่น คณิตศาสตร์ และพลศึกษามักจะสอนแยกชั้น การเรียนแบบรวมชั้นจะแตกต่างจากการเรียนแบบแยกชั้นเนื่องจากองค์ประกอบของนักเรียนและวิธีการสอน อีกประเด็นที่มักกล่าวถึงในการเรียนแบบรวมชั้นคือความหลากหลาย/ความแตกต่างของนักเรียนที่มีมากขึ้น Veenman (1995) ได้อภิปรายในประเด็นนี้ว่า การเรียนแบบรวมชั้นจะกระตุ้นให้นักเรียนมีความมั่นใจและรู้สึกปลอดภัยที่จะอยู่ในกลุ่มนักเรียนที่มีความหลากหลาย ชั้นเรียนมีบรรยากาศผ่อนคลายมากขึ้น และกระตุ้นให้นักเรียนที่มีความสามารถต่างระดับกันมาเรียนรู้ด้วยกัน รวมถึงนักเรียนที่อายุมากกว่าแต่เรียนอ่อนจะถูกกระตุ้นเป็นพิเศษเมื่อนักเรียนที่อายุน้อยกว่าถามคำถามต่างๆ ประเทศตุรกีเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีการจัดชั้นเรียนแบบรวมชั้นซึ่งเป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นโดยความจำเป็น เนื่องจากจำนวนนักเรียนและห้องเรียนที่มีน้อย โรงเรียนที่กระจัดการเรียนอยู่เนื่องจากความหนาแน่นของประชากรน้อย และถูกมองว่าเป็นระบบการสอนที่จะต้องล้มเลิกหรือได้รับการแก้ไข แต่ผลการวิจัยโดย Aksoy (2008) กลับแสดงผลที่ตรงกันข้าม เพราะโรงเรียนที่ใช้ระบบแบบรวมชั้นมีประโยชน์อย่างมากต่อนักเรียนตุรกีที่เรียนในระบบนี้กว่า 5 ปี จำนวนกว่าพันคน จากนั้นรัฐบาลตุรกีมีหน้าที่รับผิดชอบแก้ปัญหาที่โรงเรียนขนาดเล็กที่จำเป็นต้องสอนแบบรวมชั้น/คละชั้น โดยกระทรวงศึกษาธิการจึงเป็นต้องเตรียมการอบรมครูประจำการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ในการเรียนแบบรวมชั้น การจัดสรรงบประมาณสนับสนุนในด้านต่างๆ การพัฒนาหลักสูตรที่มีความจำเพาะ/พิเศษที่เหมาะสมกับสภาพของห้องเรียนรวม นอกจากนี้หลักสูตรที่ผลิตครูในระดับมหาวิทยาลัยจะต้องเตรียมความพร้อมในกับครูฝึกสอน/นักศึกษาครูให้เข้าใจและสามารถปฏิบัติการสอนแบบรวมชั้น/คละชั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Kazu and Aslan, 2011)

โรงเรียนขนาดเล็กมีบทบาทอย่างมากต่อระบบโรงเรียนในออสเตรเลียโดยร้อยละ 45 ของโรงเรียน (4,253 โรงเรียน) ในออสเตรเลียเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก (Anderson et al., 2010) ครึ่งหนึ่งของโรงเรียน (1,010 โรงเรียนในหนึ่งรัฐ) เป็นโรงเรียนแบบหนึ่งห้องเรียนและดูแลโดยครูที่ไม่มีใบรับรอง และกำลังเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างต่อเนื่องตามการเพิ่มจำนวนของประชากรและการขยายตัวของชุมชนตามพื้นที่เพาะปลูกในเขตชนบท ถึงแม้ยังไม่มีกรอบการอภิปรายถึงสภาพการณ์ในโรงเรียนชนบท ครู และการปฏิบัติงานของครู แต่เราจะพบว่าโรงเรียนขนาดเล็กไม่ได้มาตรฐานเหมือนครูในเมืองและโรงเรียนขนาดใหญ่กว่า (Whitehead, 2005) รัฐบาลและนักนโยบายจึงต้องหันมามองที่ระบบการดำเนินการของโรงเรียนขนาดเล็กให้เกิดคุณค่า งานวิจัยตั้งแต่ปี 2010 เริ่มศึกษาศักยภาพเพื่อการพัฒนาการเตรียมการและการสนับสนุนผู้นำโรงเรียนขนาดเล็กและให้ความสำคัญต่อความเป็นผู้นำไปสู่การสร้างประสิทธิภาพและผลกระทบต่อโรงเรียน (Halsey, 2011)

หากพิจารณาในบริบทของประเทศกำลังพัฒนาและยังไม่พัฒนาเองก็มีปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กที่เพิ่มขึ้นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น ประเทศเปรูที่มีโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐบาลจำนวนกว่า 27,580 โรงเรียน พบว่า กว่าร้อยละ 80 เป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่มีการจัดห้องเรียนแบบรวมชั้น/คละชั้น ประเทศเนปาลใช้รูปแบบการเรียนการสอนแยกเป็น 3 แบบ 1) แบบรวมชั้น 2) แบบคละชั้น และ 3) แบบแยกชั้น โดยรูปแบบการเรียนการสอนจะแตกต่างกันไปตามสภาพการณ์โรงเรียนบนเทือกเขา โรงเรียนเขตที่ราบ และโรงเรียนในหุบเขา ซึ่งพื้นที่บนเทือกเขาและหุบเขาจะมีประชากรเบาบางจำนวนครูในโรงเรียนน้อย สัดส่วนครูต่อนักเรียนเป็นเกณฑ์บังคับให้จัดชั้นเรียนแบบรวมชั้น อย่างไรก็ตามไม่ว่ารูปแบบการเรียนการสอนจะเป็นไปในรูปแบบใดก็ต้องตอบสนองต่อนโยบายทางการศึกษาของชาติเป็นสำคัญ (Aryal, Neupane, Gautam and Bhattarai, 2004) ส่วนการเรียนการสอนในชนบทของปากีสถานอยู่ในรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนแบบรวมชั้นด้วยข้อจำกัดเรื่องครูและสถานที่เช่นเดียวกัน ครูจำนวน 2-3 คนสอน 6 ห้องเรียน ครูจำนวนมากขาดความรู้และทักษะการจัดการเรียนแบบรวมชั้นอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากครูถูกฝึกให้มีประสบการณ์สอนแบบแยกชั้นเท่านั้น จากการวิจัยของ Nawab และ Baig (2011) ที่มุ่งพัฒนายุทธวิธีการสอนแบบคละชั้นในโรงเรียนในปากีสถาน พบว่ารูปแบบการเรียนการสอนแบบคละชั้นส่งผลทางบวกต่อการเรียนการสอนของโรงเรียน อย่างไรก็ตามรัฐบาลจำเป็นต้องมีบทบาทในการสนับสนุนการนำยุทธวิธีการเรียนการสอนแบบคละชั้นไปใช้อย่างจริงจัง

ในประเทศศรีลังกาซึ่งเป็นประเทศที่มีประชากรค่อนข้างหนาแน่นในชนบท อย่างไรก็ตามร้อยละ 63 ของโรงเรียนประถมศึกษาทั้งหมดมีครูจำนวนน้อยกว่า 4 คน โรงเรียนส่วนใหญ่ในประเทศโคลัมเบียจัดการเรียนการสอนแบบรวมชั้น/คละชั้นเนื่องจากจำนวนครูไม่เพียงพอต่อจำนวนชั้นเรียนเมื่อจัดแบบแยกชั้น อีกประเทศหนึ่งที่มีประชากรจำนวนมากคือประเทศอินเดีย กว่าร้อยละ 77 ของห้องเรียนระดับประถมศึกษาและอนุบาลเป็นแบบเรียนรวมชั้นซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในระบบการศึกษาของอินเดียมานานมาก ครูแต่ละคนจะต้องดูแลนักเรียนมากกว่าสองระดับชั้นในเวลาเดียวกัน (Behera, 2011) ในปี 1995 นักวิจัยและนโยบายในอินเดียได้ร่วมกันตรวจสอบคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กที่จัดห้องเรียนแบบรวม/คละชั้นทั่วประเทศ หนึ่งในงานวิจัยที่ National Council of Educational Research and Training (NCERT) ในปี 1996 พบว่าจุดเน้นที่จำเป็นที่สุดคือ การเพิ่มความสนใจต่อยุทธวิธีการสอนแบบคละ/รวมชั้น การออกแบบหลักสูตรที่เหมาะสมกับการสอนแบบคละ/รวมชั้น และการนำเอาแนวคิดและประสบการณ์การสอนแบบคละ/รวมชั้นไปรวมเข้าในโปรแกรมอบรมครูประจำการและหลักสูตรสำหรับนักศึกษาครูในอนาคต (Gupta et al., 1996) การศึกษาเกี่ยวกับเทคนิคการสอนต่างๆ จะเป็นนวัตกรรมสำหรับแก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็ก ข้อจำกัดของงบประมาณสนับสนุนการสอนแบบรวม/คละชั้น ความยุ่งยากต่างๆ ที่เกิดจากการสอนแบบรวม/คละชั้น งานวิจัยเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า “การใช้นวัตกรรมการสอนแบบคละชั้นที่มีการวางแผนและพัฒนาอย่างดีจะได้ผลทางบวกเสมอ” ดังนั้นสิ่งที่จำเป็นต้องทำเป็นลำดับต่อไป คือการสร้างแนวทางการฝึกอบรมให้แก่ครูที่ทำงานในโรงเรียนประถมศึกษาที่สอนแบบรวมชั้น และการเตรียมแหล่งข้อมูลที่จะสนับสนุนทั้งในส่วนของวิธีการสอนและพัฒนาวิชาชีพ การจัดเตรียมหนังสือเรียนปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกหรือโครงสร้างพื้นฐาน การมีส่วนร่วมของชุมชน การวิจัยเพื่อพัฒนาโปรแกรมการอบรมครู

แบบแบ่งกลุ่ม (cluster level training programmes) สำหรับกลุ่มครูที่สอนแยกชั้นเดียว และกลุ่มครูที่สอนแบบรวมชั้น (Behera, 2011) งานวิจัยในประเทศอินเดียที่เกี่ยวกับโรงเรียนขนาดเล็กมีความก้าวหน้าค่อนข้างมาก แต่ในเชิงนโยบายระดับประเทศสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กยังคงไม่เกิดขึ้น ส่งผลให้การศึกษาระดับท้องถิ่นและโรงเรียนต้องหาหนทางในการจัดการปัญหาเอง แม้ว่าจะมีโรงเรียนส่วนหนึ่งได้รับการดูแลและสนับสนุนจากหน่วยงาน NGOs และองค์กรอื่นๆ เพื่อปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน แต่ยังคงมีโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนมากในขาดโอกาสและขาดกรอบแนวคิด แหล่งเรียนรู้สำหรับการเรียนที่มีลักษณะจำเพาะแบบห้องเรียนคละชั้น (Blum and Diwan, 2007)

การสอนแบบรวมชั้นก็ถือเป็นทางเลือกเชิงนโยบายของประเทศในแถบแอฟริกาที่ต้องเตรียมระบบโรงเรียนสำหรับเด็กๆ ที่อยู่ในพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของประชากรต่ำ ซึ่งเป็นวิธีการสอนที่ทั่วโลกยอมรับว่าผลสำเร็จที่ได้ของนักเรียนใกล้เคียงกับการสอนแบบแยกชั้นหรือห้องเรียนเดียว และยังช่วยให้นักเรียนมีความเป็นอิสระและกระตุ้นการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมากขึ้น การสอนแบบรวมชั้นเป็นการจัดการหนึ่งที่ทำให้โรงเรียนตั้งอยู่ใกล้บ้านและครอบครัวของนักเรียนประหยัดค่าใช้จ่าย ซึ่งเหมาะสมอย่างยิ่งกับประเทศที่มีรายได้ต่ำ ครอบครัวของนักเรียนยากจนที่ต้องเดินทางไปเรียน การที่โรงเรียนอยู่ใกล้ชุมชนสามารถลดอัตราการเข้าเรียนช้า และดึงเอาชนกลุ่มน้อยที่ไม่เข้าเรียน กลุ่มต่างภาษา ต่างวัฒนธรรม เด็กผู้หญิง และ ลูกกำพร้า เป็นต้น จากผลการวิจัยเพื่อศึกษาบทเรียนจากการจัดการสอนแบบรวมชั้นในโรงเรียนนำร่องในแอฟริกาของ Mulkeen และ Higgins (2007) พบว่าคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนที่สอนแบบรวมชั้นมีอัตราการส่งบุตรหลานเข้าเรียนและการมาเรียนต่อเนื่องจะสูงกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนที่สอนแบบแยกชั้นที่อยู่ในเขตเดียวกัน และผลการเรียนคล้ายคลึงกัน อย่างไรก็ตามการสอนแบบรวมชั้นยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอย่างเต็มที่

ประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงของไทย เช่น ประเทศเวียดนามมีโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐบาลจำนวนกว่า 14,642 โรงเรียน ร้อยละ 17 เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ใช้แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบคละชั้นเพื่อเพิ่มศักยภาพการจัดการศึกษา (Hargreaves et al., 2001) ประเทศอินโดนีเซียมีจำนวนโรงเรียนประถมศึกษา 24,000 โรงเรียนที่มีนักเรียนน้อยกว่า 90 คน และมีโรงเรียนจำนวน 5,000 โรงเรียนที่มีนักเรียนน้อยกว่า 50 คน แต่การจัดบุคลากรครูจะยึดที่จำนวนชั้นเรียน ไม่ใช่จำนวนนักเรียน โดยในหนึ่งโรงเรียนจะมีครูจำนวน 6 คน สำหรับ 6 ชั้นเรียน และอีกครูอีก 2 คนสำหรับสอนศาสนา และกีฬา สัดส่วนครูต่อนักเรียนน้อยกว่า 7:1 ในถิ่นที่อยู่ห่างไกลก็จะมีจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมาก หากพิจารณาแล้วก็ไม่คุ้มทุน รวมถึงการใช้ทรัพยากรต่างๆ ไม่เต็มประสิทธิภาพ ดังนั้นนโยบายใหม่จึงเน้นโยกย้ายครูไปโรงเรียนขนาดใหญ่ แล้วลดจำนวนครูในโรงเรียนขนาดเล็กลง ในประเทศอินโดนีเซียการสอนแบบรวม/คละชั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้อำนาจ แต่เกิดขึ้นจากจำนวนครูที่ขาด-ลางานคิดเป็นร้อยละ 5 ของวันที่ทำการเรียนการสอน โดยส่วนใหญ่เป็นการลาป่วย จึงต้องนำนักเรียนที่ครูไม่อยู่ไปนั่งรวมกับนักเรียนระดับชั้นอื่นๆ แล้วให้งานทำเพื่อให้นักเรียนอยู่กันเป็นระเบียบ แต่ก็ไม่มีการเรียนการสอนอย่างจริงจัง ชั่วโมงเรียนก็เสียไปอย่างไรประโยชน์ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นอาจแก้ไขโดยใช้เทคนิคการสอนแบบคละชั้น โดยรูปแบบของการจัดการเรียนแบบรวมชั้นที่สามารถจัดลำดับจากประโยชน์น้อยที่สุด คือ รูปแบบที่ครูผู้สอนเดินไปมาระหว่างนักเรียนสองชั้นปีที่แยกกันนั่งในห้องเรียนสองห้อง (two sections of a divided classroom) กรณีนี้ครูผู้สอนจะสอนให้หัวข้อที่แตกต่างกันไป ไปถึงรูปแบบที่มีประโยชน์มากที่สุด คือครูเตรียมโปรแกรมการเรียนสำหรับห้องเรียนคละชั้นที่ให้นักเรียนมีส่วนร่วมและทำงานร่วมกันในหัวข้อเดียวกัน และนักเรียนพัฒนาการเรียนรู้ตามความสามารถของนักเรียนในระดับชั้นนั้นๆ (World Bank Jakarta, 2010) แตกต่างจากบริบทของประเทศไทยอย่างสิ้นเชิง ประเทศอินโดนีเซียภาวะครูเกินและนักเรียนจำนวนน้อยไม่เอื้อต่อภารกิจกรรมการเรียนกลุ่ม การแข่งขันที่เน้นการสร้างปฏิสัมพันธ์ อาจต้องนำนักเรียนสองชั้นมารวมกัน แล้วจำนวนครูที่เกินนั้นมาร่วมกันทำงานเป็นทีม (team teaching) ที่มีครูสองคนหรือมากกว่าอยู่ในชั้นเรียนเดียวกันที่ครูร่วมกันสอนและดูแลนักเรียน หรืออีกคนสอนอีกคนสังเกตชั้นเรียนหรือเตรียมการสอนเป็นต้น ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพของการเรียนการสอน

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้มีเป้าหมายในการกำหนดแนวทางการพิจารณาเพื่อการยุบ ควบรวม และการคงอยู่ของโรงเรียนขนาดเล็ก โดยคำนึงถึงทัศนคติและความต้องการของครอบครัวและผู้เรียน ศักยภาพโรงเรียน สภาพสังคม การสนับสนุนจากองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น และกลไกกระทรวงศึกษาธิการ และศึกษาทางเลือกของโรงเรียนขนาดเล็กในการดำเนินการจัดการทรัพยากรและพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ระยะเวลาที่ 1 ของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ตามสภาพการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กจากมุมมองของผู้บริหารสถานศึกษาและครูประจำการ ผู้ปกครองและนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา และผู้นำชุมชน (นายกองค์การบริหารส่วนตำบล) โดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็น รวมถึงสำรวจเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับความคิดเห็นของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และในระยะเวลาที่ 2 เป็นการดำเนินงานวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในด้านกระบวนการจัดการโรงเรียนขนาดเล็กที่ประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ในเขตภาคกลางตะวันตก วิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรคของการดำเนินการของโรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก เพื่อนำไปสู่การพัฒนาทางเลือกของโรงเรียนขนาดเล็กในการดำเนินการจัดการทรัพยากรและพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป ดังนั้นรูปแบบการดำเนินการวิจัยจะแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

1. การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน (ระยะที่ 1)

เพื่อกำหนดแนวทางในการพิจารณาเพื่อการยุบ ควบรวม และการคงอยู่ของโรงเรียนขนาดเล็ก โดยคำนึงถึงทัศนคติและความต้องการของครอบครัวและผู้เรียน ศักยภาพโรงเรียน สภาพสังคม การสนับสนุนจากองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น และกลไกกระทรวงศึกษาธิการ การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน มีประเด็นศึกษา ดังนี้

- 1) จุดเด่น/ความภาคภูมิใจของโรงเรียนขนาดเล็ก
- 2) ภาพความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็กที่ได้รับการชื่นชม
- 3) การสนับสนุนจากผู้ปกครองนักเรียนและองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีให้โรงเรียนขนาดเล็ก
- 4) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก
- 5) แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านความขาดแคลนครูและการบริหารจัดการด้านเทคโนโลยีการศึกษา
- 6) ความเชื่อมั่นต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก
- 7) ความคิดเห็นที่มีต่อนโยบายการยุบหรือควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก
- 8) หลักเกณฑ์ที่ควรใช้ในการพิจารณายุบหรือควบรวมโรงเรียน

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.1.1 ประชากร ได้แก่ โรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก จำนวนทั้งสิ้น 716 โรงเรียน โดยมีรายละเอียดดังตาราง

ตารางที่ 3-1 จำนวนโรงเรียนขนาดเล็กของจังหวัดในภาคกลางตะวันตก ปีการศึกษา 2555

จังหวัดในภาคกลางตะวันตก	จำนวนโรงเรียนขนาดเล็ก
กาญจนบุรี	145
ราชบุรี	141
เพชรบุรี	128
ประจวบคีรีขันธ์	78
สุพรรณบุรี	165
นครปฐม	59
รวม	716

1.1.2 ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ โรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก จำนวนทั้งสิ้น 146 โรงเรียน โดยการสุ่มเลือกโรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคตะวันตก และขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินการของโรงเรียนขนาดเล็ก ได้แก่

- 1) ผู้อำนวยการโรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก จำนวน 146 คน
- 2) ครูประจำการจากโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 146 โรงเรียนในเขตภาคกลางตะวันตกจำนวน 494 คน
- 3) ผู้ปกครองของนักเรียน 1,365 จำนวน คน จากโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 146 โรงเรียนในเขตภาคกลางตะวันตก
- 4) นายกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีโรงเรียนขนาดเล็กในเขตตำบลนั้นๆ จำนวน 33 คน ในเขตภาคกลางตะวันตก

มีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 3-2 ถึง 3-6

ตารางที่ 3-2 ข้อมูลเบื้องต้นของโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 146 โรงเรียน

จำนวนครูประจำการในโรงเรียน		จำนวนนักเรียนในโรงเรียน	
1-2 คน	13 โรง (ร้อยละ 9)	น้อยกว่า 40 คน	13 โรง (ร้อยละ 9)
3-4 คน	78 โรง (ร้อยละ 53)	40-60 คน	35 โรง (ร้อยละ 24)
5-6 คน	44 โรง (ร้อยละ 30)	61-80 คน	39 โรง (ร้อยละ 27)
7-8 คน	9 โรง (ร้อยละ 6)	81-100 คน	40 โรง (ร้อยละ 27)
9-10 คน	2 โรง (ร้อยละ 1)	100-120 คน	19 โรง (ร้อยละ 13)
จำนวนครูจ้างในโรงเรียน		แนวโน้มของจำนวนนักเรียนในโรงเรียน	
ไม่มี	30 โรง (ร้อยละ 21)	เพิ่มขึ้น	31 โรง (ร้อยละ 21)
1-2 คน	90 โรง (ร้อยละ 63)	คงที่	73 โรง (ร้อยละ 50)
3-4 คน	22 โรง (ร้อยละ 15)	ลดลง	35 โรง (ร้อยละ 24)
5-6 คน	2 โรง (ร้อยละ 2)	ไม่ระบุ	7 โรง (ร้อยละ 5)
7-8 คน	2 โรง (ร้อยละ 2)		
รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่โรงเรียนของท่านดำเนินการในปัจจุบัน			
การจัดแบบเรียนแยกชั้น ป. 1 – ป. 6 ปกติ		70 โรง (ร้อยละ 48)	
การจัดแบบรวมเรียนชั้น (รวมชั้น ป. 1-2, ป. 3-4, ป. 5-6)		43 โรง (ร้อยละ 29)	
การจัดแบบรวมเรียนชั้น (รวมชั้น ป. 1-3, ป. 4-6)		9 โรง (ร้อยละ 6)	
การจัดแบบเรียนรวมชั้น โดยนำนักเรียนไปเรียนรวมชั้นกับโรงเรียนข้างเคียง		5 โรง (ร้อยละ 3)	
อื่นๆ		19 โรง (ร้อยละ 13)	
แนวทางการเสริมความเข้มแข็งให้กับจัดการเรียนการสอน			
การจัดแบบเรียนรวมชั้นแบบบูรณาการเนื้อหาวิชาในบางสาระ เช่น ดนตรี พลศึกษา การงานอาชีพ		24 โรง (ร้อยละ 16)	
การจัดแบบหมุนเวียนสอนตามความถนัดของครู		24 โรง (ร้อยละ 16)	
การจัดชั้นเรียนร่วมกับชุมชน โดยใช้ปราชญ์ชาวบ้านหรือใช้สถานที่ในชุมชน		16 โรง (ร้อยละ 11)	

ตารางที่ 3-3 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้อำนวยการโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 146 คน

เพศ		ประสบการณ์ในงานบริหารสถานศึกษา	
ชาย	86 คน (ร้อยละ 59)	1-2 ปี	22 คน (ร้อยละ 15)
หญิง	52 คน (ร้อยละ 36)	3-6 ปี	34 คน (ร้อยละ 23)
ไม่ระบุ	8 คน (ร้อยละ 4)	7-9 ปี	8 คน (ร้อยละ 5)
อายุ		10-12 ปี	28 คน (ร้อยละ 19)
30-39 ปี	12 คน (ร้อยละ 8)	13-15 ปี	14 คน (ร้อยละ 10)
40-49 ปี	36 คน (ร้อยละ 25)	มากกว่า 15	36 คน (ร้อยละ 25)
50 ปีขึ้นไป	92 คน (ร้อยละ 63)	ไม่ระบุ	4 คน (ร้อยละ 3)
ไม่ระบุ	6 คน (ร้อยละ 4)	ระยะเวลาการทำงานในสถานศึกษาปัจจุบัน	
วุฒิการศึกษา		น้อยกว่า 2 ปี	60 คน (ร้อยละ 41)
ปริญญาตรี	40 คน (ร้อยละ 27)	3-5 ปี	38 คน (ร้อยละ 26)
ปริญญาโท	92 คน (ร้อยละ 63)	6-10 ปี	24 คน (ร้อยละ 16)
ปริญญาเอก	4 คน (ร้อยละ 3)	มากกว่า 10 ปี	20 คน (ร้อยละ 14)
อื่น	2 คน (ร้อยละ 4)	ไม่ระบุ	4 คน (ร้อยละ 3)
ไม่ระบุ	6 คน (ร้อยละ 4)	ตำแหน่งทางวิชาการ	
ตำแหน่งทางวิชาการ		ชำนาญการ	34 คน (ร้อยละ 23)
ชำนาญการพิเศษ	106 คน (ร้อยละ 73)	ชำนาญการพิเศษ	106 คน (ร้อยละ 73)
เชี่ยวชาญ	2 คน (ร้อยละ 1)	เชี่ยวชาญ	2 คน (ร้อยละ 1)
ไม่ระบุ	4 คน (ร้อยละ 3)	ไม่ระบุ	4 คน (ร้อยละ 3)

ตารางที่ 3-4 ข้อมูลเบื้องต้นของครูประจำการในโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 494 คน จากโรงเรียนขนาดเล็ก 146 โรง

เพศ		ประสบการณ์ในงานบริหารสถานศึกษา	
ชาย	135 คน (ร้อยละ 27)	น้อยกว่า 1 ปี	20 คน (ร้อยละ 4)
หญิง	355 คน (ร้อยละ 72)	1-2 ปี	56 คน (ร้อยละ 10)
ไม่ระบุ	4 คน (ร้อยละ 1)	3-6 ปี	68 คน (ร้อยละ 14)
อายุ		7-9 ปี	27 คน (ร้อยละ 5)
20-29 ปี	50 คน (ร้อยละ 10)	10-12 ปี	12 คน (ร้อยละ 2)
30-39 ปี	110 คน (ร้อยละ 22)	13-15 ปี	17 คน (ร้อยละ 3)
40-49 ปี	62 คน (ร้อยละ 13)	มากกว่า 15	300 คน (ร้อยละ 61)
50 ปีขึ้นไป	272 คน (ร้อยละ 55)	ตำแหน่งทางวิชาการ	
วุฒิการศึกษา		ครูผู้ช่วย	54 คน (ร้อยละ 17)
ปริญญาตรี	432 คน (ร้อยละ 97)	คศ.1	60 คน (ร้อยละ 12)
ปริญญาโท	56 คน (ร้อยละ 11)	คศ.2	154 คน (ร้อยละ 31)
อื่น	10 คน (ร้อยละ 2)	คศ.3	170 คน (ร้อยละ 34)
วิชาที่สอน		คศ.4	2 คน (< ร้อยละ 1)
ทุกวิชา	447 คน (ร้อยละ 90)	ไม่ระบุ	21 คน (ร้อยละ 4)
ตามความถนัด	47 คน (ร้อยละ 10)		

ตารางที่ 3-5 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ปกครองนักเรียนจำนวน 1,365 คน จากโรงเรียนขนาดเล็ก 146 โรงเรียน

เพศ		รายได้ต่อเดือน	
ชาย	253 คน (ร้อยละ 33)	น้อยกว่า 5,000 บาท	430 คน (ร้อยละ 32)
หญิง	884 คน (ร้อยละ 65)	5,001-10,000 บาท	644 คน (ร้อยละ 47)
ไม่ระบุ	28 คน (ร้อยละ 2)	10,001-15,000 บาท	152 คน (ร้อยละ 11)
อายุ	มากกว่า 15,000 บาท	104 คน (ร้อยละ 8)	
	ไม่ระบุ	35 คน (ร้อยละ 2)	
	ระดับชั้นที่บุตร/หลานศึกษา		
	อนุบาล	100 คน (ร้อยละ 7)	
	ประถมศึกษาปีที่ 1-3	390 คน (ร้อยละ 29)	
	ประถมศึกษาปีที่ 4-6	848 คน (ร้อยละ 62)	
	ไม่ระบุ	27 คน (ร้อยละ 2)	
วุฒิการศึกษา		ความสัมพันธ์	
ประถม	790 คน (ร้อยละ 58)	พ่อ-แม่	986 คน (ร้อยละ 72)
มัธยมศึกษาปีที่ 3	222 คน (ร้อยละ 16)	ปู่ย่า/ตายาย	146 คน (ร้อยละ 11)
มัธยมศึกษาปีที่ 6	155 คน (ร้อยละ 11)	น้า-อา	106 คน (ร้อยละ 8)
ปวส/ปวช	98 คน (ร้อยละ 7)	อื่นๆ	36 คน (ร้อยละ 3)
ประกาศนียบัตร	70 คน (ร้อยละ 5)	ไม่ระบุ	91 คน (ร้อยละ 4)
ปริญญาตรี	10 คน (ร้อยละ 1)		
ไม่ระบุ	14 คน (ร้อยละ 1)		
อาชีพ			
เกษตรกร	500 คน (ร้อยละ 37)		
ค้าขาย	156 คน (ร้อยละ 11)		
ลูกจ้าง/รับจ้างทั่วไป	548 คน (ร้อยละ 40)		
พนักงาน/ข้าราชการ	76 คน (ร้อยละ 6)		
อื่นๆ	66 คน (ร้อยละ 5)		
ไม่ระบุ	17 คน (ร้อยละ 1)		

ตารางที่ 3-6 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น จำนวน 33 คน จาก 33 ตำบล
ในเขตจังหวัดภาคกลางตะวันตก

เพศ		ประสบการณ์การทำงานตำแหน่งปัจจุบัน	
ชาย	26 คน (ร้อยละ 79)	1-2 ปี	7 คน (ร้อยละ 21)
หญิง	7 คน (ร้อยละ 21)	3-6 ปี	9 คน (ร้อยละ 27)
อายุ		7-9 ปี	4 คน (ร้อยละ 12)
30-39 ปี	11 คน (ร้อยละ 33)	10-12 ปี	3 คน (ร้อยละ 9)
40-49 ปี	14 คน (ร้อยละ 42)	13-15 ปี	2 คน (ร้อยละ 6)
50-59 ปี	4 คน (ร้อยละ 12)	มากกว่า 15	8 คน (ร้อยละ 24)
60 ปีขึ้นไป	3 คน (ร้อยละ 9)		
ไม่ระบุ	3 คน (ร้อยละ 3)		
วุฒิการศึกษา			
มัธยมศึกษาปีที่ 6	3 คน (ร้อยละ 9)		
ปวส/ปวช	2 คน (ร้อยละ 6)		
ปริญญาตรี	9 คน (ร้อยละ 27)		
ปริญญาโท	17 คน (ร้อยละ 52)		
อื่น	2 คน (ร้อยละ 1)		

1.2 การออกแบบการวิจัย

เพื่อศึกษาประเด็นต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ดังรายละเอียดในตารางที่ 3-7
ดังนี้

ตารางที่ 3-7 การออกแบบการวิจัย เพื่อศึกษาประเด็นต่าง ๆ ในการวิจัยระยะที่ 1

ประเด็นที่ศึกษา	กลุ่มตัวอย่าง	เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล	การวิเคราะห์ข้อมูล
1) คุณภาพการศึกษา โรงเรียนขนาดเล็ก	1) ผอ.รร. ขนาดเล็ก จำนวน 146 คน	1) แบบสอบถามความคิดเห็นของ ผู้บริหารสถานศึกษาเกี่ยวกับการ พัฒนาคุณภาพของโรงเรียนขนาด เล็ก	1. หาความถี่ของแต่ละ ระดับความคิดเห็น ค่าคะแนนเฉลี่ย และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
2) แนวทางการแก้ไขปัญหา ความขาดแคลนครูและ การบริหารจัดการด้าน เทคโนโลยีการศึกษาของ โรงเรียนขนาดเล็ก	2) ครู รร. ขนาดเล็ก จำนวน 494 คน 3) ผู้ปกครอง นักเรียน จำนวน 1,365 คน	2) แบบสอบถามความคิดเห็นของครู ประจำการเกี่ยวกับการพัฒนา คุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก	ของแต่ละข้อ เปรียบเทียบเกณฑ์ ที่ตั้งไว้
3) นโยบายการยุบหรือควบ รวมโรงเรียนขนาดเล็ก	4) นายก อบท. ที่มี โรงเรียนขนาด	3) แบบสอบถามความคิดเห็นของ ผู้ปกครองนักเรียนเกี่ยวกับการ พัฒนาคุณภาพของโรงเรียนขนาด เล็ก	2 หาความถี่ตามการ จัดลำดับความคิดเห็น เพื่อคำนวณค่า น้ำหนักของคะแนนใน
4) หลักเกณฑ์ที่ควรใช้ในการ พิจารณาการยุบหรือ ควบรวมโรงเรียนขนาด เล็ก	เล็กในเขตตำบล จำนวน 33 คน	4) แบบสอบถามความคิดเห็นของ ผู้บริหารอบต. เกี่ยวกับการพัฒนา คุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก	แต่ละข้อความ แล้ว นำมาเปรียบเทียบค่า

1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการโรงเรียนขนาดเล็ก มีการดำเนินการวิเคราะห์เอกสาร ศึกษาสถานการณ์ในภาพรวมของโรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก โดยการรวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยและผลการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษา (สมศ.) ของโรงเรียนขนาดเล็กในภาคกลางตะวันตก ทบทวนเป้าหมายของการจัดการศึกษาตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทบทวนแนวทางและวิธีการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพโรงเรียนขนาดเล็กของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อพัฒนาแบบสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 4 ฉบับ ตามกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ ผู้ปกครองนักเรียน และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น การตรวจสอบคุณภาพแบบสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการโรงเรียนขนาดเล็ก โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาและการพัฒนาชุมชน เพื่อตอบคำถามในประเด็นต่างๆ ของการวิจัยในระยะที่ 1 ผู้วิจัยได้พัฒนาเครื่องมือวิจัย 4 ฉบับ (ภาคผนวก ก) โดยมีรายละเอียดและการพัฒนา ดังต่อไปนี้

1) แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็ก และดำเนินการตรวจสอบความเที่ยงตรงในเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาจำนวน 3 ท่าน โดยแบบสอบถามนี้จะแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถามและโรงเรียนขนาดเล็ก
- ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของโรงเรียนและความคิดเห็นของท่านที่มีต่อโรงเรียน โดยการจัดลำดับข้อความจาก 1 – 5 จำนวน 7 ข้อ
- ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็ก โดยระบุความคิดเห็นและคำถามปลายเปิดจำนวน 11 ข้อ

2) แบบสอบถามความคิดเห็นของครูประจำการเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็ก และดำเนินการตรวจสอบความเที่ยงตรงในเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาจำนวน 3 ท่าน โดยแบบสอบถามนี้จะแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของโรงเรียนและความคิดเห็นของท่านที่มีต่อโรงเรียน โดยการจัดลำดับข้อความจาก 1 – 5 จำนวน 7 ข้อ
- ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็ก โดยระบุความคิดเห็นและคำถามปลายเปิดจำนวน 7 ข้อ

3) แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้นำชุมชนและผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็ก และดำเนินการตรวจสอบความเที่ยงตรงในเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาจำนวน 3 ท่าน โดยแบบสอบถามนี้จะแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของโรงเรียนและความคิดเห็นของท่านที่มีต่อโรงเรียน โดยการจัดลำดับข้อความจาก 1 – 5 จำนวน 5 ข้อ
- ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็ก โดยระบุความคิดเห็นและคำถามปลายเปิดจำนวน 5 ข้อ

4) แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็ก และดำเนินการตรวจสอบความเที่ยงตรงในเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาจำนวน 3 ท่าน โดยแบบสอบถามนี้จะแบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ 2 หัวข้อที่น่าสนใจในสาระพลังงานสำหรับผู้เรียน ประกอบด้วยหัวข้อที่เกี่ยวข้องจำนวน 26 หัวข้อ โดยใช้แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Likert scale) 5 ระดับ ได้แก่ ระดับความสนใจ น้อยที่สุด ค่อนข้างน้อย ปานกลาง ค่อนข้างมาก และมากที่สุด
- ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็ก โดยระบุความคิดเห็นและคำถามปลายเปิดจำนวน 4 ข้อ

1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสุ่มเลือกโรงเรียนที่อยู่ในเขตภาคกลางตะวันตก จำนวน 220 โรงเรียน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา (1 ฉบับ) ครูประจำการ (5 ฉบับ) และผู้ปกครองของนักเรียน (10 ฉบับ) จำนวนทั้งสิ้น 16 ฉบับ โดยขอความอนุเคราะห์ให้ผู้อำนวยการโรงเรียนหรือครูประจำการในโรงเรียนนั้นๆ เป็นผู้แจกและรวบรวมแบบสอบถามให้กับผู้วิจัย โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในปีการศึกษา 2555 ภาคเรียนที่ 2 โดยจำนวนแบบสอบถามที่ส่งกลับมายังผู้วิจัยมีทั้งสิ้น 146 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 66.36 ของจำนวนทั้งหมดที่จัดส่ง โดยการจัดจำแนกข้อมูลซึ่งเป็นปัจจัยที่ผู้ที่เกี่ยวข้องระบุตามข้อมูลในแบบสอบถาม ได้แก่ ความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียนจำนวน 146 คน ครูประจำการ 494 คน ผู้ปกครองนักเรียน 1,365 คน ในส่วนของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้วิจัยได้จัดส่งแบบสอบถามไปยังนายกองค์การบริหารส่วนตำบลและนายกเทศมนตรีในตำบลต่างๆ ในเขตภาคกลางตะวันตกที่มีโรงเรียนขนาดเล็กจำนวนอย่างน้อย 3 โรงเรียนอยู่ในเขตที่ตั้งจำนวนทั้งสิ้น 55 ฉบับ โดยมีจำนวนแบบสอบถามที่ส่งกลับทั้งสิ้น 33 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 60

1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากได้ข้อมูลจากเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1.5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามผู้บริหารสถานศึกษา ครูประจำการ ผู้นำชุมชนและผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

ตอนที่ 1 นำมาวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ตามข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น เพศ อายุ การศึกษา ประสบการณ์การทำงาน ตำแหน่งทางวิชาการ อาชีพ เพื่อนำมาเปรียบเทียบเป็นสัดส่วนร้อยละ

ตอนที่ 2 นำมาวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่รายข้อตามการจัดเรียงลำดับ 5 ถึง 1 ของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น

ข้อความ	ความถี่ของลำดับที่จัดเรียง				
	1	2	3	4	5
โรงเรียนได้รับคุณภาพด้านการจัดการเรียนรู้ตามมาตรฐาน สมศ.	62	12	4	6	6

$$\begin{aligned}
 \text{ค่าน้ำหนักของคะแนนความคิดเห็น} &= [(5 \times \text{ความถี่ของลำดับที่ 1}) + (4 \times \text{ความถี่ของลำดับที่ 2}) + (3 \times \text{ความถี่ของลำดับที่ 3}) \\
 &\quad + (2 \times \text{ความถี่ของลำดับที่ 4}) + (1 \times \text{ความถี่ของลำดับที่ 5})] / \text{จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม} \\
 &= [(5 \times 62) + (4 \times 12) + (3 \times 4) + (2 \times 6) + (1 \times 6)] / 146 \\
 &= 2.66
 \end{aligned}$$

ดังนั้นค่าน้ำหนักของคะแนนความคิดเห็นจะมีค่าตั้งแต่ 0 ถึง 5 ในแต่ละข้อความ โดยผลรวมของค่าน้ำหนักของคะแนนความคิดเห็นจากการจัดเรียงลำดับในแต่ละประเด็นจะมีค่าเป็น 15 ซึ่งค่าน้ำหนักของคะแนนความคิดเห็นในแต่ละข้อความจะสะท้อนให้เห็นถึงความคิดเห็นในภาพรวมจากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ตามลำดับค่าน้ำหนักของคะแนนความคิดเห็นมากน้อย จากนั้นผู้วิจัยจะนำค่าน้ำหนักที่ได้หาค่าสหสัมพันธ์ระหว่างความ

ความเห็นของผู้อำนวยการสถานศึกษา ครูประจำการ และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

ตอนที่ 3 นำมาวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ตามประเด็นคำถามเพื่อนำมาเปรียบเทียบเป็นสัดส่วน ร้อยละระหว่างผู้ปกครองนักเรียน ผู้อำนวยการสถานศึกษา ครูประจำการ และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) เพื่อจำแนกข้อความต่างๆ ที่ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นตามข้อความเพื่อจำแนกเป็นประเด็นต่างๆ ที่ปรากฏ

1.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามผู้ปกครองนักเรียน

ตอนที่ 1 นำมาวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ตามข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น เพศ อายุ การศึกษา ประสบการณ์การทำงาน ตำแหน่งทางวิชาการ อาชีพ เพื่อนำมาเปรียบเทียบเป็นสัดส่วนร้อยละ

ตอนที่ 2 ข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ปกครองมาหาความถี่ แล้วกำหนดคะแนนแต่ละข้อความโดยให้ระดับความคิดเห็น ดังนี้ น้อยที่สุด = 1 คะแนน ค่อนข้างน้อย = 2 คะแนน ปานกลาง = 3 คะแนน ค่อนข้างมาก = 4 คะแนน และ มากที่สุด = 5 คะแนน แทนค่าระดับ ความคิดเห็นที่ผู้ตอบแบบสอบถามเลือกเกี่ยวกับจุดเด่น/ความภาคภูมิใจของโรงเรียนขนาดเล็ก และความเชื่อมั่นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการให้บริการทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จากนั้นวิเคราะห์หาโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานรายข้อและประเด็นต่างๆ ได้แก่ ใช้เกณฑ์ในการแปลผลจากค่าเฉลี่ยเลขคณิตดังต่อไปนี้

- ค่าเฉลี่ย 4.51-5.00 หมายถึง ผู้ตอบแบบประเมินมีระดับความคิดเห็นในระดับมาก
- ค่าเฉลี่ย 3.51-4.50 หมายถึง ผู้ตอบแบบประเมินมีระดับความคิดเห็นในระดับค่อนข้างมาก
- ค่าเฉลี่ย 2.51-3.50 หมายถึง ผู้ตอบแบบประเมินมีระดับความคิดเห็นในระดับปานกลาง
- ค่าเฉลี่ย 1.51-2.50 หมายถึง ผู้ตอบแบบประเมินมีระดับความคิดเห็นในระดับค่อนข้างน้อย
- ค่าเฉลี่ย 1.00-1.50 หมายถึง ผู้ตอบแบบประเมินมีระดับความคิดเห็นในระดับน้อย

ตอนที่ 3 นำมาวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ตามประเด็นคำถามเพื่อนำมาเปรียบเทียบเป็นสัดส่วน ร้อยละระหว่างผู้ปกครองนักเรียน ผู้อำนวยการสถานศึกษา ครูประจำการ และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) เพื่อจำแนกข้อความต่างๆ ที่ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นตามข้อความเพื่อจำแนกเป็นประเด็นต่างๆ ที่ปรากฏ

2. การถอดบทเรียนจากประสบการณ์โรงเรียนขนาดเล็ก (ระยะที่ 2)

มีประเด็นที่ศึกษา คือ การศึกษาทางเลือกของโรงเรียนขนาดเล็กในการดำเนินการจัดการทรัพยากรและพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

2.1 กรณีศึกษา

ผู้วิจัยได้กำหนดกรณีศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก เพื่อนำมาเปรียบเทียบกรณีศึกษาต่อไป โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจำนวนโรงเรียน 6 โรง โดยมีบริบทของโรงเรียนที่แตกต่างกันดังนี้

ตารางที่ 3-8 รายชื่อและลักษณะเด่นของโรงเรียนขนาดเล็ก : กรณีศึกษา 6 โรงเรียน

ที่ตั้ง	รายชื่อโรงเรียน	ลักษณะเด่น
เขตพื้นที่การ ประถมศึกษา นครปฐม เขต 1	โรงเรียนวัดแหลมมะเกลือ	โรงเรียนขนาดเล็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากการประเมิน คุณภาพระดับชาติ (O-Net) เท่ากับหรือสูงกว่าค่าเฉลี่ยของ ประเทศ และผ่านการประเมินของ สมศ.
	โรงเรียนวัดหนองจิก	โรงเรียนที่ได้รับความชื่นชมเกี่ยวกับผลงานการเข้าร่วมประกวด แข่งขันทางวิชาการ และการเพิ่มจำนวนนักเรียนอย่างรวดเร็ว
	โรงเรียนวัดห้วยพระ	โรงเรียนศูนย์เรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน
เขตพื้นที่การ ประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต 4	โรงเรียนบ้านหนองผือ	โรงเรียนที่สามารถสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย และ พัฒนาผู้เรียนในหลายมิติ
	โรงเรียนบ้านหนองงูเห่า	โรงเรียนที่เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม
	โรงเรียนบ้านเขานางสาวหัว	โรงเรียนที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วโดยอาศัยความร่วมมือ จากภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชน

2.2 การออกแบบการวิจัย

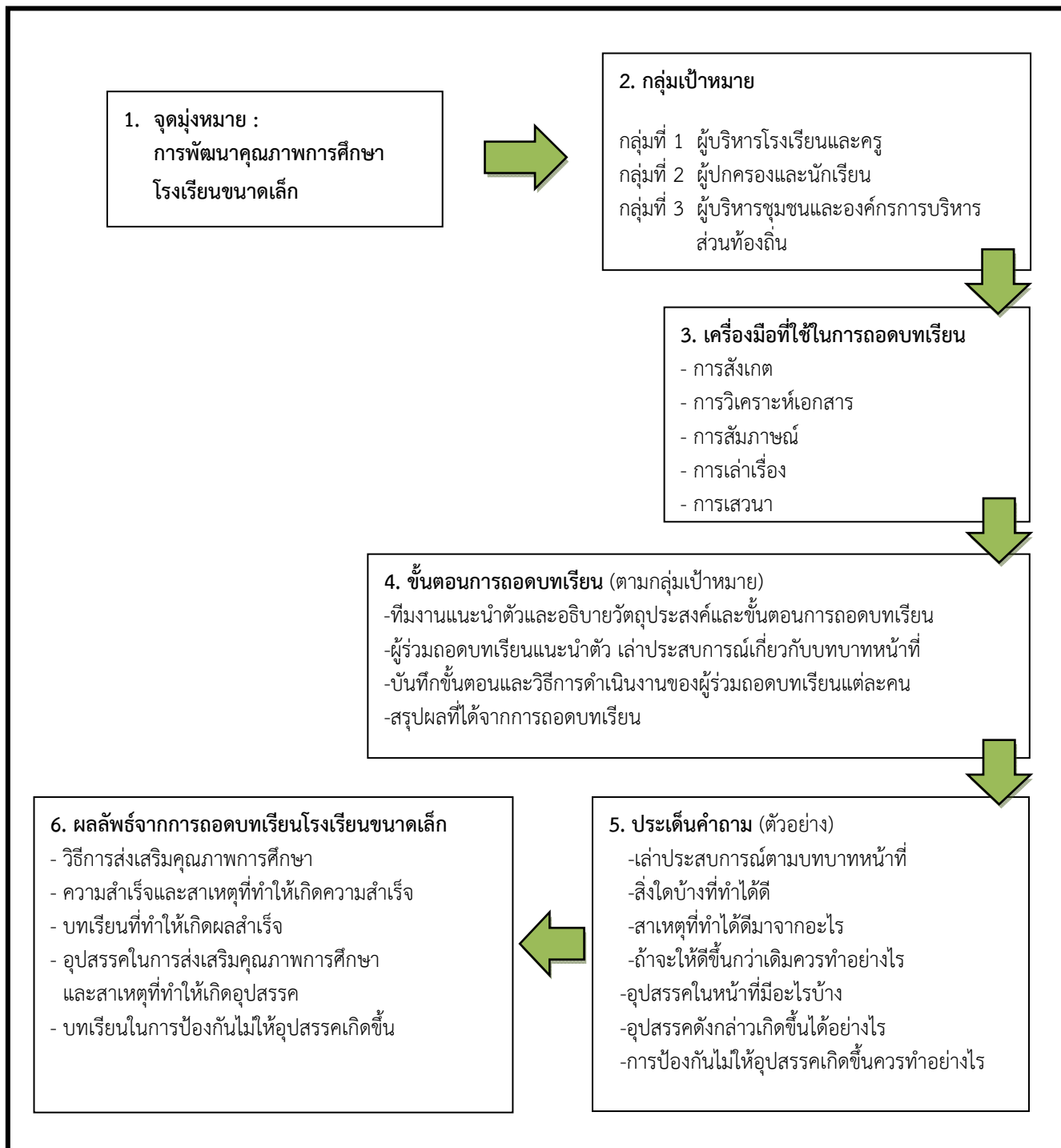
เพื่อศึกษาทางเลือกของโรงเรียนขนาดเล็กในการดำเนินการจัดการทรัพยากรและพัฒนาคุณภาพการศึกษา
อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการถอดบทเรียนจากประสบการณ์โรงเรียนขนาดเล็ก ดังนี้

ขั้นที่ 1 การจัดเตรียมประเด็นคำถามครอบคลุมปัจจัยต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาในแต่ละ
โรงเรียน ได้แก่

- ปัจจัยด้านโครงสร้าง หมายถึง ความสามารถของโรงเรียนในการจัดระบบโครงสร้างการบริหารงานขององค์กร เพื่อประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และอำนวยความสะดวกในการให้บริการการศึกษาในโรงเรียน ประกอบด้วย การบริหารทั่วไป การประชาสัมพันธ์ การวางแผนพัฒนา และแผนปฏิบัติการ งบประมาณ การประกันคุณภาพ การติดตามตรวจสอบและควบคุมคุณภาพการศึกษา
- ปัจจัยด้านบุคลากร หมายถึง ความสามารถของโรงเรียนในการบริหารงานบุคคลในโรงเรียน ประกอบด้วย การวางแผนอัตรากำลัง การบรรจุแต่งตั้ง วินัย ทักษะการปฏิบัติงาน พฤติกรรม ภาวะผู้นำ การมอบหมายงานและการสร้างขวัญและกำลังใจของครูและบุคลากร
- ปัจจัยด้านเทคโนโลยี หมายถึง ความสามารถของโรงเรียนในการบริหารจัดการเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในโรงเรียน ประกอบด้วย นวัตกรรม สื่อ วัสดุ อุปกรณ์เทคโนโลยี วิจัยและพัฒนาเพื่อการเรียนรู้
- ปัจจัยด้านงานวิชาการ หมายถึง ความสามารถของโรงเรียนในการจัดการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน ประกอบด้วย หลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ การประเมินผล การนิเทศ การบริการวิชาการ และการแนะแนว
- ปัจจัยด้านการจัดการและการมีส่วนร่วม หมายถึง ความสามารถของโรงเรียนในสร้างความร่วมมือกับชุมชนและองค์กรภายนอกในการจัดการด้านวิชาการ งบประมาณ บุคคล และบริหารงานทั่วไป ประกอบด้วย ความร่วมมือของคณะกรรมการสถานศึกษา การประชาสัมพันธ์งานโรงเรียน

โดยขั้นตอน กิจกรรม และประเด็นคำถามตามกรอบแนวคิดที่กำหนดในการถอดบทเรียนสำหรับ
ดำเนินการถอดบทเรียนในแต่ละโรงเรียน ดังแผนภาพ 3 - 1 การถอดบทเรียนโรงเรียนขนาดเล็ก
ครั้งนี้จะรวบรวมองค์ความรู้และความคิดเห็นต่างๆ จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อไปสู่การสร้างเกณฑ์
หรือตัวชี้วัดในการยุบ ควบรวม และการคงอยู่ของโรงเรียนขนาดเล็ก ผู้วิจัยจะดำเนินการถอด

บทเรียนโดยพิจารณาทัศนคติและความต้องการของครอบครัวและผู้เรียน ศักยภาพโรงเรียน การสนับสนุนองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และกลไกกระทรวงศึกษาธิการ ตัวชี้วัดของโรงเรียนขนาดเล็กจะต้องคำนึงถึงบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ครอบครัวและผู้เรียน โรงเรียน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและ นโยบายการดำเนินการโรงเรียนขนาดเล็กของกระทรวงศึกษาธิการ

ภาพที่ 3-1 แนวทางการถอดบทเรียนจากประสบการณ์โรงเรียนขนาดเล็ก

- ขั้นที่ 2 การเข้าถึงเหตุการณ์โรงเรียนและชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทของแต่ละโรงเรียน และชุมชน พร้อมทั้งการรวบรวมและศึกษาแผนงาน นโยบาย รายงานของโรงเรียน
- ขั้นที่ 3 การรวบรวมองค์ความรู้จากเวทีถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็ก 6 โรง โดยในแต่ละโรงเรียนจะแบ่งผู้เข้าร่วมถอดบทเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย
- กลุ่มที่ 1 ผู้บริหารโรงเรียนและครู
  - กลุ่มที่ 2 ผู้ปกครองและนักเรียน
  - กลุ่มที่ 3 คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- เครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการถอดบทเรียนได้แก่ การสัมภาษณ์รายบุคคล และการสัมภาษณ์กลุ่มเล็ก เพื่อถอดบทเรียนของโรงเรียนขนาดเล็ก โดยเน้นการเล่าเรื่อง (story telling) และการเสวนา (dialogue)
- ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้เข้าร่วมถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็ก วิเคราะห์ตามกรณีศึกษา และเปรียบเทียบกรณีศึกษาในแต่ละตำบล เพื่อสรุปทางเลือกของโรงเรียนขนาดเล็ก ในการดำเนินการการยุบ การรวม และการคงอยู่ ด้านการจัดสรรทรัพยากรและยกระดับคุณภาพ การศึกษาที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อตอบคำถามในประเด็นต่าง ๆ ของการวิจัยในระยะที่ 2 ผู้วิจัยกำหนดใช้เครื่องมือเพื่อรวบรวมข้อมูลต่างๆ โดยมีรายละเอียดและการพัฒนา ดังต่อไปนี้

2.3.1 แบบสัมภาษณ์รายบุคคล ใช้รูปแบบการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (semi-structure interview) โดยรายละเอียดของคำถามแสดงใน ภาคผนวก ข โดยข้อคำถามที่พัฒนาขึ้นได้รับการตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหา และภาษาที่ใช้โดยผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาและการพัฒนา จำนวน 3 ท่าน

2.3.2 การสังเกตและสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เพื่อรวบรวมข้อมูลจากการสะท้อนความคิดเห็นและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าร่วมถอดบทเรียน

2.3.3 การวิเคราะห์แผนการปฏิบัติการของโรงเรียนขนาดเล็กและเอกสารโครงการต่างๆ รวมถึงเอกสารประกอบการสอนต่างๆ

2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.4.1 การสัมภาษณ์รายบุคคล แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 ผู้อำนวยการโรงเรียน การสัมภาษณ์ ใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง

กลุ่มที่ 2 ครูผู้สอน (ครูทุกคนในโรงเรียนขนาดเล็ก) การสัมภาษณ์ ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง

กลุ่มที่ 3 ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 10 คน การสัมภาษณ์ใช้เวลาประมาณ 30-45 นาทีต่อคน

กลุ่มที่ 4 คณะกรรมการสถานศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 6-8 การสัมภาษณ์ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมงต่อคน

2.4.2 ผู้วิจัยจะดำเนินการสังเกตและสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการโดยเข้าไปพูดคุยและพบปะผู้อำนวยการ ครูผู้สอน ผู้ปกครองนักเรียน นักเรียน และคณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 3 ครั้ง เพื่อรวบรวมข้อมูลจากการสะท้อนความคิดเห็นและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าร่วมถอดบทเรียน และการดำเนินการต่างๆ ในโรงเรียน รวมถึงการศึกษาและรวบรวมข้อมูลต่างๆ ได้แก่ การวิเคราะห์แผนการปฏิบัติการของโรงเรียนขนาดเล็กและเอกสารโครงการต่างๆ รวมถึงเอกสารประกอบการสอนต่างๆ

2.5 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการถอดบทเรียน

ถอดบทสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) จากประสบการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็ก ร่วมกับผลจากการสังเกต การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการวิเคราะห์เอกสารต่างๆ ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และนำเสนอข้อมูลในเชิงคุณภาพ ได้แก่ การบรรยาย

สถานการณ์ และตีความหมาย (Erickson, 1986; Neuman, 2003) โดยได้จำแนกหัวข้อผลที่ได้จากการถอดบทเรียนในแต่ละกรณีศึกษาออกเป็น 5 ส่วน ดังต่อไปนี้

- 1) บริบทของโรงเรียน
- 2) การบริหารงานวิชาการ ในรายละเอียดของ งานพัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ งานวัดประเมินผล งานประกันคุณภาพการศึกษางานนิเทศภายในโรงเรียน งานแก้ปัญหาการเรียนรู้
- 3) การจัดการด้านงบประมาณและทรัพยากร ในรายละเอียดของการจัดสรรด้านอาหารกลางวันของนักเรียน งานสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา ห้องสมุด อาคารและสถานที่ การจ้างครูชั่วคราว งบประมาณเพื่อดำเนินโครงการต่างๆ ของโรงเรียน
- 4) การบริหารจัดการทั่วไปและการมีส่วนร่วม
- 5) สภาพการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็กในมุมมองของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา
- 6) การวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของโรงเรียน
- 7) แนวทางดำเนินการเพื่อพัฒนาศักยภาพของโรงเรียน

ข้อมูลจากแต่ละกรณีจะนำมาการวิเคราะห์ข้อมูลจากหลายกรณีร่วมกัน (Cross-Case Analysis) เพื่อขยายความหมายของข้อค้นพบไปใช้เป็นกรอบในการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก (Generalization) โดยอ้างอิงปัญหาและข้อจำกัดต่างๆ ในบริบทของโรงเรียนขนาดเล็กจากหลายกรณีนั้น (Context Sensitivity)

บทที่ 4

ความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็ก

ในระยะที่ 1 ของการวิจัยมีเป้าหมายที่จะศึกษาความคิดเห็นของผู้อำนวยการสถานศึกษา ครูประจำการ และผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นในฐานะของผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพการณ์ที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก โดยผู้วิจัยจะนำเสนอประเด็นดังต่อไปนี้

- 1) จุดเด่น/ความภาคภูมิใจของโรงเรียนขนาดเล็ก
- 2) ภาพความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็กที่ได้รับการชื่นชม
- 3) การสนับสนุนจากผู้ปกครองนักเรียนและองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีให้โรงเรียนขนาดเล็ก
- 4) ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก
- 5) แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านความขาดแคลนครูและการบริหารจัดการด้านเทคโนโลยีการศึกษา
- 6) ความเชื่อมั่นต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก
- 7) ความคิดเห็นที่มีต่อนโยบายการยุบหรือควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก
- 8) หลักเกณฑ์ที่ควรใช้ในการพิจารณายุบหรือควบรวมโรงเรียน

1. จุดเด่น/ความภาคภูมิใจของโรงเรียนขนาดเล็ก

ในสภาพปัจจุบันนี้ผู้อำนวยการโรงเรียนมองภาพจุดเด่นและความภาคภูมิใจของโรงเรียนขนาดเล็กของตนเองเกี่ยวกับคุณภาพด้านการจัดการเรียนรู้ตามมาตรฐาน สมศ. เป็นอันดับแรก ด้านการส่งเสริมความเป็นเลิศทางคุณธรรมและจริยธรรมมาเป็นลำดับที่ 2 การรองรับนักเรียนในเขตบริการให้มีโอกาสทางการศึกษาเป็นลำดับที่ 3 และ การดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างเข้มข้นและไม่มีการเรียนติดยาเสพติดเป็นลำดับที่ 4 โดยที่ผู้อำนวยการโรงเรียนและครูมีความคิดเห็นทางเดียวกัน เพราะเป็นมุมมองของโรงเรียนที่เน้นความสามารถในการเรียนการสอน ส่วนความคิดเห็นของผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นโดยส่วนใหญ่ระบุจุดเด่นและความภาคภูมิใจของโรงเรียนขนาดเล็กที่สามารถรองรับนักเรียนในเขตบริการให้มีโอกาสทางการศึกษา โดยที่มีค่าน้ำหนักของความคิดเห็นสูงถึง 4.13 ทั้งนี้ผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นจะมองในมุมมองของประโยชน์ของชุมชนที่จะได้รับการโรงเรียนเป็นสำคัญ โดยภาพรวมหากเปรียบเทียบลำดับค่าน้ำหนักความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งสามกลุ่มนี้ จะพบว่ามีความสัมพันธ์กันในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะความคิดเห็นที่เป็นจุดร่วมคือ โรงเรียนขนาดเล็กมีจุดเด่นด้านความเป็นเลิศทางคุณธรรมและจริยธรรม และระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เข้มแข็งและไม่มีการเรียนติดยาเสพติด รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4-1

ตารางที่ 4-1 จุดเด่น/ความภาคภูมิใจของโรงเรียนขนาดเล็กของตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ และผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตะวันตก

ข้อความ	ค่าน้ำหนักของความคิดเห็น		
	ผอ.	ครู	อบต.
โรงเรียนได้รับคุณภาพด้านการจัดการเรียนรู้ตามมาตรฐาน สมศ.	2.68 (1)	2.62 (1)	0.81
โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน/หมู่บ้าน	0.69	1.12	1.88
โรงเรียนสามารถรองรับนักเรียนในเขตบริการให้มีโอกาสทางการศึกษา	2.41 (3)	2.55 (2)	4.13 (1)
โรงเรียนมีหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน	0.47	0.91	1.75
โรงเรียนมีกิจกรรมส่งเสริมเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	1.38	1.47	0.69
โรงเรียนมีกิจกรรมที่ส่งเสริมความเป็นเลิศทางคุณธรรมและจริยธรรม	2.43 (2)	2.01 (4)	1.56 (3)
โรงเรียนมีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เข้มแข็งและไม่มีการเรียนติดยาเสพติด	2.34 (4)	2.34 (3)	1.59(2)
โรงเรียนมีกิจกรรมการส่งเสริมด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงาน	0.65	0.53	0.47
โรงเรียนมีกิจกรรมส่งเสริมการประกอบอาชีพอิสระตามศักยภาพของนักเรียน	0.44	0.27	0.63

ข้อความ	ค่าน้ำหนักของความคิดเห็น		
	ผอ.	ครู	อบต.
โรงเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน	0.44	0.50	1.16
อื่นๆ	0.14	0.09	0.06

ในขณะที่ผู้ปกครองนักเรียนระบุว่า โรงเรียนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนใกล้บ้าน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุดที่ค่าคะแนนเฉลี่ย $\bar{X} = 4.41$ และ $S.D. = 0.78$ ค่าคะแนนเฉลี่ยความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนเกี่ยวกับการเอาใจใส่เรื่องความประพฤติของนักเรียนอยู่ในระดับรองลงมา โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย $\bar{X} = 4.21$ และ $S.D. = 0.81$ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4-2 ในมุมมองของผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้ใช้บริการและได้รับผลประโยชน์จากโรงเรียนขนาดเล็กโดยตรงแสดงความคิดเห็นว่า โรงเรียนขนาดเล็กมีจุดเด่นในระดับค่อนข้างมากทุกด้าน ซึ่งสะท้อนให้ถึงความต้องการให้โรงเรียนคงอยู่

ตารางที่ 4-2 ระดับความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อจุดเด่น/ความภาคภูมิใจของโรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก (n=1,365 คน)

ข้อ	ข้อความ	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1.	โรงเรียนมีจุดเด่นด้านผลการเรียนรู้ของนักเรียนตามมาตรฐาน	4.02	0.84	ค่อนข้างมาก
2.	โรงเรียนเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน/หมู่บ้าน	4.17	0.84	ค่อนข้างมาก
3.	โรงเรียนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนใกล้บ้าน	4.41	0.78	ค่อนข้างมาก
4.	โรงเรียนส่งเสริมเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนได้เป็นอย่างดี	4.07	0.82	ค่อนข้างมาก
5.	โรงเรียนส่งเสริมโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของในหลวงได้เป็นอย่างดี	4.19	0.83	ค่อนข้างมาก
6.	โรงเรียนมีจุดเด่นด้านการเอาใจใส่เรื่องความประพฤติของนักเรียน	4.21	0.81	ค่อนข้างมาก
7.	โรงเรียนมีจุดเด่นด้านการส่งเสริมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและพลังงาน	4.06	0.82	ค่อนข้างมาก
8.	โรงเรียนมีจุดเด่นด้านการส่งเสริมทักษะอาชีพอิสระให้แก่นักเรียน	3.87	0.85	ค่อนข้างมาก

2. ภาพความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็กที่ได้รับการชื่นชม

ภาพความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็กที่ได้รับการชื่นชมในทัศนะของผู้อำนวยการโรงเรียนคือ นักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กได้รับการชื่นชมในเรื่องนักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยให้ค่าน้ำหนักความคิดเห็นเป็น 3.46 ภาพความสำเร็จของโรงเรียนลำดับที่ 2 ได้แก่ ผู้เรียนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดี โดยให้ค่าน้ำหนักความคิดเห็นเป็น 2.69 ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) อยู่ในระดับมาตรฐานตามผลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับประเทศ เป็นลำดับที่ 3 ซึ่งมีค่าน้ำหนักใกล้เคียงกับภาพความสำเร็จในด้านสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อบรรยากาศการเรียนรู้ของโรงเรียน ในขณะที่ครูประจำการและผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นระบุภาพความสำเร็จในส่วนของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) ด้วยค่าน้ำหนักความคิดเห็นค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับค่าน้ำหนักในด้านอื่นๆ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4-3

ตารางที่ 4-3 ภาพความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็กที่ได้รับการชื่นชมตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน
ครูประจำการ และผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตะวันตก

ข้อความ	ค่าน้ำหนักของความคิดเห็น		
	ผอ.	ครู	อบต.
ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) อยู่ในระดับมาตรฐานตามผลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับประเทศ	2.44 (3)	1.90	1.00
ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์	3.46 (1)	3.11 (1)	2.72 (1)
ผู้เรียนมีความใฝ่รู้และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง	0.80	1.31	1.97
ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์และคิดแก้ปัญหาได้	0.34	0.57	1.69
ผู้เรียนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี	2.69 (2)	2.86 (2)	2.34 (2)
ผู้เรียนมีทักษะชีวิตและการทำงานร่วมกับผู้อื่น	1.57	1.85	2.34 (2)
ผู้เรียนสามารถสร้างนวัตกรรม ผลงาน หรือโครงการต่างๆ	0.43	0.22	0.34
โรงเรียนมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการขยายโอกาสการเรียนรู้	2.23	2.51 (3)	1.97 (3)
อื่นๆ	0.00	0.06	0.00

ในขณะที่ผู้ปกครองนักเรียนระบุว่ามีความพึงพอใจที่บุตรหลานของท่านร่าเริงแจ่มใส และสุขภาพจิตดีมากที่สุด โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย $\bar{X} = 4.45$ และ $S.D. = 0.71$ ค่าคะแนนเฉลี่ยที่บุตรหลานของท่านอ่านออก-เขียนได้อยู่ในระดับรองลงมา โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย $\bar{X} = 4.43$ และ $S.D. = 0.83$ ในขณะที่ค่าคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจที่บุตรหลานของท่านคิดเป็น ทำเป็น และแก้ไขปัญหาได้อยู่ในระดับน้อยที่สุด โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย $\bar{X} = 4.24$ และ $S.D. = 0.74$ อย่างไรก็ตามค่าคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจของผู้ปกครองของนักเรียนตามรายการประเมินทุกข้ออยู่ในระดับมาก รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4-4 ซึ่งสะท้อนในภาพรวมว่า โรงเรียนขนาดเล็กที่กระจายตัวอยู่ในชุมชนใกล้บ้านนั้น ยังคงได้รับความชื่นชมจากผู้ปกครองนักเรียน

ตารางที่ 4-4 ระดับความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อจุดเด่น/ความภาคภูมิใจของโรงเรียนขนาดเล็ก
ในเขตภาคกลางตะวันตก (n=1,365 คน)

ข้อความ	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. ท่านมีความพึงพอใจที่บุตรหลานของท่านอ่านออก-เขียนได้	4.43	0.83	ค่อนข้างมาก
2. ท่านมีความพึงพอใจที่บุตรหลานของท่านคิด คำนวณ และแก้โจทย์เลขได้	4.26	0.79	ค่อนข้างมาก
3. ท่านมีความพึงพอใจที่บุตรหลานของท่านมีความประพฤติเรียบร้อย เชื่อฟังครูและพ่อแม่ และซื่อสัตย์	4.31	0.78	ค่อนข้างมาก
4. ท่านมีความพึงพอใจที่บุตรหลานของท่านขยัน และใฝ่เรียนใฝ่รู้	4.25	0.84	ค่อนข้างมาก
5. ท่านมีความพึงพอใจที่บุตรหลานของท่านคิดเป็น ทำเป็น และแก้ไขปัญหาได้	4.24	0.74	ค่อนข้างมาก
6. ท่านมีความพึงพอใจที่บุตรหลานของท่านร่าเริงแจ่มใส และสุขภาพจิตดี	4.45	0.71	ค่อนข้างมาก
7. ท่านมีความพึงพอใจที่บุตรหลานของท่านกล้าแสดงออก	4.28	0.75	ค่อนข้างมาก
8. ท่านมีความพึงพอใจที่บุตรหลานสุขภาพแข็งแรง และอนามัยดี	4.34	0.79	ค่อนข้างมาก

3. การสนับสนุนจากผู้ปกครองนักเรียนและองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีให้โรงเรียนขนาดเล็ก

ในส่วนหนึ่งของงานวิจัยได้สอบถามถึงการมีบทบาทของผู้ปกครองนักเรียนและผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีในโรงเรียนขนาดเล็ก ตารางที่ 4-5 แสดงให้เห็นว่าผู้ปกครองนักเรียนมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในส่วนของในการเข้าร่วมประชุมผู้ปกครองประจำภาคเรียน โดยค่าน้ำหนักความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียนและครูเป็น 3.79 และ 3.92 ตามลำดับ ในลำดับที่ 2 คือการดูแลนักเรียนในการทำบ้านหรืออ่านหนังสือตามที่ครูหรือโรงเรียนมอบหมาย และการระดมเงินบริจาคเพื่อกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน ในขณะที่การสนับสนุนจากองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีให้กับโรงเรียนขนาดเล็กเป็นการเพิ่มเติมในส่วนของการสนับสนุนงบประมาณอาหารกลางวันสำหรับนักเรียน และการมีส่วนร่วมในลำดับรองลงมาคือ การจัดสรรงบประมาณจัดซื้อสื่อการเรียนรู้ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4-6

ตารางที่ 4-5 การสนับสนุนจากผู้ปกครองนักเรียนที่มีให้กับโรงเรียนขนาดเล็กภาพตามความคิดเห็น
ของผู้อำนวยการโรงเรียนและครูประจำการ

ข้อความ	ค่าน้ำหนักของความคิดเห็น	
	ผอ.	ครู
การเข้าร่วมประชุมผู้ปกครองประจำภาคเรียน	3.79 (1)	3.92 (1)
การระดมเงินบริจาคเพื่อกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน	2.69 (2)	2.45 (3)
การช่วยเหลือโรงเรียนในการซ่อมแซมหรือพัฒนาโรงเรียน (ลงแรง)	1.77	2.17
การดูแลนักเรียนในการทำบ้านหรืออ่านหนังสือตามที่ครูหรือโรงเรียนมอบหมาย	2.51 (3)	2.53 (2)
การมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมอาหารกลางวันสำหรับนักเรียน	1.08	1.27
การมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่นักเรียน	2.19	2.20
อื่นๆ	0.03	0.01

ตารางที่ 4-6 การสนับสนุนจากองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีให้กับโรงเรียนขนาดเล็กภาพ

ข้อความ	ค่าน้ำหนักของความคิดเห็น
การระดมเงินบริจาคเพื่อการดำเนินการต่างๆ ของโรงเรียน	1.07
การช่วยเหลือโรงเรียนในการซ่อมแซมหรือพัฒนาโรงเรียน	0.77
การจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดจ้างครูกรณีที่ครูไม่ครบชั้น/ครูวิชาเฉพาะ เช่น ครูภาษาต่างประเทศ	0.33
การจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดซื้อสื่อการเรียนรู้	2.53 (2)
การจัดโครงการส่งเสริมทางสุขภาพและอนามัยในระดับโรงเรียน	1.43
การสนับสนุนงบประมาณอาหารกลางวันสำหรับนักเรียน	4.93 (1)
การจัดบริการรถโดยสารหรือรถรับส่งนักเรียน	0.77
การมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือจัดวิทยากรท้องถิ่นให้แก่นักเรียน	1.27
การมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนขนาดเล็ก	2.03 (3)
อื่นๆ	0.27

ผลจากการสำรวจแสดงให้เห็นข้อจำกัดหรือเงื่อนไขขององค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นที่ไม่สามารถสนับสนุนหรือมีส่วนร่วมในการส่งเสริมคุณภาพการศึกษาให้แก่โรงเรียนขนาดเล็กได้ คือ

“(อบต.) ไม่มี (นโยบายหรือแนวทางในการช่วยเหลือโรงเรียนขนาดเล็ก) เพราะอยู่นอกเหนืออำนาจหน้าที่ของ อบต. เคยขอถ่ายโอนแล้วแต่ไม่รับ”

“สำหรับนโยบายนี้ เคยได้ยินว่ากระทรวงศึกษาให้จัดสรรส่งได้ แต่หากเป็นกรณีที่โรงเรียนอยู่ในสังกัด อบต. ก็สามารถจัดสรรส่งให้กับเด็กที่ประสบปัญหาด้านการเดินทางได้ แต่กรณีนอกสังกัด บางครั้ง อบต. ก็ไม่สามารถดำเนินการได้ เพราะอยู่นอกเหนืออำนาจหน้าที่ และถูกบังคับด้วยงบประมาณที่กำหนดให้อุดหนุนส่วนร่วมได้ไม่เกิน 5% ของเงินรายได้”

“มีโรงเรียน 5 แห่ง ยุบรวม 1 ไปแล้วหนึ่งแห่ง โดยปกติ อบต. ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ แต่การพัฒนาโรงเรียนแต่ละแห่งให้ประสบผลสำเร็จนั้น อบต. ยังไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมหรือช่วยบริหารได้ การพัฒนาโรงเรียนยังคงเป็นแบบเดิมๆ”

“โรงเรียนในพื้นที่ยังสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ยังไม่โอนมาอยู่ในความรับผิดชอบของ อบต. จึงไม่สามารถเข้าไปบริหารได้”

“ก็ช่วยสนับสนุนโดยไม่ขัดระเบียบมหาไทย”

“ข้าพเจ้าจะจัดตั้งโรงเรียนใหม่เพื่อรองรับเด็กในเขตพื้นที่ของข้าพเจ้า เพราะเป็นอำนาจหน้าที่ขององค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นตามกฎหมาย พรบ. การศึกษา หรือพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของ อบต. ให้ขยายโอกาสเพิ่มขึ้นเพื่อรองรับการเจริญเติบโตของนักเรียนให้ไปสู่ระดับที่สูงขึ้น”

จากประเด็นต่างๆ ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า ในมุมมองขององค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นนั้น โรงเรียนคือหน่วยงานที่อยู่ในสังกัดของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งไม่อยู่ในขอบข่ายงานขององค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น การสนับสนุนโรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่จึงอยู่ในส่วนของการสนับสนุนงบประมาณอาหารกลางวันและจัดซื้อสื่อการเรียนรู้เท่านั้น เพราะความจำกัดด้วยอำนาจหน้าที่และงบประมาณ นอกจากนี้ข้อมูลส่วนหนึ่งสะท้อนว่าองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นเองก็มีความมุ่งมั่นในการจัดการศึกษาภายใต้การดูแลขององค์กรเอง

4. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาในโรงเรียนในทัศนะของผู้อำนวยการโรงเรียนคือ จำนวนและศักยภาพของครูผู้สอนในโรงเรียนโดยให้ค่าน้ำหนักความคิดเห็นเป็น 2.92 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อภาวะผู้นำและแนวคิดของผู้บริหารโดยให้ค่าน้ำหนักความคิดเห็นเป็น 2.52 และระบุให้การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียน เป็นปัจจัยลำดับที่ 3 โดยให้ค่าน้ำหนักความคิดเห็นเป็น 2.00 ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของครูประจำการที่ระบุทั้งสามปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ในขณะที่ทัศนะของผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นสะท้อนความคิดเห็นให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดต่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก โดยให้ค่าน้ำหนักความคิดเห็นเป็น 2.45 และระบุให้ จำนวนและศักยภาพของครูผู้สอนในโรงเรียน และความพร้อมด้านวัสดุ แหล่งเรียนรู้และสื่อเทคโนโลยีการศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญรองลงมา โดยภาพรวมปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาในโรงเรียนในทัศนะของผู้อำนวยการโรงเรียนครูประจำการ และผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นสะท้อนความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกัน รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4-7

ตารางที่ 4-7 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็กตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ และผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตะวันตก

ข้อความ	ค่าน้ำหนักของความคิดเห็น		
	ผอ.	ครู	อบต.
การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียน	2.00 (3)	2.03 (2)	2.45 (1)
มีส่วนร่วมขององค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น	1.05	1.11	1.62
ชุมชนขาดความรู้-ความเข้าใจกระบวนการบริหารจัดการด้านการศึกษาร่วมกับโรงเรียน	0.54	0.72	1.38
แนวทางการจัดการของกระทรวงศึกษาธิการหรือเขตพื้นที่	0.91	1.11	0.90
ความพร้อมในการร่วมมือหรือรวมกลุ่มของโรงเรียนขนาดเล็ก	0.58	0.92	0.55
จำนวนและศักยภาพของครูผู้สอนในโรงเรียน	2.92 (1)	2.67 (1)	2.28 (2)
ความพร้อมด้านวัสดุ แหล่งเรียนรู้ และสื่อเทคโนโลยีการศึกษา	1.46	1.65	2.10 (3)
ภาวะผู้นำและแนวคิดของผู้บริหารโรงเรียน	2.52 (2)	1.89 (3)	1.72 (4)
ขวัญกำลังใจและโอกาสในการพัฒนาวิชาชีพครู	0.77	0.76	0.52
สภาพครอบครัวและฐานะของผู้ปกครอง	0.77	0.84	1.21
การนิเทศ ติดตาม และช่วยเหลือจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา	0.69	0.55	0.28

หากพิจารณาในส่วนของปัจจัยด้านอื่นๆ เช่น ความร่วมมือระหว่างองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น ชุมชน และระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กด้วยกันเอง รวมถึงด้านสภาพครอบครัวและฐานะของผู้ปกครอง พบว่าค่าน้ำหนักของความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ และผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นมีค่าค่อนข้างต่ำ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กยังไม่มีการคำนึงถึงปัจจัยเหล่านี้เท่าที่ควร

5. แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านความขาดแคลนครูและการบริหารจัดการด้านเทคโนโลยีการศึกษาตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการสถานศึกษาและครูประจำการ

จากการสอบถามความคิดเห็นของผู้อำนวยการสถานศึกษาและครูประจำการ พบว่า แนวทางที่ถูกระบุว่าเหมาะสมต่อการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็กคือ การจัดการเรียนรู้แบบรวมเรียนชั้น (รวมชั้น ป. 1 - 2, ป. 3 - 4, ป. 5 - 6) โดยให้ค่าน้ำหนักความคิดเห็นเป็น 3.53 และ 3.63 ตามลำดับ และเสนอแนะการจัดการเรียนรู้แบบเรียนรวมชั้นแบบบูรณาการเนื้อหาวิชาในบางสาระเป็นแนวทางที่ 2 โดยให้ค่าน้ำหนักความคิดเห็นเป็น 3.21 และ 3.39 ตามลำดับ การพิจารณาในส่วนของแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบเรียนรวมชั้น โดยนำนักเรียนไปเรียนรวมชั้นกับโรงเรียนข้างเคียงซึ่งเป็นนโยบายหนึ่งที่กำลังผลักดันให้เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาครูไม่ครบชั้นนั้น พบว่ามีค่าน้ำหนักความคิดเห็นค่อนข้างต่ำ เป็น 0.98 เท่านั้น รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4-8

ตารางที่ 4-8 แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านความขาดแคลนครูที่เหมาะสมต่อบริบทของโรงเรียนขนาดเล็กภาพตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียนและครูประจำการ

ข้อความ	ค่าน้ำหนักของความคิดเห็น	
	ผอ.	ครู
การจัดการเรียนรู้แบบเรียนแยกชั้น ป. 1-6 ปกติ	2.00	2.28
การจัดการเรียนรู้แบบรวมเรียนชั้น (รวมชั้น ป. 1-2, ป. 3-4, ป. 5-6)	3.53 (1)	3.63 (1)
การจัดการเรียนรู้แบบเรียนรวมชั้นแบบบูรณาการเนื้อหาวิชาในบางสาระ เช่น ดนตรี พลศึกษา การงานอาชีพ	3.21 (2)	3.39 (2)
การจัดการเรียนรู้แบบหมุนเวียนสอนตามความถนัดของครู	2.44 (3)	2.85 (3)
การจัดการเรียนรู้แบบเรียนรวมชั้น โดยนํานักเรียนไปเรียนรวมชั้นกับโรงเรียนข้างเคียง	0.98	0.98
การจัดการชั้นเรียนร่วมกับชุมชน โดยใช้ปราชญ์ชาวบ้านหรือใช้สถานที่ในชุมชน	1.29	1.12
อื่นๆ	0.56	0.15

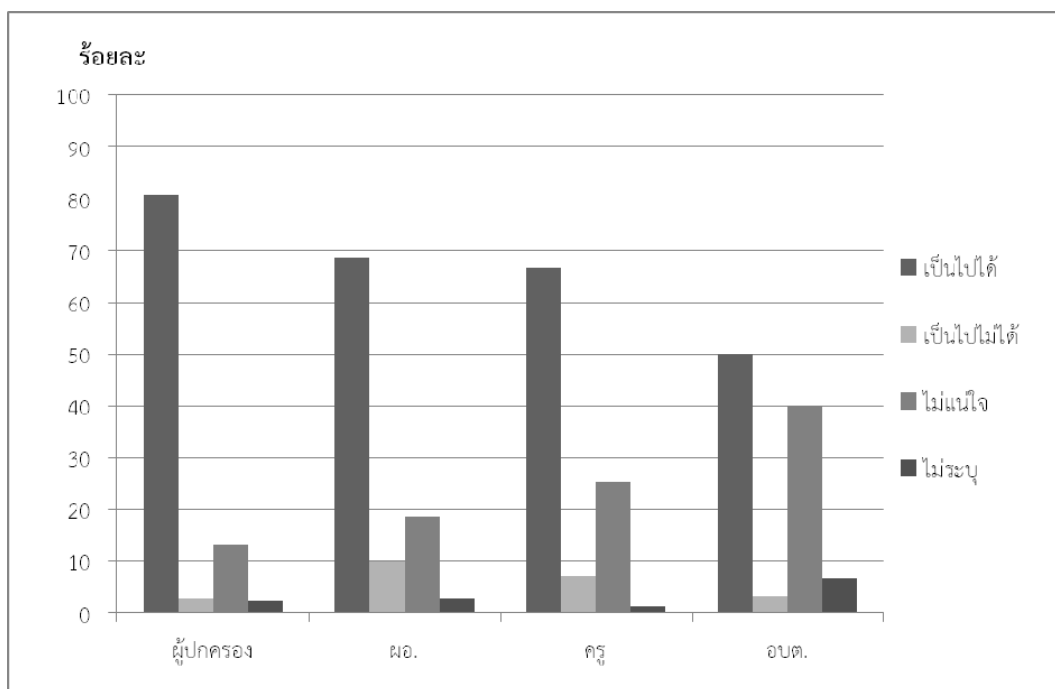
ในบริบทของโรงเรียนขนาดเล็กมักจะมีเสียงสะท้อนเกี่ยวกับความไม่พร้อมด้านเทคโนโลยีการศึกษาเสมอมา เนื่องจากจำนวนนักเรียนที่น้อย งบประมาณรายหัวจึงไม่เพียงพอต่อการจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาทำให้เกิดนโยบายการช่วยเหลือต่างๆ ตามมา เช่น การจัดรถโมบายเพื่อให้บริการคอมพิวเตอร์ โดยรถยนต์เคลื่อนที่ การจัดรถรับส่งเพื่อมาให้อ่างคอมพิวเตอร์ในศูนย์หรือโรงเรียนอื่นๆ ที่มีความพร้อม แต่จากการสอบถามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียนและครูพบว่า การจัดห้องคอมพิวเตอร์ สื่อการสอนอินเทอร์เน็ตถือเป็นแนวทางการบริหารจัดการด้านเทคโนโลยีการศึกษาที่เหมาะสมต่อบริบทของโรงเรียนขนาดเล็ก โดยให้ค่าน้ำหนักความคิดเห็นเป็น 3.90 และ 4.14 ตามลำดับ พร้อมทั้งระบุว่าแนวทางการเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม (วังไกลกังวล) เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการส่งเสริมการเรียนการสอนให้มีคุณภาพมากขึ้น โดยให้ค่าน้ำหนักความคิดเห็นเป็น 3.43 และ 3.81 ตามลำดับ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4-9

ตารางที่ 4-9 แนวทางการบริหารจัดการด้านเทคโนโลยีการศึกษาที่เหมาะสมต่อบริบทของโรงเรียนขนาดเล็กภาพตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียนและครูประจำการ

ข้อความ	ค่าน้ำหนักของความคิดเห็น	
	ผอ.	ครู
การจัดรถโมบายเพื่อให้บริการคอมพิวเตอร์ โดยรถยนต์เคลื่อนที่	1.24	1.12
การจัดห้องคอมพิวเตอร์ สื่อการสอนอินเทอร์เน็ต	3.90 (1)	4.14 (1)
การจัดคอมพิวเตอร์แท็บเล็ต	2.87 (3)	3.24 (3)
การจัดบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์แบบสำเร็จรูป	2.77	2.32
การเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม (วังไกลกังวล)	3.43 (2)	3.81 (2)
อื่นๆ	0.09	0.08

6. ความเชื่อมั่นต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

หากเปรียบเทียบข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กกับความเชื่อมั่นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียนขนาดเล็กจะพบว่า แนวโน้มของข้อมูลเป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดยจำนวนผู้ปกครองนักเรียน ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ ผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น ที่มีความเชื่อมั่นว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กสามารถพัฒนาให้อยู่ในระดับดี ภายในระยะเวลา 3 ปี คิดเป็นร้อยละ 81 69 67 และ 50 ตามลำดับ ดังแสดงในภาพที่ 4-1

ภาพที่ 4-1 ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครู ผู้ปกครองนักเรียน และผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น ในเขตภาคกลางตะวันตกต่อความเชื่อมั่นในการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของโรงเรียนขนาดเล็ก

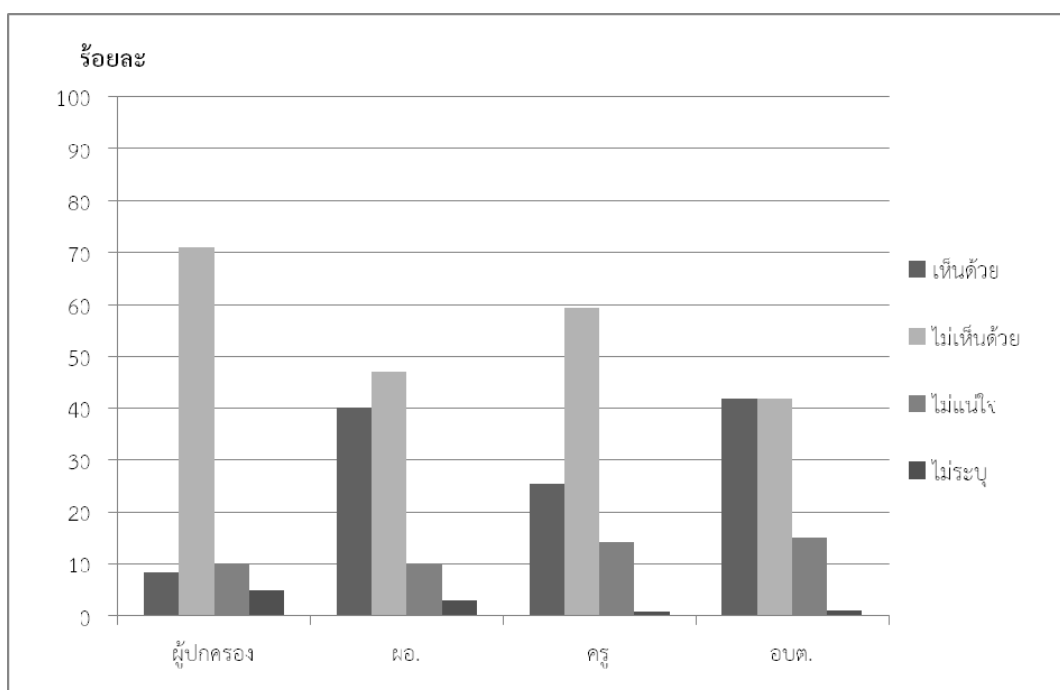
ข้อมูลจากแบบสอบถามยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมั่นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการรับบริการการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก ได้แก่ ความมั่นใจว่าการเรียนโรงเรียนใกล้บ้าน ทำให้ผู้ปกครองสามารถดูแลนักเรียนร่วมกับโรงเรียนได้อย่างใกล้ชิด ให้ได้รับการศึกษาที่เหมาะสมและเติบโตเป็นคนดีในสังคมได้ต่อไป โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย $\bar{X} = 4.37$ และ $S.D. = 0.77$ ในระดับมาก ในขณะที่ค่าคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจที่บุตรหลานของท่านคิดเป็น ทำเป็น และแก้ไข ปัญหาได้อยู่ในระดับน้อยที่สุด โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย $\bar{X} = 4.24$ และ $S.D. = 0.74$ อย่างไรก็ตามค่าคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจของผู้ปกครองของนักเรียนตามรายการประเมินทุกข้อ รายละเอียดแสดงในตารางที่ 4-10

ตารางที่ 4-10 ความเชื่อมั่นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการให้บริการทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

ข้อความ	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. ท่านมั่นใจว่าบุตรหลานสามารถสอบเข้าเรียนต่อในโรงเรียนที่คาดหวังได้	4.03	0.85	ค่อนข้างมาก
2. ท่านมั่นใจว่าการเรียนโรงเรียนใกล้บ้าน ทำให้ผู้ปกครองสามารถดูแลนักเรียนร่วมกับโรงเรียนได้อย่างใกล้ชิด	4.37	0.77	ค่อนข้างมาก
3. ท่านมั่นใจว่าบุตรหลานได้รับการศึกษาที่เหมาะสมและเติบโตเป็นคนดีในสังคมได้ต่อไป	4.37	0.79	ค่อนข้างมาก

7. ความคิดเห็นที่มีต่อนโยบายการยุบหรือควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก

ในกระแสของการแก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในประเทศไทย กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียน น้อยกว่า 120 คน แล้วนำนักเรียนไปเรียนรวมกับโรงเรียนอื่นๆ ข้างเคียง เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้สูงขึ้น จากการสอบถามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ ผู้ปกครองนักเรียน และผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นในเขตภาคกลาง ตะวันตกตอน นโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก พบว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียนขนาดเล็ก ได้แก่ ผู้ปกครองนักเรียน ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ ผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น ที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียนคิดเป็นร้อยละ 71 47 59 และ 42 ตามลำดับ ดังแสดงในภาพที่ 4-2 ซึ่งสอดคล้องกับจุดยืนของแต่ละฝ่าย คือ ผู้ปกครองต้องการให้โรงเรียนใกล้บ้านยังคงอยู่ ครูและผู้อำนวยการโรงเรียนเห็นว่าศักยภาพของครูเป็นปัจจัยสำคัญตามมาด้วยศักยภาพของผู้อำนวยการโรงเรียน ในส่วนขององค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นแม้ว่าจะให้น้ำหนักคล้ายคลึงกับผู้อำนวยการโรงเรียนแต่นั่นอำนาจหน้าที่ของผู้บริหารชุมชน และสะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นจำนวนมากต้องการบริหารโรงเรียนเอง

ภาพที่ 4-2 ความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ ผู้ปกครองนักเรียน และผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนบนต่อนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียน

7.1 ความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อนโยบายการยุบหรือควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก

จากผลสำรวจความคิดเห็นพบว่าผู้ปกครองนักเรียนร้อยละ 71 ไม่เห็นด้วยกับนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียน โดยให้เหตุผลที่คล้ายคลึงกันในเรื่องเกี่ยวกับการเดินทางไปเรียน การดูแลนักเรียนได้ทั่วถึง ทรัพยากรของผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียน การปรับตัวของนักเรียน โดยมีรายละเอียดดังนี้

“ท้องถิ่น/ชุมชน/หมู่บ้าน/มีความรัก ห่วงแทนโรงเรียนที่พวกเราเรียน/สร้าง และการเห็นลูกหลานต้องออกจากหมู่บ้านไปเรียนที่อื่น ทั้งๆที่หมู่บ้านของตนเองก็มีโรงเรียน เศรษฐกิจยุคปัจจุบันค่าครองชีพมันสูง ค่าแรงขั้นต่ำก็ยังไม่ถึง 300 บาท การรวมโรงเรียนขนาดเล็กที่ว่ามันได้ค่าพาหนะรับ-ส่ง ถ้านำพาหนะมาจ้างครูเพิ่ม นักเรียนก็ต้องไม่ออกไปจากโรงเรียนเดิม ผอ.นักวิชาการทั้งหลายคำว่า “รักถิ่นกำเนิด” ไว้ด้วย”

“ไม่เห็นด้วยอย่างมากเพราะเคยเป็นเด็กที่มาจากโรงเรียนประจำหมู่บ้าน นักเรียนก็ไม่เยอะ แต่มีครูครบชั้นดี สะอาด เด็กจะได้เรียนทั่วถึง ถ้ายุบเด็กขาดหลายๆ ด้าน”

“อาจเนื่องด้วยระยะทางของแต่ละหมู่บ้านที่ต้องเดินทางไปไม่สะดวกต่อผู้ปกครอง มีโรงเรียน ใกล้บ้าน ปลอดภัยย่อมสูงกว่า การจัดกิจกรรมไม่สะดวกอาจเดินทางลำบาก การติดต่อข้อมูล ข่าวสาร ระหว่าง ผู้ปกครองกับทางโรงเรียน”

“ถ้าการยุบโรงเรียนที่เรียนอยู่ ซึ่งมีมาตรฐานการสอนที่ดีกว่าให้ไปเรียนโรงเรียนที่มีเด็กมาก แต่มาตรฐานการสอนด้อยกว่าก็เปล่าประโยชน์ ผู้ปกครองก็ต้องพิจารณาให้เด็กเรียนในที่ที่มีการสอนที่ดีกว่า แต่ว่าไกลบ้าน ทำให้เสียค่าใช้จ่ายเพิ่ม จะเป็นการเพิ่มภาระให้กับผู้ปกครอง และครูทำให้เด็กเกิดการแข่งขันในโรงเรียนระดับ จังหวัดมากขึ้น”

“นักเรียนที่มีจำนวนมาก ในแต่ละโรงเรียน หรือชั้นเรียนจะทำให้ครูดูแลไม่ทั่วถึง และเด็กก็ไม่ค่อยมีพัฒนาการ”

“จะไม่ให้มีการยุบโรงเรียนเด็ดขาด เพราะเด็กที่โรงเรียนเป็นเด็กมุสลิมทั้งหมด หากไปร่วมเรียนกับโรงเรียนอื่นจะยุ่งยากหลายด้าน เช่น อาหารการกิน การแต่งกาย การเดินทางที่ไกล อยากให้รัฐช่วยสนับสนุนโรงเรียนนี้ต่อไป และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น”

“การรวบโรงเรียนทำให้เกิดปัญหามากมาย โดยเฉพาะการปรับตัวของเด็ก และด้านจิตใจ แม้แต่ผู้ปกครองเองก็ต้องกังวลห่วงเรื่องการเดินทาง แต่ถ้ารวมแล้วเชิงบวก ครูครบชั้นขึ้นเด็กมีผลการเรียนดีขึ้น มีค่ารถหรือรถรับส่งฟรี ไม่ใช่รวมแล้ว 1 ปี และกลับมาเหมือนเดิมอีก แต่ถ้ายุบโรงเรียนไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง เสียหายชุมชนคงไม่เห็นด้วย ทำร้ายจิตใจคนในชุมชน”

“ส่วนใหญ่โรงเรียนจะอยู่ในละแวกหมู่บ้านที่เด็กอาศัยอยู่ถ้ามีการยุบโรงเรียนก็ต้องเดินทางไกล และการที่มีเด็กนักเรียนน้อยน่าจะมีการเรียนการสอนที่มีความเข้าใจได้ง่ายกว่าที่มีเด็กมากๆ เด็กน้อยดูแลทั่วถึง”

“นักเรียนถ้าไปเรียนอยู่ต่างโรงเรียนอาจจะทำให้ นักเรียนไม่ยอมไปโรงเรียน และอีกอย่างต้องเป็นภาระของพ่อแม่ที่ต้องไปรับ-ส่ง ถ้านักเรียนถูกเพื่อนโรงเรียนอื่นแกล้ง และใครจะช่วยดูแล”

“เด็กอาจจะเรียนไม่รู้เรื่องเหมือนโรงเรียนเก่า การเดินทางไม่สะดวก เด็กต้องไปอยู่ในที่แออัด ทำให้สภาพจิตใจของเด็กเครียด”

“ต้องการให้หน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษา ให้คิดถึงผลกระทบที่จะทำให้ผู้ปกครองของเด็กเหล่านี้จะต้องมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น และการศึกษาภาคบังคับจะต้องไม่มีคำว่า”ผลกำไร” มีแต่ความรู้ที่จะให้กับเด็กโรงเรียนเป็นโรงเรียนที่ดี นักเรียนมีความสามารถทุกเรื่อง และมีชื่อเสียง โรงเรียนถึงจะมีนักเรียนมากน้อยแค่ไหนยังงี้ ก็เป็นสถานที่ที่อบรม และให้ความรู้กับนักเรียนและเป็นโรงเรียนที่มีความพร้อมหมู่บ้านมานานแล้ว และที่สำคัญคืออยู่ใกล้บ้าน ซึ่งทำให้ผู้ปกครองหลายคนไม่ต้องคอยห่วงบุตรหลานที่ออกไปเรียนในเมือง”

ในขณะที่ผู้ปกครองนักเรียนส่วนหนึ่งคิดเป็นร้อยละ 8 เห็นด้วยกับนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียน โดยคาดหวังว่าการยุบโรงเรียนจะช่วยให้ครูมีจำนวนมากขึ้น คำนึงถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของบุตรหลานเป็นหลัก ซึ่งสะท้อนถึงค่านิยมที่มีต่อการศึกษาในปัจจุบัน เน้น “เก่ง” มากกว่า “มีสุข” และ “ดี” มีรายละเอียดดังนี้

“โรงเรียนที่ขาดครูผู้สอน ผู้ปกครองก็ไม่ว่างส่งลูกหลานมาเรียน ฉะนั้นควรหาทด หรือยานพาหนะรับส่งนักเรียนไปเรียนที่โรงเรียนในกลุ่มโรงเรียนใกล้เคียงให้ครูพร้อม นักเรียนพร้อม การเรียนการสอนก็จะดีขึ้น”

“อยากให้บุตรหลานมีการเรียนการสอนที่ดีกว่านี้ให้มีการเล่นน้อยลง และอยากให้มีระเบียบกันมากกว่านี้ คงต้องเอาบุตรหลานไปเรียนโรงเรียนที่สามารถพัฒนาผลการเรียนได้ดีกว่าเดิม”

“การยุบโรงเรียนแล้วกระทรวงศึกษาธิการสามารถจ้างครูที่มีประสบการณ์นั้นก็เป็นเรื่องดี เพราะทางผู้ปกครองจะได้เชื่อมั่นว่าบุตรหลานได้รับความรู้เต็มที่”

“เด็กๆ ก็จะมีเพื่อนเพิ่มมากขึ้น ครูผู้สอนก็มีเยอะขึ้น เด็กๆ ก็จะสนใจการเรียนมากขึ้น”

“ยิ่งนักเรียนน้อยการดูแลยิ่งทั่วถึง สาเหตุที่นักเรียนน้อย อาจขึ้นอยู่กับครูผู้สอนขาดความเอาใจใส่ในการให้ความรู้แก่นักเรียน ผู้ปกครองจึงย้ายที่เรียน”

7.2 ความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียนที่มีต่อนโยบายการยุบหรือควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก

จากผลสำรวจความคิดเห็นพบว่าผู้อำนวยการโรงเรียนร้อยละ 40 เห็นด้วยกับนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียน ซึ่งส่วนใหญ่จะกล่าวถึงประเด็นปัญหาด้านการบริหารจัดการ เนื่องด้วยทราบดีว่าการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กภายใต้ข้อจำกัดต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จได้นั้นจะต้องใช้ความพยายามมากขึ้นเป็นลำดับหากเปรียบเทียบกับโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนมากกว่า มีรายละเอียดดังนี้

“จะได้มีบุคลากรครบชั้น ครูจะมีเวลาสอนนักเรียน ได้มากขึ้น ดูแลเด็กได้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น และเหมาะสมกับความถนัดของตน”

“เป็นการประหยัดทรัพยากร งบประมาณ และคุณภาพของงานที่ตกต่ำอาจจะดีขึ้น และการทำงานของครูจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น”

“การบริหารจัดการง่ายขึ้น เมื่อองค์กรมีขนาดใหญ่ขึ้นเหมาะสมกับการบริหารจัดการ ลดความเสี่ยงและทำให้เกิดความคุ้มค่า การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น”

“ประชากรในวัยเรียนทั้งประเทศมีจำนวนน้อยลง-การคมนาคมสะดวกยิ่งขึ้น-ก่อให้เกิดความคุ้มค่า มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล”

“แม้โรงเรียนเป็นที่ยอมรับของชุมชน ในด้านการจัดการศึกษา เนื่องจากผลสัมฤทธิ์อยู่ในระดับดี แต่เนื่องจากเป็นชุมชนเล็กมีประชากรในวัยเรียนน้อย”

“ถ้าต่ำกว่า 50 คนก็ควรยุบ เพราะพัฒนาได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากบุคลากรน้อย งบประมาณน้อย แต่ถ้าเกิน 50 คนขึ้นไป ควรสอบถามคณะกรรมการสถานศึกษา ชุมชน คณะครู ก่อนว่าต้องการยุบหรือไม่ และควรเป็นไปตามความสมัครใจ”

ในขณะที่ผู้อำนวยการโรงเรียนร้อยละ 47 ไม่เห็นด้วยกับนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียน โดยให้เหตุผลเกี่ยวกับสภาพปัญหาของนักเรียนโรงเรียนขนาดเล็กและความไม่เชื่อมั่นต่อนโยบายในการแก้ปัญหาคุณภาพของชาติ มีรายละเอียดดังนี้

“เด็กที่อยู่ในโรงเรียนขนาดเล็กต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กที่มาจากครอบครัวไม่พร้อม ขาดโอกาสเมื่อนำมาบูรรวมกัน จะยิ่งเพิ่มปัญหา ดังนั้นครูจะต้องดูแลนักเรียนอย่างดี เข้าใจตัวเด็ก นอกจากนี้จะมีปัญหาในเรื่องการเดินทางของนักเรียนอีกด้วย”

“ถ้าบูรรวมแล้ว นักเรียนเพิ่มขึ้น แต่ไม่ได้เกณฑ์ อัตรากำลังครูก็จะคงอยู่เท่าเดิม ยิ่งทำให้การตีวงกลมจะไม่ได้ผลดีเท่ากัน จำนวนนักเรียนที่น้อย โรงเรียนของเราเป็นโรงเรียนที่มีผลการเรียน O-Net อยู่ในระดับดีเลิศของเขต คงไม่มีโอกาสถูกยุบ และการคมนาคมไปมาสะดวก เพราะติดถนนใหญ่ คิดว่าโรงเรียนอื่นถูกยุบแล้วมารวมที่โรงเรียนของเรามากกว่า”

“แต่ละโรงเรียน แต่ละท้องถิ่นมีบริบทที่ต่างกัน ความต้องการต่างกัน การยุบ/ควบรวมโรงเรียนต้องเป็นเรื่องของพื้นที่การศึกษา ผู้บริหารโรงเรียนและชุมชนร่วมทำความเข้าใจถึงผลดีผลเสียที่จะเกิดกับนักเรียนที่จะเป็นผู้มีคุณภาพในอนาคต”

“ยังมีศรัทธาของชุมชน และมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปีเป็นลำดับย้อนหลัง 4 ปีที่ผ่านมา”

“การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นรากฐานของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จึงควรเห็นความสำคัญและยอมรับบทบาทของโรงเรียนในการศึกษาในชาติ ควรกำหนดแนวทางพัฒนาให้มากกว่าที่เป็นอยู่ การยุบ/ควบรวม โรงเรียนขนาดเล็ก เป็นการให้ทรัพยากรร่วมกันในระดับหนึ่ง แต่ตราบดีที่รัฐไม่พัฒนาตามที่กล่าวมาข้อ 5 การพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพสูงก็ดูยาก”

“พัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียน ตามระบบดูแลช่วยเหลือ ซึ่งโรงเรียนมีความเชื่อว่า ปัญหาส่วนตัวของนักเรียนต้องได้รับการดูแลช่วยเหลือ เมื่อนักเรียนมีความพร้อม ก็สามารถพัฒนาการเรียนได้ดี โดยสภาพแต่ละชุมชน ความต้องการของผู้ปกครอง มีความแตกต่าง ฉะนั้น ควรจะให้การส่งเสริมสนับสนุนไปตามสภาพชุมชนนั้นๆ ถ้ามีการยุบ อาจพบปัญหามากกว่าที่มีอยู่ปัจจุบัน”

7.3 ความคิดเห็นของครูประจำการที่มีต่อนโยบายการยุบหรือควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก

จากผลสำรวจความคิดเห็นพบว่าจำนวนครูประจำการคิดเป็นร้อยละ 59 ไม่เห็นด้วยกับนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียน โดยให้เหตุผลเกี่ยวกับความต้องการของชุมชน และความกังวลที่มีต่อนักเรียนหากต้องย้ายไปเรียนที่โรงเรียนใหม่/ไกลบ้าน มีรายละเอียดดังนี้

“นักเรียนต้องลำบากในการเดินทาง และสถานที่ตั้งของโรงเรียนขนาดเล็กสร้างด้วยเงินงบประมาณตั้งมาก ต้องมาถูกยุบ เท่ากับละลายเงินงบประมาณทิ้งไป”

“ทำให้เด็กและเยาวชนในหมู่บ้านเกิดความลำบากต่อการเดินทาง ทำให้แหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนหายไป โรงเรียนเป็นสถานที่รวมใจให้การศึกษาแก่ลูกหลานของคนในชุมชน ทำให้นักเรียนไม่มั่นใจในการไปศึกษาที่อื่นทั้งที่โรงเรียนก็อยู่ใกล้บ้านอยู่แล้ว”

“สูญเสียสถานที่ราชการที่รัฐได้ลงทุนสร้างไว้มากมาย ทำให้แหล่งความรู้ในชุมชนลดความสำคัญลงไป”

“ถ้าผู้บริหาร คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา ยังสามารถบริหารจัดการได้ก็ควรเคารพการตัดสินใจ เพราะการยุบโรงเรียนมันคือการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ถ้ายังมีนักเรียนมาเรียนแสดงว่า โรงเรียนก็ยังเป็นที่ต้องการของชุมชน ถ้าครูมีน้อยก็เป็นหน้าที่ของส่วนกลางที่จะจัดหาครูมาให้ครบชั้น”

“นักเรียนต้องไปปรับพื้นฐานใหม่ให้เข้ากับเพื่อนทำให้การเรียนรู้ไม่ต่อเนื่อง—เป็นปัญหาสำหรับผู้ปกครองในการเดินทางของนักเรียน—ผู้ปกครองไม่มีความมั่นใจคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนอื่น”

“นักเรียนแต่ละคน แต่ละรุ่นมีความแตกต่างกัน เป็นการยากมากที่จะให้ผลสัมฤทธิ์ขึ้นทุกปี นักเรียนมิใช่สินค้าจะได้ปั้นแต่งตามใจชอบได้”

“บางโรงเรียนสามารถบริหารตัวเองได้ และบางโรงเรียนเป็นโรงเรียนที่ชุมชนสร้างขึ้นแล้วนำมาให้รัฐบาลชุมชนเหล่านั้นจึงต้องการให้คงสภาพไว้”

จากผลสำรวจความคิดเห็นพบว่าจำนวนครูประจำการคิดเป็นร้อยละ 25 เห็นด้วยกับนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียน โดยให้เหตุผลเกี่ยวกับความขาดแคลนงบประมาณ และภาระงานของครูที่มากเกินไป มีรายละเอียดดังนี้

“งบประมาณในการจัดสรรให้โรงเรียนขนาดเล็กมีน้อย ไม่เพียงพอต่อการบริหารงาน ทำให้การทำงานดำเนินไปด้วยความลำบาก ไม่ราบรื่น การดำเนินงานก็ออกมาไม่ดีไม่มีคุณภาพเท่าที่ควร”

“สภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน รัฐต้องใช้งบประมาณสูงในการสนับสนุนการศึกษา โรงเรียนขนาดเล็ก บุคลากรไม่เพียงพอ ส่งผลให้คุณภาพการจัดการศึกษาไม่ดีเท่าที่ควร งบประมาณจัดสรรให้น้อย ไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการ”

“ทำให้ได้งบน้อยไม่พอต่อภาระงานที่มีเปลี่ยนแปลงงบประมาณทุกด้าน”

“ลดภาระงานของครูแต่ละคนได้ เพราะโรงเรียนเล็กครูคนเดียวสอน 2 ชั้น”

“ช่วยลดค่าใช้จ่าย ลดงบประมาณ นักเรียนน้อยทำให้สังคมของเด็กแคบ การยุบควรมีเกณฑ์ในเรื่องคุณภาพของนักเรียนเป็นหลัก-การควบรวมต้องนำโรงเรียนที่ด้อยคุณภาพมาควบรวมกับโรงเรียนที่มีคุณภาพและควรยกเลิกโรงเรียนขยายโอกาส เพราะทำให้เด็กขาดโอกาสที่จะเรียนอย่างต่อเนื่อง และมีคุณภาพ ควรแยกให้ชัดเจนระหว่างประถมและมัธยมศึกษา”

7.4 ความคิดเห็นขององค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีต่อนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก

จากผลสำรวจความคิดเห็นพบว่าจำนวนผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นคิดเป็นร้อยละ 42 ไม่เห็นด้วยกับนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียน โดยให้เหตุผลเกี่ยวกับความจำเป็นและต้องการของชุมชนเป็นหลักสำคัญ มีรายละเอียดดังนี้

“ต้องดูสภาพความต้องการของชุมชนด้วยว่า ผลกระทบผู้ปกครอง ที่ไม่มีความพร้อมด้านการเงิน เพราะผลที่ตามมาคือภาระต่างๆ ไม่ว่าค่าครองชีพ ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นตามตัว และการปรับตัวของนักเรียน”

“ครอบครัวมีรายได้น้อย ต้องทำงานเลี้ยงครอบครัว ไม่สะดวกที่จะไปรับส่งลูก”

“ขึ้นกับชุมชนเป็นสำคัญ ต้องสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดความผูกพันและเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง”

“พื้นที่มีความกว้าง การสร้างที่อยู่อาศัยเป็นแบบที่ดินทำกิน จึงทำให้บ้านเรือนประชาชนอยู่ห่างไกลกัน หากยุบโรงเรียนไปจะทำให้ผู้ปกครองส่งลูกหลานไปเรียนลำบาก และจะทำให้ไม่อยากส่งลูกไปเรียนในที่สุด”

“รัฐต้องแก้ไขเฉพาะจุดหรือด้าน จัดบุคลากรหรือครูเข้าไปให้แก่โรงเรียนขนาดเล็กและควรให้ขวัญและกำลังใจครูที่อยู่ห่างไกลที่มีขนาดตามความเหมาะสมตามการเข้าร่วมกับชุมชนนั้นๆ ด้วย”

“ราษฎรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร มีรายได้ไม่มาก ถ้าต้องเสียเงินเพื่อต้องให้ลูกไปเรียนในพื้นที่ข้างเคียง ทั้งๆ ที่โรงเรียนเก่าก็มีความพร้อมในการเรียนการสอน แต่เพียงเพราะมีนักเรียนไม่ถึง 120 คน ก็โดนยุบ ขอให้ทางผู้ที่เกี่ยวข้องพิจารณาในส่วนนี้ด้วย”

“ไม่รู้ชาวบ้านจะยินยอมหรือไม่ ควรมีการรับฟังและหารือร่วมกันกับชุมชน โรงเรียนที่ยุบไปรวมมีการเรียนการสอนที่ดีหรือไม่”

จากผลสำรวจความคิดเห็นพบว่าจำนวนองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นคิดเป็นร้อยละ 42 เห็นด้วยกับนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียน โดยให้เหตุผลเกี่ยวกับเกณฑ์คุณภาพทางการศึกษา และการบริหารจัดการด้านงบประมาณ มีรายละเอียดดังนี้

“โรงเรียนที่ถูกยุบคือโรงเรียนที่ไม่พร้อมจะให้การศึกษาแก่นักเรียน”

“ถ้าเด็กน้อยเพราะเด็กในพื้นที่น้อยก็ไม่สมควรยุบ แต่ถ้าเด็กมีน้อยเพราะเด็กในพื้นที่ต้นบนไปเรียนที่อื่น นั้นหมายความว่า คุณภาพไม่พอ ทำให้ผู้ปกครองขาดความมั่นใจ และดินร่นส่งบุตรหลานไปเรียนในสถานที่ที่ดีกว่า โรงเรียนแห่งนั้นก็สมควรยุบ”

“จะทำให้การบริหารจัดการ มีความชัดเจน และสะดวกขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถลดภาระค่าใช้จ่ายของงบประมาณได้อีกด้วย”

“จะได้นำเงินที่พัฒนาโรงเรียนอื่นได้อย่างเต็มที่ ครูจะได้กระตือรือร้นในการสอน”

“นักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กจะได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกับนักเรียนในโรงเรียนขนาดใหญ่ จะได้โอกาสด้านครู งบประมาณ การแนะแนวการศึกษา เทคโนโลยีการเรียนการสอน”

8. หลักเกณฑ์ที่ควรใช้ในการพิจารณายุบหรือควบรวมโรงเรียน

ในการวิจัยครั้งนี้ได้มีการสอบถามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ที่ควรนำมาใช้ในการพิจารณายุบหรือควบรวมโรงเรียน พบว่า จำนวนนักเรียนในโรงเรียนถูกระบุให้เป็นเกณฑ์ที่ควรใช้ในการพิจารณาเป็นลำดับที่ 1 โดยให้ค่าน้ำหนักความคิดเห็นจากผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเป็น 2.86 2.79 และ 2.90 ตามลำดับ เกณฑ์ที่เห็นสมควรในลำดับที่ 2 คือ ความต้องการ/ความจำเป็นของผู้ปกครองนักเรียนและชุมชนโดยให้ค่าน้ำหนักความคิดเห็นเป็น 2.39 2.66 และ 2.16 ตามลำดับ และเกณฑ์ที่เห็นสมควรในลำดับที่ 3 คือความเชื่อมั่นและการยอมรับของชุมชน/ผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียน โดยให้ค่าน้ำหนักความคิดเห็นเป็น 2.40 1.73 และ 1.81 ตามลำดับ โดยผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักเกณฑ์ที่ควรใช้ในการพิจารณายุบหรือควบรวมโรงเรียนในทัศนะของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นสะท้อนความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกันซึ่งเป็นการสัมพันธ์ทางบวกในระดับค่อนข้างสูง-สูง (Pearson Correlation = .788-.920, $\alpha=0.01$) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4-11

ตารางที่ 4-11 หลักเกณฑ์ที่ควรใช้ในการพิจารณาอุป/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ และผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตะวันตก

ข้อความ	ค่าน้ำหนักของความคิดเห็น		
	ผอ.	ครู	นายก อบต.
จำนวนนักเรียน	2.86	2.79	2.90
ผลการประเมินคุณภาพทางการศึกษาระดับชาติของโรงเรียน	1.42	1.27	1.55
ระยะทางระหว่างบ้านและโรงเรียนใหม่	1.08	1.68	0.55
ความต้องการ/ความจำเป็นของผู้ปกครองนักเรียนและชุมชน	2.39	2.66	2.16
จำนวนครูและภาระการสอนที่ตรงตามเอก/วุฒิ	1.10	1.55	1.77
การสนับสนุนของหน่วยงาน/องค์กรบริหารชุมชน	0.57	0.60	1.29
ปัญหา/สภาพสังคมของหมู่บ้านหรือชุมชน	1.06	1.18	1.87
การสัมพันธ์ระหว่างระหว่างโรงเรียนและชุมชน	1.16	1.15	0.90
ความเชื่อมั่นและการยอมรับของชุมชน/ผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียน	2.40	1.73	1.81
อื่นๆ	0.01	0.00	0.19

ในขณะที่เกณฑ์ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ และผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นระบุเกี่ยวกับการสนับสนุนของหน่วยงาน/องค์กรบริหารชุมชนและปัญหา/สภาพสังคมของหมู่บ้านหรือชุมชนในเขตที่ตั้งของโรงเรียนขนาดเล็กให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาอุปหรือควบรวมโรงเรียนด้วยค่าน้ำหนักความคิดเห็นค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับค่าน้ำหนักในเกณฑ์อื่นๆ

บทที่ 5

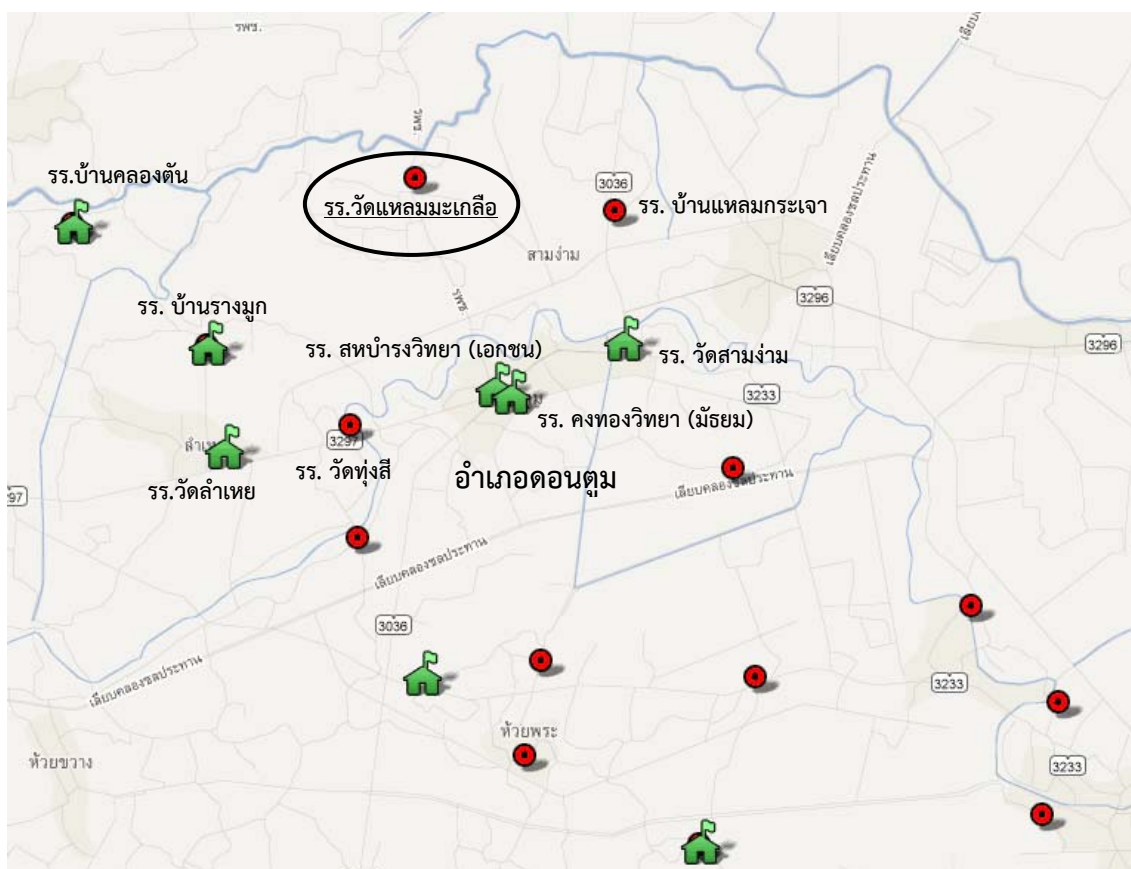
กรณีศึกษา: บทเรียนจากประสบการณ์โรงเรียนขนาดเล็ก

กรณีศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 6 โรงเรียน แบ่งออกเป็นโรงเรียน 3 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดแหลมมะเกลือ โรงเรียนวัดหนองจิก และโรงเรียนวัดห้วยพระ สังกัดเขตพื้นที่การประถมศึกษาานครปฐม เขต 1 สภาพชุมชนเป็นสังคมกึ่งเมืองที่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อป้อนโรงงานและส่วนหนึ่งทำงานโรงงาน ในขณะที่กรณีศึกษาอีก 3 โรงเรียน โรงเรียนบ้านหนองผือ โรงเรียนบ้านหนองงูเห่า และโรงเรียนบ้านเขานางสาวหัว สังกัดเขตพื้นที่การประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต 4 เป็นโรงเรียนบ้าน สภาพชุมชนเป็นสังคมชนบทที่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และรับจ้างแรงงาน รายวัน อย่างไรก็ตามกระบวนการพัฒนาคุณภาพและข้อจำกัดที่พบก็จะแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละโรงเรียน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กรณีศึกษา บทเรียนจากโรงเรียนวัดแหลมมะเกลือ

1.1 บริบทของโรงเรียนวัดแหลมมะเกลือ

โรงเรียนวัดแหลมมะเกลือ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 เริ่มดำเนินการเรียนการสอนครั้งแรกในปี พ.ศ. 2482 ตั้งอยู่หมู่ที่ 12 ตำบลสามง่าม อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม (ภาพที่ 5-1) ห่างจากโรงเรียนใกล้เคียงประมาณ 3-5 กิโลเมตร ปัจจุบันมีอาคารเรียนคอนกรีต 2 ชั้น 2 หลัง ซึ่งได้งบประมาณก่อสร้างโดยส่วนใหญ่จากชุมชน มีห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์จำนวน 20 เครื่อง ซึ่งได้รับเงินบริจาคจากวัดแหลมมะเกลือ มีพื้นที่สนามกีฬาและสวนเกษตรพอเพียง พร้อมทั้งบริเวณที่ให้จัดกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนอย่างเป็นสัดส่วน

ภาพที่ 5-1 แผนที่ตั้งของโรงเรียนวัดแหลมมะเกลือและโรงเรียนข้างเคียง

ในปีการศึกษา 2556 โรงเรียนเปิดทำการสอนชั้นปฐมวัย (อนุบาลปีที่ 1-2) ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1- 6 มีผู้บริหาร 1 คน ครูผู้สอน 2 คน และครูจ้างสอนชั่วคราว 1 คน และมีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 71 คน ซึ่งจำนวนนักเรียนลดลงจากปีการศึกษา 2552 จากเดิมมีนักเรียนประมาณ 116 คน ด้วยสาเหตุเช่นเดียวกับโรงเรียนขนาดเล็กอื่นๆ คือ การคมนาคมที่สะดวกขึ้น สภาพทางเศรษฐกิจของผู้ปกครองและชุมชนส่วนใหญ่มีรายได้ค่อนข้างสูงเห็นประโยชน์ของการศึกษา มีส่วนร่วมระดมทรัพยากรเพื่อสนับสนุนการศึกษา และมีค่านิยมส่งบุตรหลานมาเรียนโรงเรียนขนาดใหญ่กว่า เช่น โรงเรียนวัดสามง่ามที่เป็นโรงเรียนประจำอำเภอและโรงเรียนในฝันที่มียุทธศาสตร์ประกอบครบถ้วนในการบริหารจัดการ มีจำนวนนักเรียนกว่าสามพันคน และโรงเรียนสหราษฎร์วิทยาที่เป็นโรงเรียนเอกชนที่จัดการศึกษาตั้งแต่อนุบาลถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หากครอบครัวมีศักยภาพจะส่งเด็กในพื้นที่จะไปเรียนโรงเรียนนี้ซึ่งมีจุดขายคือครูอาสาสมัคร เป็นชาวต่างประเทศ ใช้ภาษาอังกฤษ จีน รวมถึงส่งไปเรียนในโรงเรียนที่อยู่ในสังกัดของเทศบาลตำบลสามง่ามที่อยู่ห่างออกไปกว่า 5 กิโลเมตร มีแนวโน้มว่าจะมีนักเรียนที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากเป็นโรงเรียนสังกัดเทศบาลเพียงโรงเรียนเดียวที่จะได้รับการสนับสนุนเต็มที่หากเปรียบเทียบกับโรงเรียนทั่วไป ดังนั้นโดยสภาพของโรงเรียนวัดแหลมมะเกลือถือเป็นโรงเรียนที่รองรับนักเรียนบางส่วนที่เป็นนักเรียนด้อยโอกาส ผู้ปกครองฐานะยากจนประกอบอาชีพรับจ้าง หรือแรงงานภาคเกษตรที่ต้องการให้บุตรหลานเรียนในโรงเรียนใกล้บ้านเป็นส่วนใหญ่ โดยผู้ปกครองของนักเรียนส่วนหนึ่งเป็นประชากรแรงงานย้ายมาจากต่างถิ่น

ในขณะนี้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 ได้ดำเนินนโยบายการรวมโรงเรียนขนาดเล็ก โดยในปีการศึกษา 2555 ที่ผ่านมามีได้ยุบที่มีนักเรียนตั้งแต่ 40 คนลงมา จำนวน 2 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนบ้านทุ่งขี้ยาย (นักเรียน 36 คน) และโรงเรียนบ้านดอนกลาง (นักเรียน 40 คน) เป็นที่เรียบร้อยแล้ว พร้อมได้กำหนดเป้าหมายการควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 60 คนภายในปี 2556 โดยคาดหวังให้เกิดการบริหารทรัพยากรบุคคลให้เกิดประโยชน์สูงสุด เนื่องจากพบว่าโรงเรียนขนาดเล็กที่มีอยู่ในเขตพื้นที่นี้มีครูเกินเกณฑ์จำนวน 19 โรงเรียน พอดีเกณฑ์จำนวน 22 โรงเรียน และขาดเกณฑ์จำนวน 4 โรงเรียน (ข้อมูล ณ วันที่ 11 เมษายน 2554) ส่งผลต่อต้นทุนด้านทรัพยากรบุคคลของโรงเรียนขนาดเล็กจึงสูงกว่าโรงเรียนทั่วไปและโรงเรียนขนาดใหญ่ แต่ในสภาพปัจจุบันโรงเรียนวัดแหลมมะเกลือเป็นโรงเรียนที่เข้าข่ายรวมโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 100 คน ภายในปีการศึกษา 2557 – 2559 ตามนโยบายของเขตพื้นที่

อย่างไรก็ตามแม้โรงเรียนวัดแหลมมะเกลือเป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่กำลังประสบปัญหาขาดเกณฑ์ แต่ยังคงได้รับความชื่นชมในเรื่องผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากการประเมินคุณภาพระดับชาติ (O-Net) ในปีการศึกษาที่ผ่านมาเท่ากับหรือสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศใน 5 กลุ่มสาระการเรียนรู้หลัก คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และภาษาอังกฤษ และผ่านการรับรองการประเมินคุณภาพภายนอกจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) สมศ. ซึ่งเข้าเกณฑ์ยกเว้นการยุบ/รวมโรงเรียนของเขตพื้นที่

1.2 การบริหารงานวิชาการ

1.2.1 งานพัฒนาหลักสูตร

หลักสูตรสถานศึกษาดำเนินการโดยอ้างอิงสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานพัฒนานวัตกรรม โดยเน้นการจัดการเรียนรู้คล้อยตามในโรงเรียนขนาดเล็ก โดยจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้คล้อยตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่กำหนดในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งเริ่มใช้ในโรงเรียนตั้งแต่ ปี 2552 เพื่อให้แน่ใจว่าครูผู้สอนจัดการเรียนการสอนครบตามหลักสูตร และสามารถลดภาระของครูในอีกส่วนหนึ่ง โดยการดำเนินงานหลักสูตรยังไม่มีจุดเน้นที่สอดคล้องกับบริบทสภาพแวดล้อมของโรงเรียน เนื่องจากความจำกัดของจำนวนครู งานหลักสูตรที่เป็นจุดเด่น คือหลักสูตรเด็กที่มีความบกพร่องด้านการเรียนรู้ (Learning Disability: LD) โรงเรียนเป็นศูนย์เด็กที่มีความบกพร่องด้านการเรียนรู้ของอำเภอดอนตูม โดยขณะนี้มีนักเรียน LD จำนวน 3 คน เรียนร่วมกับนักเรียนปกติ โดยใช้แนวคิดแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized education program: IEP) เพื่อช่วยให้นักเรียนกลุ่มนี้สามารถอ่านออกเขียนได้ตามศักยภาพ

แม้ไม่ได้เป็นไปตามตัวบ่งชี้ของหลักสูตรแต่นักเรียนจะสามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น และให้คำปรึกษาและแนะนำครูโรงเรียนข้างเคียงในการดูแลนักเรียน LD

1.2.2 งานพัฒนากระบวนการเรียนรู้

ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบยืดหยุ่น เนื่องจากนักเรียนจำเป็นต้องเรียนรวมกัน 3 ชั้น โดยพิจารณาตามเนื้อหาความยากง่าย บางครั้งสามารถบอกเล่าและอธิบายร่วมกันได้ แต่ในบางเรื่องต้องแยกอธิบายเป็นชั้น โดยครูแต่ละคนจะใช้เวลาร่วมกับนักเรียนตลอดทั้งวัน จึงสามารถเข้าใจพฤติกรรมของนักเรียนแต่ละคนได้เป็นอย่างดี นักเรียนบางกลุ่มสามารถส่งงาน/แบบฝึกหัดแล้วใช้เวลาในการทำด้วยตนเอง รวมถึงหาหนังสือ/สอนเกินกว่าเนื้อหาในหลักสูตรได้หากนักเรียนสามารถเรียนรู้ได้เร็วกว่านักเรียนคนอื่น ในขณะเดียวกันครูสามารถใช้เวลากับนักเรียนที่มีปัญหาในการเรียนหรือไม่สามารถรับผิดชอบงานแบบฝึกหัดได้ด้วยตนเอง มีการทำกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การทดลองทางวิทยาศาสตร์ การฝึกใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ต่างๆ การสืบค้นและสื่อสารด้วยจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ การจัดการเรียนการสอนอาจไม่ตรงตามตาราง เนื่องจากครูในโรงเรียนเป็นครูที่มีประสบการณ์สอนมานานทำให้ครูผู้สอนสามารถกำหนดและตรวจสอบความก้าวหน้าของเนื้อหาที่ใช้สอนได้เป็นอย่างดีและอย่างสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตามประสิทธิภาพในการสอนของครูก็ยังมีข้อจำกัด การเรียนหลายๆ ชั้นเรียนร่วมกัน เช่นในรายวิชาคณิตศาสตร์ 3 ชั้นเรียน ต้องเจียดเวลาตามระดับชั้น แม้ว่าจำนวนนักเรียนที่ต้องดูแลไม่มากนัก แต่ตรงนี้ก็ส่งผลต่อความเชื่อมั่น

1.2.2 งานวัดประเมินผล

การตรวจสอบความเข้าใจของนักเรียนเกิดขึ้นตลอดเวลาในชั้นเรียนเนื่องจากห้องเรียนมีขนาดเล็ก มีการสอนเพิ่มเติมในเวลาหลังเลิกเรียน ในโรงเรียนได้มีการพัฒนาตารางการกวดขันนักเรียนโดยใช้โปรแกรม excel อย่างง่าย เพื่อช่วยภาระงานในส่วนงานวัดประเมินผล รวมถึงการจัดการข้อมูลในรูปของไฟล์นั้นทั้งสะดวกและแก้ไขได้ง่ายขึ้น

1.2.3 งานประกันคุณภาพการศึกษา

โรงเรียนจัดทำแผนการปฏิบัติงานรายปีตามร่างแผนการปฏิบัติงานของเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาเขต 1 ที่สอดคล้องกับเกณฑ์การประเมินของ สมศ. โดยกำหนดโครงการต่างๆ ในโรงเรียนขึ้นมา ซึ่งโดยส่วนใหญ่มีความสอดคล้องอยู่แต่เดิม ผู้อำนวยการโรงเรียนและครูต่างก็พอใจผลการประเมินของ สมศ. ในรอบที่ผ่านมา เนื่องจากการประเมินไม่ได้เน้นการตรวจหลักฐานเชิงเอกสาร แต่เน้นหลักฐานเชิงประจักษ์ โดยการสอบถามและสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนเป็นสำคัญ

1.2.4 งานนิเทศภายในโรงเรียน

งานนิเทศภายในโรงเรียนในแนวปฏิบัติไม่มีการนิเทศอย่างมีระบบ เนื่องจากครูมีจำนวนน้อย และผู้อำนวยการโรงเรียนรับรู้ถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในห้องเรียนตลอดเวลา การกำกับดูแลด้านการสอนจึงเป็นไปตามธรรมชาติ การให้ข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไขจะเกิดขึ้นระหว่างรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน

1.2.5 งานแก้ปัญหาการเรียนรู้

ในแนวปฏิบัติไม่มีการจัดทำข้อมูลนักเรียนรายบุคคล เพื่อคัดกรองแยกกลุ่มและปรับพื้นฐานความรู้ของนักเรียนให้ใกล้เคียงกัน แต่ครูผู้สอนมีความใกล้ชิดกับนักเรียนจึงสามารถเข้าใจพฤติกรรมการเรียนรู้และดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้เป็นอย่างดี เช่น ครูนำนักเรียนส่งกลับบ้าน เนื่องจากการสังเกตพบว่านักเรียนซึ่งปกติสนใจเรียน แต่มีอาการซึมเศร้าเนื่องจากมีไข้ การดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ ดำเนินงานโดยครูประจำการเป็นหลัก แล้วอาศัยความร่วมมือจากเครือข่ายครูที่เกษียณอายุที่เข้ามาช่วยสอนอย่างต่อเนื่อง การช่วยเหลือจากหน่วยงานนอกพื้นที่ เช่น คณะจารย์และนิสิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในโครงการที่ส่งเสริมการเรียนรู้และเพิ่มประสบการณ์ชีวิตให้แก่นักเรียน ในส่วนของวัดได้ส่งพระครูมาให้ความรู้ด้านศาสนาและสังคมอย่างต่อเนื่อง รวมถึงส่งเสริมงานแสดงที่เป็นมรดกของท้องถิ่น

1.3 การจัดการด้านงบประมาณและทรัพยากร

1.3.1 การจัดสรรด้านอาหารกลางวันของนักเรียน

โรงเรียนจัดการอาหารกลางวันของนักเรียน โดยให้คนในชุมชนจัดอาหารรายวันแบบเหมาจ่ายเป็นเงิน 13 บาทต่อวันต่อคน ตามงบประมาณที่จัดสรรรายหัวของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งตัดภาระของครูที่จะต้องมาดำเนินการในส่วนนี้

1.3.2 งานสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา

โรงเรียนมีความพร้อมด้านห้องเรียนคอมพิวเตอร์ จำนวน 20 เครื่อง ซึ่งได้รับบริจาคจากพระครูวัดแหลมมะเกลือ และกระดานอัจฉริยะ ซึ่งได้รับบริจาคจาก อบจ. สามารถจัดการเรียนการสอนได้โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในโรงเรียนให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีครูที่สามารถดูแลการใช้ห้อง จัดการเรื่องการลงโปรแกรม บำรุงรักษาซ่อมแซมให้พร้อมใช้งาน ทำให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สามารถใช้งานได้มีประสิทธิภาพ โรงเรียนใช้สื่อ CD โทรศัพท์มือถือของวังไกลกังวล เข้ามาใช้สอนร่วมกับครู โดยเฉพาะในเนื้อหาที่ครูไม่ถนัด โดยได้รับการอนุเคราะห์จัดส่งให้จากศึกษานิเทศก์ที่เคยบรรจุอยู่ในโรงเรียน แต่ปัจจุบันมีปัญหาการใช้งานเนื่องจากห้องเรียนติดกันทำให้เกิดเสียงรบกวน

1.3.3 ห้องสมุด

การส่งเสริมการใช้ห้องสมุดไม่เกิดผลสำเร็จเท่าที่ควร ปัจจุบันเนื่องจากห้องเรียนมีจำนวน 2 ห้องเท่านั้น จึงมีการนำชั้นวางหนังสือมาจัดเป็นมุมอ่านหนังสือในห้องเรียน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นหนังสือแนวการ์ตูนคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ หนังสืออ่านประกอบภาษาอังกฤษ ซึ่งช่วยให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ในชั้นเรียน โดยชั้นหนังสือมีความเป็นระเบียบเนื่องจากนักเรียนช่วยกันดูแล โดยสื่อและหนังสือเพิ่มเติมเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้รับมาจากการช่วยเหลือจากหน่วยงานนอกพื้นที่ เช่น คณะจารย์และนิสิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.3.4 อาคารและสถานที่

โรงเรียนมีอาคารเรียน 2 ชั้น จำนวน 2 อาคาร ในปัจจุบันโรงเรียนได้ปิดห้องอาคารไม้ชั้นบน เพราะไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง เนื่องจากโรงเรียนนี้ไม่มีภารโรง แล้วเปิดใช้งานเฉพาะอาคารคอนกรีต ซึ่งเป็นอาคารใหม่กว่าที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนการสร้างจากชุมชน นอกจากนี้โรงเรียนยังมีสนามกีฬาและสวนเกษตรขนาดย่อมที่มีการจัดสรรพื้นที่อย่างเป็นสัดส่วน การดูแลความสะอาดในทุกบริเวณของโรงเรียนจึงเป็นหน้าที่รับผิดชอบของนักเรียน เช่น ห้องน้ำ ห้องเรียน บริเวณโรงเรียน ใต้ถุนอาคาร โดยมีรุ่นพี่ (นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6) ช่วยกันกำกับดูแลได้เป็นอย่างดี การเปิดปิดประตูโรงเรียนทั้งหมดเป็นภาระรับผิดชอบของผู้อำนวยการโรงเรียน

1.3.5 การจ้างครูชั่วคราว

โรงเรียนนี้มีการจ้างครูชั่วคราวจำนวน 1 คน ที่จะดูแลนักเรียนในระดับปฐมวัย อนุบาลปีที่ 1-2 เป็นรายเดือน เดือนละ 6,000 บาท โดยงบประมาณที่นำมาจัดจ้างเป็นการจัดการภายในโรงเรียน คือ การขายขนมตอนเช้าให้กับนักเรียน กำไรที่ได้นำมารวบรวมเป็นค่าจ้าง โดยส่วนที่ขาดไปจะเก็บเงินสมทบจากครูประจำการ 2 ท่าน และผู้อำนวยการโรงเรียน รวมถึงครูที่ย้ายไปอยู่โรงเรียนอื่นและครูเกษียณอายุราชการแล้วร่วมสมทบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียนไม่เคยขอระดมทุนจากชุมชนในการจ่ายค่าตอบแทนครูจ้าง ด้วยเชื่อว่าปัญหาของการขาดแคลนครูของทางโรงเรียนที่จะต้องรับผิดชอบ ไม่ควรจะต้องเดือนร้อนไปถึงผู้ปกครองหรือชุมชน

1.3.6 งบประมาณเพื่อดำเนินโครงการต่างๆ ของโรงเรียน

นอกจากงบประมาณโรงเรียน การดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น งานวันเด็ก จะขอความร่วมมือจากผู้ปกครองนักเรียนมาร่วมตั้งโต๊ะแจกอาหารและของขวัญวันเด็ก และขอความอนุเคราะห์จากร้านค้าใกล้เคียงเป็นต้น

1.4 การบริหารจัดการทั่วไปและการมีส่วนร่วม

ผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดการด้านการเงิน พัสดุ รวมถึงดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยต่างๆ เพื่อลดภาระงานอื่นที่ไม่ใช่งานสอนของครู การจัดการด้านบริหารและการจัดการทั่วไป โรงเรียนดำเนินการโดยยึดเอาแผนต้นแบบของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเขต 1 นครปฐมเป็นหลัก แล้วเติมโครงการต่างๆ ให้สอดคล้องกับแผนการบริหารและการจัดการในแต่ละปี ช่วยให้จัดการได้ง่ายและเป็นไปตามวิสัยทัศน์ของเขตพื้นที่ฯ ช่วยลดภาระงานบุคลากรในโรงเรียน ในส่วนของการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลของโรงเรียนส่วนหนึ่งได้รับการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสายของหมู่บ้าน ตัวอย่างเช่นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) อยู่ในระดับมาตรฐานตามผลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับประเทศ ผลการประกวดต่างๆ ของนักเรียน ยังคงพบว่า ผู้ปกครองยังไม่เข้าใจว่าผลการสอบดังกล่าวคืออะไรและจะส่งผลอย่างไรต่อความเป็นไปของโรงเรียนในชุมชนของตน

1.5 สภาพการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็กในมุมมองของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

1.5.1 ผู้อำนวยการ

เป้าหมายของการทำหน้าที่ของผู้อำนวยการคือการแบ่งเบาภาระงานสอนของครูทั้งหมด แต่มุมมองของผู้อำนวยการแม้จะเห็นด้วยการควบรวมโรงเรียนจะเป็นแนวทางหนึ่งที่แก้ปัญหาความขาดแคลนงบประมาณและบุคลากรในโรงเรียนขนาดเล็กได้ เนื่องด้วยเห็นว่าครูผู้สอนที่เหลือเพียง 2 คน ในขณะนี้ที่เกิดขึ้นจากปัญหาการย้ายโรงเรียนบ่อยครั้ง ทำให้ภาระงานสอนของครูหนักมากกว่าที่เคยเป็น แต่สุดท้ายผู้อำนวยการก็ยอมรับความตั้งใจแน่วแน่ของครูผู้สอนในการปกป้องโรงเรียนให้คงอยู่ โดยการพยายามรักษาระดับคะแนนผลสัมฤทธิ์ O-Net ของโรงเรียน เพื่อก้าวข้ามผ่านข้อจำกัดเรื่องจำนวนนักเรียนที่มีน้อยให้ได้ โดยคำนึงถึงสิ่งที่ทำแล้วเกิดประโยชน์สูงสุดกับโรงเรียนและทุกฝ่าย ในส่วนของงานบริหารโรงเรียนใช้ตามเกณฑ์ของ สมศ. ทุกตัวชี้วัด โดยปรับมาใช้เป็นแผนการพัฒนาโรงเรียน และเขียนโครงการสนับสนุนโดยเน้นโครงการระยะยาวที่สามารถพัฒนานักเรียนได้อย่างต่อเนื่อง

1.5.2 ครูประจำการ

ครูมีวุฒิที่ตรงกับการสอนระดับประถมศึกษา สามารถสอนนักเรียนให้ได้รับความรู้เป็นอย่างดี มีการใช้กิจกรรมที่หลากหลายในการจัดการเรียนรู้ ครูมีความมุ่งมั่น เสียสละเวลาและเงินส่วนตัวเพื่อการเรียนการสอนสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการพัฒนากิจกรรมนอกหลักสูตร

1.5.3 นักเรียน

นักเรียนมีความหลากหลายของวัยในการเรียนร่วมชั้น เกิดสังคมของการถ่ายทอดความรู้ของรุ่นพี่มาสู่รุ่นน้อง มีความเคารพ เชื่อฟังและให้เกียรติรุ่นพี่ เนื่องจากจำนวนนักเรียนน้อยจึงทำให้นักเรียนทุกคนรู้จักกันได้รวดเร็ว นักเรียนสามารถพัฒนาตนเองให้ทันกับพี่ๆ หรือเพื่อนๆ ในห้อง นักเรียนที่มีความสามารถและถนัดในวิชาต่างๆ จะถูกฝึกเพื่อให้ได้รับการคัดเลือกเข้าไปแข่งขัน ประกวดทางวิชาการ นอกจากนี้เด็กพิเศษที่ผิดปกติทางการเรียนรู้จะได้รับการดูแลและการเรียนที่เป็นไปตามศักยภาพ สามารถอยู่ร่วมได้กับนักเรียนปกติ โดยนักเรียนมีลักษณะพิเศษ คือ ยิ้มง่าย ใฝ่สวย

1.5.4 ผู้ปกครองนักเรียน

ความเชื่อมั่นของผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียนในการดูแลลูกหลานในด้านวิชาการ เช่น การติวเพิ่มเติมเวลาหลังเลิกเรียน ทักหัดต่างๆ กิจกรรมนอกชั้นเรียน หรือเสริมหลักสูตรที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามวัย ได้แก่ กีฬาสี งานตามเทศกาล พิธีสอนน้อง รวมถึงความเชื่อมั่นในความปลอดภัยและการเดินทางมาเรียน ผู้ปกครองนักเรียนต่างๆ สะท้อนเป็นเสียงเดียวกันว่า โรงเรียนเป็นสมบัติของชุมชน เปิดการเรียนการสอนมานาน คนรุ่นพ่อรุ่นแม่ต่างเป็นศิษย์เก่า ก็ยังเป็นคนในชุมชนมีการกล่าวขวัญและให้ชื่อว่า “วัดแหลมมะเกลือคอนแวนต์” ซึ่งเปรียบเป็นโรงเรียนที่มีมาตรฐานการสอนและการเอาใจใส่ดูแลนักเรียน

1.5.5 คณะกรรมการสถานศึกษาและวัด

คณะกรรมการสถานศึกษาได้รับทราบความเคลื่อนไหว ข่าวคราวต่างๆ ของโรงเรียนโดยตลอดโดยมีการประชุมร่วมกัน แต่ยังคงขาดความร่วมมือที่จะพัฒนาและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนอย่างจริงจัง เนื่องจากแนวคิดของผู้บริหารและครูในโรงเรียนที่เชื่อว่า ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นควรจัดการหรือแก้ไขได้ในโรงเรียน โดยไม่รบกวนชุมชน เนื่องจากคนในชุมชนซึ่งเป็นผู้ปกครองนักเรียนนั้นประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ รวมถึงในช่วง 4 ปีที่ผ่านมาวัดลดบทบาทในการช่วยเหลือโรงเรียนลงเนื่องจากมุ่งบำรุงศาสนสถาน อย่างไรก็ตามทั้งพระครูวัดแหลมมะเกลือและคณะกรรมการสถานศึกษาส่วนหนึ่งเป็นนักพัฒนาและเป็นแกนนำของชุมชน เมื่อรับทราบแนวนโยบายการยุบ/รวมโรงเรียนต่างมีแนวคิดที่จะร่วมส่งเสริมคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนและหามาตรการในการเพิ่มจำนวนนักเรียนในอนาคต เพื่อให้โรงเรียนวัดแหลมมะเกลือยังคงอยู่เป็นชุมชนโรงเรียน วัด บ้าน ต่อไป

1.6 การวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของโรงเรียนวัดแหลมมะเกลือ

S: จุดแข็ง	O: โอกาส
1. ครูผู้สอนมีความทุ่มเทและเสียสละ 2. ผู้บริหารสถานศึกษาทำงานอย่างเต็มความสามารถ ใส่ใจและเข้าใจในการทำงานในภาวะที่ขาดครู 3. นักเรียนที่มีความประพฤติเรียบร้อยและมีความรับผิดชอบ 4. ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างครูและนักเรียน 5. ระบบการช่วยเหลือและเรียนรู้ร่วมกันแบบพี่สอนน้อง 6. ความพร้อมด้านอาคารและสถานที่ 7. ความพร้อมด้านห้องเรียนคอมพิวเตอร์ 8. หนังสือเรียนและหนังสืออ่านประกอบที่ทันสมัยและน่าสนใจ 9. ศูนย์ให้คำปรึกษาการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กพิเศษ LD 10. นักเรียนได้รับรางวัลในระดับตำบล เขตพื้นที่ และระดับภาค 11. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) อยู่ในระดับมาตรฐานตามผลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับประเทศ 12. การได้รับการรับรองคุณภาพตามมาตรฐานของ สมศ.	1. คุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนเป็นที่ยอมรับของผู้ปกครอง 2. เป็นโรงเรียนของวัดที่ได้รับการอนุเคราะห์ในด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่อง 3. การร่วมมือจากเครือข่ายครูที่เกษียณอายุที่เข้ามาช่วยสอนอย่างต่อเนื่อง 4. การช่วยเหลือจากหน่วยงานนอกพื้นที่ เช่น คณาจารย์และนิสิตจากมหาวิทยาลัย
W: จุดอ่อน	T: อุปสรรค
1. ขาดการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนและโรงเรียน 2. คณะกรรมการสถานศึกษาไม่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานของโรงเรียนอย่างแท้จริง 3. ขาดการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์การดำเนินงานต่อสาธารณชน 4. จำนวนนักเรียนลดลงอย่างต่อเนื่อง 5. ครูขาดเกณฑ์ (มีครูประจำการ 2 คนและครูจ้าง 1 คน) 6. ครูขาดความชำนาญในบางสาขา เช่น วิทยาศาสตร์ 7. ขาดงบประมาณเพื่อนำมาจ้างครูอัตราจ้าง	1. โรงเรียนเอกชนที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงที่มีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นภาษาต่างประเทศ 2. นโยบายการยุบ/รวมโรงเรียน 3. ผู้ปกครองนักเรียนฐานะยากจน 4. เทศบาลตำบลมีข้อจำกัดในการให้งบประมาณอุดหนุนโรงเรียน 5. จำนวนประชากรในวัยเรียนที่ค่อนข้างคงที่ 6. ครูและผู้อำนวยการโรงเรียนมีที่อยู่ต่างพื้นที่

1.7 แนวทางดำเนินการเพื่อพัฒนาศักยภาพของโรงเรียนวัดแหลมมะเกลือ

ในมุมมองของคณะกรรมการสถานศึกษาและผู้ปกครองนักเรียน คุณภาพด้านการศึกษาที่ทางโรงเรียนสามารถดำเนินการได้เป็นอย่างดี ขาดแต่เพียงการประชาสัมพันธ์และข้อจำกัดบางอย่าง ดังต่อไปนี้

1) คณะกรรมการสถานศึกษาบางส่วน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน 2 บ้านจะร่วมสมทบและระดมทุนเพื่อจัดจ้างครูชั่วคราวเพื่อแบ่งเบาภาระของโรงเรียน กรรมการสถานศึกษาที่มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชนและติดต่อประสานงานกับเทศบาลตำบลสามง่ามเพื่อของบประมาณมาดำเนินกิจกรรมของโรงเรียน

2) โรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา และผู้ปกครองจะเร่งประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบถึงคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียน เพื่อนำบุตรหลานมาเรียนในโรงเรียนมากขึ้น โดยจะใช้กระบวนการเสียงตามสาย เคาะประตูเพื่อพูดคุยและเชิญชวน เป็นต้น

3) การจัดจ้างครูจ้างเพิ่มขึ้นเพื่อเปิดรับนักเรียนอายุก่อนเกณฑ์ให้เข้าเรียนในชั้นก่อนอนุบาล เพื่อดึงให้ผู้ปกครองนำบุตรหลานมาเรียนที่โรงเรียน นำไปสู่แก้ปัญหาที่ผู้ปกครองนักเรียนนำบุตรหลานอายุก่อนเกณฑ์ไปฝากเรียนที่โรงเรียนอื่นๆ ซึ่งสามารถรับนักเรียนก่อนเกณฑ์ได้ เพื่อเพิ่มโอกาสให้ผู้ปกครองจะให้บุตรหลานเรียนต่อในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ต่อไป

4) ทางโรงเรียนดำเนินการขออัตราครูเพิ่มขึ้นให้ได้ตามเกณฑ์คือ มีครูจำนวน 4 คน ซึ่งจะช่วยให้จัดการเรียนรู้แบบคละชั้น โดยครูหนึ่งรับผิดชอบดูแล 2 ชั้นเรียน ซึ่งจะเอื้อให้ครูจัดการชั้นเรียนได้ดีขึ้น

โดยภาพรวมโรงเรียนแหลมมะเกลือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและวัดที่มีความผูกพันยาวนานกว่า 80 ปี และเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการศึกษาของชุมชน ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงอะไรก็ตามที่เกิดขึ้นกับสมบัติของชุมชนก็จะเป็นเรื่องที่ต้องมาพูดคุยก่อนที่จะตัดสินใจ ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดไม่ต้องการให้เกิดการยุบโรงเรียน และพร้อมที่จะสนับสนุนตามนโยบายของโรงเรียนเพื่อให้มีการเพิ่มจำนวนนักเรียนให้ได้ตามเกณฑ์ ดังนั้น การดำเนินการเพื่อยุบ/รวมโรงเรียนขนาดเล็กโดยยึดจำนวนนักเรียนเป็นเกณฑ์นั้นยังไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชน เนื่องจากไม่แน่ใจในคุณภาพของโรงเรียนใหม่จะสามารถดูแลบุตรหลานได้อย่างใกล้ชิด ฝึกความรับผิดชอบ ดูแลตนเอง กล้าแสดงออก มีทักษะเป็นไปตามวัย คิดเลขเป็น อ่านออกเขียนได้อย่างที่โรงเรียนวัดแหลมมะเกลือให้การศึกษามารดาของตนเองในปัจจุบัน นอกจากนี้ผู้ปกครองยังมีความไว้วางใจในเรื่องความปลอดภัยและเวลาที่ใช้ในการเดินทางรับส่งบุตรหลานไปโรงเรียน จึงทำให้โรงเรียนวัดแหลมมะเกลือยังคงเป็นโรงเรียนที่ยังเป็นที่ต้องการของชุมชน รวมถึงครูในโรงเรียนที่เชื่อมั่นและทุ่มเทในการให้ศึกษาแก่นักเรียนในชุมชนต่อไปโดยมองข้ามเรื่องความคุ้มค่า แต่มุ่งช่วยเหลือให้ความรู้เพื่อเติบโตเป็นคนดี ไม่สร้างปัญหาประกอบอาชีพสุจริต การให้การศึกษาจึงเป็นสิ่งที่คุ้มค่าเสมอ อย่างไรก็ตามในอีกมุมมองหนึ่ง ชี้ให้เห็นว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) ของโรงเรียนอยู่ในระดับมาตรฐานตามผลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับประเทศปีการศึกษาที่ผ่านมา แม้จะช่วยให้โรงเรียนยังไม่เข้าข่ายควรรวมโรงเรียนและสร้างความศรัทธาแก่ชุมชนได้นั้น แต่ก็เป็นการดำรงอยู่ของโรงเรียนที่ไม่มีความมั่นคงและยั่งยืน ครูต้องเหนื่อยและทุ่มเทเป็นอย่างมาก ทั้งการสอนควบชั้นเรียนที่ต้องอยู่กับนักเรียนตลอดเวลา การสอนพิเศษเพิ่มเติมหลังเลิกเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาที่ต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากนักบริหารไปเป็นงานธุรการ งานบัญชี นักการจัดการ แม้กระทั่งงานทำงานสะอาด เปิด-ปิดประตูโรงเรียน ตรวจตราโรงเรียน การคงอยู่ของโรงเรียนเกิดจากการร่วมแรงร่วมใจอย่างลงตัวของบุคลากรของโรงเรียนที่มีอยู่น้อยนิด ซึ่งเป็นการจัดการอย่างเป็นระบบภายใต้ข้อจำกัดทั้งหลาย

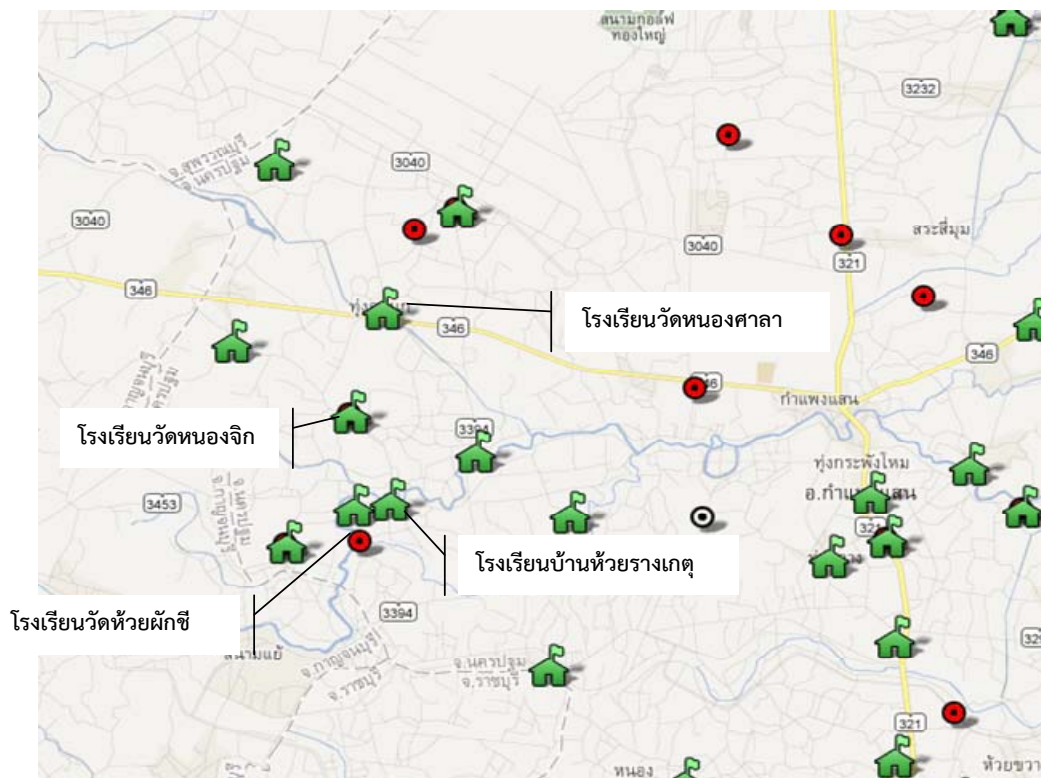
2. กรณีศึกษาบทเรียนจากโรงเรียนวัดหนองจิก

2.1 บริบทของโรงเรียนวัดหนองจิก

โรงเรียนวัดหนองจิก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐมเขต 1 ก่อตั้งในปี 2477 ตั้งอยู่เลขที่ 80 หมู่ที่ 8 ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม และมีโรงเรียนใกล้เคียงซึ่งเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ได้แก่ โรงเรียนบ้านห้วยรางเกตุ โรงเรียนบ้านห้วยผักชี (ภาพที่ 5-2) มีระยะทางห่างกันประมาณ 3-5 กิโลเมตร โรงเรียนวัดหนองจิกเปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลปีที่ 1- ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในปีการศึกษา 2555 มีนักเรียน จำนวนทั้งสิ้น 117 คน โดยพื้นที่บริการของโรงเรียนครอบคลุมหมู่บ้านหมู่ที่ 8 10 และ 11 บ้านหนองจิก ตำบลทุ่งลูกนก และ หมู่ที่ 8 บ้านรางตาบูนธ์ ตำบลหนองกระทุ่ม มีผู้อำนวยการโรงเรียน 1 คน ครูประจำการ 4 คน (ตรงตามวิชาเอก) ครูอัตราจ้าง 1 คน ครูธุรการ 1 คน และนักการภารโรง 1 คน โดยครูประจำการมีอายุราชการเฉลี่ย 19 ปี ปัจจุบันมีอาคารเรียนคอนกรีตสองชั้น 1 หลัง อาคารประกอบ 3 หลัง เป็นโรงอาหาร ห้องสมุด และห้องเรียนระดับชั้นอนุบาล มีพื้นที่สนามกีฬาและสวนเกษตรพอเพียง พร้อมทั้งบริเวณที่ให้จัดกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนอย่างเป็นสัดส่วน ประชาชนประกอบอาชีพด้านการเกษตร ได้แก่ เลี้ยงโคนม ทำไร่ไถ่ ข้าวโพดฝักอ่อน หน่อไม้ฝรั่ง ด้วยความพร้อมของผืนดินและระบบชลประทาน สภาพทางเศรษฐกิจของผู้ปกครองและชุมชนส่วนใหญ่ที่มีรายได้ค่อนข้างดี อย่างไรก็ตามยังมีผู้ปกครองนักเรียนส่วนหนึ่งที่มีฐานะปานกลางก็ถึงยากจนส่วนมากมีอาชีพ รับจ้าง ทำนา ทำไร่

เดิมโรงเรียนหนองจิกเคยเป็นโรงเรียนขนาดกลาง และจำนวนนักเรียนลดลงอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งเหลือนักเรียนประมาณ 70 คน เพราะผู้ปกครองไม่พึงพอใจการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนและครูในช่วงเวลาหนึ่ง จนถึงขั้น “วิกฤตศรัทธา” ทำให้ผู้ปกครองส่วนหนึ่งนำนักเรียนไปเรียนที่โรงเรียนอื่นในละแวกใกล้เคียงและโรงเรียนขนาดใหญ่ในอำเภอกำแพงแสน ภายหลังผู้อำนวยการโรงเรียนคนปัจจุบันเข้ามาดำรงตำแหน่งได้กำหนดแผนการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก โดยใช้เทคนิคการบริหารจัดการต่างๆ เช่น 1) การมุ่งเน้นการส่งนักเรียนเข้าร่วมการแข่งขันทางวิชาการและกีฬา ถือเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับงานวิชาการของโรงเรียนและการสร้างประสบการณ์ให้นักเรียน

และเปิดโอกาสให้แสดงความสามารถทางด้านวิชาการซึ่งผู้ปกครองพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า “ที่นี้นักเรียนดี ครูสนใจที่จะสอนเด็ก มีการส่งเด็กประกวดได้รางวัลมากมายเป็นที่น่าชื่นชม” 2) การสร้างอัตลักษณ์และเอกลักษณ์แบบเฉพาะของนักเรียน โดยการกำหนดเป้าหมายแนวทางตามแบบฉบับของโรงเรียนและดำเนินการให้เกิดประสิทธิผล ดังอัตลักษณ์ของนักเรียนที่ว่า “อิมแยมแจ่มใส ใส่ใจป็นักชัตรี มีเกียรติบัตรรางวัล สานฝันสุขภาพดี” 3) กำหนดสิทธิประโยชน์ที่พึงได้เฉพาะนักเรียนของโรงเรียนวัดหนองจิก เช่น การจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ การแจกจ่ายข้าวของ เสื้อผ้า ชุดของนักเรียนปฐมวัยที่แต่งคล้ายกับนักเรียนโรงเรียนเอกชน จะจัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนโรงเรียนหนองจิกเท่านั้น เพื่อให้เกิดภาพลักษณ์แก่ผู้ปกครองว่า “โรงเรียนได้จัดสรรสิ่งที่ดีให้กับบุตรหลาน” ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ได้ดึงความเชื่อมั่นของผู้ปกครองให้ย้ายลูกหลานกลับมาเรียนในโรงเรียนวัดหนองจิกอีกครั้ง

ภาพที่ 5-2 แผนที่ตั้งของโรงเรียนวัดหนองจิกและโรงเรียนข้างเคียง

2.2 การบริหารงานวิชาการ

2.2.1 งานพัฒนาหลักสูตร

หลักสูตรสถานศึกษาดำเนินการโดยอ้างอิงสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานพัฒนานวัตกรรม เน้นการจัดการเรียนรู้แบบคละชั้นรวมห้อง และจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้คละชั้นผสมผสานกับสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นที่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่กำหนดในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 กำหนดให้ครูสอนปฐมวัย 1 คน ครูประถมศึกษาเป็นครูประจำชั้น 1 คนต่อ 2 ห้องเรียน แต่สอนทุกรายวิชา

2.2.2 งานพัฒนากระบวนการเรียนรู้

การใช้กระบวนการเรียนการสอนแบบคละชั้นโดยได้รับคัดเลือกจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการเป็นโรงเรียนนำร่อง โดยนำชั้นเรียนมารวมกันต้องเป็นชั้นที่ใกล้เคียงกัน เช่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบคละชั้นเต็มรูปแบบและเชื่อมโยงมาตรฐานการเรียนรู้ที่ใกล้เคียงกันให้มาอยู่ด้วยกัน สร้างความยากง่ายให้เหมาะสมกับระดับชั้นของผู้เรียนเสริมด้วยสื่อต่างๆ เช่น “การสอนเรื่องต้นไม้สำหรับ ป.2 จะสอนเรื่องพืช (ส่วนประกอบ+หน้าที่ว่าต้องทำไ้)

พยายามลิงก์มาตรฐานที่ใกล้เคียงกันให้มาอยู่ด้วยกัน สร้างความยากง่ายของแผนตามระดับชั้น” นอกจากนี้ผู้บริหารและศึกษานิเทศก์เข้ามาช่วยปรับปรุงแผนและให้ความรู้เพิ่มเติมในการใช้แผนคณะชั้นให้มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้ครูมีการประกวดการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นให้ครูเกิดการแข่งขันและพัฒนาตนเองให้สามารถเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ได้ถูกต้อง และใช้ในชั้นเรียนได้ดียิ่งขึ้น รวมไปถึงการประเมินนักเรียนตามสภาพจริงจากชิ้นงาน การสังเกต การสอบถาม และข้อสอบให้ตรงตามกับตัวชี้วัดในมาตรฐานการเรียนรู้ ดังนั้นการใช้กระบวนการเรียนการสอนแบบคณะชั้นจึงเหมาะสำหรับโรงเรียนที่มีจำนวนครูไม่ครบชั้น โดยสรุปขั้นตอนได้ว่า

- 1) ครูต้องมีความเข้าใจและศึกษาแผนการจัดการเรียนรู้แบบคณะชั้นของ สพฐ. แล้วปรับความยากง่ายเนื้อหาให้ตรงกับระดับชั้นที่สอน
- 2) กลุ่มครูและผู้ที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือและแนะนำและปรับปรุงการสอน
- 3) ครูต้องพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อให้สอดคล้องกับนักเรียน
- 4) ศึกษานิเทศก์ต้องคอยกำกับดูแลเมื่อใช้แผนการสอนคณะชั้นครบปีการศึกษา พร้อมทั้งให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงไปใช้ในการสอนต่อไป

นอกจากนี้ยังมีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนซึ่งเป็นโครงการที่ดำเนินการควบคู่กับการจัดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อเป็นการช่วยเหลือดูแลนักเรียนรายบุคคล โรงเรียนจัดเก็บข้อมูลนักเรียนเป็นรายบุคคลในประเด็นสภาพปัญหา ความเป็นอยู่ การเรียน ครอบครัว โดยการตรวจเยี่ยมนักเรียนเป็นประจำ รวมถึงส่งเสริมนักเรียนในการแข่งขันทางวิชาการ มีการแข่งขันส่งเสริมเด็กให้มีความคิดสร้างสรรค์ การส่งเสริมศิลปหัตถกรรมมีการส่งประกวดท่องอาขยาน อ่านร้อยแก้ว ร้อยกรอง อ่านจับใจความ และกีฬา ได้เหรียญทองและเงินในระดับเขตพื้นที่การศึกษา ห้องเรียนอัจฉริยะที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน รวมทั้งมีอุปกรณ์และเครื่องมือที่อำนวยความสะดวกให้ครูช่วยผลิตสื่อที่ใช้ในการเรียนการสอน เพื่อพัฒนานักเรียนให้ครบทุกด้านโรงเรียนจึงจัดโครงการที่ส่งเสริมศักยภาพผู้เรียน ได้แก่ โครงการส่งเสริมสุขภาพ และทันตอนามัยนักเรียน ซึ่งดูแลเรื่องโภชนาการอาหารซึ่งมีเกณฑ์ที่ต้องปฏิบัติ เช่น โรงอาหารปลอดภัย มีบ่อพักกากอาหาร บ่อน้ำเสีย และอาหารที่มีประโยชน์ งดขาย ไอศกรีม ขนมขบเคี้ยวและน้ำอัดลม การใช้ระบบดูแลนักเรียนที่ควบคู่ไปกับการเรียนการสอนแบบคณะชั้นที่มีประสิทธิภาพที่มีการให้คำปรึกษาจากผู้อำนวยการและศึกษานิเทศก์อย่างใกล้ชิด จึงเป็นจุดเด่นของโรงเรียน ทำให้โรงเรียนเปรียบเสมือนบ้าน ปลอดภัย มีอาหารและโภชนาการที่ดี และพัฒนาความสามารถทางวิชาการตามศักยภาพของนักเรียน

2.2.3 งานวัดประเมินผล

เนื่องจากนักเรียนมีจำนวนน้อยในแต่ละชั้นเรียนจึงทำให้การวัดและประเมินผลจะเกิดขึ้นได้อย่างสม่ำเสมอ ครูผู้สอนเข้าใจและรู้จักนักเรียนของตนเองอย่างดีและสามารถประเมินตามสภาพที่แท้จริงของนักเรียนทั้งความรู้ ทักษะ และจิตพิสัยได้ด้วยการสังเกต ข้อสอบ และชิ้นงาน

2.2.4 งานประกันคุณภาพการศึกษา

ผู้อำนวยการโรงเรียนได้จัดการประชุมร่วมกับคณะกรรมการสถานศึกษาและครูผู้สอนเพื่อแสดงความคิดเห็นในการวางแผนกลยุทธ์ประจำปีโดยวิเคราะห์การบริหารงานด้วยกระบวนการ SWOT และตั้งโครงการพัฒนาโรงเรียนสู่มาตรฐานการศึกษาเพื่อรองรับการประเมินคุณภาพทางการศึกษาภายนอก โดยเน้นการนำข้อเสนอแนะของ สมศ. มาปฏิบัติ จากนั้นโรงเรียนจัดทำแผนการปฏิบัติงานรายปีตามร่างแผนการปฏิบัติงานของเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาเขต 1 ที่สอดคล้องกับเกณฑ์การประเมินของ สมศ. โดยกำหนดโครงการต่างๆ ในโรงเรียนขึ้นมา ซึ่งโดยส่วนใหญ่มีความสอดคล้องอยู่แต่เดิมมีหลายโครงการที่ประสบความสำเร็จและถือว่าเป็นเรื่องที่โรงเรียนเน้นเป็นพิเศษ ได้แก่ โครงการสุขภาพที่มีความสำเร็จอย่างดี โดยได้รับเกียรติบัตรจากกระทรวงสาธารณสุขการประเมินคุณภาพทางการศึกษา ในแต่ละครั้งครูและนักเรียนให้ความร่วมมือกันในการช่วยเตรียมเอกสารและตั้งใจในการปฏิบัติงาน

2.2.5 งานนิเทศภายในโรงเรียน

ผู้อำนวยการตั้งคณะกรรมการนิเทศซึ่งครูผู้สอนทุกท่านเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ ร่วมประชุมเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการเดือนละ 1 ครั้ง เนื่องจากผู้อำนวยการเป็นผู้ที่มีความรู้กระจ่างในเรื่องของการจัดการเรียนแบบคณะชั้นเรียนจึงทำให้การนิเทศการสอนได้เป็นอย่างดี และเป็นระบบมีหลักฐานตรวจสอบได้ง่ายๆ จากแบบฝึกหัดและผลงานของนักเรียนโดยตรง

2.2.6 งานแก้ปัญหาการเรียนรู้

จากปัญหาที่นักเรียนมีความแตกต่างทางด้านการเรียน การเข้าชั้น นักเรียนที่เรียนอ่อนตามบทเรียนไม่ทัน อันเนื่องมาจากปัญหาด้านร่างกาย สติปัญญา และสังคมของผู้เรียนจึงต้องจัดโครงการสอนซ่อมเสริม โดยให้ความช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาในการเรียนในระยะเวลาปกติ โดยจัดเวลาสอนเสริมในช่วงหลังเลิกเรียนในทุกกลุ่มสาระวิชา ทุกชั้นเรียน นอกจากนี้ยังจัดแผนการเรียนรู้สำหรับเร่งรัดพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการสอบวัดความรู้มาตรฐานระดับชาติ ในทุกระดับชั้น นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือโครงการติวเพื่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (ติว O-net) โดยโรงเรียนวัดหนองจิกเป็นแม่ข่ายรับผิดชอบในเรื่องอาหารกลางวัน และจัดวิทยากรมาสอนพิเศษและเน้นการทำข้อสอบให้กับนักเรียนโดยมีโรงเรียนขนาดเล็กในกลุ่มที่ทำงานร่วมกันได้แก่ โรงเรียนวัดห้วยผักชี โรงเรียนวัดหนองไม้งาม โรงเรียนวัดหนองกร่าง และโรงเรียนวัดห้วยกระทุ่ม และทำโครงการแลกเปลี่ยนนักศึกษาเพื่อสอนภาษาอังกฤษร่วมกับโรงเรียนวัดห้วยผักชี

2.3 การจัดการด้านงบประมาณและทรัพยากร

2.3.1 การจัดสรรด้านอาหารกลางวันของนักเรียน

โรงเรียนจัดการอาหารกลางวันของนักเรียน โดยจ้างแม่ครัวให้ทำอาหารโดยเหมาจ่ายรายหัวนักเรียนเป็นเงิน 13 บาทต่อวันต่อคนตามงบประมาณที่จัดสรรรายหัวของกระทรวงศึกษาธิการ และเก็บเงินนักเรียนเพิ่มเติมอีกหัวละ 2 บาทเพื่อให้นักเรียนได้รู้จักการใช้เงินและรู้สึกเป็นความรับผิดชอบที่จะต้องรับประทานอาหารให้หมด

2.3.2 งานสื่อวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา

โรงเรียนได้รับแท็บเล็ตจำนวน 20 เครื่อง คอมพิวเตอร์ 20 เครื่อง มีโน้ตบุ๊กของโรงเรียน มีอินเทอร์เน็ตและกระดานอัจฉริยะที่ได้รับบริจาคจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ซึ่งถือว่าโรงเรียนมีจำนวนคอมพิวเตอร์เพียงพอที่ให้นักเรียนได้ใช้เรียนหนึ่งคนต่อหนึ่งเครื่อง ในส่วนแท็บเล็ตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่1 ได้ครบทุกคน ผู้ปกครองมีความคิดเห็นว่า “ควรใช้แท็บเล็ตเฉพาะที่โรงเรียนโดยใช้ประกอบการเรียนการสอนในวิชาปกติ” ถึงแม้ว่าครูทุกคนสามารถใช้อุปกรณ์เทคโนโลยีต่างๆได้ แต่สำหรับสื่อการสอนที่สามารถช่วยให้นักเรียนเข้าใจในเนื้อหา ยังมีไม่เพียงพอ อีกทั้งยังขาดอุปกรณ์และการทดลองในวิชาวิทยาศาสตร์ ดังนั้นเพื่อแก้ปัญหาให้ใช้สื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศได้อย่างเต็มศักยภาพ และเป็นการกระตุ้นครูให้ผลิตสื่อการสอนโรงเรียนจึงจัดให้มีโครงการผลิตสื่อและใช้สื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาขึ้น โดยกำหนดอย่างน้อยครูต้องผลิตนวัตกรรมที่สามารถใช้ในการเรียนการสอนและเผยแพร่ได้อย่างน้อยปีละ 1 ชิ้น

2.3.3 ห้องสมุด

โรงเรียนส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีนิสัยรักการอ่าน และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โรงเรียนจึงจัดโครงการห้องสมุด และได้ดำเนินการกิจกรรมดังต่อไปนี้ กิจกรรมรักการอ่าน สารานุกรมตอบปัญหา สำหรับกิจกรรมรักการอ่านให้นักเรียนทำการบันทึกทุกวันว่าได้อ่านหนังสืออะไรไปบ้างพบว่า เด็กเล็กจะมีความสนใจมากกว่าเด็กโตเพราะเด็กโตเน้นเรื่องกีฬาและดนตรีมากกว่า นอกจากนี้ครูยังเสริมการอ่านอาทิตย์ละ1ครั้ง และมีการอ่านเสริมในเด็กที่ยังอ่านไม่คล่อง โดยได้รับความอนุเคราะห์หนังสือได้มาจากการบริจาคของนิสิตปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหิดล และยังได้รับบริจาคจากบุคคลภายนอก หน่วยงานเอกชน

2.3.4 อาคารและสถานที่

โรงเรียนมีอาคารเรียน 2 ชั้น จำนวน 2 อาคาร เนื่องจากมีอุปกรณ์การเรียนเก่าๆ ที่ใช้มานานแล้ว เก็บสะสมไว้ในห้องเรียน ทำให้ห้องเรียนไม่เป็นระเบียบ แต่ในส่วนภายนอกอาคารเรียนแล้วมีการจัดระเบียบ และความสะอาดอยู่เสมอ มีการปรับปรุงสุขาให้สวยงามน่าใช้ ห้องสมุด ห้องพยาบาลให้มีระบบ ระเบียบ สะอาดและถูกสุขลักษณะ จัดแหล่งเรียนรู้ต่างๆให้พร้อมในการใช้งานในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้แก่ สวนวิทยาศาสตร์ สวนเกษตร สวนไม้نانาพรรณ และสวน 12 นักษัตร

2.3.5 การจ้างครูชั่วคราว

โรงเรียนนี้มีครูอัตราจ้างเงินเดือน 8,000 บาท จำนวน 2 คน 5,000 บาทจำนวน 1 คน โดยใช้เงินรายได้สามส่วนได้แก่ 1) รายได้ทางสถานศึกษารายหัวของนักเรียนระดับอนุบาล 1,000บาท/คน ระดับประถมศึกษา 1,700 บาท/คน 2) เงินบริจาคสมทบจาก อบต. และ 3) เงินจากการขายอาหารและขนมให้กับนักเรียน ครูอัตราจ้างยังได้รับการสนับสนุนให้สอบบรรจุในโรงเรียนเดิม หรือโรงเรียนอื่นๆ ที่มีการเปิดสอบ ซึ่งถือว่าโรงเรียนมีการจัดการงบประมาณใน

การจ้างครูอย่างเหมาะสมตามงบประมาณที่สมควรจัดสรร และยังมีความเข้าใจถึงความมั่นคงของครูทุกคนโดยการสอนงาน ส่งเสริมพัฒนาความรู้เพิ่มเติมให้กับครูอัตราจ้าง และช่วยเหลือเรื่องเงิน และสวัสดิการตามสมควร

2.3.6 งบประมาณเพื่อดำเนินโครงการต่างๆ ของโรงเรียน

นอกจากงบประมาณโรงเรียน การดำเนินการกิจกรรมต่างๆ เช่น งานวันเด็ก จะขอความร่วมมือจากผู้ปกครองนักเรียนมาร่วมตั้งโต๊ะแจกอาหารและของขวัญวันเด็ก และขอความอนุเคราะห์จากร้านค้าใกล้เคียงเป็นต้น เพื่อเป็นการแสดงถึงการมีส่วนร่วมกับชุมชนภายนอก ในวันเด็กและกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนชุมชนก็เข้ามาช่วยเหลือโรงเรียน และทางโรงเรียนได้มอบเกียรติบัตรให้ นอกจากนี้คนในชุมชนยังเข้ามาช่วยงานด้านวิชาการ เช่น เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านเล่นดนตรีไทย คณะกรรมการสถานศึกษา ก็ช่วยสอดส่องดูแลโรงเรียนช่วงปิดเทอมก็เข้ามาดูแลโรงเรียนและเป็นกระบอกเสียงให้โรงเรียนนอกจากนี้ยังได้รับบริจาคเป็นบาทสเกตบอลเก่า เบาะซ่อมกันกระแทกสอนยิมนาสติก เพื่อนำมาพัฒนานักเรียนทางด้านกีฬา สำหรับวัดเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถสนับสนุนงบประมาณโดยการระดมทุนผ้าป่าการศึกษา ซึ่งโรงเรียนดำเนินงานระดมกองทุนและนำเงินที่ได้มอบให้แก่วัด ดังนั้นวัดจึงเห็นความตั้งใจและมอบผ้าป่าการศึกษากลับคืนมาให้โรงเรียนได้ใช้ประโยชน์ทางการศึกษาอย่างแท้จริง

2.4 การบริหารจัดการทั่วไปและการมีส่วนร่วม

ผู้ปกครองเริ่มเปลี่ยนความคิดใหม่ในการนำลูกหลานมาเรียนที่โรงเรียนวัดหนองจิกมากขึ้น เนื่องด้วยเห็นการพัฒนาของโรงเรียนทั้งทางด้านครูผู้สอน ด้านการบริหารโรงเรียน ด้านงบประมาณ อาคารสถานที่ และคุณภาพของนักเรียนซึ่งล้วนมาจากความร่วมมือของทุกคนในชุมชนที่ได้ช่วยกันประเมินโครงการที่ปฏิบัติในโรงเรียนทุกสิ้นปี จึงทำให้โรงเรียนมีแนวทางในการพัฒนาโรงเรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ปกครอง คนในชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้อำนวยการได้ยกตัวอย่างความต้องการของผู้ปกครอง เช่น “อยากให้ รร. มีครูต่างชาติที่มาสอนภาษาอังกฤษ เราก็ค้นมาแล้ว เอาครูต่างประเทศมาด้วย ผู้ปกครองเขียนมาว่าควรตั้งซึ่งแสดงว่าเด็กไปคือที่บ้าน ทาง รร. สนับสนุนการตั้งเด็กนะแต่การตั้งมีขอบเขตเหล่านี้อยู่ไม่เกิน 0.6 ซ.ม. ที่ไม่เกิน 6 ครั้ง พื้นที่ที่ต้องมีผ้ารองรับ” ผู้อำนวยการและครูพยายามที่จะสนองความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อให้รับรู้ว่าการประเมินโรงเรียนของทุกคนมีความหมายและช่วยในการพัฒนาโรงเรียนเกิดขึ้นได้จริง

ในด้านกิจกรรมและของโรงเรียน ในวันปีใหม่ และวันเด็ก นอกจากจะเน้นที่นักเรียนแล้วยังเน้นไปที่ผู้ปกครองที่เป็นศิษย์เก่าโรงเรียนด้วยซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีในการบริจาคเงิน สิ่งของ และจัดทำอาหารมาร่วมเลี้ยงนักเรียน การดำเนินงานของโรงเรียนอาศัยงบประมาณหลักได้แก่ รัฐบาลสนับสนุนในการการศึกษาเรียนฟรี 15 ปี และงบประมาณช่วยเหลือจากหน่วยงานทั้งรัฐบาลและเอกชน เช่น งบประมาณจาก อบต. อบจ. กลุ่มเกษตร คณะกรรมการสถานศึกษา มหาวิทยาลัยต่างๆ ซึ่งจัดสรรเพื่อนำมาใช้กับโครงการ ทุนการศึกษา การซ่อมแซมอาคารสถานที่ และงบประมาณในการจ้างครู นอกจากนี้นักเรียนที่ได้รับรางวัลจากการแข่งขันประกวดทางวิชาการ ก็จะได้รับเงินรางวัลนำมาแบ่งเป็นทุนการศึกษาของนักเรียนเพื่อเป็นการกระจายทุนให้นักเรียนทุกคนต้องได้รับทุนอย่างน้อยปีละ 500 บาท เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการศึกษาเล่าเรียน ผู้ปกครองและคนในชุมชนช่วยกันสละเวลา แรงงาน และให้คำปรึกษาเพื่อสร้างรั้วรอบโรงเรียน และสอดส่องดูแลความปลอดภัยภายในโรงเรียนอีกด้วย

ในด้านการบริการวิชาการโรงเรียนให้คนในชุมชนสามารถใช้คอมพิวเตอร์ในโรงเรียนได้ เปิดบริการห้องสมุดให้คนภายนอกเข้ามามีได้ ดังนั้นในภาพรวมของการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมถือว่าเป็นสิ่งที่โรงเรียนให้ความสำคัญ โดยต้องใช้ระยะเวลาปรับกระบวนการในการบริหารจัดการจนเป็นระบบที่น่าเชื่อถือ พร้อมทั้งมีนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ที่วางไว้เป็นเป้าหมายหลักที่จะต้องใส่ใจและให้ความสำคัญ ประกอบกับผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์ และจิตวิทยาในการทำให้ชุมชนค่อยๆ ซึมซับและศรัทธาในโรงเรียน จึงทำให้โรงเรียนมีการพัฒนาในทุกๆ ด้านอย่างต่อเนื่อง

2.5 สภาพการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็กในมุมมองของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

2.5.1 ผู้อำนวยการ

ผู้อำนวยการเป็นผู้ที่มีความสามารถในการประชาสัมพันธ์ และสื่อสารทำความเข้าใจกับคนในชุมชนให้รับรู้ข่าวสารความเคลื่อนไหวของโรงเรียน ผู้อำนวยการใช้การบริหารงานแบบโรงเรียนขนาดกลางมีการทำงานที่แบ่งเป็นสัดส่วน ในเรื่องของงานบริหารบุคคลเน้นการมีส่วนร่วมของครูผู้สอน การพูดคุยและโน้มน้าว รวมถึงทำให้เกิดความสามัคคีในการทำงานเพื่อนักเรียนและโรงเรียน อีกทั้งสนับสนุนทางด้านการเงิน ขวัญและกำลังใจ ตลอดจนความก้าวหน้าทาง

วิชาชีพครู การใช้อำนาจหน้าที่ของผู้บริหาร และเครือข่ายทางด้านการศึกษาคือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการร้องขอ เพื่อให้ได้สิทธิและประโยชน์ที่สมควรได้แก่โรงเรียน การเข้าถึงหน่วยงานที่สามารถช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ตรงเวลา เช่น การขอตำแหน่งครูเพิ่ม การโยกย้ายครู และการของบประมาณเพื่อพัฒนาโรงเรียน ดังที่ผู้อำนวยการกล่าวว่า “ถ้าเราอยากจะได้อะไรให้พูดออกไปตรงๆ แสดงให้เห็นชัดเจน แม้เป็นในที่ประชุมใหญ่ ผอ.ก็ไม่กลัวที่จะร้องขอสิ่งที่โรงเรียนควรจะได้ ถ้าผอ.ไม่ทำแล้วใครจะทำ” จากความสามารถและประสบการณ์ในการบริหารงานโรงเรียนขนาดเล็กใหญ่มาก่อนทำให้ผู้อำนวยการสามารถบริหารคน บริหารงานได้อย่างตามหลักการของผู้บริหาร แต่เพิ่มเติมด้วยความศรัทธา และความตั้งใจที่มีต่อโรงเรียนขนาดเล็กแห่งนี้เพื่อหวังไว้ว่า “โรงเรียนของเราไม่ได้ยู่แค่นี้ ต้องก้าวเดินต่อไปด้วยเป้าหมายของการเป็นโรงเรียนพระราชทาน” แต่อีกนัยหนึ่งผู้อำนวยการยังคงคิดเพื่อที่จะตัดสินใจในการข้ามผ่านจากโรงเรียนขนาดเล็กไปเป็นโรงเรียนขนาดกลางยังคงเป็นความกังวลเพราะอาจจะเกิดเหตุการณ์ซ้ำเดิมคือจำนวนนักเรียนน้อยลง จึงทำให้โรงเรียนยังคงสถานะเป็นโรงเรียนขนาดเล็กแต่มีประสิทธิภาพและพร้อมที่จะเปลี่ยนสถานะโรงเรียนให้ดีขึ้นกว่าเดิม

2.5.2 ครูประจำการ

เนื่องจากมีครูอัตราจ้างมาช่วยสอนจึงทำให้อัตราส่วนจำนวนครูต่อนักเรียนเกินเกณฑ์ คือ 1:23 ครูมีความพร้อมในการสอน และพัฒนาผู้เรียนได้เต็มศักยภาพ ในด้านการบริหารโรงเรียนครูมีส่วนช่วยผู้อำนวยการโดยรับผิดชอบตามโครงสร้างการบริหารอย่างชัดเจนโดยมีผู้อำนวยการคอยสอนงาน และตรวจสอบการทำงานไม่ให้เกิดความผิดพลาดและรวบรวมเพื่อไว้ใช้สำหรับการประเมินคุณภาพทางการศึกษาด้วย สำหรับงานทางด้านการเรียนการสอนครูส่วนมากเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความสามารถทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดการเอกสาร และการผลิตสื่อ แม้จะประสบผลการสอนไม่มาก แต่ก็มีความรักที่จะพัฒนานักเรียนและช่วยเหลือโรงเรียน โดยมีครูประจำการรุ่นเก่าที่คอยเป็นที่ปรึกษาและคอยให้กำลังใจ ติดตาม และนิเทศการสอนเป็นระยะ ครูผู้สอนมีความเข้าใจในบริบทของโรงเรียน นักเรียน และชุมชนจึงทำให้ครูเป็นที่รัก และเป็นที่รู้จักของคนในชุมชนเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามภาษาอังกฤษ และภาษาอื่นๆ ยังคงเป็นปัญหาที่ทำให้ครูต้องคำนึงถึงการพัฒนาเพื่อให้สามารถสอนนักเรียนได้โดยบูรณาการไปกับการเรียนการสอนเพื่อรองรับประชาคมอาเซียน การทำงานของครูนั้นถ้ามองโดยผิวเผินจะเห็นถึงความสามัคคีในการช่วยเหลืองานที่นอกเหนือจากการสอน ดังที่ครูท่านหนึ่งเปรียบเทียบหน้าที่ของครูในโรงเรียนนี้ว่า “การทำงานที่นี่เป็นแบบครอบครัวเหมือนพี่ช่วยเหลือน้อง ผอ. เป็นเหมือนหลังคา ครูประจำการเป็นเหมือนเสา ครูอัตราจ้างเป็นเหมือนเฟอร์นิเจอร์” แต่ที่จริงแล้วครูยังมีเรื่องที่กังวลและไม่เห็นด้วยกับการปฏิบัติงานแต่ก็ต้องทำตามเพราะเข้าใจในบทบาทหน้าที่และลำดับขั้นตอนของโครงสร้างการบริหารโรงเรียน และเชื่อมั่นว่าผู้อำนวยการได้คิด และตัดสินใจมาอย่างดีแล้ว ดังนั้นครูทุกคนจึงเป็นผู้ปฏิบัติตามได้อย่างดีเยี่ยม

2.5.3 นักเรียน

นักเรียนส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง ถึงยากจน มีนิสัยน่ารักเชื่อฟัง กล้าคิด กล้าทำ กล้าพูด มีนิสัยรักการอ่านเมื่อนักเรียนเรียนจบถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จะมีเงินเก็บอย่างน้อย 2,000 บาท นักเรียนทุกคนมีความสามารถในการสิ่งที่ตนเองสนใจและถนัดจนสามารถแข่งขันทางวิชาการได้ ถ้าแสดงออกเข้าใจสังคมช่วยเหลือพ่อแม่ทำงาน หากมองอีกด้านนักเรียนก็เป็นเด็กที่ควรจะต้องใช้ชีวิตเหมือนเด็กๆ โดยทั่วไปต้องมีการเล่น ส่งเสียงดัง แกล้งเพื่อนในชั้นเรียน การแกล้งเพื่อนเรื่องเรียนเสริม หรือตัวข้อสอบที่ต้องตอบโจทย์การประกันคุณภาพทางการศึกษา การแข่งขันกีฬาที่ต้องมีการฝึกซ้อมใช้เวลาช่วงพักกลางวัน หลังเลิกเรียน และเสาร์ อาทิตย์ซึ่งอาจจะหนักเกินไป อย่างไรก็ตามนักเรียนก็ยังตั้งใจที่จะทำให้โรงเรียนแข่งขันได้ชนะเลิศ และพยายามทำให้นตนเองสนุกไปกับกิจกรรมต่างๆ นักเรียนเรียนเก่งเล่ากิจกรรมในโรงเรียนและที่บ้านให้ฟังว่า “ครอบครัวไม่ให้ทะเลาะต่อยตีกัน เมื่อทำผิดตักเตือนและทำโทษโดยการให้เก็บขยะ ครูไปเยี่ยมบ้านบ่อย เทอมละ 3-4 ครั้ง เยี่ยมช่วงวันหยุด อยู่บ้านช่วยที่บ้านเลี้ยงน้อง กวาดบ้าน ล้างจานทุกวัน นอนประมาณ 21.00 น. ไม่ใช้โทรศัพท์มือถือที่โรงเรียน แต่ใช้ iPad ทุกวันจะทำการบ้านเสร็จในช่วงเวลาเรียน” ชีวิตของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กไม่ได้แตกต่างจากโรงเรียนขนาดกลางหรือใหญ่ สิ่งที่สถานศึกษาให้ได้เป็นเพียงมาตรฐานของการศึกษาในประเทศ แต่หากต้องการให้นักเรียนพัฒนาศักยภาพได้มากขึ้นต้องอาศัยผู้ปกครอง และครอบครัวว่าพร้อมที่จะสนับสนุนในเรื่องของการศึกษามากเพียงใด แต่ความคิดเห็นของนักเรียนส่วนใหญ่มีความมุ่งมั่นที่จะเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไปอย่างน้อยก็ชี้ให้เห็นว่า โรงเรียนสามารถปลูกฝังนักเรียนได้ว่าการศึกษาเป็นหนทางที่จะยกระดับความเป็นอยู่ และนำความสำเร็จมาสู่ชีวิตได้

2.5.4 ผู้ปกครองนักเรียน

ฐานะของผู้ปกครองที่ส่งผลต่อโรงเรียนทางด้านปัจจัยภายนอกที่โรงเรียนแก้ไขไม่ได้ทางสังคม เช่น การหย่าร้างลูกที่ติดทางพ่อหรือแม่ มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร อาชีพส่วนใหญ่ของผู้ปกครองเป็นเกษตรกร ทำโคนม ข้าวโพด รับจ้างรายได้ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับกำไรที่ได้เพื่อไปหักหนี้จากการกู้ยืมเงินมาลงทุนผู้ปกครองบางคนก็ดูแลเด็กดีเกินไปทำการบ้านให้ลูก ตามใจลูกจนทำให้ลูกดื้อไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ผู้อำนวยการต้องคอยทำความเข้าใจกับผู้ปกครองในเรื่องหน้าที่และการดูแลเรื่องการเรียนของลูก นักเรียนบางส่วนที่มีปัญหาไม่ยอมมาเรียนเนื่องจากตามผู้ปกครองไปทำงานด้วยเช่น รับจ้างขับรถบรรทุก จัดโต๊ะจีน เล่นการพนัน กลับบ้านจนดึกจึงไม่สามารถตื่นเข้ามาโรงเรียนได้ อย่างไรก็ตามผู้ปกครองก็รู้สึกว่ “โรงเรียนก็เหมือนครอบครัว” และภูมิใจในลูกหลานของตัวเองที่สามารถเรียนได้ดี มีความสามารถทางด้านวิชาการและคอมพิวเตอร์ และมักจะพูดคุยปากต่อปากให้คนในชุมชนได้รับรู้ถึงข่าวสารจากโรงเรียนอยู่เสมอ

2.5.5 คณะกรรมการสถานศึกษาและวัด

จากการทำงานที่จริงจัง โปร่งใสตรวจสอบได้ และการเป็นนักประชาสัมพันธ์ที่ดีของผู้อำนวยการ จึงทำให้คณะกรรมการการศึกษา และวัดเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาโรงเรียน โดยให้การสนับสนุนกับโรงเรียนทั้งทางด้านงบประมาณ แรงงาน อุปกรณ์ การสอนด้วยปราชญ์ชาวบ้าน จริยธรรมและศาสนาโดยนิมนต์พระจากวัดมาสอนและสิ่งของบริจาคต่างๆ ความร่วมมือเหล่านี้ล้วนเกิดจากการทำงานของครูและผู้อำนวยการที่มีกระบวนการพัฒนาความร่วมมือกับคณะกรรมการสถานศึกษา และทำให้ชุมชนเต็มใจที่จะช่วยเหลือในทุกด้าน ดังนั้นคณะกรรมการการศึกษาจึงเป็นกลุ่มบุคคลที่คอยรับข่าวสารจากโรงเรียนเพื่อเป็นตัวแทนประสานงาน เปรียบกับผู้ปกครอง เป็นตัวแทนของโรงเรียนในการประชุมในด้านการศึกษากายนอก คนในชุมชนในเรื่องของโรงเรียน อย่างไรก็ตามผู้อำนวยการและครูยังคงเป็นผู้ที่ทำงานหลักเพื่อให้เกิดการพัฒนาในโรงเรียน ในส่วนคณะกรรมการการศึกษาที่เป็นตัวแทนจากการบริหารท้องถิ่น ท่านโดยอยู่คนละชั่วพรรคการเมือง การเชิญมาประชุม หรือให้ตัดสินใจบางอย่างก็จะเกิดปัญหาทางด้านการจัดการ อาจจะทำให้ไม่ได้รับงบประมาณบางส่วนจากอีกฝั่งขั้วการเมือง

2.6 การวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของโรงเรียนวัดหนองจิก

S: จุดแข็ง	O: โอกาส
1. จำนวนนักเรียนมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว 2. นักเรียนทุกคนได้รับรางวัลเกียรติบัตรในการแข่งขันทางวิชาการทุกคน 3. การดำเนินการหลักสูตรแกนนำในการใช้แผนการสอนละเอียดขึ้นอย่างมีระบบ 4. ผู้อำนวยการโรงเรียนมีเทคนิคการบริหาร บุคลิกภาพมั่นใจ น่าเชื่อถือ เข้าถึงชุมชน ใส่ใจและเข้าใจในบทบาทหน้าที่ 5. ครูผู้สอนมีความสามัคคีและมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง 6. การได้รับการรับรองคุณภาพตามมาตรฐานของสมศ. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) อยู่ในระดับมาตรฐาน 7. การได้รับการรับรองคุณภาพตามมาตรฐานของ สมศ.ในการประกันคุณภาพการศึกษารอบที่ 3 ประสบความสำเร็จในด้านการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม	1. คุณภาพทางการศึกษาของ รร. เป็นที่ยอมรับของผู้ปกครอง 2. เป็นโรงเรียนของวัดที่ได้รับการอนุเคราะห์ในด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่อง 3. การร่วมมือจากเครือข่ายกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็ก 4. การได้รับช่วยเหลือเงินลงทุนทางการศึกษาจากหน่วยงานเอกชน และส่วนบุคคล 5. ชุมชนเข้ามาช่วยสอนวัฒนธรรมท้องถิ่น

W: จุดอ่อน	T: อุปสรรค
1. สภาพห้องเรียนไม่เป็นระเบียบ อาจไม่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้แบบคละชั้นเท่าที่ควร 2. นักเรียนจำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนด้านการคิดวิเคราะห์ 3. งบประมาณน้อยไม่เอื้อต่อกิจกรรมที่จะส่งผลสู่ความเป็นเลิศด้านวิชาการ	1. นักเรียนส่วนใหญ่ฐานะยากจน ขาดความอบอุ่น 2. การประกันคุณภาพทางการศึกษาที่เน้นการตัดสิน ดี - ด้อยมากกว่าการพัฒนาคุณภาพ 3. มีโรงเรียนเอกชน และโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์อยู่ใกล้ 4. ชุมชนที่สนใจเกี่ยวกับคุณภาพทางการศึกษามักมีค่านิยมเรียนโรงเรียนเอกชน

2.7 แนวทางดำเนินการเพื่อพัฒนาศักยภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก

คุณภาพด้านการศึกษาของโรงเรียนวัดหนองจิกโดยรวมมีการพัฒนาด้วยดีมาตลอด เกณฑ์ที่ใช้บังคับในการยุบควบรวมโรงเรียนยังไม่มีผลมากพอที่จะทำให้โรงเรียนเสียกำลังใจในการพัฒนาตนเอง อย่างไรก็ตามเพื่อให้โรงเรียนไม่ต้องประสบปัญหาการยุบ ควบรวม ทางผู้อำนวยการโรงเรียน ครู คณะกรรมการสถานศึกษา และผู้ปกครองมีความต้องการในการพัฒนาโรงเรียนดังต่อไปนี้

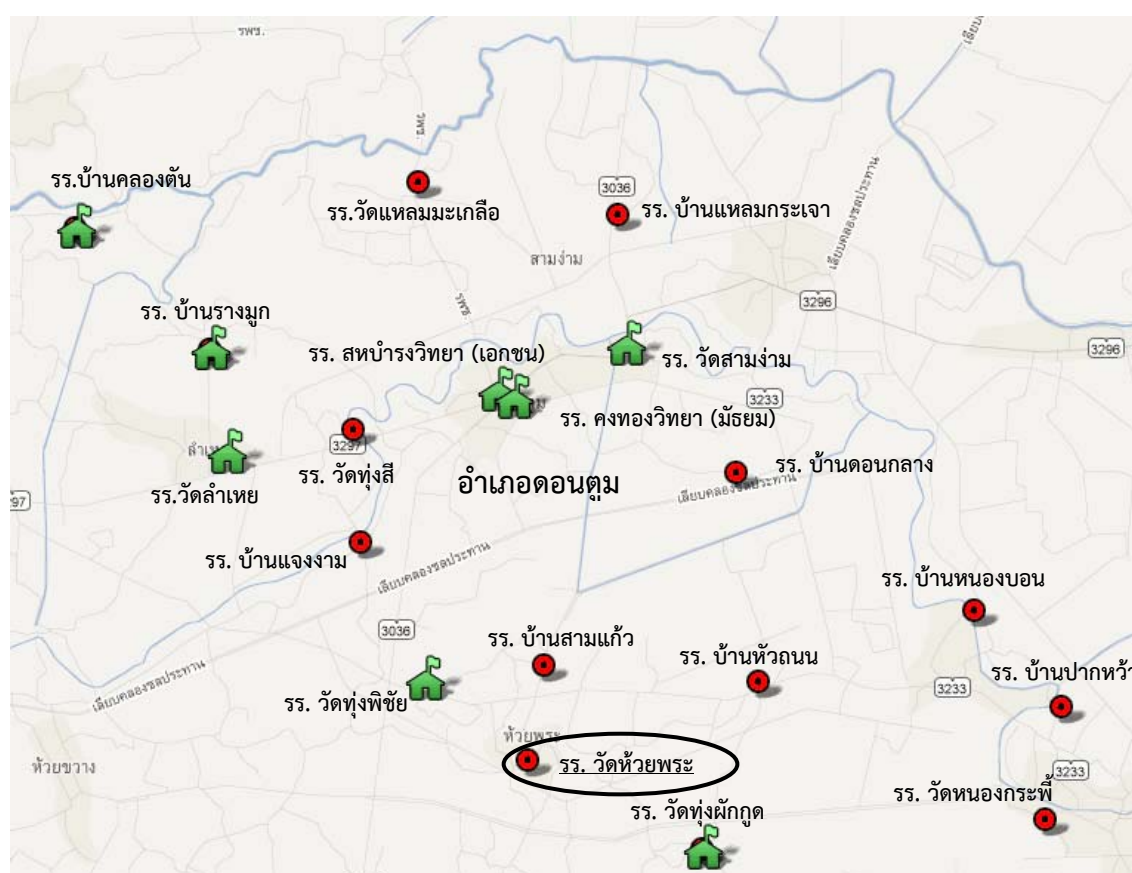
- 1) การพัฒนาโรงเรียนให้ได้เป็นโรงเรียนพระราชทาน หากจำนวนของนักเรียนยังคงส่งผลให้โรงเรียนต้องอยู่ในสถานะที่อาจจะถูกยุบ การพัฒนาด้านคุณภาพจนไปถึงรางวัลพระราชทาน จะทำให้เกณฑ์และมาตรฐานที่ใช้ตัดสินยุบเลิกจะไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป
- 2) การสร้างความเชื่อมั่น และความเป็นอัตลักษณ์ที่ชัดเจนโดยการประชาสัมพันธ์ที่ดี
- 3) การสร้างรั้วรอบโรงเรียนเพื่อความปลอดภัยของทรัพย์สินในโรงเรียน การแสดงเขตแดนของโรงเรียนที่ชัดเจน และการป้องกันอุบัติเหตุทางท้องถนน
- 4) ส่งเสริมและพัฒนานักเรียนในด้านกีฬาภาษาอังกฤษและภาษาอื่นๆ

หากจะกล่าวถึงโรงเรียนวัดหนองจิกแล้วคงเป็นโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวนนักเรียนที่เพิ่มมากขึ้น และการจัดการบริหารที่ให้ครูมีส่วนร่วม โดยมีผู้อำนวยการคอยเป็นที่เล็งในการทำงาน การทำงานที่มีระบบที่เกิดจากความร่วมมือของครู และจำนวนครูที่มีตามเกณฑ์ทำให้การพัฒนาโรงเรียนเป็นไปด้วยความรวดเร็ว อนึ่งการเจรจาและประชาสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครองและชุมชน จึงทำให้ความช่วยเหลือจากชุมชนเป็นไปด้วยดีจากการเรียนการสอนของครูจึงทำให้นักเรียนสามารถเข้าประกวดแข่งขันทางวิชาการโดยนักเรียนทุกคนที่จะจบจากโรงเรียนวัดหนองจิกอย่างแรกต้องมีความสามารถทางด้านวิชาการผ่านเวทีการแข่งขันและมีเกียรติบัตรเป็นประกัน มีความสามารถทางด้านกีฬา นักเรียนมีทักษะการใช้ชีวิตและมุ่งมั่นในการเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา รู้จักการอดออม และใช้ชีวิตตามเศรษฐกิจพอเพียง ในความกังวลเรื่องของการยุบหรือควบรวมโรงเรียนสำหรับโรงเรียนวัดหนองจิกมองว่า อาจจะเป็นเพียงแค่กระแสของการตัดสินว่า โรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนน้อยไม่สามารถพัฒนาความสามารถทางวิชาการได้ ครูผู้สอนไม่ได้คำนึงถึงจำนวนนักเรียนเพราะ “โรงเรียนเราไม่เล็กแล้ว ปีหน้าอาจจะมีย่านนักเรียนเกิน 120 คน” แต่ในความเป็นจริงการพัฒนาโรงเรียนไม่ได้ขึ้นอยู่กับข้อจำกัดของจำนวนนักเรียน หากแต่ต้องแสดงถึงการพัฒนาโรงเรียนที่แสดงออกมาจากศักยภาพของตัวผู้เรียนทางการปฏิบัติ ทักษะต่างๆ คุณธรรม จริยธรรม การประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดีของสังคมต่างหากจึงถือว่าโรงเรียนประสบความสำเร็จในการพัฒนานักเรียน โดยผู้อำนวยการให้ความคิดเห็นว่า “ถ้าเกณฑ์ของการประเมินโรงเรียนที่สมควรยุบ หรือควบรวมยังคงยึดจำนวนนักเรียนที่ต่ำกว่า 60 คนโรงเรียนวัดหนองจิกเคยได้ประสบปัญหาถึงขั้นวิกฤติ แต่สามารถแก้ไขโดยใช้ความร่วมมือกับโรงเรียนขนาดเล็กใกล้เคียงในการส่งนักเรียนมาเรียน ทำความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับผู้ปกครองและชุมชนพร้อมทั้งพัฒนานักเรียนให้เห็นเชิงประจักษ์จนพูดกันปากต่อปากจึงสามารถกู้สถานการณ์กลับมาเป็นปกติ ดังวิสัยทัศน์ของผู้บริหารหากมองแค่เอาชนะเกณฑ์ของการยุบ/ควบรวมโรงเรียนคงไม่เพียงพอ โรงเรียนก็ต้องแก้สถานการณ์ซ้ำเดิมไปตลอด แต่หากมองถึงเกณฑ์ที่เหนือขึ้นไปด้วยการเป็นโรงเรียนพระราชทาน จะทำให้การยุบเลิกจะไม่เป็นปัญหาต่อโรงเรียนวัดหนองจิกอีกต่อไป”

3. กรณีศึกษา บทเรียนจากโรงเรียนวัดห้วยพระ

3.1 บริบทของโรงเรียนวัดห้วยพระ

โรงเรียนวัดห้วยพระ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 ตั้งอยู่ในเขตวัดห้วยพระ ซึ่งเป็นวัดที่มีขนาดใหญ่ในเขตตำบลห้วยพระ ปี พ.ศ. 2482 ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยพระ อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม (ภาพที่ 5-3) ห่างจากโรงเรียนใกล้เคียงประมาณ 3-5 กิโลเมตร โดยพื้นที่บริการของโรงเรียนครอบคลุมหมู่บ้านหมู่ที่ 1 และ 7 ปัจจุบันมีอาคารเรียน 3 หลัง อาคารอเนกประสงค์ 1 หลัง คือ โรงอาหาร จำนวนห้องเรียนทั้งหมด 7 ห้อง แบ่งเป็น ชั้นเด็กเล็กและอนุบาล 1-2 จำนวน 1 ห้องเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 5 ห้องเรียน โดยนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5-6 เรียนรวมชั้น อาคารเรียนระดับปฐมวัยแยกส่วนจากชั้นเรียนอื่นๆ บริเวณของโรงเรียนตั้งอยู่ในรั้วเดียวกับวัดห้วยพระ โดยมีบริเวณหลังอาคารเรียน พื้นที่ประมาณ 4 ไร่ แบ่งส่วนเป็นสระเลี้ยงปลา เล้าไก่ โรงเรือน สวน กล้าย และแปลงปลูกผักต่างๆ หลังโรงเรียนเชื่อมต่อคลองชลประทาน ในปีการศึกษาที่ 2555 มีครูผู้สอน 4 คน และครู จำลองชั่วคราว 1 คน และมีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 108 คน

ภาพที่ 5-3 แผนที่ตั้งของโรงเรียนวัดแหลมมะเกลือและโรงเรียนข้างเคียง

โรงเรียนวัดห้วยพระถือเป็นโรงเรียนที่รองรับนักเรียนในเขตตำบลห้วยพระ และตั้งอยู่ระหว่างโรงเรียนใหญ่ในอำเภอตอนตมและอำเภอเมืองนครปฐม ผู้ปกครองของนักเรียนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร อาชีพรับจ้าง หรือแรงงานภาคเกษตร ที่ต้องตื่นแต่เช้าและกลับเข้าบ้านค่ำ เนื่องจากทำการเกษตรที่ผูกสัญญารับซื้อกับบริษัทเอกชนที่ต้องกำหนดส่งผลผลิตให้ตรงกับเวลานัดหมาย เช่น การปลูกผักบุ้งปลอดสารพิษ การปลูกหน่อไม้ฝรั่งเพื่อส่งโรงงาน นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ย้ายถิ่นฐานจากภาคอีสานมาทำอาชีพสร้างศาลพระภูมิที่มีรายได้ค่อนข้างดี

โรงเรียนวัดห้วยพระได้รับการจัดตั้งให้เป็นศูนย์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน (โรงเรียน) โดยการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นศูนย์เริ่มต้นขึ้นในปี 2549 ถือเป็นภาพความสำเร็จของโรงเรียนที่ยอมรับในระดับเขตพื้นที่ประถมศึกษา นครปฐมเขต 1 ในระยะเริ่มต้นผู้อำนวยการโรงเรียนได้พิจารณาปัจจัยบริบทความเหมาะสมของโรงเรียนเป็นหลัก โดยบริเวณด้านหลังโรงเรียนที่พื้นที่ว่างและมีคลองชลประทานผ่าน ประกอบกับการสนับสนุนของเขตพื้นที่การศึกษาที่ให้อุดหนุนพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ในการเรียนการสอน ทำให้ผู้อำนวยการโรงเรียนได้ร่างโครงการ “บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) สอนชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อเป็นกิจกรรมที่จะเชื่อมประสานระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณเริ่มต้นจากมูลนิธิซีเมนต์ไทยจำนวนเงิน 100,000 บาท ในช่วงแรกของโครงการชุมชนเข้ามามีส่วนช่วยพัฒนาสวนเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การเลี้ยงกบ การทำปุ๋ยหมัก การเลี้ยงปลาในบ่อปูน ชุมชนเข้ามาช่วยทำปุ๋ยหมักและสอนนักเรียน มีการร่วมกิจกรรมต่างๆ อย่างสนุกสนาน ผลที่ได้คือ ชุมชนได้เรียนรู้และนำตัวอย่างจากโรงเรียนไปใช้ แต่ภายหลัง 2-3 ปีถัดมา แต่ละหมู่บ้านต่างได้รับงบประมาณสนับสนุนเรื่อง “เกษตรพอเพียง” ชุมชนจึงมีการดำเนินการแยกส่วนไปจากโรงเรียน แต่โรงเรียนก็ยังคงดำเนินงานเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการปลูกกล้วยน้ำว้า กล้วยหอม พืชผักสวนครัว และเลี้ยงไก่ กบ ปลา ซึ่งได้รับความชื่นชมจากผู้ปกครองของนักเรียนที่ผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นผู้นำนักเรียนในการทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้นักเรียนได้ประสบการณ์ ได้สัมผัสได้เรียนรู้ลงมือทำ และได้ผลผลิตที่ส่วนใหญ่จะนำมาเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหารกลางวัน อย่างไรก็ตามในช่วง 2-3 ปีหลัง โรงเรียนจะเน้นการกิจกรรมเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางเป็นหัวใจสำคัญ เพื่อเตรียมความพร้อมให้นักเรียนในเข้าสู่กระบวนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในช่วงต่าง ๆ มากขึ้น และลดปริมาณงานและเวลาในการทำกิจกรรมในเชิงปฏิบัติการลง ทำให้การดำเนินงานของสวนเกษตรพอเพียงของโรงเรียนให้คงอยู่จึงต้องอาศัยการดูแลของผู้ผู้อำนวยการโรงเรียนและนักการของโรงเรียนเป็นแรงงานหลักเท่านั้น

3.2 การบริหารงานวิชาการ

หลักสูตรสถานศึกษาดำเนินการโดยยึดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 โดยส่งเสริมการบูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไว้ในหลักสูตร การจัดการเรียนจะจัดแบบแยกชั้น โดยมีเพียงนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 5-6 เรียนรวมกัน เนื่องจากปัญหาครูไม่ครบชั้น โดยใช้แนวคิดว่าเป็นช่วงอายุที่สามารถดูแลรับผิดชอบตนเองได้ค่อนข้างมากและอ่านออกเขียนได้ เอื้อให้ครูสามารถจัดการชั้นเรียนและควบคุมคุณภาพการเรียนการสอนได้ ดังนั้นครูผู้สอนที่เหลือจะรับผิดชอบดูแลนักเรียนคนละหนึ่งชั้นเรียน ยกเว้นในส่วนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ที่เรียนรวมชั้น ครูผู้สอนจะวิธีเรียนแบบคณะชั้น โดยการสอนในเนื้อหาเดียวกัน และอธิบายเพิ่มเติมให้แก่แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในส่วนที่เนื้อหา มีระดับความยากมากกว่า แต่เนื่องจากสภาพความกดดันในเรื่องผลสัมฤทธิ์ O-net ครูผู้สอนจะใช้เวลาในภาคบ่าย เพื่อเตรียมความพร้อมในการสอบโดยการทวนข้อสอบ ซึ่งไม่แตกต่างจากนักเรียนในโรงเรียนอื่นๆ ทำให้กิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องกระชับ/บีบอัดในช่วงภาคเรียนที่ 1 เพื่อให้มีเวลาเพียงพอในการเตรียมความพร้อมในการสอบให้นักเรียน โดยครูผู้สอนให้ข้อมูลว่า “เข้าสอนบ่ายดิฉัน นักเรียน ป. 5 นำสงสาร ก็เลยให้จับคู่กับพี่ ป. 6 แล้วทำข้อสอบไปด้วยกัน ถือว่าเตรียมตัวสอบ LAS ไปด้วย เคยถามครูโรงเรียนอื่น เขาจะไม่ยอมให้นักเรียน ป. 6 เรียนรวม เพราะคะแนน O-net อาจออกมาไม่ดี ตอนบ่าย ดิฉันเด็กหัวโต เหมือนสถาบันตัวเตอร์ เทอมแรกอัดเนื้อหา ความจริงไม่ยากดิฉันเพราะเป็นความรู้ที่ไม่คงทน ในเทอมแรกนักเรียนจะได้ลงทำกิจกรรมบ้าง เรียนคอมพิวเตอร์ พาไปใช้สไลด์โปรเจกเตอร์บ้าง แต่เทอมสองไม่ได้เลย” เนื่องจากโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษานครปฐมเขต 1 มีการทำพันธะสัญญาในการเพิ่มระดับคะแนนผลสัมฤทธิ์ O-net ทำให้เกิดแรงกดดันที่ไปสภาพการเรียนการสอนของโรงเรียน

ครูจะพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า “ครูชอบสอนและจะอยู่กับนักเรียนตลอดเวลา” เนื่องจากการแบ่งภาระการสอนแยกชั้น ครูแต่ละคนจะมีเอกเทศในการควบคุมคุณภาพหลักสูตรในระดับชั้นของตนเอง การออกแบบกิจกรรม การควบคุมตารางเวลาสอน การออกแบบเครื่องมือ/ข้อสอบวัดผลการเรียนรู้ รวมถึงแนวทางในการบูรณาการแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้าเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนจึงมีความยืดหยุ่นมาก ครูผู้สอนเล่าว่า “เราจะสอนเองทุกวิชา เวลาสอนที่ไม่ถนัดก็ใช้ไกลกังวล ครูที่นี้เป็นสังคมทั้งหมด ตอนเริ่มสอนใหม่ ประถมศึกษาเนื้อหาไม่ยาก ก็ดูได้ง่าย อาศัยประสบการณ์ การศึกษาเอง สื่อการสอนก็จัดซื้อไม่ทำเอง เช่น ลูกคิด... ความต่อเนื่องระหว่าง

ชั้นนั้นก็แก้ปัญหาโดยเน้นให้ครูตรวจสอบตามตัวชี้วัด ปรับหนังสือให้ใช้หนังสือสำนักพิมพ์เดียวกัน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องตามธรรมชาติ” ครูผู้สอนกล่าวถึงข้อดีอีกประการหนึ่งของการสอนแยกชั้นว่า “เราให้นักเรียนเน้นภาษาไทย คณิต วิทยาศาสตร์ 4 วิชา ก็สอดคล้องตามความเหมาะสม ในโรงเรียนขนาดใหญ่ที่ใช้การสอนเวียน บางครั้งจบชั่วโมง นักเรียนยังทำไม่ได้แต่ก็ต้องเปลี่ยนวิชาไปก่อน แต่ถ้าที่นี้ครูประจำชั้นทั้งวันเราก็อาจจะสอนต่อไปในชั่วโมงที่สอง นักเรียนคนไหนยังไม่ได้ เราจะได้ดูรายตัวต่อไปเลย”

การนิเทศการสอนภายในโรงเรียนจะแยกส่วนเป็นการนิเทศการสอนโดยผู้อำนวยการโรงเรียน และการจับคู่ นิเทศการสอนระหว่างครูด้วยกัน โดยผู้อำนวยการโรงเรียนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนว่า “อยากปรับปรุงบุคลากรให้มีเอกอื่นบ้าง เรามีครูสังคมห้าคน ประถมคนเดียว ที่นี้ความลึกซึ้งในการสอนภาษาอังกฤษไม่มี คณิตศาสตร์ได้พื้นที่ๆ ธรรมดา เทคนิคอะไรไม่มี ที่พอ.นิเทศการสอนมา ก็ไม่ได้ว่าครู เพราะเขาสามารถสอนตามหลักสูตร แต่เด็กที่จะแข่งอะไรทางวิทยาศาสตร์ไม่มีเลย ไม่มีประสบการณ์ มีห้องวิทยุจัดไว้ทำไว้อย่างดี มีบอร์ดเป็นห้องเรียน อัจฉริยะ ก็ไม่มีการมาใช้ ครูก็เคร่งเครียดกับการสอนครบกลุ่มสาระ เวลาศึกษานิเทศก์มาติดตาม ถ้าสอนไม่ครบก็ถูกแนะนำ ห้องเรียนอัจฉริยะภาพถ้าใช้ไม่ได้ประโยชน์มาก นักเรียนตื่นเต้นกับการเรียนมากขึ้น” มีการสนับสนุนให้ครูผู้สอนใช้สื่อการสอนต่างๆ ให้มากขึ้น เช่น การพานักเรียนไปทำกิจกรรมนอกชั้นเรียน สำรองแหล่งเรียนรู้ สวนเกษตร พอเพียง ทำโครงการต่างๆ ใช้สื่อ แท็บเล็ต เพื่อผ่อนคลายความเครียด ให้นักเรียนเล่นเกมฝึกสมองต่าง ๆ

3.3 การจัดการด้านงบประมาณและทรัพยากร

3.3.1 การจัดสรรด้านอาหารกลางวันของนักเรียน

งบประมาณอาหารกลางวันของนักเรียนได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยพระ โดยโรงเรียนจ้างแม่ครัวแบบเหมาจ่ายรวมค่าแรงและวัตถุดิบ ให้นักเรียนได้รับประทานอาหารทำสดใหม่ สะอาด และอร่อย ซึ่งตัดภาระของครูที่จะต้องมาดำเนินการในส่วนนี้

3.3.2 งานสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา

ห้องเรียนคอมพิวเตอร์มีจำนวน 10 เครื่อง ซึ่งเป็นเครื่องเก่าและใหม่ปะปนกันขึ้นกับเงินงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรมาจากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ มีห้องเรียนอัจฉริยะที่เก็บอุปกรณ์การทดลองวิทยาศาสตร์และ กระดานอัจฉริยะ และโทรทัศน์การเรียนทางไกลผ่านดาวเทียมติดตั้งในทุกชั้นเรียน มีความพร้อมทั้งเครื่องถ่ายเอกสาร และเครื่องพิมพ์ที่อำนวยความสะดวกแก่ครูผู้สอนในการเตรียมเอกสาร/ใบงานต่างๆ

3.3.3 ห้องสมุด

มีการส่งเสริมการใช้ห้องสมุด โดยทำกิจกรรมพัฒนาทักษะการคิด ดึงให้นักเรียนเข้าห้องสมุดมากขึ้น เช่น อ่านดีมีรางวัล ปรินคาตาทาย

3.3.4 อาคารและสถานที่

การจัดห้องเรียนแต่ละห้องก็จะแตกต่างกันไปตามความต้องการของครูประจำชั้นและนักเรียน ส่วนใหญ่ มีการแบ่งโซนจัดเก็บเอกสารหนังสือ เครื่องใช้ของนักเรียน ความเป็นระเบียบ อาคารเรียนระดับปฐมวัยแยกส่วนจากชั้นเรียนอื่นๆ บริเวณของโรงเรียนตั้งอยู่ในรั้วเดียวกับวัดห้วยพระ โดยมีบริเวณหลังอาคารเรียน พื้นที่ประมาณ 4 ไร่ แบ่งส่วนเป็นสระเลี้ยงปลา เล้าไก่ โรงเรือน สวนกล้วย และแปลงปลูกผักต่างๆ หลังโรงเรียน เนื่องจากโรงเรียนนี้มีนักการภารโรงทำความสะอาด ซ่อมแซม และดูแลสวนเกษตรพอเพียงเป็นหลัก นักเรียนจะมีหน้าที่ดูแลความสะอาดบริเวณรอบอาคารเรียนและห้องเรียนตามเขตที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น

3.3.5 การจ้างครูชั่วคราว

โรงเรียนนี้มีการจัดจ้างครูชั่วคราวจำนวน 1 คน ที่จะดูแลนักเรียนก่อนวัยเรียน และอนุบาลปีที่ 1-2 เป็นรายเดือน เดือนละ 9,000 บาท โดยใช้งบประมาณรายหัวมาจัดจ้าง ซึ่งถือเป็นเงินมากกว่าหนึ่งในสามของเงินงบประมาณรายหัว

3.3.6 งบประมาณเพื่อดำเนินโครงการต่างๆ ของโรงเรียน

องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยพระ ได้จัดสรรงบประมาณในช่วงปี 2547 จนถึงปัจจุบัน ในการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอน กล้องถ่ายรูป เครื่องถ่ายเอกสาร โปรเจกเตอร์และคอมพิวเตอร์อย่างต่อเนื่อง อย่างน้อยปีละ 30,000 บาท และได้เงินช่วยเหลือจากวัดโดยการทอดผ้าป่าปีละหนึ่งหมื่นบาท ในส่วนของผู้ปกครองนักเรียนจะร่วมกันบริจาค

สิ่งของ ขนม อาหาร และเงินเล็กน้อยเพื่อจัดงานวันเด็ก การบริหารงบประมาณเพื่อให้เพียงพอสำหรับการจัดโครงการต่างๆ ของโรงเรียนนั้นจึงต้องอาศัยรายได้ส่วนหนึ่งที่มาจากการขายน้ำหวานที่ทำจากพืชผัก ผลไม้ และการขายไข่ไก่ ปลา กุ้ง หอย กุ้งน้ำหวาน นอกจากนี้ยังมีงบประมาณจากหน่วยงานอื่นที่มอบให้เพื่อการจัดการโครงการบวสอนชีวิต เศรษฐกิจพอเพียงที่มีอย่างต่อเนื่องมาหลายปี ทำให้โรงเรียนมีเงินลงทุนค่าปุ๋ยและอาหารสัตว์ แล้วนำผลกำไรที่ได้จากการจำหน่ายผลผลิตจากสวนเกษตรพอเพียงมาหมุนเวียนใช้จ่ายในกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน

3.4 การบริหารจัดการทั่วไปและการมีส่วนร่วม

การดำเนินกิจการต่างๆ ของโรงเรียนมีความชัดเจน โดยบุคลากรจะมีบทบาทหน้าที่ตามโครงสร้าง ผู้อำนวยการโรงเรียนเล่าว่า “นโยบายคือครูต้องทำหน้าที่สอน ครูเคยถามว่า ผอ. ไม่ช่วยสอนหรือ เราก็ชี้แจงว่า ถ้าเราลงไปสอนก็เป็นภาระผูกพัน ผอ. จะทำหน้าที่บริหารงานโรงเรียนให้มีความพร้อมด้านอุปกรณ์ สถานที่ เป็นการสร้างความเชื่อมั่นของผู้ปกครอง ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นหน้าที่ของครู” ในขณะที่ครูคนหนึ่งกล่าวถึงผู้อำนวยการโรงเรียนว่า “ผอ. มักจะทำงานที่สวนเกษตร เวลาใครมาตรวจคุณภาพก็จะชวนไปดูของจริงเลย ไม่อยากให้ไปดูเอกสาร” รูปแบบการทำงานจึงมีการแยกส่วนงานที่ชัดเจน ครูทำหน้าที่สอนเต็มที่ ไม่ทิ้งห้องเรียน ในส่วนภาระงานอื่นๆ มีการแบ่งความรับผิดชอบตามความถนัด ในขณะที่ผู้อำนวยการดูแลงานบริหาร ประสานข้อมูลและนโยบายจากเขตพื้นที่การประถมศึกษา แสวงหางบประมาณอุดหนุนโดยการเขียนโครงการยื่นเสนอไปตามหน่วยงานต่างๆ กำกับดูแลสวนเกษตรพอเพียง และส่งเสริมให้ครูใช้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงบูรณาการในรายวิชาต่างๆ

โรงเรียนไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชนและวัดในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเท่าที่ควร ผู้อำนวยการโรงเรียนพบว่า การสรรหาคณะกรรมการสถานศึกษาไม่ใช่เรื่องง่ายเพราะกลัวจะเป็นภาระรบกวนเรื่องการบริจาคเงินช่วยเหลือโรงเรียน บางครั้งจึงต้องมีการชี้แจงว่า “มาเป็นแค่กรประชุมการสถานศึกษา โดยโรงเรียนจะไม่รบกวนอะไร” ปัญหาอีกข้อหนึ่งที่เป็นอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน คือ “ปัญหาการเมืองท้องถิ่น” จัดเป็นกลุ่มการเมืองเก่าและกลุ่มการเมืองใหม่ที่ยังมีอิทธิพลต่อคนในชุมชน ดังนั้นการประสานความร่วมมือหรือขอความช่วยเหลือจากโรงเรียนจึงค่อนข้างติดขัดด้วยคนในชุมชนมักมีความคิดเห็นไม่ลงรอยกันและการขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การดำเนินกิจกรรมของโรงเรียน เช่น งานวันเด็ก จะมีคนในชุมชนกลุ่มหนึ่งเข้ามามีส่วนร่วมเต็มที่ ในขณะที่บางส่วนก็อาจเพิกเฉย

3.5 สภาพการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็กในมุมมองของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

3.5.1 ผู้อำนวยการ

เป้าหมายของการทำหน้าที่ของผู้อำนวยการโรงเรียนคือการบริหารจัดการเตรียมความพร้อมด้านอุปกรณ์การเรียนการสอน บำรุงอาคารสถานที่ และสร้างจุดเด่นของโรงเรียนในส่วนของคุณ์การเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการหางบประมาณและดูแลอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามผู้อำนวยการโรงเรียนได้ระบุอุปสรรคในการดำเนินงานไว้ว่า “แรงที่จะมาเคลื่อนไหวงานเศรษฐกิจพอเพียง เคยฝันให้เด็กลงมือจริงจัง แต่ต้องยอมรับเด็กก็ทำได้แค่ความสามารถของเด็ก ถ้าง่ายบ้าง ปลุกผักตามฤดูกาลบ้าง ให้อาหารปลาบ้าง เล็กน้อยๆ เท่านั้น แต่ผลงานออกมาชัดเจนต่อเนื่องให้เกิดการทำงานอย่างต่อเนื่องยาก ก็ได้แค่การรักษาสภาพ... ส่วนใหญ่ก็ทำได้แค่รู้แค่เห็นและมีผลผลิตออกมา ผอ. เคยให้นโยบายครูเรื่องกล้วยน้ำหว้า เอามาขายผลครูจะทำไงให้มีผลผลิตออกมา กล้วยมีทั้งกล้วยหอม ยามที่เด็กกินเหลือ แต่เดี๋ยวก็หว่างเรื่อง สมศ. เขตพื้นที่มา ก็เลยไม่มีเวลา ผลผลิตไม่ออกมา กล้วยฉาบ กล้วยเชื่อมที่สามารถให้เด็กทำออกมาจำหน่าย... ผลผลิตไม่ออกมาในลักษณะแปรรูป” โดยผู้อำนวยการได้ทุ่มเททำงานพัฒนาในส่วนนี้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ เพื่อไม่ให้งานตกไปเป็นภาระของครู เมื่อท่านกล่าวถึงบทบาทผู้บริหารไว้ว่า “ผอ. ลุยทำกับภารโรง ขุดดิน สร้างแล้ว ผู้บริหารยุคใหม่ ต้องกวาดพื้นโรงเรียนได้ ผู้บริหารต้องรู้จักการเปลี่ยนแปลง ผอ. คิดว่าโรงเรียนที่ยู่เพราะผู้บริหารไม่มีอะไรเด่น ไม่มีอะไรใหม่ให้ชาวบ้านเห็น ทุกปี โรงเรียนต้องเปลี่ยนแปลงทีละเรื่อง เปลี่ยนหลังคา กระเบื้องสีฟ้า เพื่อดูสดใส โปรง ทาโรงเรียนสีลูกกวาด บางทีงบประมาณเราก็ต้องออกเองบ้าง แต่ไม่ถึงกับตัวเองเดือดร้อน”

3.5.2 ครูประจำการ

ครูให้ความสำคัญต่อการเรียนการสอนและใช้เวลาอยู่ในห้องเรียนตลอดเวลา โดยไม่มีห้องพักครูแยกออกมาจากห้องเรียน ปัญหาที่ครูสะท้อนเกี่ยวกับนักเรียนคล้ายคลึงกันคือ การเอาใจใส่ดูแลนักเรียนของผู้ปกครอง บางส่วนในเรื่องการทำการบ้าน ครูเล่าว่า “ผู้ปกครองไม่ดูแลลูกหลาน สมุดการบ้านฉีกขาด ไม่ส่ง ไม่ทำงาน ต้องเรียกมา

สอนตัวต่อตัว ชุมชนครอบครัวแตกแยก เด็กคนหนึ่งต้องทอดใจทำกับข้าวดูแลน้องไป รร. เอง แม่ไปทำงานแต่เช้า” และ สิ่งแวดล้อมในชุมชนที่มีร้านเกมคอมพิวเตอร์ที่เปิดบริการจำนวนมากขึ้น โดยครูเล่าว่า “ตอนนี้เริ่มมีร้านเกมระบาด เราก็ ต้องโทรบอกแม่ของนักเรียน โครงการเยี่ยมบ้าน ไปก็ไม่เจอพ่อแม่ ตอนเย็นยังไม่กลับ ก็จะเจอปีละครั้งตอนจ่ายเงินค่า เสื้อผ้า ส่วนใหญ่พ่อแม่ที่ ขอเบอร์ครูไว้ ครูเคยไปตามสองครั้ง แม่ไปทำงานไม่มีคนปลุก บางคนไม่มีใครดูแล หนีไปแอบ อยู่ในสวน เด็กเจียมมาก ผอ. ไปคุยบ่อยมากตามมาเรียน พอมาเรียนก็ไม่ทันเพื่อน ก็ไม่มีความสุข เพราะเราอยู่ในช่วงอัด เขตพื้นที่มี พันธสัญญาว่าต้องได้คะแนนเท่านี้เท่านั้นนะ ก็กดดันเรานะ” ภาวะเศรษฐกิจที่บีบรัดก็ส่งผลให้ครูไม่ได้มีหน้าที่ แค่อสอนหนังสือ จะต้องดูแลติดตามและแก้ไขปัญหาพฤติกรรมของนักเรียน โดยเฉพาะในกรณีที่นักเรียนมีปัญหา ครอบครัวและความไม่พร้อมในด้านต่าง ๆ

3.5.3 นักเรียน

นักเรียนมีความร่าเริง สดใส กล้าพูด กล้าอธิบายถึงการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ อย่างฉะฉาน จุดเด่นคือการ ประหยัดและรู้จักออม โครงการฝากเงินออมเงินส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนออมเงินที่ได้มาโรงเรียนทุกวัน ผนวกกับ ทุนการศึกษาที่ได้รับสม่ำเสมอทุก ๆ คนในงานเทศกาลต่างๆ เช่น วันเด็ก สงกรานต์ งานทอดผ้าป่า ทำให้นักเรียนทุกคนมี เงินสะสมในบัญชีธนาคารเป็นหลักพันถึงหลักหมื่น ซึ่งนักเรียนต่างเล่าถึงความภาคภูมิใจในการเก็บออมของตนเอง เด็กได้ ได้ทำกิจกรรมหลากหลาย เช่น เล่นปิงปอง โครงการนิเทศ ทำน้ำหมัก ปลุกกล้วย ปลุกผักกินเอง เลี้ยงปลา ปลุกตะไคร้ กล้วย ปลุกสารพัด ทำร่องผัก เลี้ยงปลาสวยงาม นอกจากนี้สิ่งที่นักเรียนเล่าถึงกิจวัตรประจำวันสะท้อนให้เห็นว่า นักเรียน มีความเข้าใจสภาพครอบครัวและความจำเป็นของพ่อแม่ พร้อมทั้งสามารถปรับตัวและช่วยเหลืองานบ้าน กิจกรรมที่ นักเรียนเล่าถึงกิจกรรมก่อนไปและหลังกลับจากโรงเรียนบ้านมีความหลากหลายที่แสดงถึงหน้าที่ความรับผิดชอบที่มีต่อ ครอบครัว เช่น การดูแลน้อง ล้างจาน เก็บหญ้าในไร่แดงกวา เก็บหน่อไม้ฝรั่ง เตรียมผสมข้าวหมู ซักผ้ารีดผ้า

3.5.4 ผู้ปกครองนักเรียน

ความเชื่อมั่นของผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียนในการดูแลลูกหลานในด้านวิชาการ เช่น การติวเพิ่มเติมเวลา หลังเลิกเรียน ทักหาต่างๆ กิจกรรมนอกชั้นเรียน หรือเสริมหลักสูตรที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามวัย ได้แก่ กีฬา สี่ งานตามเทศกาล โดยภาพรวมผู้ปกครองเห็นว่า โรงเรียนดูแลเด็กนักเรียนเป็นอย่างดี โรงเรียนไม่เคยรบกวนเรื่องเงิน จากผู้ปกครอง แต่ในส่วนเรื่องการดูแลในเรื่องการทำการบ้านของบุตรหลาน เนื่องจากเรื่องที่เรียนไม่เหมือนกับที่ ผู้ปกครองเรียนในสมัยก่อน ภาระการสอนหรือดูแลเรื่องการทำการบ้านจึงเป็นเรื่องยากสำหรับผู้ปกครอง ในการ สัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรพันธสัญญาที่มีกำหนดการทำงานอย่างเป็นระบบต้องตื่น แต่เช้าและกลับบ้านค่ำเพื่อเร่งเก็บเกี่ยวให้ได้ตามกำหนด อีกส่วนหนึ่งทำงานโรงงานที่เป็นกะเช้า บ่าย ค่ำ ที่จะต้องออกไป ทำงานแต่เช้าและบ่อยครั้งกลับตีกหลังจากลูกเข้านอนแล้ว บุตรหลานที่อยู่บ้านจะต้องทำงานบ้านและดูแลตนเอง เพื่อไม่ เป็นภาระแก่ผู้ปกครอง และส่วนหนึ่งต้องช่วยเหลืองาน เช่น เลี้ยงวัว ให้อาหารหมู ดังนั้นการเรียนใกล้บ้านจึงลดภาระ การไปรับ-ส่งลูกที่โรงเรียนส่วนหนึ่ง ผู้ปกครองนักเรียนได้เล่าถึงประสบการณ์ที่บุตรหลานย้ายมาจากโรงเรียนขนาดใหญ่ ว่า “ความแตกต่าง นักเรียนเยอะต้องเด็กหัวดีจริง ถ้าหัวไม่ดีตามเพื่อนไม่ทัน ครูดูได้ไม่ทั่วถึง ครูคนเดียวจะจับทุกคนคงไม่ไหว ก็แค่เขียนขึ้นกระดาน”

3.5.5 คณะกรรมการสถานศึกษาและวัด

คณะกรรมการสถานศึกษาให้ความคิดเห็นว่า “สวนเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นจุดเด่นของโรงเรียนวัดห้วย พระ โรงเรียนมีผลผลิตต่างๆ มาให้นักเรียนบริโภคและจำหน่ายบางส่วน แต่ในระดับชุมชนหมู่บ้านมีแหล่งเรียนรู้ที่เรียกว่า “วิสาหกิจชุมชน” ที่ได้รับการส่งเสริมและจัดตั้งโดยงบประมาณจากกรมพัฒนาที่ดิน คณะกรรมการสถานศึกษาท่านหนึ่ง แสดงความคิดเห็นว่า “แถวนี้ชาวบ้านทำผักปลอดสารพิษ ปลุกส่งนอก ระดับเศรษฐกิจดี รายได้พอสมควร ชุมชนมี ความรู้เรื่องเกษตรแล้ว อยากให้เน้นการสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษ ต่อไปเป็นการค้าขายระหว่างประเทศ ก็ต้องมีความ พร้อมมากขึ้น รอบๆ บ้านเราดูงานบ้านผม หรือผมไปดูงานแต่เหมือนคนโง่ฟังเขาไม่รู้เรื่อง ถ้าลูกหลานเรามีพื้นฐาน ภาษาอังกฤษบ้าง เรียนตอนเล็กๆ เด็กจะจำได้ดีกว่า ถ้ามีพื้นฐานดีจากโรงเรียนไปเรียนต่อสูงขึ้นก็จะเรียนได้ เรามีสินค้า ผลิตได้ แต่ทำตลาดไม่ได้ เราก็เป็นแค่ผู้ปลูก ถ้าเราได้ภาษาเราก็จะขายได้ราคามากขึ้น รวมถึงการใช้คอม เมื่อเทียบใน เมือง มันไม่ทันเขา” ดังนั้นหากพิจารณาจากบริบทและความต้องการของชุมชนจะพบว่า ความคาดหวังที่มีต่อโรงเรียนใน การพัฒนาทางการศึกษาคือการส่งเสริมให้นักเรียนมีความสามารถด้านการใช้ภาษาอังกฤษและเทคโนโลยีได้ทัดเทียมกับ โรงเรียนอื่น ๆ

3.6 การวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของโรงเรียนวัดห้วยพระ

S: จุดแข็ง	O: โอกาส
1. การบริหารตามโครงสร้างที่มีการกำหนดผู้รับผิดชอบและหน้าที่ในด้านต่างๆ อย่างชัดเจน 2. ครูสอนและอยู่ในห้องเรียนตลอดเวลา ครูและนักเรียนได้อย่างทั่วถึง 3. ผู้อำนวยการโรงเรียนที่มีภาวะผู้นำและผู้ตามที่ดี สามารถแสวงหาแหล่งทุน และมุ่งสร้างเอกลักษณ์แหล่งเรียนรู้ “สวนเกษตรพอเพียง” โดยไม่กระทบเวลาสอนของครู 4. บุคลากรในโรงเรียนขยัน มีน้ำใจ สามารถสื่อสารได้โดยตรง 5. นักเรียนมีความร่าเริง พุดจาฉะฉาน รู้จักการออม 6. การจัดการด้านงบประมาณที่ดี โดยอาศัยรายได้จากการขายและบริโภคผลผลิตจากสวนเกษตรพอเพียงและการขายขนม ไม่ต้องพึ่งพาเก็บเงินบริจาคของผู้ปกครองหรือชุมชนเกินความจำเป็น 7. อาคารสถานที่เหมาะสม สวยงาม สะอาด เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน 8. มีสื่อและอุปกรณ์ต่างๆ เหมาะสมตามจำนวนนักเรียน 9. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) อยู่ในระดับมาตรฐานตามผลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับประเทศ 10. การได้รับการรับรองคุณภาพตามมาตรฐานของ สมศ.	1. ได้รับงบประมาณอุดหนุนจาก อบต. อบจ. 2. ได้ทุนการศึกษาจากหน่วยงานต่างๆ 3. คุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนเป็นที่ยอมรับของผู้ปกครอง
W: จุดอ่อน	T: อุปสรรค
1. การใช้งานสื่ออุปกรณ์ยังไม่เต็มที่ ขาดความชำนาญในการใช้เทคโนโลยี มีปัญหาเกี่ยวกับการซ่อมบำรุง 2. ขาดครูที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ อังกฤษ ไทย การสอนไม่ตรงตามสาขา 3. บุคลากรมีจำนวนน้อย ครูไม่ครบชั้น ทำให้ต้องนำงบประมาณมาใช้จ้างครู 4. การจัดทำข้อมูลสารสนเทศยังไม่เป็นระบบ ทำให้การจัดการขาดความต่อเนื่องเป็นบางครั้ง 5. เด็กไม่ค่อยดูแลและรักษาความสะอาดอาคารเรียน	1. การมุ่งวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน O-net ส่งผลต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ ทำให้ต้องเน้นการเรียนท่องจำ-การฝึกทำข้อสอบมากเกินไปจนเกินความจำเป็น 2. ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนน้อยมาก 3. สภาพปัญหาครอบครัวของนักเรียน 4. ระยะห่างระหว่างโรงเรียนใกล้เคียง 5. นโยบายการยุบ/รวมโรงเรียน

3.7 แนวทางดำเนินการเพื่อพัฒนาศักยภาพของโรงเรียนวัดห้วยพระ

โรงเรียนวัดห้วยพระมีการพัฒนาในส่วนของสิ่งก่อสร้างและอุปกรณ์การเรียนและวิชาการอย่างดี และมีจุดเด่นของโรงเรียนในการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เป็นรูปธรรม และได้รับเงินสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามในมุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้สะท้อนประเด็นที่โรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปปรับปรุง/พัฒนาคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กไว้ดังต่อไปนี้

1) การขาดแคลนบุคลากรครู เนื่องจากครูผู้สอนทั้ง 5 คน เป็นครูสาขาเดียวกันทั้งหมด ทำให้ไม่ค่อยมีความหลากหลาย และมีบางวิชาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนค่อนข้างต่ำ การขอตำแหน่งมาบรรจุไม่สามารถระบุสาขาได้เนื่องจากกลัวว่าจะไม่ได้คนมาบรรจุได้

2) การส่งเสริมให้นักเรียนมีความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทางภาษาและเทคโนโลยี โดยการส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษที่มีคุณภาพมากขึ้น ทางคณะกรรมการสถานศึกษามีความคิดเห็นว่า ทางโรงเรียน

ควรจ้างครูมาช่วยสอนภาษาอังกฤษให้แก่นักเรียน โดยอาจช่วยกันจัดผ้าป่าโรงเรียนทุกปี เพื่อให้ได้จำนวนเงินจ้างครูตามต้องการ และเชื่อแน่ว่าถ้าบอกจุดประสงค์ของการใช้เงินให้ชัดเจนจะทำให้คนในชุมชนช่วยกันระดมเงินมาใช้จ่ายในส่วนนี้

โดยภาพรวมโรงเรียนวัดห้วยพระถือเป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่สามารถสร้างจุดเด่นให้กับโรงเรียนตนเองคือ “สวนเกษตรพอเพียง” ซึ่งโดยพื้นฐานเป็นแหล่งอาหารให้กับนักเรียนและสร้างรายได้บางส่วนเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินโครงการต่างๆ ของโรงเรียนได้อย่างราบรื่น ยังเป็นจุดได้เปรียบในเชิงมาตรฐานคุณภาพของโรงเรียน สวนเกษตรพอเพียงเป็นทั้งห้องปฏิบัติการภาคสนามและแหล่งเรียนรู้สำหรับดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาทักษะกระบวนการ การทำงานกลุ่ม และพัฒนาคุณลักษณะพึงประสงค์ เช่น ความขยัน อดทน ความรับผิดชอบ แต่ในช่วงหลัง พบว่าการดำเนินงานของสวนเกษตรพอเพียงในโรงเรียนก็ถูกลดความสำคัญลงเน้นเป็นเพียงแหล่งเรียนรู้เท่านั้น เนื่องจากโรงเรียนจำเป็นต้องเน้นการเตรียมความพร้อมนักเรียนสำหรับการสอบวัดผลสัมฤทธิ์ O-net และ NT ทำให้นักเรียนไม่มีเวลาไปช่วยงานพัฒนาสวนเกษตรพอเพียง รวมถึงครูผู้สอนก็จะมีภาระงานในสวนเกษตรพอเพียงเช่นกันเพื่อไม่ส่งผลกระทบต่อเวลาในการจัดการเรียนการสอน โดยภาระงานของสวนเกษตรพอเพียงเป็นความรับผิดชอบของผู้อำนวยการโรงเรียนและนักการภารโรงทั้งหมด ทำให้โรงเรียนห้วยพระกลายเป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่มีวิถีทางการจัดการเรียนการสอนของใกล้เคียงกับโรงเรียนขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ทั่วไป คือ การเรียนการสอนที่มุ่งผลสัมฤทธิ์มากขึ้น เนื่องจากแรงกดดันจากการวัดและประเมินผลสัมฤทธิ์ระดับชาติ

4. กรณีศึกษาที่เรียนจากโรงเรียนบ้านหนองผือ

4.1 บริบทของโรงเรียนบ้านหนองผือ

โรงเรียนบ้านหนองผือ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 4 ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2 ตำบลเลาขวัญ อำเภอลำดวน จังหวัดกาญจนบุรี ก่อตั้งในปี 2522 โดยประชาชนในหมู่บ้านร่วมบริจาคที่ดินและทรัพย์สินสร้างอาคารเรียนชั่วคราว ปัจจุบันโรงเรียนเปิดทำการสอนระดับชั้นอนุบาล 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในปีการศึกษา 2555 มีนักเรียนทั้งหมด 57 คน ครูประจำการจำนวน 3 คน (อายุราชการเฉลี่ย 15 ปี) ไม่มีนักการภารโรง จ้างยามซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนโดยใช้เวลาส่วนตัวของผู้บริหารโรงเรียน โรงเรียนบ้านหนองผือมีระยะห่างจาก โรงเรียนอนุบาลเลาขวัญซึ่งเป็นโรงเรียนประจำอำเภอเพียง 4 กิโลเมตร (ภาพที่ 5-4) มีอาคารเรียนเป็นอาคารชั้นเดียว ใช้เป็นห้องเรียน 4 ห้องและห้องธุรการ 1 ห้อง โดยมีอาคารประกอบจำนวน 3 อาคาร เป็นอาคารเรียน โรงอาหาร และห้องแสดงผลงานต่างๆ ของนักเรียน บริเวณหน้าโรงเรียนมีสระน้ำ แปลงผัก แปลงนาสาธิต และสนามกีฬาที่มีบริเวณกว้างขวาง บริเวณหลังโรงเรียนมีพื้นที่สำหรับโรงเพาะเห็ด เล้าไก่ ห้องเก็บของ ไร่เก็บแก๊สชีวภาพ ถังหมักเชื้อจุลินทรีย์ ถังน้ำดิบปูนเพื่อเลี้ยงกบหรือปลา ห้องสุขา สวนสุขภาพและถนนสู่อาเซียน

โรงเรียนบ้านหนองผือหรือจะเรียกได้ว่าโรงเรียนบ้าน เป็นโรงเรียนที่เกิดจากความร่วมมือของชุมชนที่เห็นถึงความสำคัญทางด้านการศึกษา จึงบริจาคที่ดิน งบประมาณ แรงงาน เพื่อให้ลูกหลานของตนได้เรียนใกล้บ้าน คนในชุมชนหนองผือส่วนใหญ่เป็นเป็นแรงงานย้ายถิ่นฐานมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้บริหารและครูผู้สอนก็เป็นคนที่อาศัยอยู่ในละแวกชุมชนดังนั้น ครูก็จะสอนนักเรียนโดยคิดว่าเป็นลูกหลานของตนเช่นกัน จึงทำให้โรงเรียนนี้มีการเรียนการสอนที่เน้นความต้องการของนักเรียนเป็นหลัก และพร้อมจะทำทุกอย่างให้นักเรียนประสบผลสำเร็จทั้งในด้านวิชาการ ทักษะต่างๆ ความทุ่มเทของผู้บริหารทั้งในการทำงานด้านบริหาร และธุรการไปในคราวเดียวกัน การช่วยเหลือในด้านงบประมาณ สนับสนุนบุคลากรให้พัฒนาตนเองช่วยในเรื่องค่าน้ำมัน เบี้ยเลี้ยง การสละเวลาหลังเลิกงาน วันเสาร์-อาทิตย์ ในการดูแล ทำความสะอาดโรงเรียน และสอนเสริมให้กับนักเรียน เป็นต้นแบบที่ดีให้กับครูในโรงเรียน นักเรียน และคนในชุมชน จึงทำให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจและช่วยเหลือโรงเรียนในทุกด้าน เพราะหากผู้บริหารใส่ใจโรงเรียนขนาดนี้ คนในชุมชนที่มีบุตรหลานเรียนอยู่คงจะนั่งดูเฉยไม่ได้ หากมองภาพโรงเรียนบ้านหนองผือมีจุดเน้นในการพัฒนานักเรียนด้วยการส่งเสริมการอ่านคล่องเขียนคล่อง สุขภาพอนามัย ศิลปวัฒนธรรมและการละเล่นไทย แหล่งเรียนรู้ พัฒนาสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงรวมทั้งใช้ดนตรีเพื่อคุณธรรมนำความรู้ ซึ่งสอนความสามารถพิเศษด้านการแสดง ร้อง เล่นเต้นได้ ทักษะการใช้ชีวิต และความคิดสร้างสรรค์ ผลงานของนักเรียนได้บ่งบอกถึงการฝึกฝนและพัฒนาอย่างจริงจังของครู นักเรียนหนึ่งคนสามารถเต้นนำแอโรบิกมวยไทยในตอนเช้า ร้องเพลง

4.2.2 งานพัฒนากระบวนการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ตามบริบทของโรงเรียนขนาดเล็กเน้นพัฒนาเด็กตามศักยภาพ จะพัฒนาคุณภาพทางวิชาการสู่ความเป็นเลิศทางเดียวเป็นไปไม่ได้ แต่ต้องเสริมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้าน "ทักษะชีวิต" และเรียนรู้ที่จะอยู่ในชุมชนสังคมท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ ผู้อำนวยการได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “มีกิจกรรมกลางแจ้งนำเด็กไปเล่นเป็นกลุ่มเป็นทีม เด็กจะได้ฝึกการทำงานร่วมกัน ฝึกกฎ กติกา วินัย มารยาท เด็กจะได้ทักษะชีวิต ทักษะทางสังคม ได้แก้ปัญหา จากการ เล่น เช่น การเล่นดนตรีไทย กลองยาว ผสานกับดนตรีสากล เมโลเดียน กิจกรรมร้องเพลงและเคลื่อนไหวใช้เพลงสั้นๆ ง่ายๆ ร้องเล่นบ่อยๆ ซึ่งใช้สำหรับนักเรียนระดับปฐมวัยจนถึง ประถมศึกษาปีที่ 3 ให้เด็กเลียนแบบท่าเต้นของครูจากนั้นก็คิดท่าเต้นเอง เด็กจะมีจินตนาการ สร้างสรรค์” ได้ฝึกกระบวนการคิดเป็นการปูพื้นฐานให้ได้เรื่องเคลื่อนไหวจังหวะ ทำนอง และรักดนตรี เช่น การร้องเพลงพวงมาลัยซึ่งพัฒนาถึงขั้นสามารถแสดงตามงานต่างๆ กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน-รักการอ่าน กิจกรรมเล่านิทาน รวมถึงการส่งเสริมความสามารถในการถ่ายทอดจินตนาการผ่านการทำหนังสือเล่มเล็ก

4.2.3 งานวัดประเมินผล

การประเมินนักเรียนจะพัฒนาการเป็นรายบุคคล และติดตามพัฒนาการเด็กเป็นรายบุคคลการเกิดขึ้นตลอดเวลาในชั้นเรียนทุกวันก็เปรียบเหมือนการสอบทุกวัน แนวคิดการออกข้อสอบที่เป็นแนวปฏิบัติคือ “การสอบครั้งใหญ่ก็คือการสอนให้เด็กมีความสุขกับการสอบ มีทั้งอัตราและปรนัย อย่างยากมากและไม่ยากเกินไป ออกตามความแตกต่างของเด็ก บางส่วนทำไม่ได้แต่ปฏิบัติดีเลิศ อย่างกดดันสิ่งที่ไม่ได้เรียนอย่าเอามาออก” ครูมีความเอื้ออาทรต่อนักเรียน จัดบรรยากาศห้องเรียนเสมือนบ้าน รักเด็กเหมือนลูกและผู้อำนวยการเองจะมีการประเมินหลักๆ คือ การอ่าน เขียนคล่อง โดยใช้วิธีการสอบย่อยในช่วงพักกลางวัน

4.2.4 งานประกันคุณภาพการศึกษา

โรงเรียนจัดทำแผนการปฏิบัติงานรายปีตามร่างแผนการปฏิบัติงานของเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 4 ที่สอดคล้องกับเกณฑ์การประเมินของ สมศ. พร้อมทั้งมีผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 4 ซึ่งเคยเป็นอดีตครูใหญ่ของโรงเรียนบ้านหนองผือ คอยให้คำแนะนำและชี้เป้าหมายในการประเมินโรงเรียนได้อย่างถูกต้อง โดยกำหนดโครงการต่างๆ ในโรงเรียนขึ้นมา ให้มีความสอดคล้องกับการประเมินของ สมศ. รอบที่ 2 ที่ผ่านมานั้นหลักฐานเชิงประจักษ์ทำให้การเตรียมตัวของโรงเรียนไม่ยากมีเอกสารเท่าที่ทำได้ แต่เน้นการ แสดงศักยภาพให้คณะกรรมการประเมินได้เห็นจนทำให้คณะกรรมการชื่นชม “ถึงแม้จะเป็นโรงเรียนขนาดเล็กแต่มีบรรยากาศทางวิชาการมากเหลือเกิน ทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย มีกิจกรรมส่งเสริมการอ่านอย่างต่อเนื่องชัดเจน นักเรียนมีความสามารถพิเศษจนไม่น่าเชื่อว่าจะพบเห็นในโรงเรียนขนาดเล็กเช่นนี้” ดังนั้นการประเมินคุณภาพทางการศึกษาจึงไม่ได้เป็นสิ่งที่น่ากังวลใจของโรงเรียน

4.2.5 งานนิเทศภายในโรงเรียน

ผู้อำนวยการเป็นผู้นิเทศกำกับติดตามในการเรียนการสอนของครูผู้สอน มีการประชุมเพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยนการเรียนการสอนและการพัฒนาวิธีการสอนให้ดียิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่นการเรียนการสอนนักเรียนในช่วงปฐมวัย ครูมีการสอนที่นอกเหนือจากหลักสูตรโดยนักเรียนสามารถเขียนเป็นคำ และลายมือสวย การเล่าเรื่องก่อนนอนกลางวัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ดี ดังนั้นจากการพูดคุยจึงทำให้ครูมีการพัฒนาตนเองถึงขนาดได้รางวัลในการสอนต้นแบบการเล่านิทานก่อนนอน

4.2.6 งานแก้ปัญหาการเรียนรู้

เมื่อปัญหาคุณภาพเรียนไม่ทันเพื่อน มีพฤติกรรมที่แปลกและสมาธิสั้นมักเป็นปัญหาที่พบบ่อย จึงต้องมีการแก้ไขและพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กๆ เหล่านี้เป็นรายบุคคล โดยผู้อำนวยการยกตัวอย่างกรณีศึกษาได้สรุปวิธีการแก้ปัญหาการเรียนรู้ได้ดังนี้ “ปรับเปลี่ยนวิธีการสอนใช้ทั้งการเสริมแรงให้มีเพื่อนคู่คิดคอยชวนเพื่อนที่มีปัญหาทางการเรียนให้สามารถเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ได้ ในวิชาคณิตศาสตร์ถึงแม้ว่านักเรียนคนที่มีปัญหาจะทำแบบฝึกหัดผิดหมดแต่ก็ต้องหาวิธีชมในเรื่องอื่นๆ เช่น ตัวหนังสือที่เขียนอ่านง่าย มีการเฉลยแบบฝึกหัดและให้ไปแก้ไขจนถูกต้องทั้งหมด ปัญหาเรื่องภาษาไทยที่เขียนไม่เป็นตัวอ่านยากและเขียนประโยคไม่ชัดเจน ครูฝึกให้เขียนเล่าเรื่องระบายสีและทำเป็นหนังสือเล่มเล็ก” สิ่งที่สำคัญในการแก้ปัญหาการเรียนรู้ของนักเรียนคือความอดทนรอและไม่เร่งในการทำงานของนักเรียนให้กำลังใจและพยายามแนะนำสิ่งที่ดีและถูกต้องเป็นตัวอย่างอย่างสม่ำเสมอ จึงจะทำให้ปัญหาที่พบกับนักเรียนเหล่านี้หมดไป

4.3 การจัดการด้านงบประมาณและทรัพยากร

4.3.1 การจัดสรรด้านอาหารกลางวันของนักเรียน

โรงเรียนจัดการอาหารกลางวันของนักเรียน โดยซื้อกับข้าวจากร้านอาหารในอำเภอจัดอาหารรายวันแบบเหมาจ่ายเป็นเงิน 13 บาทต่อวันต่อคนตามงบประมาณที่จัดสรรรายหัวของกระทรวงศึกษาธิการ แต่นักเรียนต้องนำข้าวมารับประทานเอง กับข้าวที่รับประทานไม่หมดจากมือกลางวันก็จะให้นักเรียนนำกลับไปรับประทานที่บ้าน

4.3.2 งานสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา

โรงเรียนมีความพร้อมด้านห้องเรียนคอมพิวเตอร์ จำนวน 10 เครื่อง แท็บเล็ต 5 เครื่อง โดยมีครูที่จบสาขาสารสนเทศศาสตร์และบรรณารักษ์สามารถดูแลการใช้ห้อง จัดการเรื่องการลงโปรแกรม บำรุงรักษาซ่อมแซมให้พร้อมใช้งานทำให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สามารถให้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โรงเรียนใช้สื่อโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมวงโคจรทั่วโลกโดยได้รับมอบจากรับสัญญาณ 1 ชุด เครื่องแปลงสัญญาณ 6 ชุด และเครื่องรับโทรทัศน์ 6 เครื่องพร้อมคู่มือครูเพื่อให้ครูได้เตรียมการสอน เข้ามาใช้สอนร่วมกับครู โดยเฉพาะในเนื้อหาวิชาหลัก นอกจากนี้ยังปรับเปลี่ยนบ้านพักครูที่ไม่ได้ใช้งานมาเป็นศูนย์การเรียนรู้ เพื่อแก้ปัญหาห้องเรียนไม่เพียงพอและเป็นสถานที่รวบรวม สื่อ วัสดุอุปกรณ์ทางการเรียนทุกวิชา แผนภาพ แผนภูมิต่างๆ คลังข้อสอบ ผลงานนักเรียน อุปกรณ์ดนตรี และเครื่องใช้ไฟฟ้า เพื่อให้นักเรียนและครูได้ใช้แหล่งเรียนรู้ซึ่งพัฒนาให้เป็นสถานที่นำเสนอนวัตกรรมของโรงเรียนต่อไป

4.3.3 ห้องสมุด

ห้องสมุดได้รับการสนับสนุนและสร้างให้โดยนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากร ตั้งแต่ปี 2526 และยังสามารถใช้ได้จนถึงปัจจุบัน และมีการนำหนังสือใส่กระเช้าและนำไปวางตามจุดต่างๆ ในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนสามารถหยิบอ่านได้ทุกที่ทุกเวลา และส่งเสริมการอ่านด้วยกิจกรรมบันทึกการอ่าน

4.3.4 อาคารและสถานที่

โรงเรียนมีอาคารที่ใช้สำหรับการเรียนการสอน 1 หลัง โดยมี 4 ห้องใช้สำหรับห้องเรียนปฐมวัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 มีห้องสมุด ห้องส้วม ศูนย์การเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน ได้แก่ แปลงนาสาธิต เรือนเพาะชำ โรงเท็ด เล้าไก่ บ่อเลี้ยงปลา สระน้ำ ถนนอาเซียน และสนามอเนกประสงค์ อาคารและสถานที่ในโรงเรียนมีความสะอาด เป็นระเบียบสวยงาม ถึงแม้ว่าไม่มีนันทนาการโรง ผู้อำนวยการจะเป็นผู้ที่คอยดูแลเก็บกวาด ทำความสะอาดจนทำให้ครูทุกคนชื่นชมและช่วยกันดูแลโดยไม่ได้นึกว่าต้องเป็นงานของใคร นักเรียนต้องมีหน้าที่ในการดูแลความสะอาดของตนเองและอาคารเรียนด้วย ซึ่งผู้อำนวยการให้ข้อคิดว่า “ถ้าอยากให้ใครปฏิบัติตามเราต้องทำให้ดูเป็นตัวอย่าง”

4.3.5 การจ้างครูชั่วคราว

โรงเรียนมีการจัดจ้างครูอัตราจ้างจำนวน 1 คน ตำแหน่งพนักงานราชการโดยใช้งบประมาณของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 4 โดยมีรายได้ขั้นต่ำ 15,000 บาท โดยมีหน้าที่สอนดูแลนักเรียนในระดับปฐมวัย

4.3.6 งบประมาณเพื่อดำเนินโครงการต่างๆ ของโรงเรียน

กิจกรรมและโครงการต่างๆ โดยปกติใช้งบประมาณโรงเรียน การทอดผ้าป่าเพื่อการศึกษา การได้รับเงินสนับสนุนจากการเขียนโครงการส่งกับบริษัทเอกชน เงินบริจาคจากผู้ปกครองและชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังช่วยต้อนรับผู้ที่มาเยี่ยมเยียน เข้าค่าย หรือทำกิจกรรมกับโรงเรียน

4.4 การบริหารจัดการทั่วไปและการมีส่วนร่วม

ผู้อำนวยการโรงเรียนมีการบริหารจัดการที่ดีจนได้รับรางวัลชนะเลิศจากกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้บริหารที่จัดการด้านธุรการและงานการโรง และสามารถยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) อยู่ในระดับมาตรฐานและสูงกว่ามาตรฐานในบางรายวิชาตามผลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับประเทศ ครูผู้สอน และผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้เรียนด้วยการเอาใจใส่ และพยายามแก้ไขนักเรียนทุกคนให้ตามตัวชี้วัดทางการศึกษาและพัฒนาทักษะที่นักเรียนสามารถทำได้ อาจจะกล่าวได้ว่า ผู้อำนวยการต้องการพัฒนาด้านไหน อย่างไร ครูผู้สอน ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา และชุมชนก็เห็นดีด้วยและพยายามที่จะช่วยเหลือการประชาสัมพันธ์ที่ดีของโรงเรียนอีกทางหนึ่งคือผ่านเครือข่ายสังคมทำให้การมีส่วนร่วมต่อสังคม บทเรียนและปัญหาต่างๆ ที่โรงเรียนเคยประสบเกิดการถ่ายทอดและทำให้โรงเรียนขนาดเล็กอื่นๆ สามารถลองนำวิธีการต่างๆ ไปปรับใช้ได้

ชุมชนบ้านหนองผือเป็นชุมชนที่ย้ายถิ่นฐานจากภาคอีสาน คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง แรงงานด้านเกษตร และมีประเพณี “การผูกข้อมือ” เพื่อเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกว่าเป็นการใช้ชีวิตคู่ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นพิธีการที่จัดแบบเรียบง่าย ที่เรียกว่า แบบชาวบ้าน ไม่มีพิธีรีตองมากมาย หากไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ก็เลิกกันไปโดยไม่ต้องมีข้อผูกมัด เป็นวิถีที่เกิดขึ้นในช่วงอายุของคนในวัยทำงานที่ออกไปรับจ้างต่างถิ่นและวัยรุ่นในชุมชน ส่งผลให้สภาพสังคม/ครอบครัวในชุมชนนั้น เกิดปัญหาการหย่าร้าง เปลี่ยนคู่ การแต่งงานใหม่หลายรอบ นักเรียนส่วนใหญ่อยู่ในครอบครัวที่มีสภาพปัญหาหย่าร้างอยู่กับพ่อแม่ใหม่ มีพี่น้องต่างมารดาต่างบิดา รวมถึงการมีพี่ชายพี่สาวที่แต่งงานหรือใช้ชีวิตคู่ตั้งแต่วัยรุ่น อายุ 12-15 ปี เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยชุมชนเองก็ไม่ต่อต้าน พฤติกรรมหรือเหตุการณ์เหล่านี้และกลับยอมรับว่าเป็นเรื่องปกติในโลกปัจจุบัน อีกส่วนหนึ่งมีนักเรียนที่อาศัยอยู่กับปู่ย่าตายายที่สูงอายุ ไม่สามารถดูแลนักเรียนได้ ภาระต่างๆ จึงตกมาอยู่ที่ครูและผู้อำนวยการโรงเรียนจะต้องคอยติดตามให้ ผู้ปกครองส่วนหนึ่งส่งลูกมาเรียนดูแลเสื้อผ้า ความสะอาด อาหารการกิน บางครั้งโรงเรียนประสบปัญหาที่ผู้ปกครองต้องการใช้แรงงานบุตรหลาน ให้ลูกทำงานทางเครื่อง ซึ่งทางโรงเรียนก็พยายามขอร้องให้นักเรียนเรียนจบก่อน แต่ผู้ปกครองก็ยืนยันให้นักเรียนไปรับจ้างเนื่องจากปัญหาการเงินของครอบครัว สภาพปัญหาทางสังคมในชุมชนแห่งนี้จึงเป็นประเด็นปัญหาหนึ่งที่โรงเรียนจะต้องเผชิญ และตระหนักว่านักเรียนที่เรียนจบประถมศึกษาแล้วจะมีโอกาสเรียนต่อค่อนข้างน้อย โรงเรียนจึงพยายามปูพื้นฐานความรู้ทั้งทางวิชาการและอาชีพให้นักเรียน เช่น การติดต่อวิทยากรมาสอนเรื่องการทำกระดาดจากพืชในท้องถิ่น ฝึกให้นักเรียนเลี้ยงไก่ ทำปุ๋ยหมักโดยใช้เชื้อจุลินทรีย์ เพาะเห็ดนางฟ้า เป็นต้น

4.5 สภาพการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็กในมุมมองของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

4.5.1 ผู้อำนวยการโรงเรียน

ผู้อำนวยการโรงเรียนสามารถทำงานได้แบบ “One stop service” ในงานธุรการตั้งแต่เข้าระบบการรับหนังสือ ลงเลข เขียนบันทึกข้อความตอบโต้ และส่งไปยังหน่วยงานต่างๆ รวมไปถึงการทำความสะอาดโรงเรียน เป็นผู้ที่ตั้งใจในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้มีคุณภาพด้วยการใช้เทคนิค และวิธีการสอนอย่างหลากหลายและแก้ไขปัญหาการเรียนรู้อย่างบุคคล โดยใช้สิ่งที่ตนเองถนัดและทำได้ดีมาเป็นหลักในการพัฒนาผู้เรียน ได้แก่ ภาษาไทย และดนตรี การบริหารจัดการโรงเรียนได้อย่างลงตัวจึงทำให้มีรางวัลที่เป็นความภาคภูมิใจ คือรับรางวัลชนะเลิศยอดเยี่ยม Obec Awards ปี 2554 ด้านการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก จากเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และไม่ย่อท้อที่จะพัฒนาโรงเรียนและนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

4.5.2 ครูประจำการ

ครูผู้สอนในระดับปฐมวัยมีความเข้าใจนักเรียน สามารถผลิตนวัตกรรมเพื่อประจักษ์การสอน เช่น การเล่านิทานก่อนนอน และสอนให้นักเรียนมีความสามารถมากกว่านักเรียนในระดับเดียวกัน เนื่องจากครูเคยสอนโรงเรียนเอกชนซึ่งความคาดหวังในการดูแลนักเรียนสูงมาก ต้องดูแลดีที่สุดจึงทำให้มาปรับใช้กับโรงเรียนขนาดเล็กได้อย่างดี ในระดับประถมศึกษาครูประจำการรุ่นเก่ามีความสามารถในด้านดนตรี และการถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนเป็นอย่างดี ส่วนครูประจำการรุ่นใหม่มีความสามารถทางด้าน ICT ช่วยให้นักเรียนได้พัฒนาทักษะทางด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศได้เป็นอย่างดี รวมถึงครูผู้ช่วยที่จบโดยตรงทางด้านเกษตรทำให้การพัฒนาการเกษตรตามแนวคิดเกษตรพอเพียง จึงสามารถทำให้เป็นรูปร่างได้และสามารถทำจนได้เป็น “สถานศึกษาพอเพียง” อย่างไรก็ตามผู้อำนวยการก็ยังช่วยสอนในยามที่ครูผู้สอนต้องไปประชุม อบรมเพื่อพัฒนาตนเอง

4.5.3 นักเรียน

นักเรียนกล้าแสดงออก มีระเบียบวินัย มีความสามารถพิเศษในด้านการแสดง ดนตรี ร้อง รำ เป็นนักเรียนที่มีความสุข ถึงแม้ว่าการฝึกซ้อมจะเป็นปัญหาทำให้นักเรียนบางคนดูเหนื่อยกับการที่หนึ่งวันที่มีคิวต้องแสดงและฝึกซ้อมมากมาย แต่นั่นเป็นเหมือนกับความพิเศษที่โรงเรียนขนาดเล็กไม่ค่อยมีให้เห็น ในการเรียนการสอนนักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนอย่างมากแม้แต่การเรียนผ่านทางไกลกังวลนักเรียนมีการตอบโต้กับคุณครูที่สอนในรายการจนทำให้การเรียนผ่านวิดีโอการสอนมีชีวิตชีวาราวกับว่าครูคนนั้นออกมาสอนจริงๆในชั้นเรียน

4.5.4 ผู้ปกครองนักเรียน

ผู้ปกครองส่วนใหญ่ความร่วมมือในการส่งเสริมทางการศึกษา แต่ยังมีส่วนน้อยที่บางคนยากจนมากจนบางทีจะต้องนำลูกไปทำงานด้วย ซึ่งเป็นงานรับจ้างที่ต้องเปลี่ยนสถานที่บ่อยๆทำให้นักเรียนขาดเรียนบ่อย แต่ในเรื่องของอาหารกลางวันจะมีกับข้าวเสริมมาเพิ่มในข้าวกล่องที่ห่อมา จึงทำให้มีการแลกเปลี่ยนกับข้าวกับเพื่อนๆ

นอกเหนือจากกับข้าวที่โรงเรียนจัดให้ ปัจจุบันอาชีพของผู้ปกครองเป็นการรับจ้างทำเกษตรกรรม ปลูกอ้อย โดยขายที่ตนเองแล้วเช่าที่นายทุนเพื่อประกอบอาชีพ

4.5.5 คณะกรรมการสถานศึกษาและวัด

ความเป็นกันเองของผู้อำนวยการและครูผู้สอนจึงทำให้คณะกรรมการสถานศึกษาเป็นเหมือนกับผู้ร่วมงานในโรงเรียน ผู้อำนวยการสามารถปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆได้โดยเฉพาะเรื่องของการขอแรงช่วยในการก่อสร้าง การต้อนรับผู้มาเยี่ยมเยือนโรงเรียน และการขอความช่วยเหลือในด้านการศึกษาความปลอดภัย “ถ้าผู้อำนวยการเอ่ยปากเมื่อใดก็จะได้รับความช่วยเหลือเมื่อนั้น” หากเป็นเรื่องของหน้าที่และการทำงานของคณะกรรมการแล้วนั้นก็จะเข้าใจตรงกันว่า “มีหน้าที่ประชุม และร่วมปรึกษาหารือในเรื่องของการช่วยเหลือ และประชาสัมพันธ์โรงเรียน” ในส่วนของวัด เนื่องจากเป็นโรงเรียนที่ไกลจากวัดจึงไม่ค่อยได้ขอความช่วยเหลือเท่าไร แต่ทางโรงเรียนก็พยายามไปทำกิจกรรมในวัดบ้างเพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้องทางศาสนา

4.6 การวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของโรงเรียนบ้านหนองผือ

S: จุดแข็ง	O: โอกาส
1. กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย เน้นการพัฒนาหุปัญญา ผลงานหนึ่งโรงเรียน หนึ่งนวัตกรรมวรรณกรรมเล่มเล็ก(หนังสือทำมือ) การพัฒนานักเรียนให้มีความสามารถพิเศษ ได้แก่ การร้องเพลงพวงมาลัย เพลงลูกทุ่ง วงดนตรีไทย-สากล การเล่นกีฬา ประกอบทำทาง 2. การบริหารจัดการโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความมุ่งมั่น ทุ่มเท สร้างสรรค์ ในการพัฒนาการศึกษา 3. ครูผู้สอนมีความสามัคคีและมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง 4. คุณภาพนักเรียนระดับปฐมวัยที่ได้รับการชื่นชม 5. สถานศึกษาพอเพียงการเรียนการสอนควบคู่การปฏิบัติกับการใช้แหล่งเรียนรู้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและหลักสูตรท้องถิ่น 6. นำระบบศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีครูดูแลอย่างใกล้ชิดในช่วงเรียน 7. โรงเรียนสะอาด มีระเบียบ และมีสุนทรมานะที่ดี 8. การได้รับการรับรองคุณภาพตามมาตรฐานของ สมศ. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) และความสำเร็จในด้านการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม	1. คุณภาพทางการศึกษาของ รร. เป็นที่ยอมรับของผู้ปกครอง 2. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแพร่โรงเรียนและเป็นช่องทางที่สามารถทำให้บุคคลภายนอกรับรู้ความเป็นไปของโรงเรียน 3. การร่วมมือจากเครือข่ายกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กในกาญจนบุรีเขต 4 เป็นโรงเรียนคู่คิด 4. การได้รับช่วยเหลือเงินทุนทางการศึกษาจากหน่วยงานราชการ เอกชน และบริษัทต่างๆ
W: จุดอ่อน	T: อุปสรรค
1. จำนวนนักเรียนน้อยคงที่ 2. ขาดงบประมาณในการปรับปรุงอาคาร สถานที่ สนามกีฬา 3. อุปกรณ์สื่อการสอนไม่ทันสมัย 4. ครูไม่ครบชั้น 5. ครูประจำการทำงานได้ไม่เต็มที่เนื่องจากมีโรคประจำตัว 6. ครูประจำการเป็นคนต่างถิ่นมักจะย้ายกลับภูมิลำเนา 7. ขาดแคลนบุคลากรครูทางด้านกีฬา สนามกีฬาไม่มีอุปกรณ์ และห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์รวมถึงกิจกรรมการทดลอง	1. นักเรียนส่วนใหญ่ฐานะยากจน 2. ชุมชนที่มีวัฒนธรรมไม่เข้มแข็ง เกี่ยวกับประเพณีการมีคู่ครองและการหย่าร้าง

4.7 แนวทางดำเนินการเพื่อพัฒนาศักยภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก

การพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนน้อยกว่า 60 คน จึงได้รับการจัดสรรงบประมาณน้อยตามรายหัวนักเรียน แต่จะอย่างไรให้งบประมาณไม่ใช่ปัญหาสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน จึงทำให้แนวทางการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้มีประสิทธิภาพตามแบบฉบับของโรงเรียนบ้านหนองผือมีดังต่อไปนี้

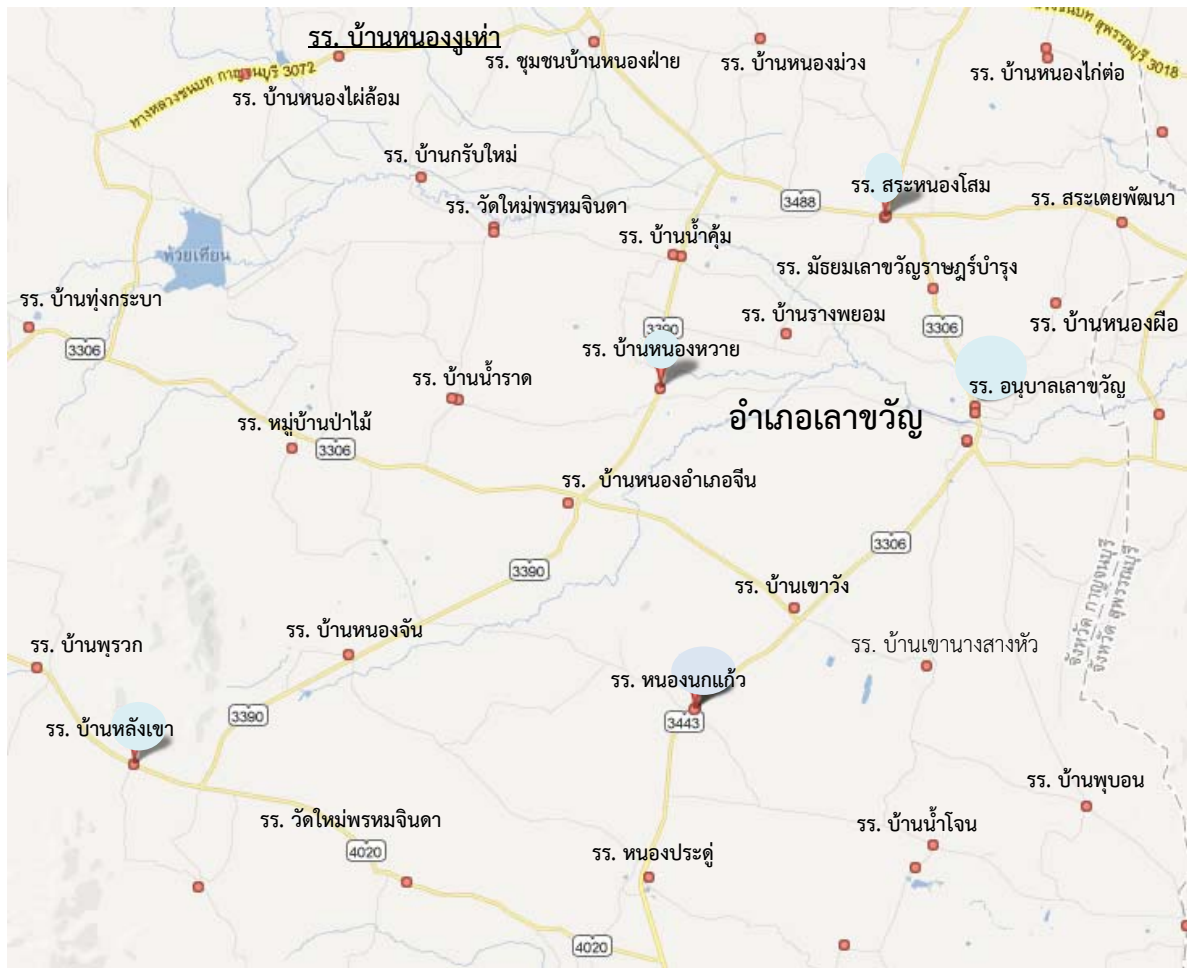
- 1) การพัฒนาโรงเรียนให้โรงเรียนเป็นศูนย์การเรียนรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษาโดยใช้กิจกรรมเกษตรเพื่อชีวิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อหารายได้เข้าสู่โรงเรียน
- 2) ส่งเสริมให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ด้วยดนตรีไทย สากล ร้องเล่นเต้นรำเพลงพื้นบ้าน(เพลงพวงมาลัย) เต้นกำรำเคียว ลีเก้ ได้อย่างไพเราะ
- 3) พัฒนานักเรียนให้มีทักษะทางการเคลื่อนไหวและพัฒนากล้ามเนื้อมัดใหญ่โดยใช้กายบริหารแม่ไม้มวยไทย
- 4) พัฒนาต่อยอดนวัตกรรมของโรงเรียนที่พัฒนานักเรียนให้มีทักษะและจินตนาการการเล่าเรื่องผ่านหนังสือเล่มเล็ก ควบคู่ไปกับการคิดวิเคราะห์เนื้อเรื่อง
- 5) เน้นการศึกษาด้านปฐมวัยให้อ่านออก เขียนได้ ลายมือสวยเพื่อเป็นการปูทางนักเรียนให้เข้าสู่ประถมศึกษา

ผู้อำนวยการมักกล่าวเสมอว่า “การบริหารโรงเรียนท่ามกลางความขาดแคลนของงบประมาณที่มีจำกัดทำให้โรงเรียนบ้านหนองผือเป็นโรงเรียนหนึ่งที่ไม่จู้จี้ และไม่เรียกร้องอะไรไปมากกว่าที่กระทรวงศึกษาธิการควรจะมีให้” โรงเรียนสามารถพัฒนานักเรียนตั้งแต่ระดับปฐมวัยให้มีจิตชาย และตอบโจทย์คุณภาพทางการศึกษาด้วยการปฏิบัติจริง การคิดรอกทำงานที่ชัดเจน ได้แก่ กรอบวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ทักษะพื้นฐาน อ่านออก เขียนได้คิดเลขเป็นบูรณาการกับแหล่งเรียนรู้ที่มีฐานคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียง ทำจริงจึงจนประสบความสำเร็จได้เป็นสถานศึกษาพอเพียง จัดบรรยากาศห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้เสมือนบ้าน สะอาด มีระเบียบ และติดตามพัฒนาการเด็กเน้นเป็นรายบุคคลด้วยการใช้กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้จากดนตรี การแสดงเพลงพื้นบ้าน การเล่านิทาน หนังสือเล่มเล็ก ครูทุกคนเข้าใจและรู้จักนักเรียนของตนเองเป็นอย่างดีจากการทำกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอย่างหลากหลาย สำหรับกรอบวัฒนธรรมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการพัฒนาครูและผู้บริหารโรงเรียน เน้นการสร้างชุมชนวิชาชีพการบริหารจัดการด้วย ICT และการเขียนที่ถ่ายทอดประเด็นสำคัญ เพื่อการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กลงในเว็บไซต์ หรือเครือข่ายทางสังคมจึงทำให้เห็นว่าโรงเรียนขนาดเล็กมีทางออกในการพัฒนาตนเองและให้ผู้อื่นได้รับรู้จากการใช้เครื่องมือทางสังคมที่มีอยู่ โดยไม่ต้องใช้งบประมาณมาก จนทำให้โรงเรียนบ้านหนองผือก็เป็นเสมือนบ้านที่ให้ความรู้และความสุขจากการเรียนและการพัฒนาผู้เรียนด้วยกิจกรรมที่สร้างสรรค์และมีคุณภาพ ดังนั้นการยุบหรือควบรวมโรงเรียนจึงไม่ใช่ปัญหาที่สำคัญ ณ ปัจจุบัน เพราะโรงเรียนสามารถพัฒนาผู้เรียนให้ผ่านตามเกณฑ์มาตรฐานของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนส่วนในเรื่องของจำนวนนักเรียนอาจจะเป็นความวิตกกังวลเนื่องจากอัตราการเกิดลดน้อยลง การย้ายถิ่น แต่อย่างไรก็ตามโรงเรียนก็จะพยายามทำให้จำนวนนักเรียนรวมทั้งหมดไม่ต่ำกว่า 60 คนโดยเน้นการเรียนการสอนระดับปฐมวัยให้นักเรียนเก่ง และมีความสามารถมากกว่าระดับปฐมวัยในโรงเรียนอื่นๆ เพื่อให้นักเรียนเรียนต่อเนื่องจนไปถึงระดับประถมศึกษา

5. กรณีศึกษา บทเรียนจากโรงเรียนบ้านหนองงูเห่า

5.1 บริบทของโรงเรียนบ้านหนองงูเห่า

โรงเรียนบ้านหนองงูเห่ารับผิดชอบจัดการศึกษาให้แก่ชุมชนในเขตพื้นที่บริการ บ้านหนองงูเห่า หมู่ที่ 9 ตำบลหนองผ้าย อำเภอสว่างวีรย์ จังหวัดกาญจนบุรี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 4 โรงเรียนบ้านหนองงูเห่าเปิดทำการเรียนการสอนระดับปฐมวัย (ก่อนประถมศึกษา) และระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ประถมศึกษา) รวม 8 ชั้น ในปีการศึกษา 2555 มีนักเรียนจำนวนทั้งสิ้น 64 คน และมีครูประจำการจำนวน 2 คน ครูจ้าง 1 คน และนักการภารโรง 1 คน ห่างจากตลาดตำบลหนองผ้ายประมาณ 8 กิโลเมตร โรงเรียนก่อตั้งมานานกว่า 35 ปี โดยชาวบ้านหนองงูเห่า เป็นโรงเรียนที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ หน้าโรงเรียนเป็นวิวทิวเขา ในโรงเรียนมีต้นไม้สูงใหญ่ สนามหญ้าและบริเวณโรงเรียนที่กว้างขวาง ค่อนข้างแห้งแล้งในช่วงฤดูร้อนแห้งแล้งมาก การเดินทางไป-มาระหว่างหมู่บ้านและตำบลไม่มีรถโดยสารประจำทาง โดยตลอดระยะทางส่วนใหญ่เป็นพื้นดินเพื่อการเกษตร สลับกับที่อยู่อาศัย

ภาพที่ 5-5 แผนที่ตั้งของโรงเรียนบ้านหนองงูเห่าและโรงเรียนข้างเคียง

ประชากรในบ้านหนองงูเห่าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ไร่อ้อยและมันสำปะรัง ปลูกหญ้าเลี้ยงโคขุน คนในชุมชนร้อยละ 70 มีพื้นที่เพื่อทำการเกษตรเป็นของตนเอง ที่เหลือรับจ้างตัดอ้อย/ถอนหัวมัน รับจ้างทั่วไปร้อยละ 30 การทำการเกษตรในหมู่บ้านนี้เน้นการใช้รถไถและเครื่องจักรผ่อนแรง เกษตรกรเป็นเจ้าของที่ดินจะปรับและไถที่เอง แล้วจ้างแรงงานเฉพาะส่วนที่จำเป็นเท่านั้น เกษตรกรบางส่วนทำเกษตรพันธสัญญาโดยนายทุนเป็นผู้นำชุมชนเอง ซึ่งส่งผลดีต่อผู้ที่ไม่มีเงินลงทุนและลดความเสี่ยงของเกษตรกรในพื้นที่ลง ประชากรส่วนใหญ่ย้ายถิ่นฐานมาจากอำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี บางส่วนย้ายมาจากอำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อจับจองที่ดินทำกิน ถือเป็นชุมชนที่มีสภาพเศรษฐกิจที่ดี ครอบครัวอยู่ร่วมกันเนื่องจากประชาชนทำงานเกษตรอยู่ในถิ่นที่อยู่ การคมนาคมยังไม่สะดวก ไม่มีรถประจำทางเพื่อเดินทางเข้าตำบล ส่วนใหญ่ต้องอาศัยรถยนต์และจักรยานยนต์ส่วนบุคคล

ในช่วงที่ผ่านมา โรงเรียนบ้านหนองงูเห่าได้ดำเนินการเพื่อรวบรวมโรงเรียนกับโรงเรียนบ้านหนองไผ่ล้อมที่อยู่ห่างกันประมาณ 3 กิโลเมตร โดยกำหนดให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 เรียนที่โรงเรียนบ้านหนองงูเห่า และประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 เรียนที่โรงเรียนบ้านหนองไผ่ล้อม แล้วครูผู้สอนจากทั้งสองโรงเรียนจะขับรถจักรยานยนต์ไปมาระหว่างสองโรงเรียนเป็นสอนในรายวิชาที่มีความถนัด/เชี่ยวชาญ ในระหว่างที่โรงเรียนและเขตพื้นที่กำลังเตรียมการเพื่อรวบรวม โดยจัดเตรียมรถรับส่งนักเรียนระหว่างสองโรงเรียนและการดำเนินการหลักสูตรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้ปกครองนักเรียนเริ่มต่อต้านและต้องล้มเลิกการรวบรวมนี้ในที่สุด ซึ่งขณะนั้นมีผู้ปกครองนักเรียนบางส่วนได้ดำเนินการย้ายบุตรหลานไปเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านหนองฝ้ายซึ่งเป็นโรงเรียนประจำตำบล ด้วยเกรงว่าการรวบรวมโรงเรียนจะส่งผลกระทบต่อการศึกษาของบุตรหลาน

5.2 การบริหารงานวิชาการ

โรงเรียนบ้านหนองงูเห่ามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน (NT และ O-Net) อยู่ในเกณฑ์ดี ได้รับคำนิยามจากเขตพื้นที่การประถมศึกษา เขต 4 เรื่องการส่งเสริมและการมีพัฒนาการของนักเรียนด้านผลสัมฤทธิ์ในรายวิชาต่างๆ เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนในเขตพื้นที่การประถมศึกษาเดียวกันและในระดับชาติ การจัดการเรียนการสอนเป็นแบบเรียนแยกชั้น ครูหนึ่งคนจะรับผิดชอบสอนคนละสองห้อง โดยใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนแล้วสั่งให้นักเรียนทำใบงานหรือกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองแล้วจึงไปสอนอีกระดับชั้นหนึ่ง โดยห้องเรียนทั้งสองห้องจะอยู่ติดกันเพื่อให้ครูสามารถเดินข้ามไปมา และได้ยินเสียงนักเรียนอีกห้องที่สั่งงานทิ้งไว้ได้ ในปีการศึกษาที่ผ่านมามีครูประจำจำนวน 4 คนที่มีความชำนาญในสาขาปฐมวัย วิทยาศาสตร์ คอมพิวเตอร์ และภาษาอังกฤษ โดยครูแต่ละคนแม้ว่าจะแยกสอนตามระดับชั้นที่รับผิดชอบ แต่ก็ช่วยในการเตรียมตัวสอบ NT LAS และ O-net ให้แก่นักเรียนร่วมกันตามความถนัดอย่างต่อเนื่อง ซึ่งครูเหล่านี้นอกจากจะสอนในรายวิชาที่มีคุณวุฒิทางการศึกษายังสามารถดูแลในรายวิชาอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี ผู้อำนวยการกล่าวชื่นชมครูประจำว่า “มีครูสี่คน แต่ครูวิทย์ คนเอกวิทย์ได้คณิต ครูคอมบังเอิญเก่งพละ ครูอังกฤษเก่งศิลป์.. ครูอนุบาลจบตรงสอนได้ครบ ครูทุกคนเป็นเด็กรุ่นใหม่เข้าใจอะไรง่าย ใช้สื่อ คอมพิวเตอร์ได้คล่องตัว อึด ไม่เจ็บไม่ป่วย ไม่มีภาระครอบครัว มีผลดีกับโรงเรียน”

ผู้อำนวยการโรงเรียนทำหน้าที่นิเทศการสอนของครูเป็นประจำจากการเดินตรวจตราการปฏิบัติงานสอนของครูผู้สอน นอกจากนี้ยังมีระบบนิเทศการสอนโดยศึกษานิเทศก์จากเขตพื้นที่เข้ามาเยี่ยมโรงเรียนเป็นประจำตามตารางนัดหมาย ส่วนการพัฒนาการทางวิชาการ เช่น หลักสูตรและกระบวนการสอน ได้ผู้อำนวยการเป็นแกนนำร่วมกับครูผู้สอน เนื่องจากครูผู้สอนเป็นครูบรรจุใหม่ขาดความคล่องตัวและความเชี่ยวชาญในการวางแผนงานหลักสูตร โดยครูผู้สอนได้สรุปเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนว่า “โรงเรียนได้จัดหลักสูตรอนุรักษ์ธรรมชาติและเกษตรพอเพียงโดยยึดความสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและชุมชน นักเรียนเรียนรู้วิถีชีวิตของแม่ที่อาศัยอยู่เป็นจำนวนมากในสนามหญ้าของโรงเรียนและเรียนรู้การอยู่ร่วมกันโดยไม่ทำร้ายหรือทำลาย” นอกจากนี้ผู้อำนวยการโรงเรียนอธิบายถึงการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในหลักสูตรของโรงเรียนว่า “เศรษฐกิจพอเพียง ต้องการให้เรียนรู้กระบวนการ ไม่ได้ต้องการฝึกปลาอะไร พาเด็กไปเรียนข้างนอกกับกำนัน ฝึกปลูกเห็ด ผอ. ไม่ได้หวังให้ผักสวย เห็ดสวย การขายของโรงเรียนไม่ได้อะไร อยากให้เด็กได้ฝึกการทำบุญซึ่มากกว่า” การเรียนการสอนจึงไม่เน้นที่ผลผลิตเท่านั้น แต่เน้นที่กระบวนการทำงานของนักเรียนเป็นสำคัญ

ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนก็ไม่แตกต่างจากโรงเรียนขนาดเล็กทั่วไป คือปัญหาครูจำนวนน้อยและภาระงานเอกสาร โรงเรียนพยายามจัดการกับปัญหาดังกล่าวโดย 1) ผู้อำนวยการจัดโครงสร้างงานออกเป็นฝ่ายงานวิชาการ งานพัสดุ งานบริหาร โดยแต่ละฝ่ายครูแต่ละคนจะแยกกันรับผิดชอบดำเนินโครงการต่างๆ ที่สอดคล้องกับฝ่ายที่ตนเองกับรับผิดชอบ รวมถึงการรับ-ส่งคืนหนังสือราชการ 2) ความพร้อมด้านสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ ห้องสื่อการสอน คอมพิวเตอร์ โทรทัศน์สัญญาณการเรียนทางไกล ที่มีการจัดเตรียมไว้อย่างพร้อมใช้งานและบำรุงรักษาเป็นอย่างดี ดังนั้นนอกจากจะเป็นสื่อที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนแล้ว ในช่วงที่ครูมีภาระงานเร่งด่วนครูสามารถให้นักเรียนเรียนรู้ตามความสนใจผ่านสื่อเหล่านี้

กิจกรรมการเรียนการสอนส่วนหนึ่งอาศัยวิทยากรในชุมชนเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับเครื่องดนตรีและกีฬา ในช่วงที่โรงเรียนมีกิจกรรมต่างๆ ที่ครูมีภาระงานอื่นๆ จะมีครูจิตอาสาที่เป็นวิทยากรท้องถิ่นเข้ามาช่วยดูแลนักเรียนเป็นระยะ ะนานกว่าสามปี เช่น การดูแลนักเรียนทำแบบฝึกหัดหลังจากที่ครูสอนเสร็จ ตัวข้อสอบ สอนการปลูกผัก การจักตอก พาเด็กไปเรียนนอกสถานที่ที่ไร่อ้อยและเขื่อนใกล้เคียงโรงเรียนเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและเกษตร ครูจิตอาสาเป็นคนในหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกร ทำไร่มันสำปะรัง จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่อยากช่วยเหลือนักเรียนและโรงเรียนด้วยเห็นว่าโรงเรียนมีครูจำนวนน้อย โดยครูจิตอาสาบอกว่า “ช่วงที่โรงเรียนเหลือครูอยู่สองคน ไม่มี ผอ. ผมเหมือนครูประจำมาทั้งวัน ช่วยอ่านข้อสอบอ่านขอยส์ (ตัวเล็ก) ให้นักเรียนเลือก เด็กตอบได้ เด็กบางอ่านไม่รู้เรื่อง พาทำข้อสอบสองเดือน ปลอ่ยงานในไร่ สงสารเด็ก ไม่มีครู ก็เหนื่อยนะต้องไปค้นดูว่าจะต้องสอนอะไรบ้าง ดูโทรทัศน์ ดูสื่อเด็กอย่างนี้สอนอะไรดี” การเข้ามาช่วยงานในโรงเรียนเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนที่ต่างชื่นชมในความเสียสละดังกล่าว

5.3 การจัดการด้านงบประมาณและทรัพยากร

5.3.1 การจัดสรรด้านอาหารกลางวันของนักเรียน

โรงเรียนจัดการอาหารกลางวันของนักเรียน โดยมีแม่ครัวที่เป็นผู้ปกครองนักเรียนทำอาหารกลางวันให้นักเรียนทุกวัน โดยงบประมาณส่วนหนึ่งได้รับการจัดสรรจากองค์การบริหารส่วนตำบล มีการขายขนมและน้ำให้นักเรียนในช่วงกลางวัน

5.3.2 งานสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา

โรงเรียนมีความพร้อมด้านห้องเรียนคอมพิวเตอร์ และมีห้องสื่อการสอนที่จัดวางอุปกรณ์ต่างๆ เช่น โปรเจกเตอร์ โมเดลทางวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ รวมถึงเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ใช้สำหรับการกระจายเสียงในช่วงกลางวัน โดยมีนักเรียนแบ่งเวรกันมาเปิดเพลง บทสวด และอ่านข่าวที่นักเรียนได้รับมอบหมายให้สับคั่นมาเล่าสู่กันฟังในช่วงพักกลางวัน สัญญาณโทรทัศน์ทางไกลเพื่อการเรียนการสอนของวังไกลกังวลอยู่ในสภาพพร้อมใช้งาน ในการจัดสรรงบประมาณเพื่อการเตรียมการสอนของครูผู้สอนแต่ละคน โดยมีเงื่อนไขการการจัดซื้อคือการเสนอรายการจัดซื้อและขั้นตอนการทำให้ถูกต้องตามระเบียบการเงิน การใช้จ่ายเงินจะแสดงความโปร่งใสโดยผู้อำนวยการโรงเรียนอธิบายว่า “เรื่องเงินครูและคณะกรรมการการศึกษาจะต้องรู้หมด ว่าเหลือเท่าไรใช้เท่าไร เครื่องพรีนตัมให้ครูทุกคนได้ใช้ กระดาษเบิกได้ตามความต้องการ แต่ต้องมีเนื้องานมาส่งให้สอดคล้องกับกระดาษที่ใช้ไป ถ้าไม่มีงานคราวหน้าไม่ต้องเบิก”

5.3.3 อาคารและสถานที่

โรงเรียนบ้านหนองงูเห่าเป็นโรงเรียนที่มีความพร้อมด้านอาคารเรียนและอาคารประกอบอื่นๆ เช่น โรงอาหาร ห้องสื่อการสอน ห้องเรียนคอมพิวเตอร์ ห้องธุรการ ที่จัดการไว้อย่างไประเบียบและพร้อมใช้งาน โดยอาคารประกอบทั้งหมดสร้างขึ้นโดยใช้เงินสนับสนุนจากคนในชุมชน เช่น อาคารหนึ่งชั้นสำหรับเป็นห้องสื่อได้รับเงินสนับสนุนจากงานผ้าป่าโรงเรียนที่จัดขึ้นโดยคนในชุมชนในปีการศึกษาที่ผ่านมา บริเวณโรงเรียนกว้างขวาง สามารถจัดพื้นที่เป็นสัดส่วน มีการสร้างโรงเห็ด แปลงผัก ชุมตัดผม ในบริเวณหลังโรงเรียน

5.3.4 งบประมาณเพื่อดำเนินโครงการต่างๆ ของโรงเรียน

นอกจากงบประมาณโรงเรียน การดำเนินการกิจกรรมต่างๆ เช่น งานวันเด็ก งานวันกีฬา ผู้ปกครองก็จะอาสารับผิดชอบดูแลเรื่องอาหารการกินและการเดินทางทั้งหมด งบประมาณในการดำเนินการก่อสร้างหากมีปัญหาหรือข้อติดขัด อดีตกำนัน นายผู้บริหารส่วนตำบล รวมทั้งผู้นำชุมชนจะร่วมกันแก้ปัญหา นอกจากนี้องค์การบริหารส่วนตำบลก็จัดสรรงบประมาณช่วยเหลือในส่วนของกิจกรรมลูกเสือ การจัดงานกีฬาระหว่างโรงเรียน และสนับสนุนกิจกรรมอื่นๆ โดยพิจารณาตามความจำเป็นในแต่ละโครงการ

5.4 การบริหารจัดการทั่วไปและการมีส่วนร่วม

โรงเรียนบ้านหนองงูเห่าไม่ผ่านการประเมินคุณภาพภายนอกรอบสอง สมศ. ผู้อำนวยการโรงเรียนจึงได้ให้ความรู้และอธิบายความสำคัญเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษาภายนอก สมศ. ให้แก่ครูผู้สอน แล้วร่วมกันกำหนดโครงการ/กิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดมาตรฐานโดยยึดเกณฑ์ประเมินคุณภาพของ สพฐ. กำหนดไว้เป็นกรอบ อีกส่วนหนึ่งที่เป็นปัจจัยที่ทำให้โรงเรียนผ่านการประเมินคุณภาพภายนอกรอบสามคือ **การบริหารแบบมีส่วนร่วม** ที่กำหนดไว้เป็นอัตลักษณ์ของโรงเรียนบ้านหนองงูเห่า ในโครงสร้างตามระเบียบบริหารโรงเรียนจะต้องมีคณะกรรมการสถานศึกษาจำนวน 9 คน ซึ่งทางโรงเรียนนี้ได้ปรึกษาหารือกับคณะกรรมการสถานศึกษาเพื่อแต่งตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียน โดยเชิญชวนศิษย์เก่า ผู้ปกครองนักเรียน และคนในชุมชนเข้าร่วมเป็นอนุกรรมการสถานศึกษา ปัจจุบันโรงเรียนมีอนุกรรมการสถานศึกษาจำนวน 64 คน ด้วยเชื่อว่าการแต่งตั้งเป็นเสมือนการให้สิทธิและบทบาทหน้าที่แก่คนในชุมชน เปิดโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนโดยไม่จำเป็นต้องเป็นศิษย์เก่าหรือผู้ปกครองโรงเรียนเท่านั้น คณะกรรมการสถานศึกษาและอนุกรรมการของโรงเรียนนี้มีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี จากข้อมูลการสัมภาษณ์อนุกรรมการท่านหนึ่งเล่าว่า “เวลาโรงเรียนมีกิจกรรม อนุกรรมการร่วมด้วยช่วยกัน ส่วนคณะกรรมการที่จัดตั้งกรรมการชุดนั้นตัดสินใจ แต่ผมเข้าร่วมฟังทุกครั้ง เสนอความคิดเห็นได้ เสนอแนะ แสดงความคิดเห็นว่าอันไหนเปลืองกว่า รายรับรายจ่ายอะไรน้อยจะได้ประหยัด บางคนความคิดเห็นไม่ตรงชาวบ้าน ผอ. คนนี้รับฟังชาวบ้านดี จัดตั้งอนุกรรมการทำให้มีแนวร่วม คนที่เป็นอนุกรรมการและเป็นผู้ปกครองก็ต้องเข้ามาช่วยกัน พอมีอนุกรรมการที่สร้างความเกรงใจกันต้องเข้ามาช่วยเหลือตามบทบาทหน้าที่ จากที่เคยกางเต็นท์จัดงานแบบหน้าเดิมๆ มาช่วยกัน ไม่ได้อะไรตอบแทน เราช่วยเหลือสังคมจริง การปรับพื้นที่ โถงแปลงผักทั้งหมด เติมน้ำมันมาเอง ก็ต้องมีผู้นำที่เข้มแข็ง มาช่วยกันเต็มที่ให้ การทำงานโปร่งใส แต่ไม่

เคยตรวจสอบ เหมือนเราไม่ไว้ใจเขา จริงๆ เราก็เห็นผลงานเป็นชิ้นเป็นอัน มียอดรายรับรายจ่ายแจ้งผู้ปกครองตลอด” และอนุกรรมการท่านหนึ่งระบุว่า “คณะกรรมการมีหน้าที่ดูแลคุณภาพการจัดการเรียนสอน มีหลักสูตรท้องถิ่น เราก็แนะนำเปลี่ยนหัวข้อบ้าง ... บุคลากร วิชาไหนที่ขาดแนะนำให้ขอเขต ขอแล้วกว่าจะมา เราก็จะแนะนำและแสดงความคิดเห็นเท่านั้น การตัดสินใจเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการเท่านั้น”

กระบวนการทำงานของคณะกรรมการและอนุกรรมการสถานศึกษาใช้การประชุมเพื่อปรึกษาหารือลงความคิดเห็น และแบ่งงานรับผิดชอบ โดยในการประชุมแต่ละครั้งจะมีอนุกรรมการร่วมกว่า 40-50 คนเสมอ ในปีการศึกษาที่ผ่านมาผลงานที่เป็นความภาคภูมิใจของกรรมการชุดนี้ คือการทอดผ้าป่าโรงเรียน คณะกรรมการท่านหนึ่งเล่าถึงประสบการณ์ในครั้งนี้ว่า “อนุกรรมการเข้าร่วมด้วยช่วยกัน กิจกรรมทอดผ้าป่าช่วยกันทำ ทำให้มีศักยภาพมากขึ้น พอมีอนุกรรมการคนหมู่มากก็ทำงานง่ายกว่า พอเรามองว่าเป็นอนุกรรมการ จะให้ความสำคัญกับงานโรงเรียน พอลูกไม่มาเรียนที่นี้แล้วเราก็จะห่างจากโรงเรียนไป แต่พอเป็นอนุกรรมการ ก็สร้างความผูกพันกัน จัดงานระดมทุนเป็นความภาคภูมิใจ การทำงานร่วมกันของชุมชนไม่ใช่แค่ช่วยโรงเรียน แต่สร้างความสามัคคี อนุกรรมการเป็นทั้งแรงและกลุ่มระดมทุน” ผลสำเร็จจึงไม่ได้สะท้อนเพียงตัวเงินหรือสิ่งของที่โรงเรียนได้รับ แต่เป็นเสียงของความสามัคคีของคนในชุมชนที่มีความสุขที่ได้ร่วมกับการสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนและพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้กับลูกหลานในชุมชน โครงข่ายของชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น การบริหารแบบมีส่วนร่วมนี้ช่วยแบ่งเบาภาระงานของครูและผู้อำนวยการเป็นอย่างมากทั้งในการแสวงหาแหล่งทุนเพื่อการพัฒนาโรงเรียนและการก่อสร้าง/ปรับปรุงอาคารสถานที่ต่างๆ ตามความคิดเห็นร่วมกันระหว่างอนุกรรมการและโรงเรียน ดังนั้นงานหลักของครูจึงอยู่ในส่วนของการสอนและดำเนินงานโครงการต่างๆ ในระดับชั้นเรียน

5.5 สภาพการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็กในมุมมองของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

5.5.1 ผู้อำนวยการโรงเรียน

ผู้อำนวยการโรงเรียนเริ่มบทบาทหน้าที่ในโรงเรียนเพียงหนึ่งปี ได้ดำเนินการพัฒนา/ปรับปรุงโรงเรียนในส่วนของอาคารประกอบ เวทีอเนกประสงค์ในโรงอาหาร ห้องสื่อการสอน พร้อมๆ กับการเตรียมการเพื่อรับการประเมิน สมศ. ปัจจัยที่ทำให้การดำเนินการประสบผลสำเร็จส่วนหนึ่งมาจากชุมชนเข้มแข็ง ผู้ปกครองให้ความสำคัญกับการศึกษาของบุตรหลาน ส่งผลให้การจัดตั้งคณะอนุกรรมการสถานศึกษาอย่างมีรูปธรรมและดำเนินการกิจกรรมการพัฒนาโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง แต่ในส่วนของการประเมินภายนอกรอบสาม สมศ. นั้น ผู้อำนวยการโรงเรียนประสบปัญหาหลักคือ ครูผู้สอนขาดความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญและมาตรฐานการประเมิน แต่ด้วยผู้อำนวยการโรงเรียนเคยดำรงตำแหน่งรองผู้อำนวยการโรงเรียนและมีประสบการณ์ในการประเมินคุณภาพรอบสาม สมศ. มาก่อนหน้านี้ จึงเริ่มต้นด้วยการสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ครู ร่วมกันวางแผนและสร้างโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนขึ้น โดยยึดตามเกณฑ์มาตรฐานของ สพฐ. และนำข้อแนะนำที่ได้รับจากการประเมินภายนอกสองมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงโรงเรียนและจัดทำเอกสารต่างๆ

ครูผู้สอนและผู้ปกครองนักเรียนให้ความชื่นชมผู้อำนวยการโรงเรียนในเรื่องของความเป็นกันเองและรับฟังข้อคิดเห็นของผู้อื่น จากการสัมภาษณ์มักจะมีคำกล่าวถึงเสมอๆ ว่า “ผอ. จะไม่ด่วนตัดสินใจเอง มีอะไรก็จะมาถามเสมอว่าเห็นด้วยหรือไม่” ในส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการผู้อำนวยการโรงเรียนสะท้อนให้ถึงการทำงานร่วมกับชุมชนว่า “โรงเรียนขนาดเล็กแบบนี้ทำงานอะไรก็ช่วยกันหมด เช่น งานกีฬา โรงเรียนขนาดเล็กจัดภายในไม่สนุก ต้องจัดร่วมกัน คณะกรรมการ ผู้ปกครองก็มาช่วยทำอาหาร ไร่นาสวนงาม ประชุมกันก่อนแบ่งหน้าที่ ประชุมอนุกรรมการกันที่ 60 คน ส่วนงานผ้าป่า อนุกรรมการก็แบ่งงานกันเป็นส่วนๆ ฝ่ายผ้าป่า ฝ่ายดนตรีโยนลูก ฝ่ายระดมทรัพยากร ทางพระ ทางอาหาร ก็ตั้งผู้หญิง ไกล่ล้นงานกันดีหัวหน้าทีมแต่ละฝ่ายมาถามความก้าวหน้า ผอ. จะเขียนก่อนว่ามีงานอะไรบ้าน กำนันท่านคล่อง ท่านก็จะช่วยประสานงานให้ เราแบ่งฝ่ายแล้วเอวาระพิจารณา ผอ. แบ่งกลุ่มใหญ่ไว้ ใหญ่ๆ ประสานงาน ไกล่ล้นงานก็ประชุมกัน ก็ต้องเลือกช่วงว่างที่กรรมการสามารถมาช่วยได้ ทุกงานก็เหมือนกัน ใช้การมีส่วนร่วมเยอะมาก วางแผนด้วยกัน ทำงานด้วยกัน พอเสร็จ ผอ. รายงานผลให้เขารู้ แต่เมื่อแบ่งงานกันแล้ว ถ้าให้เขาทำ ก็อย่าไปยุ่งไปตี ให้เกียรติเขา แต่เขาก็จะถามเองว่าเราอยากได้อะไร” ผู้อำนวยการโรงเรียนเชื่อมั่นว่าการบริหารงานโรงเรียนเกิดขึ้นโดยปราศจากรอยต่อระหว่างผู้บริหารและครูผู้สอน การทำงานเป็นเหมือนพี่น้อง ให้เกียรติ เข้าใจซึ่งกันและกัน และเสมอภาค

5.5.2 ครูประจำการ

ครูประจำจำนวน 2 คน เป็นคนต่างถิ่นที่สอบบรรจุในเขตพื้นที่นี้ ซึ่งอยู่ในช่วงรอผลการเขียนขอย้าย กลับภูมิลำเนา แม้ว่าจะเป็นคนต่างถิ่นและเพิ่งทำงานอยู่ในโรงเรียนเพียง 1-2 ปี แต่ครูผู้สอนแสดงถึงความผูกพันและความชื่นชมที่มีนักเรียน ครูผู้สอนคนหนึ่งเล่าว่า “เด็กที่นี่การใช้ชีวิตจะเก่ง รู้ข้อมูลสัตว์ พวกป่า รู้จากการใช้ชีวิตประจำวัน เพลี้ยฟงเพลี้ยไฟ เด็กก็รู้ว่าคืออะไรแก้ง่ายๆ ขนาดผมยังไม่รู้ สอนให้เด็กใช้คอม ตั้งแต่ยังไม่เป็น เปิดเครื่องเสียง โปรเจกเตอร์ เคียวนี่แค่บอกว่าครูจะจัดงานต้องใช้เครื่อง เด็กก็จะเตรียมพิบัพ แป๊บเดียวเสร็จ เทรน ป. 5 ไว้แล้ว ผมจะไปก็คงหายห่วง” เนื่องจากเป็นพื้นที่ห่างไกลทำให้ครูเป็นห่วงว่านักเรียนจะก้าวไม่ทันความก้าวหน้าของโลก ครูผู้สอนจะพยายามถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสื่อสาร iphone แท็บเล็ต การขายของผ่าน Ebay E-commerce ประชาคมอาเซียนและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำงานของคนต่างชาติ เกี่ยวกับโรคภัยและโรคระบาดต่างๆ เป็นต้น ด้วยวัยที่แตกต่างกันไม่มากเกินไประหว่างครูผู้สอนและนักเรียนทำให้ความใกล้ชิดสนิทสนม การพูดจาและการถ่ายทอดความรู้เป็นธรรมชาติ หากเป็นเรื่องการเกษตร นักเรียนจะเรียนรู้ได้รวดเร็วและสามารถนำไปใช้ได้มาจากสภาพแวดล้อมในชีวิตเมื่อนักเรียนจบออกไป การใช้เทคโนโลยี การเข้าถึงข้อมูล การสืบค้น การพูดคุยเรื่องอาเซียน การจ้างแรงงานต่างชาติ นอกจากนี้ครูผู้สอนประทับใจในน้ำใจของผู้ปกครองที่มีให้ ตลอดจนความร่วมมือของคนในชุมชนในการช่วยเหลืองานโรงเรียน กล่าวว่า “กรรมการและผู้ปกครองจะช่วยเหลืออย่าง มีรางวัล พาวโซค กรรมการก็ไปเดินขอของรางวัลตลาดได้สี่หมื่น ช่วยกันเต็มที่ ครูเขาก็ให้ดูแล แต่เด็ก ผมต้องยอมรับนะจิตใจที่มาเจอโรงเรียนแบบนี้ มีงานเลี้ยงรับตั้งแต่วันแรกที่มา ครูย้ายก็ตามไปส่งสามคันรถบัส ที่ชัยภูมิ ออกค่าน้ำมันไปเอง”

5.5.3 นักเรียน

นักเรียนมีความสดใส ร่าเริง ทำกิจกรรมเรียนเล่นตามวัย มีความมั่นใจ พูดจาฉะฉาน นักเรียนเกือบทั้งหมดเป็นเด็กในหมู่บ้านเดียวกันทำให้ทุกคนรู้จักกันเป็นอย่างดี มีการสร้างวัฒนธรรมน้องไหว้พี่ พี่ไหว้น้อง นักเรียนมีโอกาสเรียนรู้และทำกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การสืบค้นข้อมูลอินเทอร์เน็ต การใช้งานคอมพิวเตอร์โปรแกรม ไมโครซอฟต์เวิร์ดและพาวเวอร์พอยต์ได้ การเรียนพิมพ์ดีด การใช้สื่อการเรียนรู้ต่างๆ การเล่นกีฬา เช่น วอลเลย์บอล เปตอง การปลูกผัก การเลี้ยงเห็ด แปรรูปเห็ด เป็นต้น นักเรียนทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบในการดูแลความสะอาดบริเวณโรงเรียนและดูแลรดน้ำผักและเห็ด ถือว่าโรงเรียนขนาดเล็กแห่งนี้น่าสามารถจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างหลากหลายและเหมาะสมกับวัย

5.5.4 ผู้ปกครองนักเรียน

ผู้ปกครองมีความเชื่อมั่นในคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียน โดยพื้นฐานผู้ปกครองจะเชื่อว่า “สมบัติที่ดีคือการศึกษาลูก” แม้ว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่จะมีที่ดินทำกินแต่ก็คิดว่างานเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ลำบากงานหนักและต้องตากแดดตากลม จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ผู้ปกครองให้ความสำคัญต่อกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน และพร้อมเข้ามาช่วยเหลือเต็มที่ ผู้ปกครองและนักเรียนมีการวางแผนอนาคตและผู้ปกครองก็จะพยายามส่งเสริมลูกได้เรียนต่อให้ได้ตามศักยภาพของเด็กเอง จำนวนการเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาของนักเรียนในโรงเรียนหนองงูเห่าจึงเกือบเป็นร้อยเปอร์เซ็นต์ในทุกๆ ปี แต่เมื่อเข้าสู่ช่วงวัยรุ่นตอนต้น (ม. 1-3) มักจะเกิดปัญหาการออกเรียนกลางคัน เช่นเดียวกับสถานการณ์วัยรุ่นไทยในปัจจุบันทั่วไป ผู้ปกครองได้ให้เหตุผลในการเลือกให้ลูกเรียนในโรงเรียนใกล้บ้านว่า “ให้ลูกเรียนที่นี่เพราะใกล้บ้าน อยู่ที่ไหนชั้นพื้นฐานก็เหมือนกัน ถ้าอยู่ตรงนี้เราก็คิดดูแลด้วย อยู่ในสายตา จบ ป.6 ก็คิดว่าลูกเราจะไปทางไหน แต่ใจก็ให้อยู่ใกล้บ้านก่อน การบริหารจัดการในโรงเรียนมาดูแลตลอด ปัญหาเด็กคือเด็กมันจะพูดคุยกันเสนอแนะกัน ดูการสอนของครู เลี่ยงการตีโดยการให้เก็บขยะ ทำความสะอาดให้เกิดประโยชน์ ไม่ต้องด่าทอ”

ด้วยสภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก ผู้ปกครองมีความเข้าใจในเรื่องข้อจำกัดของงบประมาณ เมื่อมีการประชุมผู้ปกครองเพื่อขอความร่วมมือในการทำกิจกรรมจึงช่วยเหลือเต็มที่ และภูมิใจในการช่วยคิดช่วยทำ ผู้ปกครองนักเรียนคนหนึ่งกล่าวว่า “การช่วยเหลือ มีรายได้ก็มีส่วนรวมตามกำลังศรัทธาของชาวบ้าน เวลาทำงานหาแนวทางการแก้ปัญหา ออกความคิด ดูความคิดเห็นอันไหนน่าจะดี ช่วยกันคิดช่วยกันมอง อย่างไหนดีก็อย่างนั้น การเมืองการปกครองผู้นำมารวมในโรงเรียนทั้งหมด ช่วยกันทำจะไม่มีการแตกแถว ยกเว้นว่ามากน้อยตามความพร้อม คนในพื้นที่ก็อยากให้เจริญมากขึ้น ที่สุดที่สุด” เมื่อมีนโยบายรวมโรงเรียนในปี พ.ศ. 2552 ซึ่งขณะนั้นดำเนินการไม่สำเร็จ แต่ผู้ปกครองก็สะท้อนความคิดเห็นว่า “ถ้ารัฐบาลมีเงื่อนไข แล้วโรงเรียนทุกอย่างผ่านหมด ถ้าต่ำกว่าหกสิบอย่างไรก็ยุบ

ชาวบ้านควรรวมตัวประชุมกันก่อน ถ้ายอมรับได้ต้องเกินครึ่ง แต่อย่างไรโรงเรียนก็เป็นสิ่งที่ชุมชนร่วมกันสร้างขึ้นมา ชุมชนฝากความหวังไว้ตรงนี้ การเดินทางไปไกลค่าใช้จ่ายสูง ชุมชนคงยอมรับยากชนิดหนึ่ง”

5.5.5 คณะกรรมการสถานศึกษาและผู้นำชุมชน

คณะกรรมการสถานศึกษาพร้อมด้วยอนุกรรมการโรงเรียนจำนวน 64 คน มีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ในการดูแล ควบคุมการดำเนินงานต่างๆ ของโรงเรียนอย่างมีระบบ คอยช่วยเหลือให้ข้อเสนอแนะ พร้อมทั้งร่วมดำเนินงานกิจการต่างๆ ของโรงเรียนเป็นอย่างดี ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลก็ให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับงบประมาณต่างๆ เท่าที่จะเป็นไปได้ตามระเบียบจัดสรรงบประมาณ คณะกรรมการสถานศึกษาและผู้นำชุมชน มีความเข้าใจเป็นอย่างดีเกี่ยวกับปัญหาครูจำนวนน้อยและสอนไม่ครบชั้น แต่ก็ชื่นชมการทำงานของครูว่า “ก็มาเกือบตลอด ติดตามข่าวตลอด แม้ว่ามีปัญหาครูไม่ครบชั้น แต่ไปประกวดก็ได้ตลอด เป็นความภูมิใจ เด็กน้อยก็ได้ไปรับรางวัล ความสัมพันธ์ครูและชุมชนดี ครูเข้าไปคุยเยี่ยมเยียนที่บ้าน เราจะพูดเสมอว่าครูเขามาทำสิ่งดีให้แก่บ้านของเรา อย่าทำให้เราแฉง ให้ครูอยู่อย่างปลอดภัย โรงเรียนไม่มีรั้วแต่มีรั้วน้ำใจ ข้าวของ รร. ไม่เคยหาย ผู้ปกครองมารับเด็กก็จะทักทาย ครูน่ารักมาก ถ้าเวลาเขาสอนก็สอนไปเราไม่รบกวน เราแค่ได้ยินเสียงครูสอนได้ยินเสียงเด็กตอบ เราก็ชื่นชม เด็กน่ารักสดใส”

5.6 การวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของโรงเรียนบ้านหนองงูเห่า

S: จุดแข็ง	O: โอกาส
1. การบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยการแต่งตั้งชุดคณะอนุกรรมการสถานศึกษาที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานของโรงเรียนอย่างแท้จริง 2. ผู้อำนวยการโรงเรียนที่มีภาวะผู้นำและผู้ตามที่ดี 3. ครูรุ่นใหม่ที่มีทักษะและพัฒนาตนเอง 4. ความพร้อมด้านอาคารและสถานที่ 5. ความพร้อมด้านห้องเรียนคอมพิวเตอร์ 6. นักเรียนมีความขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ 7. ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างครูและนักเรียน 8. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) อยู่ในระดับมาตรฐานตามผลการประเมินคุณภาพการศึกษา ระดับประเทศ 9. การได้รับการรับรองคุณภาพตามมาตรฐานของ สมศ.	1. การร่วมมือจากชุมชนความเข้มแข็งและต่อเนื่อง 2. สภาพเศรษฐกิจและสภาพครอบครัวที่ดี พร้อมส่งเสริมการศึกษาของบุตรหลาน 3. คุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนเป็นที่ยอมรับของผู้ปกครอง
W: จุดอ่อน	T: อุปสรรค
1. ครูและผู้อำนวยการโรงเรียนมีที่อยู่ต่างพื้นที่ ทำให้เกิดการย้ายเข้า-ออกค่อนข้างบ่อย 2. จำนวนนักเรียนน้อย 3. ครูขาดเกณฑ์ (มีครูประจำการ 2 คนและครูจ้าง 1 คน) 4. ครูขาดความชำนาญในบางสาขา เช่น ภาษาอังกฤษ	1. จำนวนประชากรในวัยเรียนที่ค่อนข้างคงที่ 2. มีโรงเรียนข้างเคียงที่อยู่ไม่ห่างกันมากนัก 3. นโยบายการยุบ/รวมโรงเรียน

5.7 แนวทางการดำเนินการเพื่อพัฒนาศักยภาพของโรงเรียนบ้านหนองงูเห่า

โรงเรียนบ้านหนองงูเห่าในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมาได้มีการพัฒนาในส่วนของสิ่งก่อสร้างและอุปกรณ์การเรียนและวิชาการอย่างโดดเด่น ปัญหา/แนวทางในการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กจึงเป็นส่วนของอุปสรรคในเชิงนโยบายของภาครัฐที่มีต่อการจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีการสะท้อนเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความคิดเห็นไว้ดังต่อไปนี้

1) การขาดแคลนบุคลากรครู เนื่องจากครูผู้สอน 2 คนได้รับคำสั่งย้ายกลางปี ทำให้โรงเรียนอยู่ในภาวะขาดครู ครูที่เหลือต้องทำงานสอนหนักขึ้น ผู้อำนวยการโรงเรียนต้องรับภาระงานสอนเพื่อแบ่งเบางานครู เพื่อทำงานให้ได้ตามเป้าหมายในภาวะความขาดครู ความไม่พร้อมเหล่านี้เชื่อว่าบั่นทอนกำลังใจในการทำงานไม่มากนักน้อย ความคิดเห็นส่วนหนึ่งต้องการให้ครูที่บรรจุเป็นครูในท้องถิ่น ทำงานดีไม่ดึกก็สามารถแนะนำกันได้ เพื่อลดปัญหาการย้ายเข้าออก ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาการและจิตใจของนักเรียนด้วย ในส่วนของผู้อำนวยการโรงเรียนส่วนใหญ่เป็นคนต่างถิ่นเช่นกัน ผู้นำชุมชนชี้ประเด็นว่า การเปลี่ยนผู้อำนวยการโรงเรียนส่งผลให้การพัฒนาโรงเรียนไม่มีทิศทางที่แน่นอน ปัญหานี้เป็นปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นเนื่องจากระบบการบรรจุและการโยกย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาของรัฐ ซึ่งส่งผลอย่างมากต่อโรงเรียนขนาดเล็ก การสะท้อนภาพปัญหานี้ผ่านสำนักเขตพื้นที่การศึกษาในฐานะต้นสังกัดจึงเป็นสิ่งที่ควรเร่งดำเนินการ

2) โรงเรียนบ้านหนองงูเห่าเป็นโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) อยู่ในระดับมาตรฐานตามผลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับประเทศ แต่เป็นโรงเรียนที่เข้าข่ายโรงเรียนขนาดเล็กจำนวนนักเรียนน้อยกว่า 80 ซึ่งตามแผนขั้นบันไดจะต้องมีการยุบ/ควบรวมในปีการศึกษา 2557 – 2559 พบว่า หลังจากความพยายามรวมโรงเรียนในปีการศึกษา 2552 ไม่ประสบผลสำเร็จ ต่อมาในปีการศึกษา 2555 ที่ผ่านมารวมโรงเรียนถูกกำหนดให้ทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) กับเขตพื้นที่การประถมศึกษา ในการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) เพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 5 ซึ่งเป็นการสร้างแรงกดดันอย่างมากให้กับผู้อำนวยการโรงเรียนและครูผู้สอน รวมถึงการกระทำที่ไม่เท่าเทียม/เลือกกระทำ เมื่อโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่ที่มีความพร้อมมากกว่าไม่ต้องทำข้อตกลงดังกล่าว

โดยภาพรวมโรงเรียนบ้านหนองงูเห่าถือเป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจุดเด่นในการบริหารแบบมีส่วนร่วม ดึงเอาผู้นำชุมชน ศิษย์เก่า ผู้ปกครองเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาโรงเรียนอย่างต่อเนื่องและเข้มแข็ง ในการพิจารณา/ควบรวมโรงเรียนบ้านหนองงูเห่า หากโรงเรียนมีคุณภาพตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ควรพิจารณาอุปสรรคที่อยู่นอกเหนือความสามารถของโรงเรียนและชุมชน ตลอดจนต้องหาทางช่วยแก้ไขให้ด้วย เช่น ปัญหาจำนวนครูขาดเกณฑ์ระหว่างปี ปัญหาการบรรจุครูและผู้อำนวยการโรงเรียนที่มีอยู่ต่างพื้นที่ทำให้เกิดการย้ายเข้า-ออกค่อนข้างบ่อย

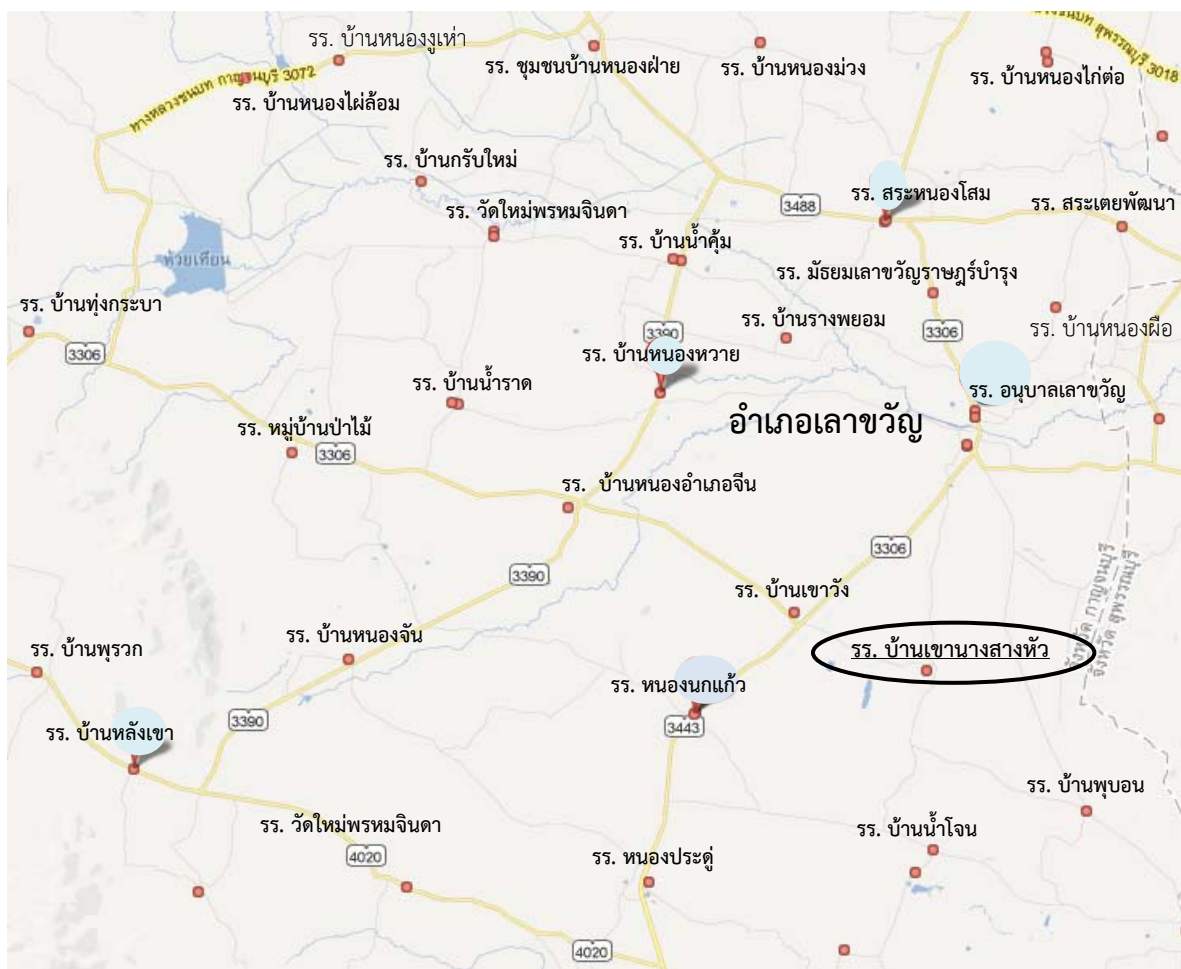
6. กรณีศึกษา บทเรียนจากโรงเรียนบ้านเขานางสาขหัว

6.1 บริบทของโรงเรียนบ้านเขานางสาขหัว

โรงเรียนบ้านเขานางสาขหัวรับผิดชอบจัดการศึกษาให้แก่ชุมชนในเขตพื้นที่บริการบ้านเขานางสาขหัว หมู่ที่ 12 ตำบลเลาขวัญ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาญจนบุรี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 4 อำเภอลำทะเมนชัยเป็นอำเภอที่ประสบปัญหาน้ำท่วมในฤดูฝน เนื่องจากเป็นทางผ่านล่องน้ำ และประสบปัญหากล้งในฤดูร้อน โรงเรียนบ้านเขานางสาขหัวเปิดทำการเรียนการสอนระดับปฐมวัย (ก่อนประถมศึกษา) และระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ประถมศึกษา) รวม 8 ชั้น จำนวนนักเรียนในปีการศึกษา 2555 มีทั้งสิ้น 47 คน และมีครูประจำการจำนวน 3 คน ครูจ้าง 1 คน และนักการภารโรง 1 คน โรงเรียนมีเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 12 ไร่ 70 ตารางวา ห่างจากโรงเรียนขนาดใหญ่ในอำเภอลำทะเมนชัยเป็นระยะทาง 7 กิโลเมตร ด้านหลังอาคารเรียนทิศตะวันตกเฉียงใต้ติดเขานางสาขหัวที่มีลักษณะเป็นเขาหินและดงป่าไผ่ แห้งแล้งมากในช่วงฤดูร้อน การใช้น้ำในโรงเรียนจึงต้องอาศัยใช้น้ำจากระบบการประปาของหมู่บ้าน ซึ่งบางครั้งก็มีปัญหาน้ำไม่เพียงพอกับความต้องการของนักเรียนแต่ทางโรงเรียนแก้ปัญหาโดยจะขอความอนุเคราะห์จากองค์การบริหารส่วนตำบลเลาขวัญให้นำน้ำมาส่งโรงเรียนประมาณสัปดาห์ละครั้ง และได้รับการอนุเคราะห์เงินสนับสนุนจากมูลนิธิเด็ก ในการเจาะน้ำบาดาลมาใช้ในเวลาต่อมา การเดินทางไป-มาระหว่างหมู่บ้านและอำเภอไม่มารถโดยสารประจำทาง โดยตลอดระยะทางส่วนใหญ่เป็นที่ดินเพื่อการเกษตร ไม่มีบ้านเรือน

บ้านเขานางสาขหัวมีประชากรประมาณ 100 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ไร่อ้อยและมันสำปะรัง คนในชุมชนเพียงร้อยละ 30 เท่านั้นที่มีพื้นที่เพื่อทำการเกษตรเป็นของตนเอง ที่เหลือรับจ้างตัดอ้อย/ถอนหัวมันรับจ้างทั่วไปร้อยละ 70 ความแห้งแล้งและไม่มีกรจ้างแรงงานทำให้ผู้ปกครองนักเรียนส่วนหนึ่งไปทำงานรับจ้างในจังหวัดนครปฐม ไม่มีเวลาดูแลลูก โรงเรียนบ้านเขานางสาขหัวก็อยู่ในข่ายที่จะถูกยุบเลิกหรือยุบรวมเช่นกันเนื่องจากมีจำนวนนักเรียนน้อยต่อเนื่องหลายปี สภาพการณ์ของโรงเรียนบ้านเขานางสาขหัวไม่แตกต่างจากโรงเรียนขนาดเล็กอื่นๆ

ในอำเภอเลาขวัญ จำนวนนักเรียนน้อยกว่า 60 คน เนื่องจากความหนาแน่นของประชากรน้อย หมู่บ้านต่างๆ กระจายตัวไปตามพื้นที่เพาะปลูก การคมนาคมไม่สะดวก ไม่มีรถประจำทางเพื่อเดินทางเข้าตำบล ส่วนใหญ่ต้องอาศัยรถยนต์ส่วนบุคคล

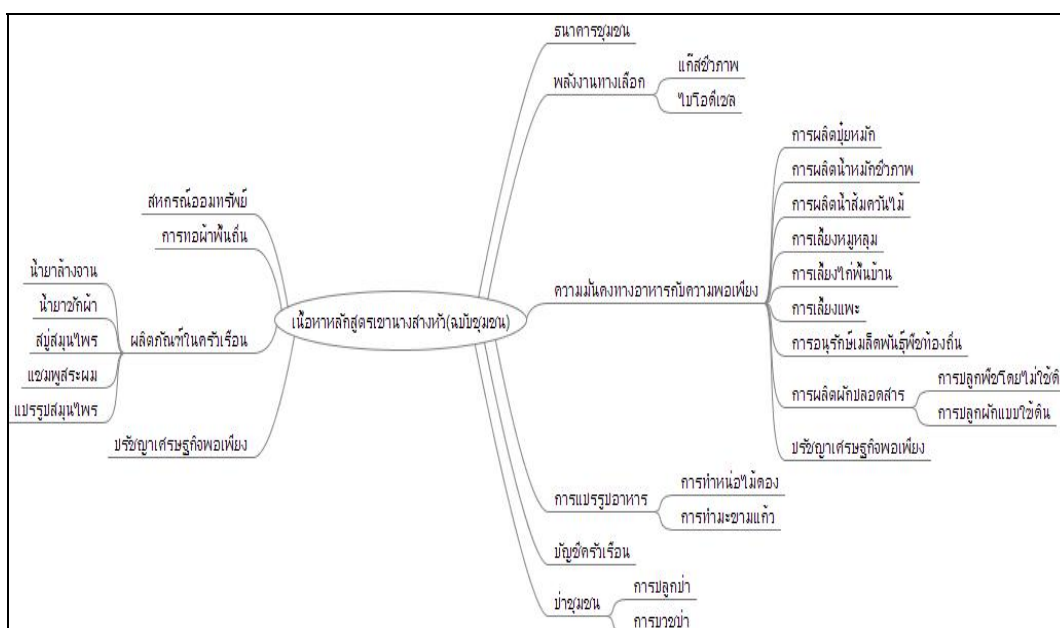
ภาพที่ 5-6 แผนที่ตั้งของโรงเรียนบ้านเขานางสาวหัวและโรงเรียนข้างเคียง

6.3 การบริหารงานวิชาการ

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน (NT และ O-Net) อยู่ในเกณฑ์ปานกลางตามผลการประเมินคุณภาพ การศึกษาระดับประเทศเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนในเขตพื้นที่ประถมศึกษาเดียวกัน การจัดการเรียนการสอนเป็น แบบเรียนรวมชั้นบางส่วน โดยชั้นอนุบาล 1 - 2 เรียนรวมกัน ชั้น ป. 2-3 เรียนรวมกัน และชั้น ป. 4-6 เรียนรวมกัน ส่วน ชั้น ป. 1 เรียนแยกชั้นปกติ เนื่องจากเป็นระดับชั้นที่ต้องเตรียมพื้นฐานการเรียนรู้ทางภาษาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้ ครูสามารถดูแลนักเรียนได้อย่างเต็มที่ การจัดการเรียนการสอนเปลี่ยนแปลงจากการแยกสอนตามความเชี่ยวชาญ เพื่อให้ครูมีเวลาในการเตรียมการสอนและจัดการงานเอกสารต่างๆ ของโรงเรียน เมื่อเกิดปัญหาการย้ายของครูทำให้ครูไม่ ครบชั้น (จำนวนนักเรียน 45 คน จำนวนครู 4 คน) จึงแก้ไขปัญหามาโดยการสอนแบบเรียนรวมชั้น การจัดการเรียนการ สอนจึงยืดหยุ่นไปตามศักยภาพ/ข้อจำกัดของโรงเรียนในแต่ละปี

การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนวัดเขานางสาวจะดำเนินไปได้โดยมีการจัดสรรบทบาทหน้าที่ โดยครูทั่วไปรับผิดชอบวิชาแกนกลาง การพัฒนาและจัดการหลักสูตรตามสาระแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเกิดขึ้นตามดุลยพินิจของครูผู้สอนตามชั้นเรียนที่รับผิดชอบ โดยครูผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยจัดการเรียนการสอนสาระหลักในช่วงเช้า ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ และจัดการเรียนการสอนบูรณาการสาระพลศึกษา

เกษตรในวันจันทร์และศุกร์ ขณะที่ครูจิตอาสา (สมาชิกจากสำนักเกษตรพอเพียง อำเภอเลาขวัญ) และองค์กรสนับสนุนจากภายนอกรับผิดชอบการสอนในวิชาตามฐานการเรียนรู้เกษตรพอเพียงและร่วมกันพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จะเข้ามาช่วยสอนเป็นประจำ โดยครูจิตอาสาเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนแยกออกเป็นสองส่วน คือ การเรียนในสาระต่างๆ ตามหลักสูตรแกนกลางดำเนินการโดยครูประจำการ ส่วนการเรียนรู้เกษตรพอเพียงตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นดำเนินการโดยครูจิตอาสาเป็นหลัก ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูจิตอาสา และคณะกรรมการศึกษาบางส่วนกำลังเร่งสร้างความพร้อมด้านสิ่งก่อสร้างและสวนเกษตรพอเพียง เพื่อผลักดันให้โรงเรียนได้รับการยอมรับเป็นสถานพอเพียง รวมถึงการนำโครงการที่ร่วมมือกับเครือข่ายเพื่อยกระดับคุณภาพของโรงเรียนควบคู่ไปกับคุณภาพชุมชน โดยเชื่อว่าหลักสูตรท้องถิ่นจะทำให้นักเรียนรู้สึกรักและภาคภูมิใจในวิถีชีวิตท้องถิ่น ผู้อำนวยการโรงเรียนได้ร่วมมือกับเครือข่ายในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้ฐานการเรียนรู้เกษตรพอเพียง ซึ่งถือเป็นจุดเด่นทางวิชาการของโรงเรียนร่วมกับชุมชนในอนาคตอันใกล้

ภาพที่ 5-7 แผนผังหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้ฐานการเรียนรู้เกษตรพอเพียงของโรงเรียนบ้านเขานางสาวหัว

อย่างไรก็ตามปัญหาของการส่งเสริมคุณภาพของโรงเรียนยังมีความติดขัดเกิดขึ้น เนื่องจากปัญหาที่เกิดจากแนวคิดในการส่งเสริมคุณภาพและพัฒนาทางการศึกษาที่แตกต่างกันระหว่างครูผู้สอนกับผู้อำนวยการโรงเรียน ขณะที่ครูผู้สอนเน้นการสอนให้ได้ครบตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อผลักดันให้นักเรียนมีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กระทรวงศึกษาธิการกำกับภายใต้ความจำกัดต่างๆ ของโรงเรียนขนาดเล็ก เช่น การรวมชั้นเรียน ห้องเรียนที่ทรุดโทรม อากาศแห้งแล้งและร้อนจัด ขาดระบบการจัดการสื่อการสอนและเทคโนโลยีการศึกษาที่จะช่วยแบ่งเบาภาระครูผู้สอน เช่น ระบบสัญญาณโทรทัศน์ทางไกลผ่านดาวเทียม คอมพิวเตอร์ที่มีปัญหาสัญญาณอินเทอร์เน็ต แต่ในส่วนของผู้บริหารโรงเรียนและคณะกรรมการสถานศึกษากำลังทุ่มเทในส่วนการพัฒนาสภาพแวดล้อมภายนอกชั้นเรียน และการลงทุนสิ่งก่อสร้างในส่วนอาคารประกอบต่างๆ และระบบสาธารณูปโภค เช่น การสร้างโรงอาหาร การสร้างฐานการเรียนรู้เกษตรพอเพียง

แม้ว่าความสามารถของผู้บริหารในการพัฒนาโรงเรียนภายในระยะเวลาสองปีที่ผ่านมาที่เข้ารับตำแหน่งที่โรงเรียนเขานางสาวหัวได้รับการยอมรับและชื่นชมจากคณะกรรมการสถานศึกษาและผู้ปกครองนักเรียนเป็นอย่างมาก แต่ในระดับครูผู้สอนเห็นว่า ปัญหาด้านการพัฒนาวิชาการเป็นปัญหาของโรงเรียนที่ต้องแก้ไขด่วนที่สุด โรงเรียนควรเน้นเป้าหมายศึกษาในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน การปรับปรุงสื่อคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีศึกษา สภาพชั้นเรียน ลดภาระงานด้านอื่นให้แก่ครู เพื่อให้ครูได้ใช้เวลาในการจัดการเรียนการสอนอย่างเต็มที่ ครูผู้สอนกล่าวว่า “เราอาจไม่มีเวลาให้เด็กเต็มที่

ช่วงหลังมีการประชุมที่เขตพื้นที่บ่อย ก็ต้องทิ้งห้อง เด็กก็ต้องทำใบงานเอง เรากลับมาที่ไม่มีเวลานั่งเสริมให้อุปกรณ์โปรเจกเตอร์ก็เสีย คอมพิวเตอร์ตั้งอยู่สามตัวก็ใช้ได้แค่ตัวเดียว อีกเครื่องติดบ้างไม่ติดบ้าง จะใช้งานก็เรียกเด็กมาดูทีละคนสองคนเอา... การมีโครงการต่างๆ เข้ามาส่งผลกระทบต่อเด็ก อย่างเช่น โครงการครูสอนดี เท่าที่ทราบเป็น อบต. คัดเลือกครูภายในอำเภอละ 2 คน ในโรงเรียนให้ครู A (นามสมมติ) ส่งแผนที่แข่งกับที่อื่นโดยครูคนอื่นช่วยกันทำแผนด้วย แล้วคนที่ได้รางวัลก็ต้องไปต่อยอดไปอบรมให้ความรู้กับครูในโรงเรียนและที่อื่นๆ ครู A บอกว่าไม่ถนัด ท่านผอ. ก็ไปแทน มันสะท้อนว่า ตั้งแต่มีโครงการครูสอนดี โรงเรียนยังไม่ได้รับอะไรเลย ผอ. เอาการสอนแบบ PBL เข้ามา เราก็สอนกันอยู่แล้ว เลยไม่รู้สึว่ามันได้ประโยชน์อะไร ตอนแรกคัดเลือกครูมาขยายผล อบรมเสร็จก็ไม่ได้อะไร พุดถึงโรงเรียนขนาดเล็ก ถ้าไปอบรมบ่อยๆ มันจะส่งผลต่อเด็ก ครูคนหนึ่งไป เด็กก็ไม่มีคนดูแล ใครที่อยู่อย่างมาก็ไปช่วยแค่อธิบายเล็กๆ น้อยๆ แต่ก็ไม่เต็มที่” นอกจากนี้ครูผู้สอนได้สะท้อนความคิดเห็นที่มีต่อองค์กรเครือข่ายที่เข้ามาช่วยเหลือโรงเรียนว่า “โดยรวมเราทั้งเสียและได้ประโยชน์ นักเรียนจะต้องเสียเวลาเรียนเมื่อแยกจากมูลนิธิ คนข้างนอกมาดูงาน เด็กต้องมาเสริฟน้ำเสริฟอาหาร ส่วนดีก็ชุมชน มูลนิธิเข้ามา ชาวบ้านบางส่วนก็มีรายได้ เงินสนับสนุนโครงการ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นกลุ่มคนหน้าเดิมๆ หลักๆ ก็เป็นคณะกรรมการโรงเรียน อาจเป็นเพราะกลุ่มชาวบ้านคนอื่นไม่รู้เรื่อง ไม่เข้าใจ หรือไม่ว่างไปตัดอ้อย ถอนหัวมัน..” การทำงานบริหารทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียนแม้ไม่ถึงขั้นปล่อยปละละเลย แต่ยังไม่ถึงขั้นกำหนดแนวทางการพัฒนาทางวิชาการอย่างเป็นระบบ ช่องว่างระหว่างแนวคิดการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนระหว่างผู้อำนวยการโรงเรียนนี้ทำให้การประสานงานและความร่วมมือในเรื่องต่างๆ ระหว่างทั้งสองฝ่ายไม่ราบรื่นเท่าที่ควร

6.4 การจัดการด้านงบประมาณและทรัพยากร

6.4.1 การจัดสรรด้านอาหารกลางวันของนักเรียน

โรงเรียนจัดการอาหารกลางวันของนักเรียน โดยจ้างแม่ครัวและซื้ออาหารสดเพื่อปรุงเองด้วยงบประมาณอุดหนุนค่าอาหารกลางวันจากองค์กรบริหารส่วนตำบล โรงอาหารสร้างโดยใช้เงินจากการทอดผ้าป่าในชุมชน ด้านหลังโรงอาหารเป็นคอกหมูที่มีการทำท่อเก็บมูลสัตว์เพื่อผลิตแก๊สชีวภาพไปใช้หุงต้มในโรงอาหาร

6.4.2 งานสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา

โรงเรียนยังคงขาดความพร้อมด้านห้องเรียนคอมพิวเตอร์ มีเครื่องคอมพิวเตอร์สำหรับที่ใช้งานได้จำนวน 2-3 เครื่อง ห้องเรียนชั้นประถมศึกษา 1-6 ยังคงขาดแคลนสื่อการเรียนการสอน สัญญาณโทรทัศน์การเรียนทางไกลผ่านดาวเทียมชำรุด ไม่พร้อมใช้งาน ห้องสมุดอยู่ในช่วงของการปรับปรุง โดยห้องสมุดเป็นห้องกระจก ไม่ติดผ้าม่าน ทำให้อากาศภายในห้องสมุดนั้นค่อนข้างร้อน ไม่ส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศของการใช้ห้องสมุดเท่าที่ควร

6.4.3 อาคารและสถานที่

โรงเรียนมีอาคารเรียน 2 ชั้น จำนวน 1 อาคาร เป็นอาคารเก่า หลังคาเรียนชำรุดห้องเรียนบางส่วนไม่สามารถวางโต๊ะเรียนได้เนื่องจากหลังคาอาคารเรียนเสื่อมสภาพและมึนกะม้าย มูลนกสร้างความสกปรก จึงทำให้ต้องย้ายโต๊ะเรียนออกแล้วเรียน เขียน อ่านบนพื้นห้อง ส่วนอาคารประกอบเป็นอาคาร 1 ชั้น ที่มีการใช้งานเป็นห้องเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 1 และ 2 และห้องผู้อำนวยการได้รับการปรับปรุงใหม่โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานเอกชน รวมถึงอาคารที่เป็นโรงอาหารที่ใช้ประโยชน์ในการปรุงและรับประทานอาหารอย่างเป็นสัดส่วนซึ่งก่อสร้างโดยอาศัยเงินผ้าป่าจากคนในชุมชน สภาพแวดล้อมบริเวณโรงเรียนมีความแห้งแล้งมากในฤดูร้อน แต่โรงเรียนปลูกต้นไม้บริเวณด้านหลังที่ค่อนข้างเขียวชอุ่มโดยอาศัยน้ำบาดาลที่ได้รับการสนับสนุนการขุดเจาะจากองค์กรเครือข่ายมูลนิธิเด็ก นอกจากนี้โรงเรียนยังมีสนามกีฬาและสวนเกษตรขนาดย่อมที่มีการจัดสรรพื้นที่อย่างเป็นสัดส่วน การดูแลความสะอาดบริเวณของโรงเรียนเป็นหน้าที่รับผิดชอบของนักเรียน โดยมีการแบ่งกลุ่มสัปดาห์ละนักเรียนทุกระดับชั้นเพื่อให้มีรุ่นพี่ (นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6) ช่วยกันกำกับดูแล

6.4.4 งบประมาณเพื่อดำเนินโครงการต่างๆ ของโรงเรียน

นอกจากงบประมาณโรงเรียน การดำเนินการกิจกรรมต่างๆ เช่น งานวันเด็ก จะขอความร่วมมือจากผู้ปกครองนักเรียนมาช่วยกันทำอาหาร และได้รับเงินสนับสนุนจากภาคเครือข่ายของโรงเรียนสม่ำเสมอ

6.4 การบริหารจัดการทั่วไปและการมีส่วนร่วม

โรงเรียนบ้านเขานางสาขหัวใต้ผ่านการประเมินเป็นสถานศึกษาพอเพียง มีจุดเด่นในการทำงานร่วมกับเครือข่ายภาคีต่างๆ เช่น 1) การประสานงานเครือข่ายพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก เขตภาคกลาง ร่วมทำงานวิจัยและจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกัน โดยมีมูลนิธิเด็กมาประสานงานขับเคลื่อนพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน ตั้งแต่ปี 2554 จนถึงปัจจุบัน 2) การประสานงานครูภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือครูจิตอาสา มาร่วมดำเนินการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้ด้านการเกษตรร่วมกับนักเรียน และชุมชนบ้านเขานางสาขหัว อบรมทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ การทำน้ำส้มควันไม้จากการเผาถ่าน และการผลิตแก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์เลี้ยงในท้องถิ่น เป็นต้น 3) ความช่วยเหลือจากหน่วยงานเอกชน เช่น คณะหนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ ภายใต้โครงการแต้มชนปั้นน้อง ได้บริจาคเงินพัฒนาปรับปรุงบ่อบาดาลเก่าให้สามารถใช้น้ำจากบ่อได้ จัดระบบประปาโรงเรียนให้สามารถมีน้ำเพียงพอกับการใช้ดื่ม และการเกษตรพอเพียงของโรงเรียน และสร้างบ้านพอเพียงเน้นการประหยัดพลังงาน โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาบริหารจัดการ ในบริเวณเนินเขาหลังอาคารเรียนได้ดำเนินการสร้างแหล่งเรียนรู้เกษตรพอเพียงต่างๆ ได้แก่ การทำแก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์ การเผาถ่าน ทำน้ำส้มควันไม้ การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การปลูกผักปลอดสารพิษ การเพาะเห็ดนางฟ้า และเห็ดภูฐาน การเลี้ยงปลาตก การเลี้ยงไก่ไข่ การเลี้ยงหมู บ้านพอเพียงในการประหยัดพลังงาน

บริเวณหน้าโรงเรียน ทางโรงเรียนได้ร่วมมือกับชุมชนโดยร่วมกันระดมทุนแบบร่วมหุ้น ในการสร้างแปลงเกษตร 1 ไร่ แก่จน ชุมชนเขานางฯ อยู่อย่างพอเพียง โดยการดำเนินการอาศัยการมีส่วนร่วมจากชุมชน โดยระดมสรรพกำลังสร้างภาคีเครือข่าย ทั้งจากสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเลาขวัญ ภายใต้การสนับสนุนทุนดำเนินการส่วนหนึ่งจากมูลนิธิเด็ก เพื่อทดลองปลูกพืชผลต่างๆ คล้ายเป็นแปลงสาธิตให้แก่ชุมชน โดยมีคนในชุมชนและโรงเรียนร่วมกันดูแล นอกจากนี้ยังมีเกษตรกร 3 ราย รับทุนสนับสนุนในการทำเกษตรผสมผสาน 1 ไร่ และดำเนินการไปพร้อมๆ กับโรงเรียน ซึ่งเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนและชุมชนขึ้น

อย่างไรก็ตามความเป็นหนึ่งเดียวของบุคลากรโรงเรียนจะเป็นปัญหาของการพัฒนาโรงเรียนไม่มากนักน้อย การบริหารจัดการจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ต้องพิจารณา เมื่อวิเคราะห์กระบวนการทำงานจะสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของการมีส่วนร่วมในการทำงาน โดยครูผู้สอนสะท้อนว่า “...ตามแผนการปฏิบัติงาน จะมีโครงการหลักๆ ที่ครูผู้สอนจะแยกส่วนรับผิดชอบ ตามขั้นเรียนของตนเอง แต่ในส่วนกิจกรรมหรือโครงการพิเศษที่เกิดขึ้น จะทำอะไรก็แล้วแต่ ผอ. สั่ง ตอนแรกๆ ก็มีการประชุมบ้าง แต่หลังๆ อาจจะด้วยเวลา ก็จะไม่บอกตรงนั้นเลยว่าแต่ละคนจะต้องทำอะไร อย่างเช่นกิจกรรมลูกเสือของกลุ่มโรงเรียน ผอ. จะบอกเวลานั้นเลยว่าใครจะทำอะไร อย่างน้อยเราก็ควรจะรู้ก่อนเริ่มงานจริงๆ ว่าจะต้องทำอะไร เตรียมอะไร เพื่อให้งานออกมารื่นไหล ไม่ใช่ครูในกลุ่มมาถามอะไรก็ต้องบอกว่าไปถาม ผอ. ก่อน เราเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก เราควรจะรู้กันทุกเรื่อง แต่ถ้าเป็นงานปฏิบัติการทั่วๆ ไปก็ไม่มีปัญหาอะไร...” เช่นเดียวกันที่ผู้อำนวยการก็ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ที่อาจส่งผลเป็นลูกโซ่ไปสู่การสร้างความขัดข้องในเรื่องอื่นๆ เช่น การจัดการห้องเรียน การกำหนดแผนหรือรูปแบบการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนต่อไป

6.5 สภาพการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็กในมุมมองของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

6.5.1 ผู้อำนวยการโรงเรียน

ผู้อำนวยการโรงเรียนเข้าร่วมเครือข่ายต่างๆ ซึ่งมีส่วนสำคัญมากที่ดึงความช่วยเหลือและสนับสนุนเข้ามาที่โรงเรียน ในขณะเดียวกันก็มีเป้าหมายของการทำหน้าที่ประสานงานให้กับเครือข่าย เช่น การประสานงานอบรมให้มูลนิธิเด็กเพื่อให้ความรู้ชุมชนด้านเกษตรพอเพียง เครือข่ายของวัดพระธรรมกาย เครือข่ายครูสอนดี โดยผู้อำนวยการได้เข้าไปมีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายต่างๆ เช่น ผู้ประสานงานและอำนวยความสะดวกในการจัดการประชุมเพื่อดำเนินงานของเครือข่าย เป็นวิทยากรอบรมในเครือข่ายครูสอนดีและสนับสนุนให้ครูในโรงเรียนเข้าร่วมเครือข่าย ในช่วงแรกของการทำงานผู้อำนวยการกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาโรงเรียน โดยเริ่มต้นจากการสร้างโรงอาหารเพื่อเตรียมอาหารกลางวันที่ถูกสุขลักษณะ การขุดบ่อบาดาลเพื่อให้มีแหล่งน้ำใช้ในฤดูร้อน การสร้างสวนและฐานการเรียนรู้เกษตรพอเพียง การเปลี่ยนแปลงของโรงเรียนส่วนใหญ่เป็นด้านของอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมนอกชั้นเรียน ระยะเวลาการทำงานในโรงเรียนเขานางสาขหัวเป็นเวลาสองปี ผู้อำนวยการโรงเรียนได้วางแผนการดำเนินงานตามแต่ศักยภาพและโอกาสที่เครือข่ายต่างๆ ส่งความช่วยเหลือมาเพื่อให้ส่งเสริมให้คุณภาพชีวิตและคุณภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนต่อไป

6.5.2 ครูประจำการ

ครูผู้สอนในโรงเรียนบ้านเขานางสาวเป็นคนที่ การโยกย้ายจึงไม่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ครูผู้สอนมีความเข้าใจสภาพสังคมและครอบครัวของนักเรียนเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามครูก็ประสบปัญหาล้ายคลึงกับครูในโรงเรียนขนาดเล็กทั่วไปคือ การสอนในรายวิชาที่ไม่ถนัด เช่น ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ พลศึกษา เป็นต้น นอกจากนี้ครูบางส่วนมีความคิดเห็นขัดแย้งต่อแนวทางการพัฒนาโรงเรียนของผู้บริหารโรงเรียน การดึงโครงการต่างๆ เข้ามาอาจส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรในโรงเรียน เช่น โครงการครูสอนดี ซึ่งผู้อำนวยการมีบทบาทในการติดต่อประสานงานและจัดอบรมให้ครูที่เข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการส่งเสริมให้ครูในโรงเรียนเข้าร่วมโครงการโดยการร่วมกันจัดเตรียมแผนการสอนเพื่อเข้าร่วมประกวด ครูได้สะท้อนความคิดว่า กิจกรรมเหล่านี้ลดทอนเวลาในการทำงานโรงเรียนและเวลาเรียนของนักเรียน ผู้อำนวยการไม่สามารถดูแลงานโรงเรียนได้อย่างเต็มที่ ช่องว่างระหว่างความคิดนี้ส่งผลต่อการพัฒนาโรงเรียนโดยเฉพาะทางด้านการพัฒนาครู ขาดการพัฒนาครู ขาดการพัฒนาครู ขาดการพัฒนาครู เพื่อแก้ปัญหาไม่ราบรื่นเท่าที่ควร การขาดการกำกับดูแลทางวิชาการจึงส่งผลกระทบต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอนและปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูด้วยกัน เมื่อครูผู้สอนท่านหนึ่งสะท้อนว่า “การสอนของครูบางส่วนไม่ยึดตามหลักสูตร อยากสอนอะไรก็สอน ระเบียบการวัดประเมินผลที่มีก็ไม่นำมาใช้ แผนการสอนไม่มี ผอ. ไม่กำกับ ... ถ้ามันหย่อนเกินไปก็ไม่ดี บางคนสอนแค่สองสามสาระ อีก 5 สาระที่เหลือไม่สอน จนเด็กบางที่ไม่มีพื้นฐานเลย ไม่รู้แม้กระทั่ง..” นอกจากนี้ยังสะท้อนถึงการปัญหาของการปรับสภาพห้องเรียนให้ใช้งานได้ การทำงานประสานงานเขตพื้นที่การประถมศึกษาและเชื่อมโยงเครือข่ายต่างๆ ทำให้ผู้อำนวยการมีเวลาในการปฏิบัติงานในโรงเรียนถูกลดทอนลงไป

6.5.3 นักเรียน

นักเรียนทุกคนรู้บทบาทหน้าที่ของตนเองในโรงเรียน ทุกคนจะรับผิดชอบดูแลบริเวณที่รับผิดชอบให้สะอาดเรียบร้อย สามารถช่วยเหลือดูแลตนเองได้ นักเรียนบางคนในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ต้องไปช่วยพ่อแม่เลี้ยงน้องและทำงานในไร่ นักเรียนน้อยคนนักจะได้กลับบ้าน สภาพครอบครัวส่วนหนึ่งแตกแยก บางคนต้องรับจ้างในวันหยุด เพราะอาศัยอยู่กับตายายที่ทำงานไม่ไหว จุดต่างที่สังเกตได้ชัดเจนคือ นักเรียนที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่จะสามารถบอกได้ว่าอนาคตตัวเองอยากทำงานอะไร เรียนต่อที่ไหน ตรงข้ามกับนักเรียนที่ครอบครัวแตกแยกอย่างเห็นได้ชัด เนื่องด้วยเป็นชุมชนขนาดเล็ก นักเรียนก็จะรับรู้ถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน สามารถพูดคุยและสะท้อนภาพของโรงเรียนได้เป็นอย่างดี เช่น “ครูไม่ค่อยสอน เพราะติดประชุม จะให้งานและทำการบ้านที่ทำไม่เสร็จ”

“มีคนมาดูงานบ่อย มาดูแปลงเกษตรที่โรงเรียน มี ผอ. และ ครูบ้อม (จากมูลนิธิเด็ก) พาดู บางทีครูก็เลือกให้ (นักเรียน) พาดู ได้เลี้ยงกล้วยไก่ เอาบมาให้ 100 ตัว ก็โดนจูงอาจเข้ามากิน”

“ไม่ค่อยได้เรียนคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ตซ้ำ เพราะครูไม่มีเวลา”

“เรียนพลศึกษา ครูก็ให้วิ่งและก๊วดพื้น”

“มีหน้าที่ถอดหญ้า ปลูกผัก ครูให้ไปช่วย ครูเกษตร (ครูจิตอาสา) มาวันจันทร์กับวันศุกร์”

“แก๊สชีวภาพใช้มูลหมู วัว และอาหารเปียกใส่ลงในโถ”

6.5.4 ผู้ปกครองนักเรียน

การเร่งรัดพัฒนาโรงเรียนในส่วนของบรรยากาศบริเวณอาคารเรียน รวมถึงการผลักดันโรงเรียนให้เป็นสถานพอเพียงทำให้ความเชื่อมั่นของผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียนในการดูแลลูกหลานในด้านวิชาการ ในช่วง 2 ปีที่ผ่านมาโรงเรียนมีการพัฒนาขึ้นมาก ชุมชนและผู้ปกครองช่วยกันดูแลและรับผิดชอบต่อกิจกรรมของโรงเรียน ทั้งกำลังทรัพย์และแรงงาน เช่น การปรับปรุงอาคารประกอบ 1 ชั้น การสร้างโรงอาหาร การจัดกิจกรรมลูกเสือของกลุ่มโรงเรียน การจัดงานปีใหม่ การปรับพื้นที่หลังโรงเรียนให้เกิดเป็นฐานเรียนรู้เกษตรพอเพียง เป็นต้น ประเด็นการยุบ/ควบรวมโรงเรียนกำลังสร้างความกังวลใจให้แก่ผู้ปกครองค่อนข้างมาก เนื่องจากโรงเรียนในพื้นที่ใกล้เคียงถูกยุบและปล่อยทิ้งร้างไปแล้ว เพราะจำนวนนักเรียนน้อย ผู้ปกครองนักเรียนท่านหนึ่งได้เปรียบเทียบการเดินทางไปเรียนไกลบ้านโดยกล่าวว่า “ผมเจอปัญหากับตัวเอง บ้างที่ค่ารถ (รับ-ส่งลูกไปเรียนในเขตตัวอำเภอ) ก็ต้องผลัดเขาไปก่อน พอสิ้นเดือนก็ต้องจ่าย เครียด หกโมงเช้าก็ต้องจัดแจงเตรียมตัวแล้ว ถึงบ้านก็เย็นแล้ว ตอนนี้มีคนน้องที่อยู่ประถมที่โรงเรียนนี้ก็ยังได้ช่วยงานบ้าน ชัดเกลานิสัย พ่อแม่ได้พึ่งพาให้ทำตรงนั้นตรงนี้ พอพูดถึงความสุขเทียบกับโรงเรียนใหญ่ๆ เด็กที่นี่แลดูมีความสุข เวลาพูดถึงการยุบรวมก็รับไม่ได้”

6.5.5 คณะกรรมการสถานศึกษาและผู้นำชุมชน

คณะกรรมการสถานศึกษาและผู้นำชุมชนได้รับทราบความเคลื่อนไหว ข่าวคราวต่างๆ ของโรงเรียนโดยตลอดโดยมีการประชุมร่วมกันที่จะพัฒนาโรงเรียนอย่างจริงจัง ผู้ใหญ่บ้านในฐานะผู้นำชุมชนและศิษย์เก่าของโรงเรียนให้ความสำคัญกับโรงเรียนในชุมชนอย่างมาก เพราะขณะนี้โรงเรียนมิใช่เป็นเพียงสถานที่เรียนรู้อย่างเดียวของเด็กในชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์รวมของการให้ความรู้เกษตรพอเพียงของชุมชนอีกด้วย ในปี พ.ศ. 2552 คณะกรรมการสถานศึกษาและผู้นำชุมชนได้รวมกันไปทักท้วงรัฐบาลเรื่องการยุบโรงเรียนขนาดเล็กผ่านสื่อโทรทัศน์และออนไลน์ โดยให้ความเห็นร่วมกันว่า “โรงเรียนเกิดมาจากคนในหมู่บ้าน อยากให้ลูกหลานมีที่เรียนใกล้บ้าน เรารวมกันสร้าง เราไม่ได้คาดหวังอะไรมากมาย เราแค่อยากให้อ่านออกเขียนได้ เป็นเด็กดีเท่านั้น รัฐเคยถามเราบ้างหรือเปล่าวว่าเราต้องการอะไร” และสะท้อนว่า “...แน่นอนว่า ถ้าจะอยู่ก็ต้องอยู่อย่างคุณภาพ พอเข้าสู่กระบวนการสังคม เอาเด็กบ้านนอกไปเรียนกับอนุบาลเขาขวัญ จะเหมือนชนชั้น ชนบน ชนล่าง ถ้าครูไม่เลือกชี้ที่นั่นก็ชี้ที่นั่นไม่กล้า ความมั่นใจหมดไปแล้ว เพราะเป็นคนบ้านนอก พื้นฐานการศึกษาของบิดา มารดา ปู่ย่า ตาทวด ก็แตกต่างกันแล้ว ค่านิยมมันแตกต่างกัน เทคโนโลยีต่างกัน...” และมีการชี้ประเด็นเกี่ยวกับคุณภาพทางการศึกษาคืออะไร ในมุมมองว่า “มันต้องหาคำตอบก่อนว่า คุณต้องการสร้างคนให้เป็นอย่างไร ความสุขคืออะไร ถ้าคุณนิยามว่าความสุขคือการมีงานทำมีรายได้สูง ของเขาอยู่อย่างนี้ก็เรื่องของเขาสิครับ แต่รัฐมีหน้าที่สนับสนุน มันเจ็บปวดมากนะครับเปลี่ยนวิถีชีวิตเขาซะ วิถีชุมชน มันจะค่อยๆ เปลี่ยนไป สังคมที่เปลี่ยนไปมองว่าการส่งลูกขึ้นรถตู้สบาย แปลว่าไม่เป็นภาระ แต่ผมอยากให้มันเป็นภาระ เพราะมันคือความผูกพัน เราไม่ต้องมานั่งคิดเรื่องเงินที่ต้องจ่ายค่ารถให้ลูก ตอนนี้เคยอยู่แค่นี้ได้ ต่อไปไม่ได้แล้ว ความเครียดในครอบครัวก็เกิดขึ้น ต้องออกไปรับจ้างทำงานโรงงานหาเงินมาใช้ แต่ผมถามว่าความอบอุ่นที่จะได้อยู่กับพ่อแม่อยู่ไหน ครอบครัวไม่เป็นครอบครัว เอาความสุขเป็นหลักอย่าดึงครอบครัวให้แตกแยก รัฐบาลต้องสร้างงาน นำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาผลักดัน ทำอย่างไรให้ประชาชนมีรายได้ แล้วเรียนหรืออยู่ในท้องที่ เด็กเล็กให้อยู่ใกล้บ้าน ชุมชนช่วยกันดูแล” โดยขณะนี้คณะกรรมการโรงเรียนมีความคาดหวัง “หลักสูตรท้องถิ่น” โรงเรียนบ้านเขานางสาขางหัวจะช่วยให้เกิดแรงงานมีฝีมือขึ้นในหมู่บ้าน ลูกหลานได้เรียนรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพจากผู้ใหญ่ในบ้าน สามารถเปิดร้านซ่อมรถ ร้านตัดผม ร้านตัดเย็บต่างๆ และใช้ชีวิตอยู่ในถิ่นกำเนิดต่อไป

6.6 การวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของโรงเรียนบ้านเขานางสาขางหัว

S: จุดแข็ง	O: โอกาส
1. การสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนและผู้อำนวยการโรงเรียน 2. การมีส่วนร่วมของชุมชน 3. มีฐานการเรียนรู้เกษตรพอเพียงที่เป็นต้นแบบของชุมชน 4. ครูจิตอาสาที่เข้ามาให้ความรู้แก่นักเรียนและเป็นแรงงานร่วมกับชาวบ้านในการสร้างฐานเรียนรู้สถานพอเพียงเป็นประจำ	1. การร่วมมือจากภาคีเครือข่ายที่มีความเข้มแข็งและต่อเนื่อง 2. ได้รับการยอมรับจากชุมชน
W: จุดอ่อน	T: อุปสรรค
1. ความขัดแย้งระหว่างครูและผู้อำนวยการโรงเรียนในด้านแนวทางการพัฒนาโรงเรียน 2. ขาดความพร้อมด้านห้องเรียนคอมพิวเตอร์ 3. ขาดความพร้อมด้านระบบการเรียนทางไกล 4. ขาดแนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนอย่างมีระบบ 5. การจัดการห้องเรียนขาดความเป็นระเบียบ ไม่เป็นสัดส่วน 6. นักเรียนพิเศษ LD จำนวน 6 คน	1. จำนวนประชากรในวัยเรียนที่ค่อนข้างคงที่ 2. ผู้ปกครองนักเรียนฐานะยากจน 3. นโยบายการยุบ/รวมโรงเรียน 4. เป็นพื้นที่แห้งแล้ง ขาดน้ำ

6.7 แนวทางดำเนินการเพื่อพัฒนาศักยภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก

ขณะที่โรงเรียนบ้านเขานางสาขาก็ยังไม่มี การดำเนินงานในส่วนของการพัฒนาด้านอุปกรณ์การเรียนและวิชาการอย่างโดดเด่น หากแต่การพัฒนาอาคารสถานที่และน้อมนำแนวคิดเกษตรพอเพียงเข้ามาในโรงเรียนอย่างเป็นรูปธรรมจนได้รับการยอมรับจากชาวบ้านและจากหน่วยงานในกระทรวงศึกษาธิการด้วยกันล้วนเกิดขึ้นจากความมุ่งมั่นตั้งใจจริงในการทำงานของโรงเรียนในการประสานความร่วมมือและความช่วยเหลือจากบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก อย่างไรก็ตามคณะกรรมการสถานศึกษาและผู้บริหารโรงเรียนได้สะท้อนมุมมองในส่วนของการจัดการในระดับห้องเรียนและด้านวิชาการ ดังต่อไปนี้

- 1) ห้องเรียนบางห้องไม่มีโต๊ะเรียนและอากาศร้อน จากปัญหาดังกล่าวผู้อำนวยการตระหนักว่าการกิจ/โครงการต่อไปควรเน้นการพัฒนาในชั้นเรียน การสร้างบรรยากาศการเรียน โดยการซ่อมหลังคาอาคารเรียน ไม่ให้เป็นแหล่งที่อยู่ของนกพิราบ
- 2) จัดระบบการพัฒนาวิชาการของโรงเรียน โดยการจัดการปัญหาที่เป็นปัจจุบันในเบื้องต้น เช่น การซ่อมบำรุงระบบสัญญาณโทรทัศน์การเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม การจัดหาอุปกรณ์การเรียนและเครื่องคอมพิวเตอร์ ปรับปรุงห้องสมุด เพื่อให้ครูมีตัวช่วยหากติดภาระงานอื่นๆ รวมถึงแก้ปัญหาในกรณีที่ครูไม่มีความถนัดในการสอนบางรายวิชา
- 3) กระตุ้นให้ครูผู้สอนเรียนรู้เกษตรพอเพียงร่วมกันครูจิตอาสาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ลดปัญหาการจัดการเรียนการสอนแบบแยกส่วน ร่วมกันสร้างจุดเด่นของโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนที่เน้นอาชีพการงานสอดคล้องความต้องการของคนในชุมชน
- 4) ปรับกระบวนการทำงานที่เป็นทีม เน้นการให้ข้อมูลและรับฟังความคิดเห็นระหว่างผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน และระหว่างครูผู้สอนด้วยกัน เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านอื่นๆ ต่อไป

โดยภาพรวมโรงเรียนเขานางสาขาก็จัดอยู่ในโรงเรียนที่กำลังเตรียมความพร้อมในด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภค เนื่องจากมีผู้อำนวยการโรงเรียนที่เป็นคนในพื้นที่ที่ตั้งใจสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในโรงเรียน โดยกระบวนการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อาศัยงบประมาณและแรงงานของครูในชุมชนและเครือข่ายจากภายนอกทั้งสิ้น คณะกรรมการสถานศึกษาและผู้บริหารโรงเรียนต่างชื่นชมในโครงการที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาพอเพียง ฐานการเรียนรู้ระบบน้ำใช้ในโรงเรียน โรงอาหาร อาคารเรียน 1 ชั้น จำนวน 2 หลังที่ได้รับการปรับปรุงจนใช้งานได้ ความเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นลำดับเหล่านี้สามารถสร้างความเชื่อมั่นว่าโรงเรียนสามารถยกระดับคุณภาพได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเชื่อได้ว่าโรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมากกำลังอยู่ในช่วงของการพัฒนาสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่นเดียวกับโรงเรียนเขานางสาขาก็ แต่ด้วยความกดดันตามมาตรฐานที่กระทรวงศึกษาธิการกำกับ ทั้งการประเมินคุณภาพ สมศ. การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) ของนักเรียน ทำให้โรงเรียนต้องเร่งรัดพัฒนาหลายด้านพร้อมๆ กัน บนความไม่พร้อมทางด้านงบประมาณและบุคลากร จึงอาจก่อให้เกิดปัญหาภายในองค์กรขึ้น ดังนั้นการกำหนดทิศทางและบทบาทหน้าที่ร่วมกันจะช่วยให้การดำเนินการพัฒนาทางการศึกษาของโรงเรียนราบรื่นมากขึ้น

บทที่ 6

แนวทางการส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

การถอดบทเรียนโรงเรียนขนาดเล็กครั้งนี้จะรวบรวมองค์ความรู้และความคิดเห็นต่างๆ จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อไปสู่การกำหนดเกณฑ์ที่ควรใช้ในการพิจารณาการยุบ ควบรวม และการคงอยู่ของโรงเรียนขนาดเล็ก ผู้วิจัยจะดำเนินการถอดบทเรียนโดยพิจารณาทั้งสถานะและความต้องการของครอบครัวและผู้เรียน ศักยภาพโรงเรียน การสนับสนุนองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น และกลไกกระทรวงศึกษาธิการ ตัวชี้วัดของโรงเรียนขนาดเล็กจะต้องคำนึงถึงบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในแง่ของจุลภาค ได้แก่ ผู้ปกครองและนักเรียน โรงเรียน องค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น และมหภาค ได้แก่ นโยบายการดำเนินการโรงเรียนขนาดเล็กของกระทรวงศึกษาธิการ

ในการดำเนินการยุบ ควบรวม และการคงอยู่ของโรงเรียนขนาดเล็กอย่างมีประสิทธิภาพและสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีนั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงความต้องการ ความคิดเห็น รวมถึงศักยภาพของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นสำคัญ โดยภายหลังการดำเนินการยุบ/ควบรวมโรงเรียนนั้น เราจำเป็นต้องกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการด้านวิชาการ ทรัพยากรบุคคล และงบประมาณในโรงเรียนขนาดเล็กที่ชัดเจน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเหล่านี้อย่างยั่งยืนต่อไป ดังนั้น “การถอดบทเรียนโรงเรียนขนาดเล็ก” จะสะท้อนภาพความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีคุณภาพภายใต้ข้อจำกัดด้านบุคลากรและงบประมาณเป็นสำคัญ เพื่อไปสู่ข้อสรุปของแนวทางในการส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษา และแนวทางปฏิบัติที่ดีสำหรับที่มีส่วนเกี่ยวข้องของโรงเรียนขนาดเล็ก จากกรณีศึกษา 6 โรงเรียน

1. ประเด็นความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีต่อคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

ความคิดเห็นของผู้อำนวยการสถานศึกษา ครูประจำการ และผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นในฐานะของผู้ให้บริการและผู้ให้บริการสะท้อนให้เห็นถึงสภาพการณ์ที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก โดยผู้วิจัยสรุปเป็นประเด็นดังนี้

1.1 จุดเด่น/ความภาคภูมิใจของโรงเรียนขนาดเล็ก

ความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อจุดเด่น/ความภาคภูมิใจของโรงเรียนขนาดเล็กนั้นแตกต่างกันไปตามบทบาทหน้าที่ที่รับผิดชอบและ/หรือผลประโยชน์ที่ได้รับ โดยในทัศนะของผู้อำนวยการโรงเรียนและครูส่วนใหญ่ระบุว่าจุดเด่นและความภาคภูมิใจลำดับหนึ่งคือการผ่านการรับรองคุณภาพด้านการจัดการเรียนรู้ตามมาตรฐาน สมศ. ในขณะที่ผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นระบุจุดเด่นและความภาคภูมิใจที่สำคัญของโรงเรียนขนาดเล็ก คือการรองรับนักเรียนในเขตบริการให้มีโอกาสทางการศึกษา อย่างไรก็ตามกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดเห็นตรงกันว่า การเอาใจใส่เรื่องความประพฤติ คุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนขนาดเล็กมีความโดดเด่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กในส่วน “ดี” และ “มีสุข” เป็นความภาคภูมิใจของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด

1.2 ภาพความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็กที่ได้รับการชื่นชม

ภาพความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็กที่ได้รับการชื่นชมในทัศนะของผู้อำนวยการโรงเรียน ครู และผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นมีความสอดคล้อง คือ นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์เป็นลำดับที่หนึ่ง และ นักเรียนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดี ในขณะที่ครูและผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นระบุภาพความสำเร็จในส่วนของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) ด้วยคำนำหน้าความคิดเห็นค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับคำนำหน้าในด้านอื่นๆ ในขณะที่ผู้ปกครองนักเรียนชื่นชมความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็กทุกด้านอยู่ในระดับมาก เช่น ความร่าเริงแจ่มใสและสุขภาพจิตดีของนักเรียน ความสามารถในการอ่านออก-เขียนได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมั่นที่มีต่อคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก และความต้องการให้โรงเรียนขนาดเล็กคงอยู่

1.3 การสนับสนุนจากผู้ปกครองนักเรียนและองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีให้โรงเรียนขนาดเล็ก

บทบาทของผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่การเข้าร่วมประชุมตามการนัดหมายของโรงเรียน การดูแลนักเรียนในการทำการบ้านหรืออ่านหนังสือตามที่ครูหรือโรงเรียนมอบหมาย และการระดมเงินบริจาคเพื่อกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน ในขณะที่การสนับสนุนจากองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีให้กับโรงเรียนขนาดเล็กเป็นการสนับสนุนงบประมาณอาหารกลางวันสำหรับนักเรียนและการจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดซื้อสื่อการเรียนรู้ โดยระบุสาเหตุไม่

สามารถช่วยเหลือโรงเรียนขนาดเล็กได้เต็มที่ เพราะความจำกัดด้วยอำนาจหน้าที่และระเบียบการจัดสรรงบประมาณขององค์กรเอง รวมถึงโรงเรียนคือหน่วยงานที่อยู่ในสังกัดของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งไม่อยู่ในขอบข่ายงานขององค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นโดยตรง อย่างไรก็ตามองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความมุ่งมั่นในส่งเสริมคุณภาพการศึกษา และพร้อมเป็นองค์กรที่จะประสานความร่วมมือจากชุมชนในการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กที่รองรับเด็กในชุมชนเอง

1.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก

ผู้อำนวยการโรงเรียนและครูระบุปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาในโรงเรียน คือจำนวนและศักยภาพของครูผู้สอน ภาวะผู้นำและแนวคิดของผู้บริหาร และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนตามลำดับ แต่ในทัศนะของผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นระบุว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดต่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวนและศักยภาพของครูผู้สอนในโรงเรียน และความพร้อมด้านวัสดุ แหล่งเรียนรู้และสื่อเทคโนโลยีการศึกษาตามลำดับ หากพิจารณาในส่วนของปัจจัยด้านอื่นๆ เช่น ความร่วมมือระหว่างองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น ชุมชน และระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กด้วยกันเอง รวมถึงด้านสภาพครอบครัวและฐานะของผู้ปกครอง พบว่าค่าน้ำหนักของความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ และผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นมีค่าค่อนข้างต่ำ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กยังไม่มีการคำนึงถึงปัจจัยเหล่านี้เท่าที่ควร ส่วนหนึ่งอาจมีสาเหตุมาจากผู้ปกครองนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่จะมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีนัก การขอความช่วยเหลือ/สนับสนุนทางการเงินจากผู้ปกครองจึงอาจสร้างความลำบากใจให้ทั้งทางผู้ปกครองและโรงเรียนเอง

1.5 ปัญหาด้านความขาดแคลนครูและการบริหารจัดการด้านเทคโนโลยีการศึกษา

การแก้ไขปัญหาครูไม่ครบชั้นตามแนวคิดของผู้อำนวยการสถานศึกษาและครูประจำการระบุว่า การจัดการเรียนรู้แบบรวมเรียนชั้น (รวมชั้น ป. 1 - 2, ป. 3 - 4, ป. 5 - 6) เป็นวิธีการที่เหมาะสมที่สุด การพิจารณาในส่วนของการบริหารจัดการเรียนรู้อย่างรวมนั้น โดยนำนักเรียนไปเรียนรวมชั้นกับโรงเรียนข้างเคียงซึ่งเป็นนโยบายหนึ่งที่กำลังผลักดันให้เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาครูไม่ครบชั้นนั้น พบว่ามีค่าน้ำหนักความคิดเห็นค่อนข้างต่ำ ในส่วนของการบริหารจัดการด้านเทคโนโลยีการศึกษา ผู้อำนวยการโรงเรียนและครูระบุว่า การจัดห้องคอมพิวเตอร์ สื่อการสอนอินเทอร์เน็ตถือเป็นแนวทางการบริหารจัดการด้านเทคโนโลยีการศึกษาที่เหมาะสมต่อบริบทของโรงเรียนขนาดเล็ก เพราะครูสามารถใช้สื่อคอมพิวเตอร์ประกอบการสอน การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน รวมถึงการสืบเสาะหาความรู้ต่างๆ โดยเฉพาะในเนื้อหาที่ครูไม่ชำนาญ เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการส่งเสริมการเรียนการสอนให้มีคุณภาพมากขึ้น

1.6 ความเชื่อมั่นต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

ผู้ปกครองนักเรียน ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ ผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น ที่มีความเชื่อมั่นว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กสามารถพัฒนาให้อยู่ในระดับดี ภายในระยะเวลา 3 ปี คิดเป็นร้อยละ 81 69 67 และ 50 ตามลำดับ ในส่วนความเชื่อมั่นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการรับบริการการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก ได้แก่ ความมั่นใจว่าการเรียนโรงเรียนใกล้บ้าน ทำให้ผู้ปกครองสามารถดูแลนักเรียนร่วมกับโรงเรียนได้อย่างใกล้ชิดและได้รับการศึกษาที่เหมาะสมและเติบโตเป็นคนดีในสังคมได้ต่อไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่เชื่อมั่นต่อคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กทั้งในด้านการเรียนการสอนและการดูแลบุตรหลาน

2. การเปรียบเทียบกรณีศึกษา: บทเรียนจากโรงเรียนขนาดเล็ก

โรงเรียนขนาดเล็กที่เป็นกรณีศึกษาจำนวน 6 โรงเรียน มีความสำเร็จและอุปสรรคในการจัดการศึกษาและการบริหารจัดการโรงเรียนในแง่ที่แตกต่างกันไป โดยภาพความสำเร็จที่เกิดขึ้นหากเทียบเป็นขั้นบันได คงต้องกล่าวว่าทุกโรงเรียนกำลังก้าวขึ้น/พัฒนาขึ้นไปอย่างเป็นลำดับ แต่อย่างไรก็ตามจุดเริ่มต้นหรือต้นทุนของแต่ละโรงเรียนก็มีความแตกต่างกันไปตามปัจจัยต่าง ๆ ของโรงเรียน ทั้งเรื่องของสภาพที่ตั้ง โครงสร้างพื้นฐาน จำนวนและคุณภาพของบุคลากร ปัจจุบัน จำนวนนักเรียน สภาพสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน การมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน โดยในตารางที่ 6-1 ได้ประมวลสภาพการณ์ต่างๆ ของกรณีศึกษา 6 โรงเรียน การเปรียบเทียบกรณีศึกษาทั้งหมดจะพบว่า ทุกโรงเรียนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แต่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียนซึ่งส่วนใหญ่เป็นด้านงบประมาณและแรงงานในการสร้างและปรับปรุงอาคารประกอบต่างๆ จะมากหรือน้อยขึ้นกับสภาพ

ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนนั้นๆ โดยแนวโน้มพบว่า โรงเรียนในชนบท เช่น กรณีโรงเรียนกรณีศึกษาในจังหวัดกาญจนบุรี ชุมชนและผู้ปกครองจะมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนในรูปแบบร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรมต่างๆ กับทางโรงเรียนค่อนข้างบ่อยครั้ง หากเปรียบเทียบกับกรณีศึกษาในจังหวัดนครปฐมซึ่งการสนับสนุนที่โรงเรียนได้รับจะมาจากส่วนของผู้ปกครองนักเรียนและศิษย์เก่าเท่านั้น โดยผู้ปกครองจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมวันเด็กเท่านั้น การที่ผู้ปกครองและชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมเท่าที่ควร ส่วนหนึ่งเกิดจากความพยายามของผู้อำนวยการโรงเรียนและครูช่วยกันบริหารจัดการงบประมาณการจัดจ้างครูผู้ช่วยและดำเนินการโครงการต่างๆ ของโรงเรียนโดยไม่ขอการสนับสนุนจากผู้ปกครอง เนื่องจากเห็นว่าผู้ปกครองของนักเรียนส่วนใหญ่ฐานะปานกลางถึงยากจน ทำให้โรงเรียนรับภาระในการดูแลงบประมาณดำเนินงานของโรงเรียนทั้งหมดเอง

ชุมชนต่างมีความคาดหวังให้ครูทำงานในโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง ไม่ย้ายเข้า-ออกบ่อย และคาดหวังให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ โดยส่วนใหญ่ครูที่บรรจุอยู่ในโรงเรียนนานกว่า 5-10 ปีจะมีบทบาทการช่วยเหลือและมีความผูกพันกับคนในชุมชน เพราะจะสอนมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่จนถึงรุ่นลูก ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนใกล้ชิด สามารถพัฒนาหลักสูตรและแผนการปฏิบัติงานของโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะมีความเข้าใจอย่างทอ่งแท้เกี่ยวกับบริบทของโรงเรียน ดังกรณีศึกษาโรงเรียนวัดแหลมมะเกลือ เมื่อครูมีความผูกพันกับโรงเรียนมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ครูได้รับการยอมรับและคำชื่นชมจากผู้ปกครอง และการสนับสนุนจากผู้อำนวยการโรงเรียน เสมือนครูได้รับแรงกระตุ้นให้ทำงานเพื่อช่วยพัฒนานักเรียน ความคาดหวังของครูที่มีต่อนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กไม่ใช่เพียงด้านวิชาการ แต่มุ่งสร้างพฤติกรรมที่ดี การพูดจาไพเราะ ไม่ใช้คำหยาบ การไหว้ นอบน้อม การช่วยเหลือผู้อื่น เช่น การช่วยทำงานครู การช่วยดูแลรุ่นน้อง รวมถึงการสร้างนิสัยความรับผิดชอบ ซึ่งถือเป็นจุดเด่นของโรงเรียนขนาดเล็ก เพราะครูจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับนักเรียน รู้ถึงสภาพครอบครัวของนักเรียนแต่ละคน การที่นักเรียนอยู่กับครูตลอดเวลา นั้น ทำให้ครูสามารถดูแลนักเรียนได้อย่างใกล้ชิด

พื้นที่/ความเป็นอยู่ของชุมชนก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียน กรณีโรงเรียนบ้านเขานางสาวหัว เป็นชุมชนเกษตรแบบดั้งเดิม (ใช้แรงงานคน) วิถีชีวิตของคนในชุมชนแบบรุ่นต่อรุ่น คือการทำงานในที่ดินของพ่อแม่ และบางส่วนออกไปทำงานโรงงานแถบอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม ความคาดหวังที่มีต่อการเรียนของลูกหลาน คือ การอ่านออกเขียนได้ หรือ รู้หนังสือ การมีโรงเรียนใกล้บ้านจึงเอื้อให้คนในชุมชนคิดว่า “การเรียนไม่ใช่เรื่องยาก” บุตรหลานเดินทางไปกลับโรงเรียนใกล้บ้านด้วยตนเอง หรืออาศัยให้รุ่นพี่รุ่นน้องดูแลกัน การช่วยเหลือสนับสนุนโรงเรียนก็เป็นไปตามกำลังแรงและกำลังทรัพย์ที่มีไม่มากนัก แต่ในขณะที่ชุมชนในเขตโรงเรียนบ้านหนองงูเห่าที่เป็นชุมชนอพยพจากอำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี มาจับจองพื้นที่ทำกินในเขตจังหวัดกาญจนบุรีมานานกว่าสามสิบปี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชุมชนเกษตรที่ใช้เครื่องกลทุ่นแรงเพิ่มมากขึ้น จะให้ความสำคัญกับการศึกษาของบุตรหลานค่อนข้างมาก คาดหวังในบุตรหลานเรียนต่อจนจบระดับปริญญาตรี เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการส่งบุตรหลานเรียนต่อได้ โรงเรียนจึงได้รับการดูแลสนับสนุนจากชุมชนเป็นอย่างมาก เพื่อให้โรงเรียนสามารถจัดการเรียนรู้ที่ได้มาตรฐานไม่แตกต่างจากโรงเรียนในตำบล ตรงกันข้ามกับภาพปรากฏที่ชุมชนโรงเรียนบ้านหนองผือ คนในชุมชนประกอบอาชีพรับจ้างและแรงงานเกษตร เมื่อสอบถามนักเรียนว่าอนาคตอยากเป็นอะไร คำตอบที่ได้รับ คือ “ทำงานช่วยพ่อแม่” “ทำนา” “ไปขับรถรับจ้างในกรุงเทพเหมือนพี่เขย” นี่คือการตอบของนักเรียนในวัยประถมศึกษา โอกาสในการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของนักเรียนมีค่อนข้างน้อย เนื่องจากพ่อแม่ไม่มีค่าใช้จ่ายสำหรับค่ารถรับส่ง (ประมาณ 500 บาทต่อเดือน) และส่วนหนึ่งต้องการใช้แรงงาน เช่น การให้ลูกสาวไปเป็นทางเครื่อง ไปรับจ้างตัดอ้อย ทำให้เด็กและเยาวชนชุมชนนี้ต้องเริ่มทำงานตั้งแต่อายุ 12 - 15 ปี ส่งผลให้เกิดการแต่งงานและมีลูกช่วงวัยรุ่นจำนวนมากขึ้น

ในแต่ละกรณีศึกษาแสดงให้เห็นว่า ชุมชนที่เข้มแข็งมีส่วนช่วยให้การดำเนินการของโรงเรียนเป็นไปอย่างราบรื่น แต่ในทางตรงกันข้ามความเข้มแข็งของโรงเรียนก็ช่วยประคับประคองคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนเช่นกัน จากกรณีศึกษาชุมชนที่ย้ายถิ่นฐาน คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง แรงงานด้านเกษตร และมีประเพณี “การผูกข้อมือ” เพื่อเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกว่าเป็นการใช้ชีวิตคู่ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นพิธีการที่จัดแบบเรียบง่าย ที่เรียกว่า แบบชาวบ้าน ไม่มีพิธีต้องมากมาย หากไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ก็เลิกกันไปโดยไม่ต้องมีข้อผูกมัด เป็นวิถีที่เกิดขึ้นในช่วงอายุของคนในวัยทำงานที่ออกไปรับจ้างต่างถิ่นและวัยรุ่นในชุมชน ส่งผลให้สภาพสังคม/ครอบครัวในชุมชนนั้น เกิดปัญหาการหย่าร้าง เปลี่ยนคู่ การแต่งงานใหม่หลายรอบ หรือแม้กระทั่งการแต่งงานและมีลูกในช่วงอายุ 12-15 ปี เพิ่มมากขึ้น

เรื่อยๆ โดยชุมชนเองก็ไม่ต่อต้านพฤติกรรมหรือเหตุการณ์เหล่านี้ และกลับยอมรับว่าเป็นเรื่องปกติในโลกปัจจุบัน เราอาจเรียกสิ่งนี้ที่พบว่า “ภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมบกพร่อง” ซึ่งส่งผลต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ไปยังของเด็กรุ่นใหม่ที่กำลังเติบโต โรงเรียนขนาดเล็กในชุมชนจึงเป็นเสมือนเกราะป้องกันและเสริมสร้างแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องให้แก่เด็กรุ่นใหม่ นอกจากจะให้การศึกษาคูและผู้บริหารโรงเรียนจะต้องคอยติดตามให้ผู้ปกครองส่วนหนึ่งส่งลูกมาเรียน ดูแลเสื้อผ้า ความสะอาด อาหารการกิน อย่างน้อยจนกว่านักเรียนจะเรียนจบในระดับประถมศึกษา ในสภาพสังคมเช่นนี้การเรียนรู้ของนักเรียนจึงต้องอาศัยการดูแลจากโรงเรียนเป็นพิเศษ โรงเรียนในชุมชนที่ไม่เข้มแข็งเช่นนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นส่วนสำคัญมากต่อการดำเนินงานโรงเรียนขนาดเล็ก ผู้อำนวยการโรงเรียนขนาดเล็กที่ประสบความสำเร็จนั้นจะต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี กรณีผู้อำนวยการโรงเรียนหนองผือที่มีบุคลิกเป็นนักคิด นักปฏิบัติ และนักประชาสัมพันธ์ ที่พยายามสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาปัญหาของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง ลงมือพัฒนาโครงการต่างๆ และการใช้เว็บไซต์ประชาสัมพันธ์ผลงานของนักเรียนและโรงเรียน ซึ่งนอกจากเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้โรงเรียนขนาดเล็กอื่นๆ ยังเป็นสื่อกลางให้ภาคีต่างๆ เข้ามารับสนุนคุณภาพของโรงเรียน นอกจากนี้หัวใจสำคัญของคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กคือ “การให้ครูอยู่กับนักเรียน” จากการเปรียบเทียบหลายกรณีศึกษาจะพบว่า ผู้อำนวยการโรงเรียนใช้กลไกในการดำเนินการจัดการด้านธุรการที่ถือว่าเป็นภาระหนึ่งที่ดึงเวลาในห้องเรียนของครู 2 แนวทางคือ 1) การแบ่งโครงสร้างงานอย่างชัดเจน ครูจะรับผิดชอบงานตามโครงสร้างงานเท่านั้น โดยผู้อำนวยการโรงเรียนทำหน้าที่ประสานงานและรองรับปัญหาต่างๆ 2) ผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบงานด้านธุรการทั้งหมดและจัดประชุม/พูดคุยกับครู เพื่อแจ้งให้ทราบข้อมูลต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ การแก้ปัญหาทางด้านธุรการนี้ส่งผลให้ครูสามารถจัดการเรียนการสอนได้เต็มที่ สามารถรักษาคุณภาพในด้านการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามการสร้างเอกลักษณ์ให้กับโรงเรียนในด้านอื่นๆ ก็เป็นสิ่งที่โรงเรียนขนาดเล็กจะต้องทำให้ปรากฏอย่างชัดเจนควบคู่กันไปด้วย จากกรณีศึกษา 3 ใน 6 โรงเรียน ได้พัฒนาโรงเรียนเพื่อให้เป็น “ศูนย์เกษตรพอเพียงในชุมชน” โดยรับผิดชอบดูแลเป็นหลัก คือผู้อำนวยการโรงเรียน ทั้งในการดำเนินการและการจัดหาแหล่งทุน/งบประมาณต่างๆ

หากเปรียบเทียบในด้านการจัดการเรียนการสอน จะพบว่า กรณีศึกษา 4 ใน 6 โรงเรียน สามารถจัดระบบห้องเรียนได้เป็นอย่างดี ห้องเรียนสะอาด กิจกรรมในห้องเรียนดำเนินอย่างต่อเนื่อง มีมุมเรียนรู้ในห้องเรียนเหมาะสม สภาพห้องเรียนเหมาะแก่การเรียนรู้ เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงลึกจะพบว่า โรงเรียน 2 ใน 6 โรงเรียน ที่ยังคงมีปัญหาด้านสภาพห้องเรียนและการจัดการชั้นเรียนนั้นเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้อำนวยการโรงเรียน หากมุมมอง/ทิศทางในการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนระหว่างครูและผู้อำนวยการโรงเรียนแตกต่างกัน จะมีการแยกส่วนงานอย่างชัดเจน “ผู้อำนวยการโรงเรียนมุ่งพัฒนาภาพลักษณ์ด้านโครงสร้างพื้นฐาน สร้างชื่อเสียงด้านการแข่งขันเชิงวิชาการ หรือการสร้างเครือข่ายภาคีภายนอก ทำให้ห้องเรียนตกเป็นหน้าที่ของครูเท่านั้น” ส่งผลให้สภาพห้องเรียนไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร ดังนั้นการวิเคราะห์สภาพปัญหาอย่างเป็นองค์รวมระหว่างผู้อำนวยการและครูในโรงเรียน ร่วมกันนักเรียนและผู้ปกครองจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้เกิดการยอมรับในด้านทิศทาง/แนวทางในการพัฒนาโรงเรียนร่วมกัน

โรงเรียนขนาดเล็กมีส่วนในการกล่อมเกลาคความประพฤติของนักเรียนค่อนข้างมาก นักเรียนจากแต่ละโรงเรียนกรณีศึกษาจะมีลักษณะโดดเด่นแตกต่างกันไป เช่น นักเรียนโรงเรียนวัดแหลมมะเกลือมีลักษณะอ่อนน้อม ยิ้มง่าย ใจดี สดสวย กล้าแสดงออก มีระเบียบพิถีพิถัน ในขณะที่โรงเรียนวัดห้วยพระมีลักษณะร่าเริงสดใส พูดจาฉะฉาน มั่นใจในการพูดคุย รักการอ่าน นักเรียนโรงเรียนบ้านหนองผือมีระเบียบวินัย รับผิดชอบต่อหน้าที่ ดูแลตนเอง มีความสามารถหลากหลาย และได้รับการกระตุ้นให้กล้าแสดงออกในหลากหลายด้าน ด้วยความเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก นักเรียนทุกคนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ทุกคนได้แสดงออกในงานกิจกรรมของโรงเรียน ทุกคนในโรงเรียนรู้จักกัน ซึ่งเป็นจุดต่างของโรงเรียนขนาดใหญ่ที่นักเรียนที่มีโอกาสได้รับการคัดเลือกไปทำกิจกรรมจะมีเพียงบางส่วนเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนเก่งและผู้ปกครองมีฐานะในการสนับสนุนอุปกรณ์ต่างๆ ประกอบกิจกรรม ภาพของการพบปะพูดคุยกันอย่างเป็นกันเองของผู้ปกครองนักเรียนกับครูประจำชั้น/ผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นภาพที่พบเห็นเป็นปกติในโรงเรียนขนาดเล็ก ผู้ปกครองได้มีโอกาสสอบถามถึงปัญหาการเรียนและความประพฤติของนักเรียน ครูและผู้อำนวยการสอบถามถึงความเป็นอยู่และการดูแลนักเรียนจากผู้ปกครอง ผู้ปกครองมาส่ง-รอรับบุตรหลานในบริเวณโรงเรียนซึ่งเป็นช่วงที่ทำให้คนในชุมชนได้พบปะพูดคุยอย่างเป็นกิจวัตร

ตารางที่ 6-1 ตารางสรุปผลการถอดบทเรียนจากโรงเรียนขนาดเล็กในเขตภาคกลางตะวันตก (ปีการศึกษา 2555)

ประเด็น	โรงเรียนวัดแหลมมะเกลือ	โรงเรียนวัดหนองจิก	โรงเรียนวัดห้วยพระ	โรงเรียนบ้านหนองผือ	โรงเรียนบ้านหนองงูเห่า	โรงเรียนบ้านเขานางสาวหัว
จำนวนนักเรียน	71 คน	117 คน	108 คน	57 คน	64 คน	47 คน
จำนวนครู	ครู 2 คน ครูจ้าง 1 คน	ครู 4 คน ครูจ้าง 1 คน	ครู 5 คน ครูจ้าง 1 คน	ครู 4 คน ครูจ้าง 1 คน	ครู 2 คน ครูจ้าง 1 คน	ครู 3 คน ครูจ้าง 1 คน
การจัดการชั้นเรียน	ห้องเรียนแบบรวมชั้น โดยรวมชั้น ป. 1-3 และ ป. 4-6	ห้องเรียนแบบคณะชั้น ชั้น ป. 1-2 ชั้น ป. 3-4 และชั้นป. 5-6 โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบคณะชั้น	ห้องเรียนแบบแยกชั้น ยกเว้น ป. 5-6 เป็นห้องเรียนแบบรวมชั้น	ห้องเรียนแบบแยกชั้น ป. 5 และ ป. 6 แบบเรียนรวมชั้น ป. 1-2 และ ป. 3-4 ผู้บริหารสอนทักษะพื้นฐาน ชั้น ป. 1-3	ห้องเรียนแบบแยกชั้น แต่ครูรับผิดชอบสอนอย่างน้อย 2 ชั้นเรียน โดยเดินสลับไปมาระหว่างชั้น ผู้บริหารสอน 1 ระดับชั้น	ห้องเรียนแบบรวมชั้นบางส่วน ชั้นอนุบาล 1 - 2 ชั้น ป. 2 - 3 เรียนรวมกัน และชั้น ป. 4-6 เรียนรวมกัน ชั้น ป. 1 เรียนแยกชั้น
ภาพความสำเร็จ	นร. ยิ้มง่าย ใฝ่สวย กล้าแสดงออก อธิษาคัยดี ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดี บรรยายภาคในและนอก ห้องเรียนเอื้อต่อการเรียนรู้	นร. เพิ่มจำนวนขึ้น ได้รับรางวัลจากประกวดทางวิชาการต่างๆ อย่างต่อเนื่อง	นร. ร่าเริง สดใส พุดจาฉะฉาน รู้จักเก็บออม ดำเนินการเป็นศูนย์เรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างต่อเนื่องควบคู่ไปกับการเรียนทางสอนตามหลักสูตรอย่างเข้มแข็ง	นร. มีมารยาท มีความเป็นระเบียบ มีความคิดสร้างสรรค์ กล้าแสดงออก กิจกรรมการเรียนการสอนมีความหลากหลาย การปูพื้นฐานที่เข้มแข็งของนร. ปฐมวัย	ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นที่ยอมรับ มีการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ	การสร้างเครือข่ายภาคีที่เข้มแข็งมาช่วยพัฒนารร.ในส่วนของระบบสาธารณูปโภคและสิ่งก่อสร้าง การพัฒนาฐานการเรียนรู้และหลักสูตรเกษตรพอเพียงอย่างต่อเนื่อง
ปัจจัยความสำเร็จ	ความรักและเอาใจใส่ของครูที่มีต่อ นร. และการสนับสนุนของ ผอ.	เทคนิคการบริหารของ ผอ. และการสร้างความเชื่อมั่นให้กับชุมชนด้วยการเข้าร่วมการประกวดทางวิชาการต่างๆ	การแบ่งหน้าที่ระหว่างครูและ ผอ. และทำหน้าที่อย่างเต็มที่ ความสามารถของ ผอ. ในการเข้าถึงแหล่งเงินสนับสนุน	ความสามารถของการบริหารจัดการ ความมุ่งมั่นในการสร้างการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และการประชาสัมพันธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา และความร่วมมือของครู	ชุมชนและผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของรร.อย่างเต็มที่ เสมือนเป็น “วัฒนธรรมของชุมชน” ที่ให้ความสำคัญต่อการเรียนของบุตรหลาน	ความช่วยเหลือจากผู้มีอุปการะจากภายนอกส่วนใหญ่ได้มาจากสายสัมพันธ์ส่วนตัวและความสามารถในการติดต่อประสานงานของ ผอ.
ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนารร.	ครู และ ผอ.	ผอ. และครู	ผอ. และครู	ผอ. และครู	ชุมชน	ผอ. และหน่วยงานภาคี

ประเด็น	โรงเรียนวัดแหลมมะเกลือ	โรงเรียนวัดหนองจิก	โรงเรียนวัดห้วยพระ	โรงเรียนบ้านหนองผือ	โรงเรียนบ้านหนองงูเห่า	โรงเรียนบ้านเขานางสาวท้าว
สภาพสังคมและเศรษฐกิจ	ชุมชนกึ่งเมือง ผู้ปกครองประกอบอาชีพรับจ้าง และทำงานโรงงาน มีปัญหาสภาพครอบครัวแตกแยก	ผู้ปกครองประกอบอาชีพเกษตรกร	ผู้ปกครองประกอบอาชีพเกษตรกร และทำงานโรงงาน มีปัญหาสภาพครอบครัวแตกแยก และปัญหาการพนัน	ผู้ปกครองประกอบอาชีพเกษตรกรน้อยกว่าร้อยละ 30 เป็นเจ้าของที่ดิน ส่วนใหญ่รับจ้างตัดอ้อย ถอนหัวมัน มีปัญหาสภาพครอบครัวแตกแยก	ผู้ปกครองประกอบอาชีพเกษตรกร มากกว่าร้อยละ 70 เป็นเจ้าของที่ดิน	ผู้ปกครองประกอบอาชีพเกษตรกรน้อยกว่าร้อยละ 30 เป็นเจ้าของที่ดิน ส่วนใหญ่รับจ้างตัดอ้อย ถอนมัน บางส่วนเข้าทำงานโรงงานในเขตปริมณฑล
การมีส่วนร่วมของชุมชน	ผอ. และครูใจสู้ ไม่พึ่งผู้ปกครอง เนื่องจากเชื่อว่าหน้าที่การจัดการศึกษาเป็นของรร. วัดสนับสนุน รร. เต็มที่	ผอ. ทำหน้าที่หาแหล่งทุนจากภายนอกและชุมชน โดยใช้ผลงานการประกวดของ นร.เป็นเครื่องหมายรับรองคุณภาพของ รร.	ผู้ปกครองและวัดไม่ค่อยมีส่วนร่วมในกิจกรรมของ รร. พึ่งพาตนเองด้วยจากเงินหมุนเวียนจากขายของและผลผลิตจากสวนเกษตรพอเพียง และแหล่งทุนจากภายนอก	ผู้ปกครองช่วยเหลือรร.ตามกำลังร่างกายและแรงเงินเท่าที่พอจะทำได้	ชุมชนเข้าร่วมเป็นอนุกรรมการสถานศึกษาว่า 64 คน พร้อมทำหน้าที่ต่างๆ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมของ รร.	ชุมชนและ รร. ต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้ปกครองช่วยเหลือรร.ตามกำลังร่างกายและแรงเงินเท่าที่พอจะทำได้ รร.ประสานงานนำองค์กรและหน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้ความรู้และเงินทุนสนับสนุนงานเกษตรพอเพียงแก่ชุมชน
เหตุผลที่นร.มีจำนวนน้อย	อยู่ใกล้ รร. ขนาดใหญ่และรร. เอกชนในอำเภอ	รร. เคยประสบปัญหาการบริหารจัดการ จึงมีการย้ายออกไปเรียนในรร. ข้างเคียง	ที่ตั้งเยื้องใกล้เขตในเมืองนครปฐม ผู้ปกครองที่มีฐานะจึงส่งลูกไปเรียนในเมือง และละแวกนั้นมีรร. ขนาดเล็กกระจายในแต่ละหมู่บ้าน	ประชากรเบาบาง	ประชากรเบาบาง รองรับ นร. ใน 1 หมู่บ้านและมี รร. ขนาดเล็กที่ตั้งเยื้องใกล้เขตของหมู่บ้านที่ตั้ง รร. จึงดึงเอานร.บางส่วนไป	ประชากรเบาบาง
โอกาสในการพัฒนา	คุณภาพทางการศึกษาของรร. เป็นที่ยอมรับของผู้ปกครอง โดยเน้นการพึ่งพาตนเอง โดยมีวัดและครูที่เกษียณอายุอนุเคราะห์ในด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่อง	การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างชื่อและความยอมรับด้านคุณภาพทางการศึกษาของ รร. เพื่อดึงดูดความช่วยเหลือจากวัด หน่วยงานต่างๆ และชุมชน รวมถึงความร่วมมือจากเครือข่ายกลุ่มรร.ขนาดเล็ก	คุณภาพทางการศึกษาของรร. เป็นที่ยอมรับของผู้ปกครอง รวมถึงการได้รับงบประมาณอุดหนุนจากอบต. และหน่วยงานต่างๆ	คุณภาพทางการศึกษาของรร. เป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองและการประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์ในการเผยแพร่รร.และเป็นช่องทางที่สามารถทำให้นักบวชภายนอกรับรู้ความเป็นไปของ รร. ที่มีกิจกรรมต่างๆ ที่น่าสนใจ	คุณภาพทางการศึกษาของรร. เป็นที่ยอมรับของผู้ปกครอง การร่วมมือจากชุมชนความเข้มแข็งและต่อเนื่อง รวมถึงสภาพเศรษฐกิจและสภาพครอบครัวที่ดี พร้อมส่งเสริมการศึกษาของบุตรหลาน	คุณภาพทางการศึกษาของรร. เป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองและการร่วมมือจากภาคีเครือข่ายที่มีความเข้มแข็งและต่อเนื่อง

ประเด็น	โรงเรียนวัดแหลมมะเกลือ	โรงเรียนวัดหนองจิก	โรงเรียนวัดห้วยพระ	โรงเรียนบ้านหนองผือ	โรงเรียนบ้านหนองงูเห่า	โรงเรียนบ้านเขานางสาวหัว
อุปสรรคสำคัญ	- นโยบายการยุบ/รวม รร. เนื่องจากจำนวน นร.ที่มีน้อย - ความสัมพันธ์ระหว่างรร. และชุมชน เนื่องจาก ครู และ ผอ. มีที่อยู่ต่างพื้นที่ ไม่มีเวลาร่วมกิจกรรมทางสังคมเท่าที่ควร ส่งผลต่อการขอความร่วมมือชุมชน - ชุมชนมีฐานะยากจน/หาเช้ากินค่ำ	- นร. ส่วนใหญ่ฐานะยากจน ขาดความอบอุ่น - การประกันคุณภาพทางการศึกษาที่เน้นการตัดสิน ดี - ด้อย มากกว่าการพัฒนาคุณภาพ - ชุมชนที่สนใจเกี่ยวกับคุณภาพทางการศึกษามักมีค่านิยมเรียน รร. เอกชน	- การมุ่งวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน O-net ส่งผลต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ ทำให้ต้องเน้นการเรียนท่องจำ-การฝึกทำข้อสอบมากเกินไปจนความจำเป็น - ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในรร. น้อยมาก - สภาพครุภัณฑ์ของ นร. - นโยบายการยุบ/รวม รร.	- นร. ส่วนใหญ่ฐานะยากจน - ชุมชนที่มีวัฒนธรรมไม่เข้มแข็ง เกี่ยวกับประเพณีการมีคูครองและการหย่าร้าง	- จำนวนประชากรในวัยเรียนที่ค่อนข้างคงที่ - ระยะห่างระหว่าง รร. ใกล้เคียง - นโยบายการยุบ/รวม รร.	- จำนวนประชากรในวัยเรียนที่ค่อนข้างคงที่ - ผู้ปกครองฐานะยากจน - นโยบายการยุบ/รวม รร. - เป็นพื้นที่แห้งแล้ง ขาดน้ำ

3. หลักเกณฑ์ที่ควรใช้ในการพิจารณายุบหรือควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก

ผู้ปกครองนักเรียน ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำการ ผู้บริหารองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น ที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียนคิดเป็นร้อยละ 71 47 59 และ 42 ตามลำดับ โดยให้เหตุผลสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น ระยะทางและความปลอดภัยในการเดินทาง การดูแลนักเรียนได้ทั่วถึง ศรัทธาของผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียน การปรับตัวของนักเรียน ความแตกต่างสภาพเศรษฐกิจของครอบครัว โรงเรียนขนาดเล็กส่วนหนึ่งมีคุณภาพทางการศึกษา โรงเรียนถือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน คุณภาพชีวิตนักเรียนและครอบครัว ห่วงแผนอาคารและสถานที่ของโรงเรียน ไม่มั่นใจในคุณภาพของโรงเรียนใหม่หรือโรงเรียนควบรวม สูญเสียแหล่งความรู้ในชุมชน ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งที่เห็นด้วยกับนโยบายนี้เนื่องจากคาดหวังว่า การยุบรวมโรงเรียนจะทำให้คุณภาพการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดการสอนครบชั้นและการสอนตรงตามศักยภาพของครู ความคุ้มค่าด้านงบประมาณ การลดความเสี่ยงด้านการบริหารจัดการเมื่อองค์กรมีขนาดใหญ่ขึ้น แก้ปัญหาการลดจำนวนของประชากรวัยเรียน

ข้อคิดเห็นจากแบบสอบถามปลายเปิดสะท้อนให้เห็นถึงประเด็นที่เป็นช่องว่างระหว่างนโยบายของรัฐต่อการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษาและประสบการณ์ของชุมชนที่มีต่อการจัดการของโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งเกิดขึ้นเป็นปัญหาสะสมมาจากความไม่แน่นอนของนโยบายของรัฐบาลในการจัดการโรงเรียนขนาดเล็กในช่วง พ.ศ. 2548-ปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่ นโยบายการยกระดับคุณภาพไปถึงนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งส่งต่อแนวคิดและความเชื่อมั่นของคนในชุมชน ดังแสดงในตารางที่ 6-2

ตารางที่ 6-2 ช่องว่างระหว่างนโยบายของรัฐต่อการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษาและประสบการณ์ของชุมชนที่มีต่อการจัดการของโรงเรียนขนาดเล็ก

นโยบายของรัฐต่อ รร.ขนาดเล็ก		ประสบการณ์ของชุมชนต่อ รร.ขนาดเล็ก
การกระจายอำนาจสู่การปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ โดยผลักดันให้มีการถ่ายโอนโรงเรียนเพื่อให้เกิดความเป็นอิสระในการบริหารจัดการ	↔	โรงเรียนรัฐไม่ยินยอมถ่ายโอนต้นสังกัด การปกครองส่วนท้องถิ่นตั้งโรงเรียนในสังกัดตนเอง ส่งผลให้งบประมาณในส่วนที่จะช่วยเหลือโรงเรียนขนาดเล็กจำกัด/ลดลง
รัฐบาลจัดสรรงบประมาณรายหัวให้ แต่โรงเรียนจะต้องอาศัยการระดมทรัพยากรทุกประเภท จากชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันชุมชนอื่นๆ ในสังคม	↔	โรงเรียนจะต้องรับผิดชอบในเรื่องเสื้อผ้า หนังสือ อาหารกลางวัน โดยใช้งบประมาณของรัฐบาล โดยที่ผู้ปกครองไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ (ยกเว้นการเข้าเรียนในโรงเรียนขนาดใหญ่และมีชื่อเสียง)
การจำกัดจำนวนครูต่อจำนวนนักเรียน	↔	ครูขาดเกณฑ์ โยกย้ายบ่อย บรรจุคืนกลับมาล่าช้า ขาดแคลนสื่อเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้
พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนทุกโรงเรียนโดยใช้เกณฑ์เดียวกันทั่วประเทศ	↔	การประเมินคุณภาพโดยใช้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นสิ่งสำคัญ โดยขาดการพิจารณาถึงปัจจัยป้อนเข้าของโรงเรียนขนาดเล็ก สภาพครอบครัวและความพร้อมในการดูแลบุตรหลาน และควมมีคุณธรรม ความรับผิดชอบของนักเรียน
ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา การจัดสรรเงินอุดหนุนทั่วไปเป็นค่าใช้จ่ายรายบุคคลที่เหมาะสมแก่ผู้เรียนการศึกษาภาคบังคับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดโดยรัฐและเอกชนให้เท่าเทียมกัน	↔	การอุดหนุนคนจนเพื่อสร้างความเท่าเทียม รัฐบาลควรจัดสรรอุดหนุนการศึกษาให้แก่โรงเรียนของรัฐให้มีคุณภาพเสียก่อน เนื่องจากนักเรียนที่เรียนโรงเรียนรัฐมีฐานะยากจนหากเปรียบเทียบกับนักเรียนโรงเรียนเอกชน

นโยบายของรัฐต่อ รร.ขนาดเล็ก		ประสบการณ์ของชุมชนต่อ รร.ขนาดเล็ก
การยุบรวมโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน of ครู	↔	โรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนจำนวนน้อย ครูสามารถดูแลนักเรียนได้อย่างทั่วถึงอยู่แล้ว
การส่งเสริมให้โรงเรียนใช้แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการจัดการศึกษา เช่น การร่วมคิดร่วมทำ ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมกำหนดมาตรฐานการศึกษา ร่วมในกระบวนการจัดการเรียนการสอน การวัดประเมินผล การสนับสนุนทรัพยากรในการจัดการศึกษา	↔	โรงเรียนคือหน่วยงานที่มีผู้ที่มีคุณวุฒิและความรู้ด้านการจัดการศึกษาที่ชุมชนคาดหวังว่าโรงเรียนจะสามารถดำเนินการได้ดีที่สุด สภาพทางเศรษฐกิจและความรู้ของผู้ปกครองเป็นข้อจำกัดของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพโรงเรียน
รัฐบาลกำหนดให้โรงเรียนจัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีตัวบ่งชี้ตามระดับชั้น ป. 1-6 และ ม. 1-3 ครอบคลุม 8 สาระและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น	↔	โรงเรียนจัดการเรียนการสอนแบบรวมชั้น/คละชั้น เนื่องจากข้อจำกัดด้านจำนวนครู ความเชื่อมั่นที่มีต่อคุณภาพของโรงเรียนถูกบั่นทอน เนื่องจากผู้ปกครองไม่มั่นใจว่าโรงเรียนสามารถสอนครบตามหลักสูตร รัฐบาลควรปรับหลักสูตรจำเพาะที่เอื้อต่อการนำไปใช้ในบริบทห้องเรียนคละชั้นของโรงเรียนขนาดเล็ก รวมถึงสนับสนุนอุปกรณ์และสื่อที่เหมาะสมกับห้องเรียนแบบคละชั้น
กระบวนการพัฒนานิสิตครูตามหลักสูตรต่างๆ ในมหาวิทยาลัยหรือการอบรมครู เป็นศาสตร์การสอนสำหรับห้องเรียนแยกชั้นปกติ	↔	ครูบรรจุใหม่/ครูในระบบที่ต้องสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก ขาดความรู้ เทคนิค และทักษะด้านการจัดการเรียนการสอนแบบรวมชั้น/คละชั้น รวมถึงการวัดและประเมินผล
ครูมีบทบาทการสอนเป็นหลัก โดยมีภาระงานธุรการของโรงเรียนและชั้นเรียนควบคู่กันไป	↔	ครูคือผู้ให้ความรู้ สอน และดูแลนักเรียนในทุกด้าน
สถานศึกษาร่วมกับชุมชนและองค์กรต่างๆ ในการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อต้องการให้มีโรงเรียนชุมชน โดยให้สถานศึกษาเป็นองค์กรนำในเรื่องการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน	↔	โรงเรียนตั้งอยู่ในชุมชนที่มีบริบทแตกต่างกัน การมีส่วนร่วมของชุมชนมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสภาพสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนนั้น รัฐควรมีบทบาทในการส่งเสริมคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กมากกว่าปกติ ในกรณีที่ชุมชนนั้นไม่เข้มแข็ง มีปัญหาการทำกิน ฐานะยากจน

ความเลื่อมล้ำทางฐานะและสภาพสังคมขยายตัวกว้างขึ้น ผู้ปกครองที่มีฐานะส่งลูกไปเข้าโรงเรียนใหญ่ เน้นการแข่งขันด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ในขณะที่นักเรียนบางส่วนเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กซึ่งในบางครั้งมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่แตกต่างจากนักเรียนในโรงเรียนกลับถูกมองว่าเป็นเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา ต่อเนื่องไปสู่ “แนวคิดความคุ้มค่าทางการศึกษา” ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อชุมชนในระดับรากหญ้า ไม่ควรคิดว่าการยุบโรงเรียนเล็กนำนักเรียนไปเรียนโรงเรียนขนาดใหญ่โดยจัดการค่าเดินทางและร่วมเรียนไปสักระยะหนึ่งนักเรียนก็จะปรับตัวเข้าหากันได้ในที่สุดปัญหาที่จะจบ หากต้องคิดถึงพื้นฐานทางครอบครัวของนักเรียนที่แตกต่างกันมา ในขณะที่นักเรียนส่วนหนึ่งมีความพร้อมทุกด้าน นักเรียนอีกส่วนหนึ่งก็ยิ่งขาดแคลนอยู่ตลอดเวลา ต้องไปอยู่รวมกันโดยที่ครูในโรงเรียนขนาดกลาง/ใหญ่ก็มีภาระในการดูแลนักเรียนที่เป็นสัดส่วนมากขึ้น การดูแลเอาใจใส่นักเรียนอย่างทั่วถึงคงเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันปัญหาขาดคุณภาพในด้านการเรียนการสอนของโรงเรียนขนาดเล็กจนนำมาสู่ข้ออ้างของการยุบเลิกหรือยุบรวมโรงเรียนก็จะเป็นความผิดพลาดของการบริหารจัดการการศึกษาที่ผ่านมาของกระทรวงศึกษาที่ไม่สามารถสนับสนุนการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพแก่โรงเรียนที่อยู่ห่างไกลทั้งในแง่ อุปกรณ์ เทคโนโลยี และในแง่การกระจายบุคลากรดังที่ครูท่านหนึ่งให้ภาพว่า “ทุกวันนี้การกระจายทรัพยากรทางการศึกษาไม่เท่าเทียม บุคลากรไปนั่งทำงานในเขตพื้นที่ แต่ในขณะที่โรงเรียนในชุมชน ครูคนเดียวแต่ต้องสอนถึง 8 สาระการเรียนรู้ นี่คือการไม่เท่าเทียม” ขณะเดียวกันการเดินนโยบายการยุบโรงเรียนขนาดเล็กก็ดูจะยิ่งทำให้ปัญหาคุณภาพการเรียนการสอนของ

โรงเรียนขนาดเล็กยิ่งรุนแรงมากขึ้น ดังที่ตัวแทนครูท่านหนึ่งกล่าวว่า “ที่โรงเรียนขาดครูวิชาเอกอังกฤษ ซึ่งทางโรงเรียนได้ทำหนังสือไปขอครูเอกภาษาอังกฤษกับทางเขตการศึกษาฯ หลายครั้งแต่ก็เจียบเฉย เขาไม่สนใจ เพราะเขาต้องการจะยุบโรงเรียนของเราอยู่แล้ว” ขณะเดียวกันกระทรวงศึกษาธิการก็ไม่สามารถจัดการบริหารให้ทั้งครูและผู้บริหารโรงเรียนมีจิตสำนึกและทุ่มเทให้การเรียนการสอนอย่างเต็มที่ กระทรวงศึกษาธิการ เน้นพัฒนาเฉพาะแต่โรงเรียนเด่นหรือโรงเรียนในฝัน รวมทั้งระบบการทำงานที่ทำให้โรงเรียนไม่ต้องมีความรับผิดชอบ (accountability) ต่อชุมชน ด้วยการกำหนดทุกอย่างมาจากส่วนกลาง ไม่ว่าจะเป็นการทำหลักสูตร การชี้วัดหรือประเมินผลงาน การจัดระบบสนับสนุน ฯลฯ ล้วนแต่ส่งผลให้โรงเรียนขนาดเล็กตามชนบททางไกลมีปัญหาด้านคุณภาพการเรียนการสอนมากขึ้น

ในขณะที่โรงเรียนขนาดเล็กได้รับความกดดันเพื่อการพัฒนาอย่างเร่งรัดจากนโยบายของรัฐบาล โรงเรียนต้องสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาคุณภาพด้านผลการทดสอบระดับชาติ และการสร้าง/ปรับปรุงทรัพยากรด้านต่างๆของโรงเรียนทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมควบคู่กันไป ผลจากการถอดบทเรียนโรงเรียนขนาดเล็กสะท้อนให้เห็นว่า “ความคาดหวังและความพึงพอใจต่อโรงเรียนขนาดเล็กของผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่อยู่ที่การอ่านออก เขียนได้ ความภาคภูมิใจในผลงานวิชาการของนักเรียน ไม่แตกต่างจากโรงเรียนใหญ่” ในขณะเดียวกันก็เชื่อมั่นว่านักเรียนได้รับการดูแลเอาใจใส่จากครูอย่างทั่วถึง จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กจะต้องสะท้อนมาจากตัวนักเรียน โดยใช้เกณฑ์ประเมินรอบด้าน ทั้งความเก่ง ความดี และการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในสังคม ดังนั้นหลักเกณฑ์ที่ควรนำมาใช้ในการพิจารณายุบหรือคว่ำรวบโรงเรียนจะต้องมีความยืดหยุ่น ไม่ควรเพียงจำนวนนักเรียนมาเป็นเกณฑ์ตัดสินเท่านั้น แต่จำเป็นต้องพิจารณาในมิติทางการศึกษา สังคม เศรษฐกิจ และสภาพครอบครัว โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เสนอหลักเกณฑ์ที่ควรนำมาใช้ในการพิจารณายุบหรือคว่ำรวบโรงเรียนทั้งจากการสำรวจความคิดเห็นและการถอดบทเรียนมาสรุปในภาพรวม ดังแสดงในตารางที่ 6-3

ตารางที่ 6-3 หลักเกณฑ์ที่ควรนำมาใช้ในการพิจารณายุบหรือคว่ำรวบโรงเรียน

มิติ	หลักเกณฑ์ที่ควรนำมาใช้ในการพิจารณายุบหรือคว่ำรวบโรงเรียน
การศึกษา	1. จำนวนนักเรียนที่เหมาะสมและเอื้อต่อการจัดการเรียนรู้แบบรายบุคคลและรายกลุ่ม (อย่างน้อย 40 คนต่อโรง) 2. จำนวนครูอย่างน้อย 3-4 คนต่อโรง เพื่อรองรับการจัดห้องเรียนแบบรวม/คละชั้นได้ โดยครูหนึ่งคนรับผิดชอบสอนในสองระดับชั้น ซึ่งเอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามหลักสูตรที่กำหนด 3. สื่อการเรียนรู้ สื่อ ICT ระบบการเรียนทางไกลผ่านดาวเทียมที่เหมาะสมและพร้อมใช้งาน 4. คุณภาพของโรงเรียน* โดยยึดเกณฑ์ประเมินรอบด้าน “มีสุข” “ดี” และ “เก่ง” ของนักเรียนเป็นสำคัญ 5. โอกาสที่นักเรียนแต่ละคนจะได้รับการดูแลเอาใจใส่ และร่วมกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียนโดยปราศจากการเลือกหรือการคัดออก 6. ความเชื่อมั่นและการยอมรับของชุมชน/ผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียน * คุณภาพของโรงเรียน ควรได้รับการประเมินเมื่อรัฐบาล/กระทรวงศึกษาธิการได้ให้การสนับสนุนโรงเรียนในข้อที่ 1-3 อย่างครบถ้วนแล้วเท่านั้น
สภาพครอบครัวและเศรษฐกิจ	1. จำนวนและสภาพปัญหาของครอบครัวของนักเรียนที่ครอบครัวแตกแยก/หย่าร้าง มีปัญหาพ่อแม่ใหม่/แม่ใหม่ พ่อแม่การทำงานต่างถิ่น ทิ้งให้นักเรียนอยู่กับปู่ย่าตายาย หรือญาติ ซึ่งต้องการความเอาใจใส่จากทางโรงเรียนมากกว่าปกติ 2. ฐานะครอบครัวอัตคัดขัดสน ไม่สามารถรองรับในกรณีที่มีกิจกรรมที่ผู้ปกครองต้องรองรับรายจ่ายเพิ่มเติม โดยเฉพาะในกรณีที่ไปเรียนร่วมกับโรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีฐานะปานกลาง-ดี ก่ออาจให้เกิด “ปมด้อยหรือการเปรียบเทียบ” โดยเฉพาะในยุคของเทคโนโลยีต่างๆ เช่น โทรศัพท์มือถือ แท็บเล็ต ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ 3. ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ความอบอุ่นและความผูกผันระหว่างพ่อแม่และนักเรียน รวมถึงความกังวลในการเดินทางไปโรงเรียนไกลบ้านด้วยรถรับ-ส่ง โดยเฉพาะนักเรียนในช่วงปฐมวัยถึงประถมศึกษา

มิติ	หลักเกณฑ์ที่ควรนำมาใช้ในการพิจารณาหรือควรรวมโรงเรียน
	ปีที่ 3 ซึ่งเป็นช่วงอายุที่ยังไม่สามารถดูแลตนเองได้ รวมถึงสภาพพื้นฐานทางศึกษาและความพร้อมในการดูแลด้านการศึกษาให้แก่บุตรหลานของพ่อแม่/ผู้ปกครอง 4. จำนวนนักเรียนที่ต้องมีภาระ/ความรับผิดชอบในการช่วยเหลืองานต่างๆ ของครอบครัว
สภาพสังคมและวัฒนธรรม	1. บทบาทของโรงเรียนที่มีต่อชุมชนและองค์กรต่างๆ เช่น การเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน ศูนย์กลางการประสานงานต่างๆ ของชุมชน 2. ความเข้มแข็งและความบกพร่องทางวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของชุมชนที่อาจส่งผลกระทบต่อการศึกษาของนักเรียนทั้งในทางบวกและทางลบ 3. ความพร้อมของชุมชนในการมีส่วนร่วมพัฒนาศักยภาพของโรงเรียน ในด้านการเงิน แรงงาน บุคลากร และการจัดการ

หลักเกณฑ์ที่ควรนำมาใช้ในการพิจารณาหรือควรรวมโรงเรียน หากแยกเป็นมิติทางการศึกษาจำเป็นต้องพิจารณาที่คุณภาพการศึกษาเป็นหลักสำคัญ อย่างไรก็ตามเราจำเป็นต้องพิจารณาทั้งปัจจัยนำเข้าและผลลัพธ์ควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดความยุติธรรมต่อผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในโรงเรียนขนาดเล็กนั้นๆ ส่วนในมิติทางสภาพชุมชน/สังคม/เศรษฐกิจซึ่งมีความซับซ้อนยิ่งกว่า ยิ่งชุมชนมีความอ่อนแอมากเท่าใด โรงเรียนก็เป็นสถาบันที่มีความสำคัญมากขึ้นเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ชุมชนที่มี “ภูมิคุ้มกันวัฒนธรรมบกพร่อง” จำเป็นต้องมีโรงเรียนในชุมชนเพื่อเป็นเกราะป้องกันและสอนแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องให้แก่เด็กรุ่นใหม่ เพื่อการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้แก่เด็กนักเรียนต่อไป ในขณะที่ชุมชนที่มี “ความเข้มแข็งทางสังคมและเศรษฐกิจ” ที่สามารถสนับสนุนโรงเรียนขนาดเล็กในด้านต่างๆ แบบ “พึ่งพาตนเอง” ได้ ก็สามารถช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐในการเกื้อหนุนโรงเรียนขนาดเล็กเช่นกัน ดังนั้น การดำเนินการยุบ/ควรรวมโรงเรียนในชุมชนเข้มแข็ง โดยไม่คำนึงถึงความคิดเห็นของคนในชุมชน ก็เป็นเสมือนการบ่อนทำลายรากฐานทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นเช่นกัน

แนวปฏิบัติจากนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานการยุบ/ควรรวมโรงเรียนขนาดเล็กที่มุ่งวางรากฐานการศึกษาใหม่แบบเบ็ดเสร็จ แม้จะมีการตั้งนโยบายเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กขึ้นในช่วงปี 2551-2553 แต่พบว่า ในระหว่างที่การดำเนินการตามแผนงานนั้นยังไม่สิ้นสุด กลับมาการเริ่มดำเนินการนโยบายยุบ/ควรรวมโรงเรียนขนาดเล็กเพียง 1 ปีให้หลัง การจัดการของรัฐในครั้งนี้ได้ละเลยความต้องการและความจำเป็นของชุมชนและผู้ปกครองนักเรียน “ความหยาบของนโยบาย” ที่กำหนดแนวปฏิบัติเดียวโดยไม่คำนึงถึงบริบทของโรงเรียนอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งของคนในชุมชน เกณฑ์การพิจารณา/ควรรวมโดยใช้จำนวนนักเรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน O-Net ขาดความละเอียดลออในการตระหนักถึงวิถีชีวิตในชุมชนท้องถิ่น การดำเนินชีวิตประจำวันของนักเรียนและผู้ปกครอง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งจะต้องเป็นปัจจัยต้องนำมาพิจารณาต่อไป

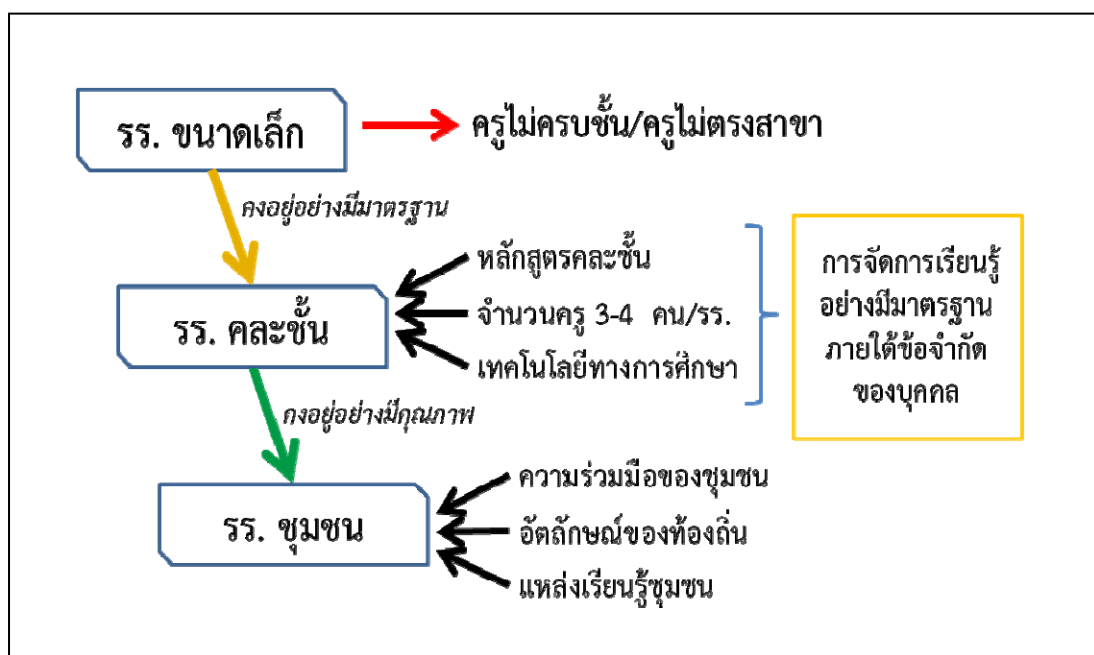
4. แนวทางการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก

ผลจากการสำรวจและศึกษารายกรณีจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กสะท้อนให้เห็นว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดโรงเรียนขนาดเล็กเนื่องจากปัญหาเรื่องความหนาแน่นของประชากรในชนบท และการส่งบุตรหลานเข้าไปเรียนในโรงเรียนขนาดใหญ่ เกิดจากความล้มเหลวด้านนโยบายทางการศึกษาในด้านงบประมาณรายหัว (ค่าใช้จ่ายรายหัวมีจำนวนต่ำไม่สอดคล้องกับค่าใช้จ่ายจริง) และเกณฑ์มาตรฐานจำนวนครูตามสัดส่วนของนักเรียน (ครูไม่ครบชั้น) ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและความเชื่อมั่นของผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียนขนาดเล็ก

แนวทางการแก้ไขปัญหาคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กไม่ควรการมุ่งเน้นการยุบ/ควรรวมโรงเรียน แต่ควรมุ่งไปที่การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนของโรงเรียนขนาดเล็กให้ดีขึ้น เพื่อดึงดูดให้นักเรียนเรียนในชุมชน ลดภาระค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัว พ่อ แม่ และผู้ปกครองได้ดูแลบุตรหลานอย่างใกล้ชิด รักษาวิถีทางสังคมที่คนในชุมชนร่วมกันควบคุมพฤติกรรมของบุตรหลาน จากผลการวิจัยของ สมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย (2554) ได้นำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาโรงเรียนขนาดเล็ก โดยมีแนวคิด “การพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้เป็นโรงเรียน

ชุมชน” ที่มีการจัดการโรงเรียนและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนทั้งในส่วน การพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนชุมชน การดำเนินการ การระดมทุนและสรรหาทรัพยากรบุคคล และการประเมินคุณภาพ การศึกษาในโรงเรียน โดยแนวคิดของโรงเรียนชุมชนนี้จะต้องอาศัยชุมชนที่มีความเข้มแข็งและพร้อมร่วมมือร่วมใจสร้างความ เปลี่ยนแปลงอย่างเต็มที่

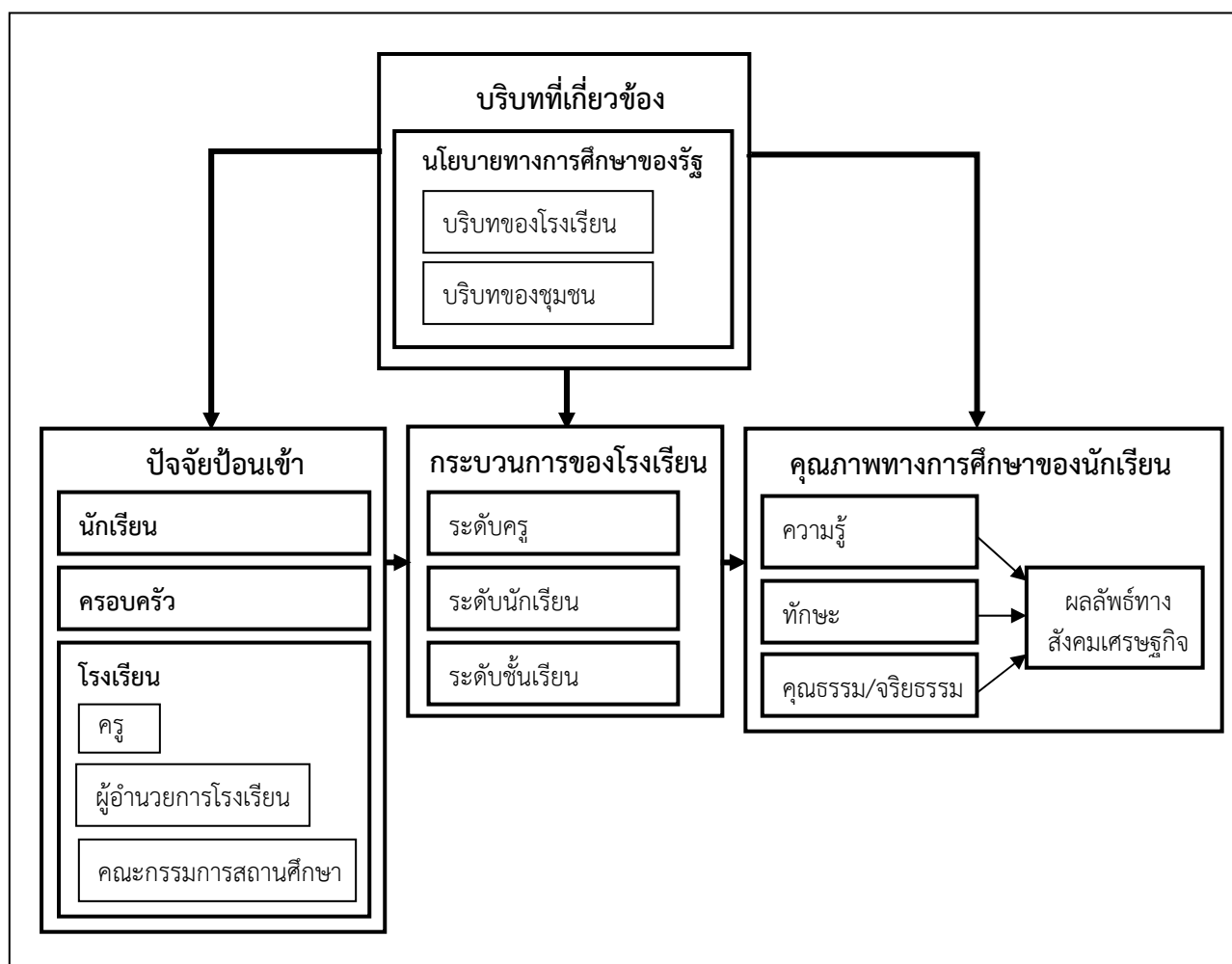
หากเปรียบเทียบกับสภาพความเป็นจริงยังมีโรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมากที่ยังคงอยู่ในชุมชนเพียงเพื่อรองรับบุตร หลานที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน ประกอบอาชีพรับจ้างและแรงงานเกษตร ชาตผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง และหวังพึ่งพา โรงเรียนให้ดูแลบุตรหลานเสร็จสรรพ รวมถึงความคาดหวังให้โรงเรียนขนาดเล็กสามารถให้ความรู้แก่บุตรหลานอย่างทั่วถึงเหมือน โรงเรียนที่มีขนาดใหญ่กว่า ฉะนั้นเพื่อเตรียมการรองรับการเกิดของ “โรงเรียนชุมชน” ต้องอาศัยความเข้มแข็งชุมชน จำเป็นต้องสร้างฐานคุณภาพทางการศึกษาเสียก่อน ในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เสนออีกแนวทางเลือกหนึ่งเพื่อการพัฒนา คุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กภายใต้ข้อจำกัดของงบประมาณและบุคลากรทางการศึกษาของประเทศไทย เมื่อ ปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็กโดยส่วนใหญ่คือโรงเรียนที่มีครูไม่ครบชั้น จำเป็นต้องจัดการเรียนการสอนแบบรวมชั้น ซึ่งอาจใช้หลักสูตรละชั้นหรือดำเนินการสอนแยกชั้นตามปกติแตกต่างกันไปตามศักยภาพ/ความเชี่ยวชาญของครูผู้สอนหรือ นโยบายของผู้บริหารสถานศึกษา ดังนั้น การกำหนดทิศทางการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กจะต้องมีใช้เพื่อการเพิ่มจำนวนความ คุ่มทุนโดยคำนึงอัตราระหว่างครูและนักเรียนเป็นหลัก แต่จะต้องตระหนักถึงการสร้างโอกาสให้เด็กในครอบครัวที่มีฐานะ ยากจน/ห่างไกลให้ได้รับการดูแลเอาใจใส่ในด้านความรู้ คุณธรรม ทักษะชีวิต จากครูและกล่อมเกล่าผ่านการศึกษาในระบบ โรงเรียน โดยในการวิจัยครั้งนี้ขอเสนอทิศทางการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง โดยยึดกรอบแนวคิด “การจัดการเรียนรู้อย่างมีมาตรฐานภายใต้ข้อจำกัดด้านบุคลากร” ดังแสดงในภาพที่ 6-1

ภาพที่ 6-1 แนวทางการแก้ไขปัญหาคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก

จากสภาพการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็กที่เป็นกรณีศึกษาในการวิจัยครั้งนี้พร้อมกับปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กทั่วโลก คือ โรงเรียนที่มีครูไม่ครบชั้น จำเป็นต้องจัดการเรียนการสอนแบบรวมชั้น เพื่อให้ครูสามารถดูแลนักเรียนทั้งหมดได้ ดังนั้นการ ประกันคุณภาพทางการศึกษาไม่ควรยึดติดที่จำนวนบุคลากรครูว่าครบชั้นหรือไม่ แต่ควรให้ความสำคัญต่อการจัดการกับ “ปัญหาครูไม่ครบชั้น” ของโรงเรียนขนาดเล็กนั้นๆ ว่ามีระบบและศักยภาพในการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพได้มากน้อยเพียงใด สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สำนักงานและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2553) ที่ได้ดำเนินการรวบรวมของมูลจากโรงเรียนนำร่องที่ใช้การบริหารจัดการและการจัดการเรียนรู้

แบบคณะชั้น ซึ่งผลที่เกิดขึ้นในโรงเรียนในความคิดเห็นของ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน นักเรียนและผู้ปกครองในโรงเรียน เหล่านั้นกว่า 70 โรง สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิผลและประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้แบบคณะชั้นที่มีต่อคุณภาพของ โรงเรียนขนาดเล็กได้เป็นอย่างดี ประกอบกับข้อมูลในส่วนของกรณีศึกษา 6 กรณีครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พิจารณาโครงสร้างการ ดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็ก ดังแสดงในภาพที่ 6-2

ภาพที่ 6-2 โครงสร้างการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็ก

ที่ผ่านมาผู้วิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ครู พ่อแม่ผู้ปกครองนักเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างมีความ สนใจและทำงานร่วมกันส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษาระดับหนึ่งในแนวทางที่แตกต่างกันไปตามบริบท/ความเชี่ยวชาญ/ความ ต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง แต่เพื่อเสริมสร้างความเป็นเอกภาพของโรงเรียนขนาดเล็กจำเป็นต้องมีการกำหนดแนวทาง ร่วมกันในระดับชาติ กำหนดนโยบายที่ทุกฝ่ายต่างเห็นพ้องต้องกัน นั่นคือ “การสร้างการศึกษาที่มีมาตรฐาน” การพิจารณา เกณฑ์คุณภาพการเรียนการสอนเกี่ยวกับ “มีสุข” และ “ดี” ของนักเรียนโรงเรียนขนาดเล็ก เราต้องยอมรับความเป็นจริง ร่วมกันว่า นักเรียนได้รับการดูแล เอาใจใส่จากครูอย่างทั่วถึง และมีความรับผิดชอบในการทำงานร่วมกันเป็นอย่างดีภายใต้ของ บริบทของโรงเรียนขนาดเล็ก ที่ทุกคนต่างมีหน้าที่ดูแลโรงเรียนร่วมกัน แต่หากพิจารณาเกณฑ์ “เก่ง” โดยใช้ผลคะแนนการ สอบระดับชาติมาเป็นตัววัด อาจไม่ยุติธรรมนั้นสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กที่มีครูไม่ครบชั้นและขาดแคลนงบประมาณ ผู้วิจัยจึง ขอเสนอแนวทางดำเนินงานเพื่อพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กในรูปของตัวชี้วัดที่จะสะท้อนถึงคุณภาพการจัดการศึกษาใน โรงเรียนขนาดเล็กตามองค์ประกอบในโครงสร้างการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็ก ดังแสดงในตารางที่ 6-4

ตารางที่ 6-4 ตัวชี้วัดคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กขึ้น โดยยึดกรอบการปฏิบัติงาน/สภาพการณ์จริงตามบริบท
ของโรงเรียนขนาดเล็ก โดยปรับจากแนวคิด Little (2006)

รร. ขนาดเล็ก	ตัวชี้วัด	สิ่งที่วัดได้
บริบท	เป้าหมายของการศึกษาในระดับชาติ	- รัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติทางการศึกษาแห่งชาติกำหนดการจัดการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน
	นโยบายที่เห็นพ้องและสนับสนุนต่อการจัดการเรียนรู้แบบรวมชั้น สภาพสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน	- การจัดการเรียนการสอนแบบรวมชั้นที่บรรจุอยู่ในแผนกลยุทธ์/ยุทธศาสตร์ระดับชาติ - นโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวกับการสอนแบบรวมชั้น เช่น แนวทางการดำเนินการจัดการเรียนการสอนแบบรวมชั้น หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษาที่มีความยืดหยุ่น แนวทางการส่งเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ครูในโรงเรียนขนาดเล็ก การสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนจัดการเรียนการสอนแบบรวมชั้นให้แก่ชุมชน/ผู้ปกครอง - นักการศึกษาที่ตระหนักถึงความสำคัญและช่วยสนับสนุนการดำเนินการจัดการเรียนการสอนแบบรวมชั้น ผ่านการเร่งพัฒนาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง
ปัจจัยนำเข้า	การมอบหมายและจัดแบ่งภาระงานของครู	- การจัดห้องเรียนโดยพิจารณาสัดส่วนระหว่างครูและนักเรียน
	แหล่งเรียนรู้	- การกำหนดจำนวนนักเรียนต่อห้อง และการจัดเตรียมจำนวนหนังสือเรียนต่อนักเรียน
	การเตรียมความพร้อมและการอบรมครู	- ครูที่จะสอนห้องเรียนรวมชั้นจะต้องผ่านการหลักสูตรที่เน้นการสอนแบบเรียนรวมชั้น/คละชั้นโดยเฉพาะจากสถาบันการศึกษาที่มีมาตรฐานเป็นผู้จัดเตรียมหลักสูตร - ที่ปรึกษาและผู้ประสานงานที่มีความสามารถและประสบการณ์ซึ่งได้รับมอบหมายให้ถ่ายทอดองค์ความรู้ สร้างเจตคติ และแนวทางการปฏิบัติการสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก
	การพัฒนาวิชาชีพและสวัสดิการ	- ส่งเสริมให้ครูเข้าอบรมหรือเข้าโปรแกรมที่ได้รับการรับรองอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาชีพ ครูจะต้องได้รับการจัดสรรสวัสดิการ/รางวัลเพิ่มเติมเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ - ที่ปรึกษาและผู้ประสานงานที่มีความสามารถและประสบการณ์ซึ่งได้รับมอบหมายให้ถ่ายทอดองค์ความรู้ สร้างเจตคติ และแนวทางการปฏิบัติการสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก
	โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก	- สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ มุมอ่านหนังสือ โต๊ะ/เฟอร์นิเจอร์เคลื่อนที่ที่เอื้อต่อการสอนแบบรวมชั้น/คละชั้น การจัดเตรียมศูนย์การเรียนรู้ภายในห้องเรียนให้พร้อมใช้งาน รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกด้าน ICT สภาพแวดล้อมในโรงเรียนเอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งในเชิงกายภาพและจิตวิทยาการเรียนรู้ ห้องเรียนที่ดึงดูดความสนใจ สะอาด กว้างขวาง และจัดเก็บอย่างเป็นระเบียบ ระบบสาธารณูปโภคครบครัน ห้องน้ำสะอาด
	การนิเทศการสอน	- ช่องทางในการเปลี่ยนแปลงความคิดและการให้คำปรึกษาด้านการเรียนการสอนอย่างใกล้ชิด การออกเยี่ยมภาคสนามอย่างต่อเนื่อง

รร. ขนาดเล็ก	ตัวชี้วัด	สิ่งที่วัดได้
กระบวนการ	การตรวจสอบและประเมิน	- ระบบและเกณฑ์การตรวจสอบคุณภาพที่เหมาะสมและสอดคล้องกับ ความจำเป็นของโรงเรียนในแต่ละบริบท รายงานผลการตรวจสอบ และประเมินเพื่อนำไปสู่การพัฒนา ผู้บริหารสถานศึกษาใช้ระบบการ ประเมินตนเองด้านการบริหารจัดการ สภาพแวดล้อม เทคนิคการ สอน และการพัฒนาโรงเรียน การดำเนินการนิเทศการสอนใน โรงเรียนระหว่างครูผู้สอน และผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อนำไปสู่การ ขอรับการสนับสนุนในการจัดการเรียนการสอนตามความต้องการ รายบุคคล
	การจัดกลุ่มโรงเรียน	- โรงเรียนควรมีการจัดกลุ่มหรือโรงเรียนคู่คิดเพื่อการแลกเปลี่ยนหรือ ใช้ทรัพยากรหรือแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน
	กระบวนการจัดการเรียนรู้	- เน้นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นสำคัญและใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย กระบวนการเรียนการสอนสามารถยืดหยุ่นแต่ยังคงครอบคลุม หลักสูตร แผนการเรียนรู้ การพัฒนาสื่อ การจัดกลุ่ม และกิจกรรมที่ ให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พี่สอนน้อง การเรียนรู้ตามความสนใจ
	การจัดการชั้นเรียน	- การจัดการชั้นเรียนที่หลากหลายมีทั้งการเรียนรู้เป็นกลุ่มแบบแยก ความสามารถ คละความสามารถ ตามความสนใจ การเรียนรวมทั้ง ชั้น การทำงานเป็นคู่ งานรายบุคคล โดยให้สอดคล้องกับกิจกรรม การเรียนรู้ที่จัดเตรียม
	การวัดและประเมินผลการเรียนรู้	- การวัดและประเมินผลการเรียนรู้เป็นระยะ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง โดยใช้วิธีการประเมินที่หลากหลายสอดคล้อง รับการแนวทาง/กิจกรรมการเรียนการสอน
ผลผลิต	คุณภาพทางการศึกษา	- นักเรียนโรงเรียนขนาดเล็กจะต้องบรรลุตัวบ่งชี้ตามหลักสูตร และ ผ่านการประเมินระดับชาติ รวมถึงความสำเร็จเชิงวิชาการของ นักเรียน และการทดสอบภายในโรงเรียนในภาพรวม
	คุณภาพของครู	- ครูจะได้รับการพัฒนาด้านสมรรถภาพด้านการจัดการห้องเรียน ศาสตร์การสอน และใช้แหล่งเรียนรู้สำหรับการสอนแบบรวมชั้น/ คละชั้น รวมถึงการมีเจตคติที่ดีต่อการสอนแบบรวมชั้น/คละชั้น
	การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน	- การเรียนการสอนจะต้องขยายไปสู่ชุมชน ผู้ปกครองและชุมชนควรมี ส่วนร่วมในการเรียนการสอนทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน
	การปฏิบัติงานของโรงเรียน	- โรงเรียนได้ความร่วมมือจากชุมชนและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นอย่างดี และมีอัตราการพัฒนา/ภาพความสำเร็จอย่างชัดเจน เป็น เอกลักษณ์ โรงเรียนมีภาพความสำเร็จในเชิงวิชาการควบคู่ไปด้วย

5. บทบาทของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก

จากแนวคิด “การจัดการเรียนรู้อย่างมีมาตรฐานภายใต้ข้อจำกัดด้านบุคลากร” ซึ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอน ซึ่งภาพความสำเร็จตามตัวชี้วัดของโรงเรียนขนาดเล็กนี้จะขึ้นอยู่กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องแทบทั้งหมด เพราะถือว่าเป็นองค์กรการศึกษาขนาดเล็กที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างบุคคลหลายฝ่าย งานวิจัยนี้สรุปบทบาทของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูผู้สอน คณะกรรมการสถานศึกษา และชุมชน โดยใช้ข้อมูลจากการถอดบทเรียนโรงเรียนขนาดเล็กมาเป็นแนวกำหนดบทบาท ไว้ดังต่อไปนี้

5.1 บทบาทผู้อำนวยการโรงเรียน

คุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กต้องอาศัยความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาในการกำหนดแนวทางการปรับเปลี่ยน/พัฒนาในด้านต่างๆ ตามโครงสร้างการบริหาร เพื่อให้การดำเนินงานต่างๆ ของโรงเรียนมีความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน รวมถึงความสามารถในการแก้ไขปัญหาภายในโรงเรียน โดยแนวทางปฏิบัติที่ดีของผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ได้บรรลุเป้าหมายในการทำงาน สานผลประโยชน์ของโรงเรียน และส่งผลต่อประสิทธิภาพผลความสำเร็จของโรงเรียน ดังนี้

- 1) การจัดโครงสร้างการบริหารงานโรงเรียน โดยคำนึงถึงประสิทธิภาพการสอนของครูเป็นสำคัญ จากกรณีศึกษา ผู้วิจัยได้จำแนกการบริหารงานโรงเรียนเป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 การบริหารงานโรงเรียนแบบครบวงจร โดยผู้อำนวยการโรงเรียนรับภาระบริหารและงานธุรการควบคู่กันไป พร้อมทั้งประสานงานและแจ้งข่าวต่างๆ ให้แก่ครูผู้สอนเป็นระยะ เพื่อต้องการให้ครูมีเวลาอยู่ในห้องเรียนและสอนหนังสือให้มากที่สุด รูปแบบที่ 2 การกระจายภาระงานตามโครงสร้างงานบริหารด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคคล และบริหารทั่วไป อย่างเป็นระบบ ทั้งผู้อำนวยการโรงเรียนและครูต่างร่วมกันรับผิดชอบงานแยกส่วน แต่ครูเน้นงานสอนและรักษาระดับผลการเรียน ในขณะที่ผู้อำนวยการมุ่งเน้นการพัฒนาโรงเรียนตามอัตลักษณ์และตามมาตรการส่งเสริมที่โรงเรียนกำหนดขึ้น โดยการหางบประมาณและดูแลอย่างต่อเนื่อง เพื่อไม่ให้งานตกไปเป็นภาระของครู
- 2) การสร้างความศรัทธา โดยผู้บริหารประพฤติตนเป็นแบบอย่าง สำหรับครู นักเรียน และชุมชน ทำให้ได้รับการยกย่อง เคารพนับถือ ศรัทธา ไว้วางใจ และทำให้คณะครูภาคภูมิใจในที่ได้ร่วมงาน สามารถควบคุมอารมณ์ในสถานการณ์วิกฤต หลีกเลี่ยงที่จะใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน มีความตั้งใจ ความมั่นใจในตนเอง ความแน่วแน่ในอุดมการณ์
- 3) การสร้างวิสัยทัศน์และแรงบันดาลใจ ความสามารถของผู้บริหารในการมองภาพในอนาคตของโรงเรียน เพื่อวางแผนปฏิบัติงานภายใต้สภาพแวดล้อมต่างๆ และสร้างแรงจูงใจและการคิดในแง่บวก ส่งเสริมให้เกิดความกระตือรือร้นในการร่วมกันทำหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกัน ร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยความสร้างสรรค์ งานบริหารบุคคลเน้นการมีส่วนร่วมของครูผู้สอน การพูดคุยและโน้มน้าว รวมพลังให้เกิดความสามัคคีในการทำงานเพื่อนักเรียนและโรงเรียน
- 4) การบริหารจัดการเตรียมความพร้อมด้านอุปกรณ์การเรียนการสอน บำรุงอาคารสถานที่ และสร้างจุดเด่นของโรงเรียนในส่วนของศูนย์การเรียนรู้ของเศรษฐกิจพอเพียง หรืออื่นๆ
- 5) การทำงานร่วมกันระหว่างครูผู้สอน คณะกรรมการสถานศึกษา และผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่อกำหนดแนวทาง/ทิศทางการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียน เพื่อให้เกิดความยอมรับและการร่วมมือร่วมใจทำงานตามบทบาทหน้าที่ รวมถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ครูเกี่ยวกับการประกันคุณภาพทางการศึกษาภายในและภายนอกเพื่อนำไปสู่การยกระดับคุณภาพในแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเป็นสำคัญ
- 6) การบริหารงานโรงเรียนเกิดขึ้นโดยปราศจากรอยต่อระหว่างผู้บริหารและครูผู้สอน การทำงานเป็นเหมือนพี่น้อง ให้เกียรติ เข้าใจซึ่งกันและกัน และเสมอภาค ผู้อำนวยการโรงเรียนอาจต้องรองรับงานสอนของครูในบางโอกาส เพื่อให้ครูได้รับการอบรมพัฒนาตนเองโดยที่ไม่ปล่อยนักเรียนเสียโอกาสในการเรียนรู้
- 7) การประสานงานและแสวงหาภาคีเครือข่ายต่างๆ เพื่อดึงความช่วยเหลือและสนับสนุนเข้ามาที่โรงเรียน

5.2 บทบาทครูผู้สอน

จากกรณีศึกษา พบว่า การทำงานของครูในโรงเรียนขนาดเล็กมีความผูกพันฉันท์พี่น้อง โดยส่วนใหญ่การพิจารณาความดีความชอบจะเป็นวิธีการหมุนเวียนบุคคลโดยไม่คำนึงถึงผลการปฏิบัติงานเป็นหลัก เนื่องจากมีบุคลากรจำนวนน้อย การจัดแบ่งภาระงานจะเป็นไปตามความชำนาญของแต่ละบุคคลโดยมีการสอบถามความสมัครใจก่อน ปัญหาใหญ่ของโรงเรียนขนาดเล็กคือ ครูไม่ครบชั้นและครูมีวุฒิทางการศึกษา/ความเชี่ยวชาญไม่ตรงกับความต้องการ โดยแนวทางปฏิบัติที่ดีของครูผู้สอนเพื่อยกระดับคุณภาพการสอนและผลการเรียนของนักเรียน มีดังต่อไปนี้

- 1) ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดเล็กต้องมีการปรับตัวในด้านการใช้เทคโนโลยี ICT เพื่อการสอน รวมถึงการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ระบบการเรียนทางไกลได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อแก้ปัญหาความจำเป็นที่ต้องสอนในรายวิชาที่ตนเองไม่ถนัด/เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งเรียนรู้และพัฒนาตนเองควบคู่กันไป
- 2) ครูจะต้องมุ่งนักเรียนให้มีทัศนคติทางบวกต่อการเรียนรู้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต จัดบรรยากาศการเรียนให้ผู้เรียนมีความสนใจ กระตือรือร้นในการเรียน มีความสุข สนุกสนานในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ มีคุณธรรม จริยธรรมเหมาะสมกับวัย
- 3) ครูจะต้องจัดเตรียมการสอนเพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้เป็นอย่างดี มีการใช้กิจกรรมที่หลากหลายในการจัดการเรียนรู้ ใช้เทคนิคและวิธีการที่เหมาะสม โดยเฉพาะครูที่ต้องสอนแบบรวม/คละชั้นจะต้องสามารถจัดเตรียมกิจกรรมต่างๆ อย่างหลากหลาย เพื่อสร้างโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่นักเรียน สร้างบรรยากาศในการเรียน สร้างความเข้าใจต่อรูปแบบการเรียน เพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ตามความสนใจของตนเองจากสื่อต่างๆ ที่ครูจัดเตรียม และมุมต่างๆ ที่เปิดโอกาสให้เรียนรู้ตามความสนใจ การทำงานรายบุคคล และงานกลุ่ม การทำงานร่วมกันระหว่างรุ่นพี่รุ่นน้องที่มีอายุและความสามารถแตกต่างกัน การบูรณาการระหว่างสาระ
- 4) สร้างกระบวนการและวิธีการเรียนรู้ให้กับนักเรียนทั้งเนื้อหาวิชาและคุณธรรม จริยธรรม มากกว่าการบอกหรือตามสอนหนังสือเท่านั้น
- 5) ครูควรให้ความสำคัญต่องานด้านการเรียนการสอนเป็นลำดับแรกและใช้เวลาอยู่ในห้องเรียนตลอดเวลา
- 6) ครูผู้สอนมีความเข้าใจสภาพสังคมและครอบครัวของนักเรียนเป็นอย่างดี ดูแลติดตามและแก้ไขปัญหาพฤติกรรมของนักเรียน โดยเฉพาะในกรณีที่นักเรียนมีปัญหาครอบครัวและความไม่พร้อมในด้านต่างๆ ส่งเสริมด้านวิชาการ มุ่งสร้างพฤติกรรมที่ดี การพูดจาไพเราะ ไม่ใช่คำหยาบ การไหว้ นอบน้อม การช่วยเหลือผู้อื่น เช่น การช่วยทำงานครู การช่วยดูแลรุ่นน้อง รวมถึงการสร้างนิสัยความรับผิดชอบ ซึ่งถือเป็นจุดเด่นของโรงเรียนขนาดเล็ก เพราะครูจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับนักเรียน รู้และเข้าใจถึงสภาพครอบครัวของนักเรียนแต่ละคน
- 7) การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูและชุมชน

5.3 บทบาทของคณะกรรมการสถานศึกษา

ภาพลักษณ์ของการจัดการศึกษาของไทยในปัจจุบันเป็นการบริหารจากศูนย์กลาง โรงเรียนมีต้นสังกัดและอยู่ภายใต้การดูแลของรัฐ แม้ว่าจะมีการกระจายอำนาจในการบริหารสถานศึกษาผ่านคณะกรรมการสถานศึกษา แนวทางปฏิบัติที่ดีสำหรับคณะกรรมการสถานศึกษาเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กอย่างจริงจัง มีดังนี้

- 1) การศึกษาบทบาทหน้าที่ในฐานะกรรมการสถานศึกษา เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ มีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ในการดูแล ควบคุมการดำเนินงานต่างๆ ของโรงเรียนอย่างมีระบบ คอยช่วยเหลือให้ข้อเสนอแนะ พร้อมทั้งร่วมดำเนินงานกิจการต่างๆ ของโรงเรียนเป็นอย่างดี
- 2) การเข้าร่วมประชุมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อรับทราบความเคลื่อนไหว ข่าวคราวต่างๆ ของโรงเรียน เพื่อร่วมมือที่จะพัฒนาและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนอย่างทันทั่วทั้งที่และจริงจัง
- 3) การสนับสนุนกับโรงเรียนทั้งทางด้านงบประมาณ แรงงาน อุปกรณ์ โดยเป็นตัวแทนประสานงานระหว่างชุมชนและโรงเรียน

5.4 บทบาทขององค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น

องค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรในชุมชนที่ส่วนหนึ่งจะต้องรับผิดชอบจัดการด้านการศึกษาในท้องถิ่น โดยการถ่ายโอนภารกิจด้านการศึกษากลับจากส่วนกลาง ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 แต่ในความเป็นจริงความพร้อมด้านการจัดการศึกษาขององค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่นั้นยังไม่มีศักยภาพเพียงพอในการบริหารจัดการ ทั้งทางด้านบุคลากร ด้านงบประมาณอย่างเต็มรูปแบบได้ ทำให้การถ่ายโอนภารกิจมีการหยุดชะงักในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามหากในท้องถิ่นนั้นมีโรงเรียนขนาดเล็กดำเนินการอยู่ องค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นไม่ควรจัดตั้งโรงเรียนของเทศบาลหรือองค์กรการบริหารส่วนตำบลขึ้นมาอีก แต่ควรเน้นที่การพัฒนาหรือยกระดับคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กให้ดีขึ้น เพื่อไม่ก่อให้เกิดปัญหาที่มีซับซ้อนขึ้นกว่าปัจจุบัน แนวทางปฏิบัติที่ดีสำหรับองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กอย่างจริงจัง มีดังนี้

- 1) การกระจายอำนาจในการบริหารสถานศึกษาขององค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นนั้นสามารถดำเนินการโดยอาศัยบทบาทของคณะกรรมการสถานศึกษา ในการร่วมวางแผนเป้าหมายและแผนการปฏิบัติการของโรงเรียนขนาดเล็กทั้งในระยะสั้นและระยะยาว
- 2) การช่วยเหลือเกี่ยวกับงบประมาณต่างๆ เท่าที่จะเป็นไปได้ตามระเบียบจัดสรรงบประมาณ
- 3) การเอื้อให้โรงเรียนใช้ประโยชน์จากแหล่งข้อมูลและแหล่งบริการต่างๆ ขององค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นอย่างเต็มที่ เช่น ห้องสมุด ศูนย์บริการคอมพิวเตอร์ เป็นต้น รวมถึงการมีส่วนร่วมในการจัดสรรและให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่นักเรียน
- 4) การประสานงานและประชาสัมพันธ์งานโรงเรียนในส่วนของกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนและผลงานของโรงเรียน เพื่อร่วมสร้างความเชื่อมั่นให้แก่คนในชุมชนต่อคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก
- 5) การร่วมกันสร้างความเข้าใจระหว่างคนในชุมชนถึงทิศทางการพัฒนาศักยภาพของนักเรียนและคุณภาพของโรงเรียน เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

5.5 บทบาทของผู้ปกครองนักเรียนและชุมชน

ในกรณีของโรงเรียนขนาดเล็กที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในชุมชนแออัด หมู่บ้านในชนบท หรือห่างไกล โดยคนในชุมชนซึ่งเป็นผู้ปกครองนักเรียนนั้นประกอบอาชีพเกษตรกรและรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ บางครั้งส่งผลให้ผู้อำนวยความสะดวกโรงเรียนและครูไม่ยากเพิ่มภาระให้กับชุมชนในการสนับสนุนโรงเรียนโดยเฉพาะในด้านงบประมาณ แนวทางปฏิบัติที่ดีสำหรับผู้ปกครองนักเรียนและชุมชนเพื่อส่งเสริมศักยภาพทางการเรียนรู้ของบุตรหลาน มีดังนี้

- 1) การสนับสนุนงานกิจกรรมของทางโรงเรียนตามความพร้อมของแต่ละบุคคล เช่น การร่วมระดมเงิน การลงแรงพัฒนาโรงเรียนเป็นครั้งคราว
- 2) การดูแลนักเรียนในส่วนของการรับผิดชอบการทำการบ้านหรืออ่านหนังสือตามที่ครูหรือโรงเรียนมอบหมาย และส่งเสริมด้านความประพฤติ มารยาท การพูดจา ตลอดจนการกำหนดบทบาทและหน้าที่เพื่ออบรมปณิธานร่วมกับทางโรงเรียน
- 3) การแสดงความคิดเห็น ความคาดหวังที่มีต่อโรงเรียนในการพัฒนาทางการศึกษาของบุตรหลาน เพื่อช่วยกันกำหนดทิศทางการพัฒนาศักยภาพของนักเรียน

6. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

6.1 ความชัดเจนเชิงนโยบายของรัฐต่อคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

รัฐบาลได้ตระหนักถึงปัญหาของการเพิ่มจำนวนและคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ดังจะเห็นได้จากนโยบายเริ่มต้นในปี 2550 กำหนดให้เป็นภารกิจเร่งด่วนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในการส่งเสริมสนับสนุนให้โรงเรียนสามารถดำเนินการพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้ได้ตามมาตรฐานที่หลักสูตรกำหนดภายใต้การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการพิจารณาอัตราครูต่อจำนวนนักเรียน การสนับสนุนพนักงานธุรการ การจัดระบบครูหมุนเวียน การสนับสนุนด้านสื่อการสอน สื่อ ICT แต่ผลการดำเนินการที่ปรากฏในช่วงเวลาดังกล่าวคือ มีการอนุมัติให้โรงเรียนจัดซื้อหนังสือเพียงร้อยละ 30 ของจำนวนนักเรียนทำให้หนังสือไม่พอเพียง งบประมาณที่ได้รับจัดสรรเพื่อซื้อสื่อการเรียนการสอนจำนวนเพียง 12,000-14,000 บาทต่อโรงเรียน งบประมาณที่ได้รับจัดสรรเพื่อซ่อมแซมอาคาร 5,000 ต่อโรงเรียน ส่วนการดำเนินการในการหมุนเวียนครูไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร บางโรงเรียนได้รับงบประมาณมาจ้างครูช่วยสอนเป็นระยะเวลา 2-4 เดือนเท่านั้น (สุวัฒน์ชัย ยากองโต, 2550) ด้วยการสนับสนุนไม่เต็มที่นี้คงไม่อาจทำให้เกิดการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กอย่างยั่งยืนได้ ในช่วงระยะเวลาสั้นๆ จากนั้นในปี 2552 รัฐได้เริ่มดำเนินการตามนโยบายยุบ/ควบรวมโรงเรียน โดยดำเนินการในโรงเรียนนำร่องทั่วประเทศโดยจัดสรรงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางตามระยะทาง ภาพที่ปรากฏคือการจัดสรรงบประมาณมีความล่าช้า สร้างความเดือดร้อนให้กับโรงเรียนและผู้ปกครอง ในขณะที่เดียวกันก็มีมาตรการไม่บรรจุผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กและจำกัดค่าใช้จ่ายงบประมาณตามรายหัวนักเรียนซึ่งเป็นการซ้ำเติมและบั่นทอนกำลังใจในการพัฒนาของครูผู้สอน ภาพปรากฏเหล่านี้ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของผู้ปกครองและชุมชนที่มีต่อความจริงจังของรัฐในการแก้ไขปัญหาทางการศึกษาให้บุตรหลาน จนกระทั่งเข้าสู่ช่วงการดำเนินการตาม “แผนดำเนินงานแบบขั้นบันได” เพื่อลดจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กลงร้อยละ 50 ในช่วงปี 2554-2561 โดยใช้เกณฑ์จำนวนนักเรียนในโรงเรียนในการพิจารณายุบ/ควบรวมโรงเรียน เว้นแต่ โรงเรียนไม่ประสงค์จะรวมกับโรงเรียนอื่นภายใต้เงื่อนไขการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพด้านมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากการประเมินคุณภาพระดับชาติ (O-Net) ในปีการศึกษาที่ผ่านมาเท่ากับหรือสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศและได้รับการรับรองจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) โดยการดำเนินการเหล่านี้ยังไม่มีผลชัดเจนในเชิงนโยบายว่า โรงเรียนที่ควบรวมนั้นจะมีคุณภาพทางการศึกษาที่ดีขึ้นจริงหรือไม่ อย่างไร การยุบโรงเรียนของชุมชนจะส่งผลกระทบต่ออย่างไรบ้างต่อสภาพครอบครัว วิถีชีวิตของชาวบ้าน วัฒนธรรมชุมชนที่มีรากเหง้ามาจากความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียนที่มีมายาวนาน

ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนมุมมองในเชิงนโยบายว่า “รัฐควรเน้นการกระจายโอกาสและมุ่งพัฒนาคุณภาพทางการศึกษา โดยเพิ่มเติมจุดบกพร่อง/ข้อด้อยให้แก่โรงเรียนนั้นให้เกิดความเสมอภาคกันเสียก่อน การยุบโรงเรียนควรปล่อยมาให้เป็นไปตามกลไกธรรมชาติ” ซึ่งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้แสดงให้เห็นแล้วว่า โรงเรียนขนาดเล็กสามารถพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาภายใต้ข้อจำกัดด้านบุคลากรและงบประมาณได้ทัดเทียมโรงเรียนขนาดกลางและใหญ่ การนำเอาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากการประเมินคุณภาพระดับชาติ (O-Net) เป็นหลักหรือตัวบ่งชี้คุณภาพทางการศึกษานั้น จึงก่อให้เกิดปัญหาและสร้างแรงกดดันที่ไม่จำเป็น ทั้งๆ ที่เป็นปัญหาของภาครัฐมากกว่าปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็ก ดังนั้นรัฐควรให้ความสำคัญในส่วนของการบริหารจัดการในโรงเรียนขนาดเล็กให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนี้

- 1) จำนวนครูจะต้องเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ พึงระวังเกี่ยวกับการย้ายครูโรงเรียนขนาดเล็กระหว่างปีการศึกษา เพราะการรอครูที่จะมาบรรจุใหม่จะเป็นปัญหาใหญ่ที่ส่งผลต่อคุณภาพการจัดการเรียนการสอนตลอดทั้งปีการศึกษานั้นๆ ซึ่งแตกต่างจากโรงเรียนขนาดกลาง/ใหญ่ จำนวนครูย้าย 1-2 คน จะเป็นปัญหาที่จัดการได้ง่ายกว่า
- 2) การส่งเสริมการบรรจุครูท้องถิ่นในโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อลดปัญหาการบรรจุครูใหม่และย้ายออกบ่อยครั้งในโรงเรียนขนาดเล็กที่ทำให้ส่งผลกระทบต่อพัฒนาอย่างต่อเนื่องและส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของนักเรียนและผู้ปกครอง
- 3) การลดภาระงานธุรการของครูโรงเรียนขนาดเล็ก ในมุมมองจากผู้ปฏิบัติงาน งานธุรการที่ก่อปัญหาคือการขอข้อมูลสารสนเทศของนักเรียนและบุคลากรในโรงเรียนที่มีความซ้ำซ้อนจากหน่วยงานต้นสังกัด รวมถึงกระบวนการอบรมและพัฒนาวิชาชีพครูและการบริหารจัดการอื่นๆ ซึ่งมาตีเวลาส่วนหนึ่งที่ครูจะต้องสอนหนังสือและอยู่ในชั้นเรียนไป ดังนั้น หน่วยงานต้นสังกัด ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

และสำนักงานการศึกษาเขตพื้นที่ควรสร้างระบบการจัดการข้อมูลสารสนเทศต่างๆ เพื่อไม่ให้ตกไปเป็นภาระของครูผู้สอนโดยไม่จำเป็น รวมถึงการจัดระบบอบรมและพัฒนาวิชาชีพครูที่ไม่กระทบเวลาในการจัดการเรียนการสอน เช่น ระหว่างปิดภาคเรียน เป็นต้น

- 4) การจัดการงบประมาณจำเป็นต้องประเมินค่าใช้จ่ายที่จะส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก ในระยะยาวการเติบโตอย่างรวดเร็วของโรงเรียนในสิบปีข้างหน้า โดยเฉพาะความจำเป็นในการสืบค้น/ศึกษาความเป็นไปได้ของจำนวนโรงเรียนที่สามารถปฏิบัติการได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์งบประมาณที่จำเป็นสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก**ไม่ควรพิจารณางบประมาณตามรายหัวของนักเรียน ‘per-unit’ เท่านั้น แต่ต้องคิดถึงเรื่องของต้นทุนทางเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว** ซึ่งเป็นผลผลิตที่เกิดจากนักเรียนไทยได้รับการศึกษาที่ทั่วถึงอย่างมีคุณภาพ การวิเคราะห์งบประมาณเพื่อให้โรงเรียนขนาดเล็กสามารถดำเนินได้ควรทำความเข้าใจกับการวิเคราะห์บริบทที่จะส่งผลต่อโรงเรียนขนาดเล็กแต่ละแห่ง
- 5) การปรับมุมมองของคนในสังคมที่มีต่อโรงเรียนขนาดเล็ก ต้องเปลี่ยนภาพลักษณ์ของ “โรงเรียนขนาดเล็กที่มีครูไม่ครบชั้น” ไปเป็น “โรงเรียนของชุมชนที่พร้อมให้การศึกษากับบุตรหลาน” การศึกษาในระดับปฐมวัย ประถมศึกษาปีที่ 1-3 หรือ 1-6 ซึ่งอยู่ในช่วงของวัยเด็กเล็ก ควรได้เรียนอยู่ใกล้บ้าน เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองได้ดูแลบุตรหลานใช้เวลาช่วงก่อนมา-หลังเลิกเรียนโรงเรียนอย่างเต็มที่เพื่อส่งเสริมความอบอุ่นของสถาบันครอบครัว การเดินทางไปมาสะดวกปลอดภัย เพื่อนพ้องในหมู่บ้าน/ชุมชนเดียวกันรู้จักคุ้นเคย ผู้ปกครองได้เข้ามามีกิจกรรมกับบุตรหลานสม่ำเสมอ ครูและผู้ปกครองได้พบปะพูดคุยและสอบถามความก้าวหน้าปรึกษาปัญหาทั้งด้านพฤติกรรมและวิชาการของนักเรียน ร่วมกันส่งเสริมพัฒนาการตามวัยของนักเรียนเป็นรายบุคคล ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะลดน้อยลงไปหากนักเรียนต้องไปเรียนห่างไกลจากจากชุมชนที่อยู่อาศัย
- 6) การกำหนดเขตบริการการให้การศึกษา ไม่ควรให้เกิดการไหลไปรวมกันของนักเรียนจนเกิดปัญหาการจัดการในโรงเรียนใหญ่ ครูดูแลไม่ทั่วถึง นักเรียนต้องแย่งชิงและแข่งขันมากเกินไปจนความจำเป็น ขาดความสุขในวัยเด็ก

6.2 การวิเคราะห์สภาพครอบครัว สภาพชุมชน และความพร้อมของโรงเรียนขนาดเล็ก

จากกรอบแนวคิดการลดช่องว่างความแตกต่างด้านคุณภาพนักเรียนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีมาอย่างต่อเนื่อง (สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551) กล่าวว่า “โรงเรียนต้องรับผิดชอบต่อผลงาน นั่นคือ ผลการเรียนรู้ของนักเรียนทุกคน ไม่ว่านักเรียนมีพื้นฐานครอบครัวทางเศรษฐกิจ สังคมจะเป็นอย่างไร” หากพิจารณาอย่างละเอียดจะพบว่า แนวคิดนี้ไม่สอดคล้องกับแนวปฏิบัติของรัฐที่จัดสรรค่าใช้จ่ายรายหัวของนักเรียนที่กำหนดไว้ในอัตราเดียวกันโดยไม่พิจารณาขนาดโรงเรียน/จำนวนนักเรียน เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า นักเรียนโรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่มีพื้นฐานครอบครัวทางเศรษฐกิจอึดขัดขัดสนมักอยู่ในสังคมแออัด หรือสังคมชนบทที่ขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เนื่องจากข้อจำกัดของผู้ปกครองเอง นอกจากนี้การวิจัยที่ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน มักจะพบเสมอว่า นักเรียนที่มาจากครอบครัวที่ยากจน มักมีแนวโน้มเรียนอ่อนด้านภาษาและคณิตศาสตร์ที่เป็นทักษะพื้นฐานในการใช้ชีวิตและการทำงานในอนาคต เพราะผู้ปกครองที่มีฐานะยากจน มักมีพื้นฐานการศึกษาน้อย ย่อมส่งผลกระทบต่อการศึกษาของนักเรียน เนื่องจากไม่สามารถช่วยดูแลการเรียนรู้ของนักเรียนได้มากนัก ส่งผลให้นักเรียนมีพฤติกรรมเสี่ยง ไม่สนใจเรียน ดังนั้น “การจัดสรรงบประมาณอย่างเท่าเทียม” ไม่สามารถก่อให้เกิดการลดช่องว่างความแตกต่างด้านคุณภาพนักเรียนได้อย่างแน่นอน รัฐจึงควรตระหนักถึงการวิเคราะห์สภาพครอบครัว สภาพชุมชน และความพร้อมของโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อจัดสรรงบประมาณและการสนับสนุนด้านต่างๆ ให้สอดคล้องกับความจำเป็นในแต่ละบริบทของโรงเรียน เพื่อสร้าง “การเท่าเทียมทางการศึกษา” อย่างแท้จริง

จากข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงจำแนกลักษณะโรงเรียนเป็น 4 ประเภทตามเงื่อนไข 1) ความพร้อมทางกายภาพ 2) การมีส่วนร่วมของชุมชน การพิจารณาเลือกเงื่อนไขนี้ได้พิจารณาในมุมมองของความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียนเป็นแนวคิดสำคัญ เนื่องจากในโรงเรียนขนาดเล็กที่ได้รับความเชื่อมั่นจากชุมชนนั้นโรงเรียนจะต้องมีการดำเนินที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลง/ปรับปรุง/พัฒนาคุณภาพของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

- ประเภทที่ 1 โรงเรียนที่มีความพร้อมทางกายภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ โรงเรียนที่มีความสมบูรณ์ทางสิ่งก่อสร้าง อาคารเรียน ระบบไฟฟ้า ประปา สนามกีฬา ห้องสมุด ซึ่งมาจากความร่วมมือทั้งร่างกายและแรงทรัพย์ของชุมชนเป็นส่วนใหญ่

ประเภทที่ 2 โรงเรียนที่มีความพร้อมทางกายภาพ แต่ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ โรงเรียนที่มีความสมบูรณ์ทางสิ่งก่อสร้าง อาคารเรียน ระบบไฟฟ้า ประปา สนามกีฬา ห้องสมุด ซึ่งมาจากการบริหารจัดการของผู้บริหารสถานศึกษา ในการแสวงหาแหล่งทุนภายในภายนอก ภาครัฐเอกชน ต่างๆ โดยไม่พึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสภาพสังคมของคนในชุมชนที่อึดอัดขัดสน

ประเภทที่ 3 โรงเรียนที่อยู่ระหว่างการสร้างความพร้อมทางกายภาพ แต่มีการระดมการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ โรงเรียนที่อยู่ในช่วงชุมชนตื่นตัว ร่วมมือกันการพัฒนาสิ่งก่อสร้าง อาคารเรียน ระบบไฟฟ้า ประปา สนามกีฬา ห้องสมุด เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนต่อไป

ประเภทที่ 4 โรงเรียนที่ไม่มีความพร้อมทางกายภาพและขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ โรงเรียนที่มีขาดความพร้อมด้านสิ่งก่อสร้าง อาคารเรียน ระบบไฟฟ้า ประปา สนามกีฬา ห้องสมุด ในขณะที่เดียวกันชุมชนก็ไม่เล็งเห็นความสำคัญอันเนื่องมาจากสาเหตุใดๆ ก็ตาม

ในการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนที่มีลักษณะที่แตกต่างกันดังกล่าว ทำให้กระบวนการพัฒนาโรงเรียนเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัย การสนับสนุนด้านงบประมาณและระยะเวลาในการพัฒนาที่แตกต่างกัน การวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของโรงเรียน ปัญหา อุปสรรค จุดแข็ง จุดอ่อนของโรงเรียน จะเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ เพื่อพิจารณาความเป็นไปได้และการกำหนดทิศทางการแก้ไข/ปรับปรุง/พัฒนาโรงเรียนโดยตั้งต้นตามสภาพความเป็นจริง

6.3 การจัดระบบหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก

การสร้างการยอมรับให้แก่คนในชุมชนว่าโรงเรียนที่มีขนาดเล็กนั้นสามารถเป็น “โรงเรียนของชุมชนที่พร้อมให้การศึกษาแก่บุตรหลาน” จะต้องเริ่มต้นที่การจัดระบบหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็กที่มีครูไม่ครบชั้น จำนวนโรงเรียนขนาดเล็กที่มีเกือบร้อยละ 50 ของโรงเรียนทั้งหมดจะต้องจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ที่มีประกอบด้วย 8 สารระตามตัวชี้วัดชั้นปี การดำเนินการตามหลักสูตรนี้จะสะดวกสบายต่อโรงเรียนที่มีการจัดห้องเรียนแบบแยกชั้นในโรงเรียนขนาดกลาง/ใหญ่ แต่กลับไม่เอื้อต่อบริบทของโรงเรียนขนาดเล็กที่ตามสภาพนั้นต้องจัดการเรียนการสอนแบบคละชั้นหรือจัดห้องเรียนแบบเรียนรวมชั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ส่งเสริมการใช้นวัตกรรมจัดการเรียนรู้แบบคละชั้นมาตั้งแต่ปี 2550 และได้ศึกษาผลการใช้การจัดการเรียนการสอนแบบคละชั้นในโรงเรียนนำร่อง 70 โรงเรียนทั่วประเทศนั้น มีส่วนช่วยเพิ่มอัตราครูต่อนักเรียน และส่งผลให้คุณภาพการเรียนการสอนดีขึ้น (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2553) เช่นเดียวกับผลการวิจัยที่พบในประเทศต่างๆ (Mulryan-Kyne, 2005) จากผลการสำรวจในงานวิจัยครั้งนี้ พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็กกว่าร้อยละ 48 ยังใช้การจัดการเรียนการสอนแบบแยกชั้นปกติ โดยใช้การจ้างครูชั่วคราวมาช่วยสอน และอีกส่วนหนึ่งการจัดห้องเรียนแบบรวมเรียนชั้น แต่ครูยังคงสอนแยกสอนทีละชั้น รูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนขนาดเล็กทั่วประเทศยังคงมีความหลากหลาย ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งทำให้ยากต่อการจัดการและส่งเสริมคุณภาพการศึกษาอย่างเป็นองค์รวม ดังนั้นเพื่อกำหนดทิศทางการจัดการเรียนการสอนสอดคล้องกับสภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก “การจัดระบบหลักสูตรใหม่” ถือว่าสำคัญ หากหลักสูตรใหม่นั้นมีการบูรณาการระหว่างสาระ การผนวกมาตรฐานและตัวชี้วัดให้เหมาะสมกับนักเรียนที่เรียนคละชั้น (ปรีชา ทินโนรส, 2551) การพัฒนาเทคนิคการสอนต่างๆ เช่น การเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐาน (activity-based learning) และการเรียนรู้แบบเพื่อน (peer-learning) การออกแบบแผนการเรียนที่มีความยืดหยุ่น (flexibility) ก็จะทำให้ครูโรงเรียนขนาดเล็กสามารถดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยยึดหลักสูตรเป็นกรอบได้ทันที (Pridmore, 2007) ซึ่งนอกจากจะเป็นการตีกรอบมาตรฐานคุณภาพการซึ่งที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนในขนาดเล็ก ยังจะช่วยลดภาระของครูโรงเรียนขนาดเล็กในการวางแผนหลักสูตรได้อีกด้วย โดยการดำเนินงานมีดังนี้

- 1) การกำหนดให้รูปแบบการเรียนการสอนแบบคละชั้นเป็นทางเลือกหนึ่งของชุมชน เสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนแบบคละชั้น ในเชิงปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพของโรงเรียน ชุมชน และบริบททางวัฒนธรรม โดยรัฐควรจัดระบบโรงเรียนที่มีครูหนึ่งคนต่อ 2 ชั้น (ครูอย่างน้อย 4 คนต่อโรงเรียน) เพื่อให้ครูแต่ละคนรับผิดชอบดำเนินการตามหลักสูตรคละชั้นได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ
- 2) การสนับสนุนจากรัฐในการดำเนินการหลักสูตรคละชั้นที่มีประสิทธิภาพ โดยรัฐจะต้องสร้างความเข้าใจและการยอมรับที่มีต่อแนวคิดการเรียนการสอนแบบคละชั้นให้แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในระบบการศึกษา เช่น ผู้บริหารโรงเรียน ครู ศึกษานิเทศก์ ผู้ประเมินคุณภาพ

- 3) การส่งเสริมครูผู้สอนให้มีความรู้ความเข้าใจ ทักษะ และเทคนิคการสอนต่างๆ ที่สอดคล้องกับหลักสูตรคณะชั้น เนื่องจากครูที่บรรจุในระบบการศึกษาไทยปัจจุบันคุ้นเคยกับการเรียนการสอนแบบแยกชั้น การที่ต้องสอนในหลักสูตรคณะชั้นที่ยังคงขาดความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์นั้น จะสร้างความเครียดและส่งผลเสียต่อการเรียนของนักเรียน ครูจึงต้องการการฝึกฝนและการสนับสนุนทั้งจากเพื่อนร่วมงานและผู้เชี่ยวชาญภายนอก อย่างเป็นกัลยาณมิตร เวลาเรียนการจัดการเรียนการสอนแบบคณะชั้น
- 4) การจัดเตรียมสื่อการเรียนรู้ (รายย่อเมเยา/หาได้ในท้องถิ่น) ที่สามารถเสริมสร้างประสิทธิภาพของการสอนแบบคณะชั้น รวมถึงการปรับปรุงหนังสือเรียนหรือแบบฝึกหัดที่มีคุณภาพและเอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง/การทำงานรายบุคคล และรายกลุ่ม เพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับครูในการจัดการเรียนการสอนแบบคณะชั้นที่เน้นให้นักเรียนสามารถทำงานที่มอบหมายทั้งแบบรายบุคคลและรายกลุ่มได้เอง ในระหว่างที่ครูผู้สอนจะต้องดูแลนักเรียนคนอื่นในชั้นเรียน
- 5) การทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดการสอนแบบคณะชั้นให้แก่พ่อแม่หรือผู้ปกครอง การอธิบายถึงสาเหตุและความคาดหวังในการพัฒนาศักยภาพของนักเรียนในด้านต่างๆ เช่น การเรียนครบตามหลักสูตร การทำงานร่วมกัน การเรียนรู้ระหว่างรุ่นพี่รุ่นน้อง จะดึงความศรัทธาและความเชื่อมั่นของพ่อแม่และผู้ปกครอง รวมถึงการสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนในด้านต่างๆ ต่อไป

ดังนั้น “โรงเรียนคณะชั้น คือคำตอบของปัญหาความไม่คุ้มทุน” โรงเรียนขนาดเล็กถูกระบุว่าค่าใช้จ่ายต่อหัวของนักเรียนสูง เมื่อรวมเงินเดือนครู หากโรงเรียนหันมาใช้หลักสูตรคณะชั้นจะใช้ครูจำนวนน้อยกว่า จำนวนห้องเรียนน้อยกว่า ก็สามารถจัดการศึกษาที่มีคุณภาพได้โดยไม่ต้องเพิ่มครูให้ครบชั้น เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนน้อย อย่างไรก็ตามการจัดสรรงบประมาณไม่ควรให้งบตามรายหัวในโรงเรียนขนาดเล็กเท่ากับโรงเรียนขนาดใหญ่ เพราะโรงเรียนขนาดเล็กยังต้องการงบประมาณจัดสรรเพื่อสนับสนุนด้านสื่ออุปกรณ์ สื่อ ICT และระบบการเรียนรู้ทางไกลผ่านดาวเทียมที่พร้อมใช้งาน ซึ่งเป็นสื่อที่สำคัญมากสำหรับการจัดการเรียนรู้แบบคณะชั้น รวมถึงการพิจารณาความดีความชอบ ค่าตอบแทนการให้รางวัลสำหรับครูโรงเรียนขนาดเล็กที่ต้องแบกรับภาระงานสอนที่มีความซับซ้อนในด้านการดำเนินการหลักสูตร การจัดการชั้นเรียน และการเตรียมการสอน รวมถึงการต้องใช้เวลาสอนและอยู่กับนักเรียนตลอดเวลา

6.4 การปรับปรุงหลักสูตรผลิตครู/พัฒนาครูประจำการเพื่อรองรับการจัดการเรียนการสอนตามสภาพการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็ก

โรงเรียนขนาดเล็กจำนวนกว่าหมื่นโรงเรียนในประเทศไทยที่มีปัญหาครูไม่ครบชั้นและต้องจัดห้องเรียนแบบรวม/คณะชั้นตามสภาพการณ์ของโรงเรียนมานานจนเป็นปัญหาใหญ่ของระบบการศึกษาของไทย ดังนั้นเราจึงต้องการผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การจัดการชั้นเรียน และการวัดและประเมินผล ที่เหมาะสมกับห้องเรียนรวม/คณะชั้นจำนวนมาก เพื่อแก้ไขปัญหาคุณภาพด้านการเรียนการสอนของโรงเรียนขนาดเล็ก แต่ในปัจจุบันเราพบว่า หลักสูตรผลิตครูในปัจจุบันไม่ได้เน้นการการเตรียมความพร้อมให้นักเรียนครูเพื่อเผชิญกับสถานการณ์ของห้องเรียนแบบรวม/คณะชั้น ดังนั้น รัฐควรประสานให้สถาบันอุดมศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อผลิตและพัฒนาครูที่มีความสามารถด้านการเรียนการสอนแบบคณะชั้นหรือบูรณาการ รวมถึงส่งเสริมให้นักศึกษามีจิตวิญญาณ พร้อมทุ่มเทความรู้ความสามารถในการดูแลเอาใจนักเรียนอย่างครุมีอาชีพ ซึ่งการพัฒนาศักยภาพของครูจะส่งผลให้เกิดภาพทางบวกในมุมมองของผู้ปกครองนักเรียนและชุมชนที่มีต่อคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก รัฐจะต้องเตรียมการรองรับทั้งทางบริหารและงบประมาณในการพัฒนาศักยภาพของครูอย่างต่อเนื่อง

6.5 การสร้างกลไกการศึกษาและวิจัยเพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนการสอน/การบริหารจัดการที่เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก

จากการตรวจสอบเอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนขนาดเล็กในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมาพบว่ามีกำหนดขอบเขตการวิจัยที่น่าสนใจ เช่น การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก การยกระดับคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก ระบบการประกันคุณภาพทั้งภายในและภายนอก การมีส่วนร่วมของกับผู้นำชุมชนและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับโรงเรียนขนาดเล็ก โดยสะท้อนให้เห็นถึงสภาพการณ์ของโรงเรียนขนาดเล็กในบริบทต่างๆ ในมุมมองของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง แต่ในส่วนของการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ คิดค้นสื่อและนวัตกรรม

การศึกษาที่มีประสิทธิภาพสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กโดยเฉพาะนั้นมีจำนวนน้อยมาก ดังนั้นการสร้างกลไกส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนการสอนและการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนขนาดเล็กจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น

6.6 การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นตามสภาพ/ทิศทางการพัฒนาของในโรงเรียนขนาดเล็ก

ในการวิจัยครั้งนี้เสียงสะท้อนของโรงเรียนที่มีต่อระบบประกันคุณภาพภายใน/ภายนอกสถานศึกษารอบที่สามนั้นพบว่า โรงเรียนขนาดเล็กมีความเข้าใจถึงระบบประกันคุณภาพมากขึ้น และการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาในรอบนี้เน้นที่กระบวนการและเชิงประจักษ์มากขึ้น จึงทำให้ผู้บริหารและครูมีความพึงพอใจต่อระบบการประกันคุณภาพ อย่างไรก็ตามการติดตามความก้าวหน้าผลการปฏิบัติงานของทุกโรงเรียนเป็นรายโรงทั้งจากสำนักงานเขตพื้นที่และ สมศ. อย่างต่อเนื่องก็เป็นส่วนหนึ่งที่เพิ่มภาระงานธุรการและงานเอกสารต่างๆ ไม่ใช่ภาระงานสอนให้แก่ครู ส่วนอีกประเด็นที่ต้องพิจารณาคือ การประเมินคุณภาพโดยใช้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นสำคัญ โดยขาดการพิจารณาถึงปัจจัยป้อนเข้าของโรงเรียนขนาดเล็ก สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงความพร้อมในการดูแลนักเรียนของครอบครัวที่แตกต่างกัน ดังนั้นระบบการประกันคุณภาพการศึกษาควรมีความยืดหยุ่นตามสภาพ/ทิศทางการพัฒนาของในโรงเรียนขนาดเล็ก การประเมินคุณภาพของโรงเรียนจะต้องยึดเกณฑ์ประเมินรอบด้าน “มีสุข” “ดี” และ “เก่ง” ของนักเรียนเป็นสำคัญ

โดยสรุป แนวทางการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก จะต้องยึดการพัฒนาตามสภาพปัจจุบันของโรงเรียน ซึ่งรัฐต้องกำหนดนโยบายที่ชัดเจนเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการโรงเรียนด้วยทรัพยากรบุคคลที่มีจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ โดยกำกับคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กผ่านระบบหลักสตรคละชั้นที่รองรับสภาพครูไม่ครบชั้นของโรงเรียนขนาดเล็ก พร้อมทั้งตอบโจทย์ “ความคุ้มค่า” ด้วยความองคางมทางการศึกษาที่พร้อมด้วยคุณธรรมและวิชาการ คุณภาพชีวิตครอบครัว และคงอยู่ของบ้าน วัด โรงเรียน อันเป็นรากเหง้าของชุมชน ควรเป็นจุดยืนสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กมลวรรณ รอดจ่าย. (2553). การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพโรงเรียนขนาดเล็ก. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกียรติศักดิ์ วงศ์รักไทย. (2550). การนำนโยบายโครงการยกระดับคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กไปปฏิบัติ : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านนาออกและโรงเรียนบ้านปางสา กลุ่มโรงเรียนเวียงสา 3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาม่าน เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- ขวัญตา โพธิตา. (2548). ความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศองค์กรกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับประถมศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตตรวจราชการที่ 7. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ชัยสิทธิ์ เลิศไทร. (2548). การศึกษาสภาพ ปัญหาและแนวทางพัฒนาการดำเนินการตามโครงการยกระดับคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- ชุมพร สวยสด. (2550). การถ่ายโอนยุทธศาสตร์การพัฒนาการลดต้นทุนและการเพิ่มผลผลิตของการปลูกยาสูบโดยใช้เทคโนโลยีการผลิตที่มีประสิทธิภาพ ตำบลร่องเคาะ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- ภาณุณี ส่งทวี. (2551). การประเมินระบบประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขนาดเล็ก: กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านไสยะ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- ณัฐวิทย์ พิมพ์ทอง. (2554). สรุปการเสวนาเรื่อง “ยุบโรงเรียนขนาดเล็ก ใครได้ ใครเสีย?”, 29 ตุลาคม 2554. <http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=205>
- ดิเรก ศรีโยธา. (2551). การดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- ถวิล แพงยา. (2550). การศึกษาสภาพ ปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- ทิพรัตน์ จันทนา. (2552). การบริหารงบประมาณโดยใช้วัฏจักรคุณภาพของเดิมมีงในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นิกร ศรีสุพรรณ. (2550). การประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาดุสิตธานี เขต. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บพิตร ศิริ. (2546). การประเมินผลการดำเนินงานจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็ก แบบรวมเรียนช่วงชั้นของศูนย์โรงเรียนสันปูเลย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประสาน ประทุมมณี. (2551). บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนขนาดเล็ก ในเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 3. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปรีชา ทินโนรส. (2551). การนำเสนอรูปแบบการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็กที่ครูไม่ครบชั้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 4. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- พระจันทร์ หมั่นบำรุง. (2551). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการด้านการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการของสถานศึกษาขนาดเล็ก : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านใหม่สามัคคี อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- พาทีพย์ ชมคำ. (2551). การมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- พิธาน พันทอง. (2548). ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- พิพัฒน์ สอนสมนึก. (2553). การพัฒนาโมเดลการจัดการชั้นเรียนแบบคณะชั้น สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสกลนคร เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พิศาล ศกุนะสิงห์. (2552). การศึกษาการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านคุณภาพนักเรียนโรงเรียนขนาดเล็ก อำเภอเสนางคณิคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ฟาฏินา วงศ์เลขา. (2553). เรียนรู้บูรณาการในโรงเรียนเล็ก, 28 ตุลาคม 2554.
http://www.sobkroo.com/detail_room_index.php?nid=3341
- มัทนา อินทสมิต. (2550). การดำเนินการประกันคุณภาพภายใน กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านหนองผำโคก สวรรค์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- รัตนา โนจันทร์ ศรีนวล คงสุนทร และสุพรรณ วงศ์ไชย. (2549). ความพึงพอใจของครู นักเรียน และผู้ปกครองต่อการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมชั้นของโรงเรียนขนาดเล็ก อำเภอเมืองพะเยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วรรณวิสา สุขินัย. (2552). ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็ก กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านหนองไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต 5. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ว่าที่ร้อยตรีถวิล เกษสุพรรณ. (2552). การศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการบริหารงานโรงเรียนขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 5. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- วีระศักดิ์ นิยมสวัสดิ์. (2550). การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนขนาดเล็ก อำเภอเมืองพัทลุง. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สมยศ ปั่นแก้ว. (2549). การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำปาง เขต 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- สมศักดิ์ สุวิชัย. (2550). สภาพการดำเนินงานและปัญหาอุปสรรคในการจัดการเรียนรวมของโรงเรียนขนาดเล็ก :กรณีศึกษา โรงเรียนวัดคลองนาพอง ตำบลผาจุ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาทางเลือกไทย. (2554). ปัญหาและทางออก การยุบโรงเรียนขนาดเล็ก ๗,๐๐๐ โรงเรียน, 5 พฤษภาคม 2555. www.choicd2learn.com.
- สมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย. (2554). รายงานการวิจัย การศึกษาทางเลือกกับ การแก้ไขปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กอย่างยั่งยืน_กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านดอนทราย โรงเรียนไทรงาม และโรงเรียนวัดท่าสะทอน. สมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย.
- สรุชัย ทินกระโทก. (2549). ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารงานโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สรุวิทย์ ธาดา. (2551). การใช้ทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นเพื่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- สวัสดิ์ บุญมี. (2552). สภาพการประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขนาดเล็ก อำเภอตะพานหิน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิจิตร เขต 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- สันติ ชัยชนะ. (2550). การประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 4. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2549). รายงานการประเมินโครงการยกระดับคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมการเกษตรแห่งประเทศไทย.

- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2553). รายงานการวิจัยการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาสู่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา, 28 ตุลาคม 2554.
http://www.onec.go.th/onec_administrator/uploads/Book/221-file.pdf
- สำนักงานและมาตรฐานการศึกษา. (2553). รายงานการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา (Case Study) “การบริหารจัดการและการจัดการเรียนรู้แบบคลัสเตอร์และผลที่เกิดขึ้นในโรงเรียนขนาดเล็ก”. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุกัญญา หาญตระกูล. (2552). โรงเรียนขนาดเล็ก ปัญหาขนาดใหญ่, 28 ตุลาคม 2554.
<http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/sukanya/20091030/83919/โรงเรียนขนาดเล็ก-ปัญหาขนาดใหญ่.html>
- สุนทรี สุวรรณภูมิ. (2549). การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ กรณีโรงเรียนวัดสารวิทย์วิทยาการ อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุรัชย์ ทินกระโทก. (2549). ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารงานโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- สุรเสน ทังทอง. (2551). การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน แบบรวมชั้น ในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาดาก เขต 1. <http://www.surasen.com/?name=knowledge&file=readknowledge&id=11>
- สุวัฒน์ชัย ยากองโต. (2550). การศึกษาการนำนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง การยกระดับคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กสู่ปฏิบัติ : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านห้วยกาน โรงเรียนธาตุพระลอ และโรงเรียนบ้านโศกคำ เขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- เสน่ห์ เทียบรุ่งรัมย์. (2552). ปัญหาและการแก้ไขปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- เสนอ ศรีไชย. (2551). การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กในอำเภอเขื่องใน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศุภราชธานี เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- อนรรักษ์ มาคำ. (2550). ปัญหาและข้อเสนอแนะการดำเนินงานเพื่อการประกันคุณภาพภายนอกของโรงเรียนขนาดเล็ก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยอง เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อเนก อัคริเดช. (2549). การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อรรธรณ พันธูปาล. (2550). รูปแบบการพัฒนาตามมาตรฐานการศึกษา เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยอง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- Aikman, S. and Pridmore, P. (2001). Multigrade schooling in ‘remote’ areas of Vietnam. *International Journal of Educational Development*, 21(6), 521–536.
- Aksoy, N. (2008). Multigrade schooling in Turkey: An overview. *International Journal of Educational Development*, 28 (2), 218-228.
- Anderson, M., Davis, M., Douglas, P., Lloyd, D., Niven, B., and Thiele, H. (2010). *A collective act: Leading a small school*. Melbourne: ACER Press.
- Ann Lindström, E. and Lindahl, E. (2011). The Effect of Mixed-Age Classes in Sweden. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 55(2), 121–144.
- Aryal, P. N., S. R. Neupane, G. R. Gautam, and Bhattarai, K. R. (2004). *An Analytical Study of Existing Multi-grade and Multi-class Teaching Practices in Nepal*. Research Centre for Educational Innovation and Development Balkhu, Kathmandu, Nepal.
- Behera, S. K. (2011). Bring About Improvement in Multigrade Teaching Skills Through Guided Practice. *Learning Community*, 2(1), 151-159.

- Blum, N. and Diwan, R. (2007). *Small, Multigrade Schools and Increasing Access to Primary Education in India: National Context and NGO Initiatives*. Centre for International Education, Sussex School of Education, University of Sussex, Falmer, Brighton BN1 9QQ, United Kingdom.
- Cornish, L. (2006). Parents' Views of Composite Classes in an Australian Primary School. *The Australian Educational Researcher*, 33(2), 123-142.
- Erickson, F. (1986). Qualitative methods in research on teaching. In M. C. Wittrock (Ed.), *The Handbook of research on teaching*. New York: MacMillan.
- Gupta, D., Jain, M. and Bala, N., (1996). *Multigrade teaching: status and implications*. New Delhi, National Council of Educational Research and Training.
- Halsey, R. J. (2011). Small school, big future. *Australian Journal of Education*, 55(1), 5-13.
- Hargreaves, E., Montero, C., Chau, N., Sibli, M. and Thanh, T. (2001). Multigrade teaching in Peru, Sri Lanka and Vietnam: an overview. *International Journal of Educational Development*, 21(6), 499-520.
- Howley, C. (2000). *Clearinghouse on Rural Education and Small Schools*. National Education Policy Center: US Department of education. <http://nepc.colorado.edu/files/Chapter03-Howley-Final.pdf>
- Joubert, J. (2010). The term 'multi-grade teaching' (MGT) Multi-grade teaching in South Africa. *Commonwealth Education Partnerships 2010*, 58-62.
- Kazu, I.Y. and Askan, S. (2011). A Comparative Approach to Multigrade Class Implementation: Examples of Vietnam, Peru, Sri Lanka and Colombia. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(3), 1081-1108.
- Lee, V. E. and Loeb, S. (2000). School Size in Chicago Elementary Schools: Effects on Teachers' Attitudes and Student's Achievement. *American Educational Research Journal*, 37(1), 3-31.
- Little, A. W. (2001). Multigrade teaching: towards an international research and policy agenda. *International Journal of Educational Development*, 21(6), 481-497.
- McRobbie, J. (2001). *Are small schools better? School size considerations for safety and learning*, 30 October 2011. http://www.wested.org/online_pubs/po-01-03.pdf
- Mulkeen, A. G. and Higgins, C. (2007). *Multi-grade Teaching in Sub Saharan Africa Lessons from Uganda, Senegal, and The Gambia*. Library of Congress Cataloging in Publication Data World Bank.
- Mulryan-Kyne, C. (2005). The Grouping Practices of Teachers in Small Two-Teacher Primary Schools in the Republic of Ireland. *Journal of Research in Rural Education*, 20(17), 1-14.
- Nawab, A. and Baig, S.R. (2011). The Possibilities and Challenges of Multigrade Teaching in Rural Pakistan. *International Journal of Business and Social Science*, 2(15), 166-172.
- Neuman, W. L. (2003). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches* (5th ed.) Boston: Allyn & Bacon. OECD, 2011.
- Nguyen, T. S. T. 2004. High Schools: Size Does Matter. *Small Schools*, 1(1), 1-7.
- Pawluk, S.T. (1992). *A comparison of the academic achievement of students in multigrade elementary classrooms and students in self – contained single elementary classrooms*. Doctor of Education Montana state university Bozeman, Montana.
- Pridmore, P. (2007). Adapting the primary-school curriculum for multigrade classes in developing countries: a five-step plan and an agenda for change. *Journal of Curriculum studies*, 39(5), 559-576.
- Veenman, S. (1995). Cognitive and noncognitive effects of multigrade and multi-age classes: A best-evidence synthesis. *Review of Educational Research*, 65(4), 319-381.
- Whitehead, K.I. 2005. The insufficiency of the low grade teacher: A transnational matter. *Australasian Canadian Studies*, 22/23(2/1), 289-311.

World Bank Jakarta. (2010). *The Teacher Certification Law, and Student and Teacher Learning: Status, Progress, Results and Challenges*. Investigating in Multi-grade Teaching in Indonesia: policy brief. Human Development Sector, Indonesia Stock Exchange Building, World Bank Office Jakarta, Indonesia.

ภาคผนวก ก

แบบสอบถามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็ก
(สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา)

[illegible]

วัตถุประสงค์ แบบสอบถามนี้สร้างขึ้นเพื่อรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขนาดเล็ก โดยข้อมูลเหล่านี้จะนำมาใช้เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการและดำเนินการส่งเสริมศักยภาพของโรงเรียนขนาดเล็กต่อไป คำตอบของท่านจะถูกเก็บเป็นความลับและใช้ประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น ขอให้ท่านตอบแบบสอบถามตามความเป็นจริง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ และเขียนเติมข้อความในช่องว่าง

1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
2. อายุ ☐ 30-39 ปี ☐ 40-49 ปี ☐ 50 ปีขึ้นไป
3. วุฒิการศึกษา ☐ ปริญญาตรี สาขา..... ☐ ปริญญาโท สาขา.....
☐ ปริญญาเอก สาขา..... ☐ อื่น (โปรดระบุ) .....
4. ตำแหน่งทางวิชาการ ☐ ชำนาญการ ☐ ชำนาญการพิเศษ
☐เชี่ยวชาญ ☐เชี่ยวชาญพิเศษ
5. ประสบการณ์ในงานบริหารสถานศึกษา ☐ 1-2 ปี ☐ 3-6 ปี ☐ 7-9 ปี
☐ 10-12 ปี ☐ 13-15 ปี ☐ มากกว่า 15 ปี
6. ระยะเวลาการทำงานในสถานศึกษาปัจจุบัน .....ปี
7. จำนวนบุคลากรในโรงเรียน ครูประจำการจำนวน..... คน ครูจ้างจำนวน..... คน
8. จำนวนนักเรียนในโรงเรียน 3 ปี ย้อนหลัง
ปีการศึกษา 2553 มีทั้งหมด .....คน
ปีการศึกษา 2554 มีทั้งหมด .....คน
ปีการศึกษา 2555 มีทั้งหมด .....คน
9. รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่โรงเรียนของท่านดำเนินการในปัจจุบัน
☐ การจัดแบบเรียนแยกชั้น ป. 1 – ป. 6 ปกติ
☐ การจัดแบบรวมเรียนชั้น (รวมชั้น ป. 1-2, ป. 3-4, ป. 5-6)
☐ การจัดแบบรวมเรียนชั้น (รวมชั้น ป. 1-3, ป. 4-6)
☐ การจัดแบบเรียนรวมชั้นแบบบูรณาการเนื้อหาวิชาในบางสาระ เช่น ดนตรี พลศึกษา การงานอาชีพ
☐ การจัดแบบหมุนเวียนสอนตามความถนัดของครู
☐ การจัดแบบเรียนรวมชั้น โดยนำนักเรียนไปเรียนรวมชั้นกับโรงเรียนข้างเคียง
☐ การจัดชั้นเรียนร่วมกับชุมชน โดยใช้ปราชญ์ชาวบ้านหรือใช้สถานที่ในชุมชน
☐ อื่นๆ ได้แก่ .....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของโรงเรียนและความคิดเห็นของท่านที่มีต่อโรงเรียน

คำชี้แจง โปรดเขียนเลข 1-5 ในวงเล็บ (...) เพื่อแสดงลำดับความคิดเห็นของท่านในประเด็นต่างๆ จากมากที่สุดไปสู่ลำดับรองลงไปจำนวนทั้งหมด 5 ลำดับ จากมาก (1) ไปน้อย (5)

ตัวอย่าง

ก. โปรดเรียงลำดับ อาหารที่ท่านชอบ

(.2..) ข้าวผัดรวมมิตร

(.1..) ต้มยำรวมมิตร

(.3..) ผัดผักรวมมิตร

(.5..) แกงจืดรวมมิตร

(.....) ผัดเผ็ดรวมมิตร

(.4..) ผัดกระเพรารวมมิตร

(.....) อื่นๆ ได้แก่ .....

1. โปรดเรียงลำดับ **จุดเด่น/ความภาคภูมิใจ**ของโรงเรียนของท่าน

(...) โรงเรียนได้รับคุณภาพด้านการจัดการเรียนรู้ตามมาตรฐาน สมศ.

(...) โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน/หมู่บ้าน

(...) โรงเรียนสามารถรองรับนักเรียนในเขตบริการให้มีโอกาสทางการศึกษา

(...) โรงเรียนมีหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

(...) โรงเรียนมีกิจกรรมส่งเสริมเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

(...) โรงเรียนมีกิจกรรมที่ส่งเสริมความเป็นเลิศทางคุณธรรมและจริยธรรม

(...) โรงเรียนมีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เข้มแข็งและไม่เมินักเรียนติดยาเสพติด

(...) โรงเรียนมีกิจกรรมการส่งเสริมด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงาน

(...) โรงเรียนมีกิจกรรมส่งเสริมการประกอบอาชีพอิสระตามศักยภาพของนักเรียน

(...) โรงเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

(...) อื่นๆ ได้แก่ .....

2. โปรดเรียงลำดับ **ภาพความสำเร็จของโรงเรียน**ที่ได้รับการชื่นชม

(...) ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) อยู่ในระดับมาตรฐานตามผลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับประเทศ

(...) ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

(...) ผู้เรียนมีความใฝ่รู้และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

(...) ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์และคิดแก้ปัญหาได้

(...) ผู้เรียนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้เรียน

(...) ผู้เรียนมีทักษะชีวิตและการทำงานร่วมกับผู้อื่น

(...) ผู้เรียนสามารถสร้างนวัตกรรม ผลงาน หรือโครงการต่างๆ

(...) โรงเรียนมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการบรรยากาศการเรียนรู้

(...) อื่นๆ ได้แก่ .....

3. โปรดเรียงลำดับ แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาครูไม่ครบชั้นที่น่าจะเหมาะสมต่อนักเรียนในโรงเรียนของท่าน
  - (...) การจัดการเรียนรู้แบบเรียนแยกชั้น ป. 1 – ป. 6 ปกติ
  - (...) การจัดการเรียนรู้แบบรวมเรียนชั้น (รวมชั้น ป. 1-2, ป. 3-4, ป. 5-6)
  - (...) การจัดการเรียนรู้แบบเรียนรวมชั้นแบบบูรณาการเนื้อหาวิชาในบางสาระ เช่น ดนตรี พละ การงานอาชีพ
  - (...) การจัดการเรียนรู้แบบหมุนเวียนสอนตามความถนัดของครู
  - (...) การจัดการเรียนรู้แบบเรียนรวมชั้น โดยนำนักเรียนไปเรียนรวมชั้นกับโรงเรียนข้างเคียง
  - (...) การจัดการชั้นเรียนร่วมกับชุมชน โดยใช้ปราชญ์ชาวบ้านหรือใช้สถานที่ในชุมชน
  - (...) อื่นๆ ได้แก่ .....
4. โปรดเรียงลำดับ แนวทางการบริหารจัดการด้านเทคโนโลยีการศึกษาที่เหมาะสมต่อบริบทของโรงเรียนของท่าน
  - (...) การจัดรถโมบายเพื่อให้บริการคอมพิวเตอร์ โดยรถยนต์เคลื่อนที่
  - (...) การจัดห้องคอมพิวเตอร์ สื่อการสอนอินเทอร์เน็ต
  - (...) การจัดคอมพิวเตอร์แท็บเล็ต
  - (...) การจัดบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์แบบสำเร็จรูป
  - (...) การเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม (วังไกลกังวล)
  - (...) อื่นๆ ได้แก่ .....
5. โปรดเรียงลำดับ ความร่วมมือที่โรงเรียนของท่านได้รับจากชุมชนหรือผู้ปกครองของนักเรียน
  - (...) การเข้าร่วมประชุมผู้ปกครองประจำภาคเรียน
  - (...) การระดมเงินบริจาคเพื่อกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน
  - (...) การช่วยเหลือโรงเรียนในการซ่อมแซมหรือพัฒนาโรงเรียน (ลงแรง)
  - (...) การดูแลนักเรียนในการทำการบ้านหรืออ่านหนังสือตามที่ครูหรือโรงเรียนมอบหมาย
  - (...) การมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมอาหารกลางวันสำหรับนักเรียน
  - (...) การมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่นักเรียน
  - (...) อื่นๆ ได้แก่ .....
6. โปรดเรียงลำดับ ปัจจัยในการบริหารงานที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็กของท่าน
  - (...) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียน
  - (...) การมีส่วนร่วมขององค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น
  - (...) ชุมชนขาดความรู้-ความเข้าใจกระบวนการบริหารจัดการด้านการศึกษา ร่วมกับโรงเรียน
  - (...) แนวทางการจัดการของกระทรวงศึกษาธิการหรือเขตพื้นที่
  - (...) ความพร้อมในการร่วมมือหรือรวมกลุ่มของโรงเรียนขนาดเล็ก
  - (...) จำนวนและศักยภาพของครูผู้สอนในโรงเรียน
  - (...) ความพร้อมด้านวัสดุ แหล่งเรียนรู้ และสื่อเทคโนโลยีการศึกษา
  - (...) ภาวะผู้นำและแนวคิดของผู้บริหารโรงเรียน
  - (...) ขวัญกำลังใจและโอกาสในการพัฒนาวิชาชีพครู
  - (...) สภาพครอบครัวและฐานะของผู้ปกครอง
  - (...) การนิเทศ ติดตาม และช่วยเหลือจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
  - (...) อื่นๆ ได้แก่ .....

7. โปรดเรียงลำดับ **หลักเกณฑ์**ที่ควรใช้ในการพิจารณาอุปหรือควบรวมโรงเรียน **ตามความสำคัญ**

- (...) จำนวนนักเรียน
- (...) ผลการประเมินคุณภาพทางการศึกษาระดับชาติของโรงเรียน
- (...) ระยะทางระหว่างบ้านและโรงเรียนใหม่
- (...) ความต้องการ/ความจำเป็นของผู้ปกครองนักเรียนและชุมชน
- (...) จำนวนครูและภาระการสอนที่ตรงตามเอก/วุฒิ
- (...) การสนับสนุนของหน่วยงาน/องค์กรบริหารชุมชน
- (...) ปัญหา/สภาพสังคมของหมู่บ้านหรือชุมชน
- (...) การสัมพันธ์ระหว่างระหว่างโรงเรียนและชุมชน
- (...) ความเชื่อมั่นและการยอมรับของชุมชน/ผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียน
- (...) อื่นๆ ได้แก่ .....

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็ก

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ และเขียนเติมข้อความในช่องว่าง

1. ท่านคิดว่า หลักเกณฑ์การประเมินคุณภาพภายนอกของ สมศ. มีความเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนท่าน หรือไม่ อย่างไร

☐ เหมาะสม

☐ ไม่เหมาะสม

☐ ไม่แน่ใจ

เพราะ .....

2. ในเชิงการจัดการและบริหารสถานศึกษา ท่านคิดว่า โรงเรียนควรมีแผนในการจัดการ และมีจำนวนนักเรียน-ครูเท่าใดจึงสามารถดำเนินการพัฒนาด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เพราะ .....

3. โปรดระบุแนวทางและแผนของการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในโรงเรียนของท่านให้อยู่ในระดับดี ภายในระยะเวลา 3 ปี

☐ เป็นไปได้

☐ เป็นไปไม่ได้

☐ ไม่แน่ใจ

เพราะ .....

4. โปรดระบุแนวโน้มของจำนวนนักเรียนในโรงเรียนของท่าน ภายในระยะเวลา 3 ปี

☐ เพิ่มขึ้น

☐ เท่าเดิม

☐ ลดลง

☐ ไม่แน่ใจ

เพราะ .....

5. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กของกระทรวงศึกษาธิการ

☐ เห็นด้วย

☐ ไม่เห็นด้วย

☐ ไม่แน่ใจ

เพราะ .....

6. ท่านคิดว่า การยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กเป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบันหรือไม่ อย่างไร

☐ เหมาะสม

☐ ไม่เหมาะสม

☐ ไม่แน่ใจ

เพราะ .....

7. ท่านคิดว่า การยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กแล้วจะช่วยให้เด็กเรียนมีผลการเรียนดีขึ้น หรือไม่

☐ เห็นด้วย

☐ ไม่เห็นด้วย

☐ ไม่แน่ใจ

เพราะ .....

- 8. กรณีโรงเรียนที่ท่านปฏิบัติหน้าที่ได้รับการพิจารณาให้คงอยู่ต่อไป ท่านจะมีแนวทางในการพัฒนาหรือส่งเสริมจุดเด่น
ให้แก่นักเรียนและโรงเรียนในด้านใดบ้าง อย่างไร
เพราะ .....
- 9. กรณีโรงเรียนที่ท่านปฏิบัติหน้าที่ได้รับการพิจารณาให้คงอยู่ต่อไป ท่านต้องการให้หน่วยงานต้นสังกัดให้ความช่วยเหลือ
หรือการสนับสนุนด้านใดบ้าง
.....
.....
- 10. กรณีโรงเรียนที่ท่านปฏิบัติหน้าที่ในปัจจุบันถูกยุบ ท่านต้องการให้หน่วยงานต้นสังกัดให้ความช่วยเหลือหรือการสนับสนุน
ด้านใดบ้าง
.....
.....

1. โปรดเรียงลำดับ จุดเด่น/ความภาคภูมิใจของโรงเรียนของท่าน
  - (...) โรงเรียนได้รับคุณภาพด้านการจัดการเรียนรู้ตามมาตรฐาน สมศ.
  - (...) โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน/หมู่บ้าน
  - (...) โรงเรียนสามารถรองรับนักเรียนในเขตบริการให้มีโอกาสทางการศึกษา
  - (...) โรงเรียนมีหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน
  - (...) โรงเรียนมีกิจกรรมส่งเสริมเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
  - (...) โรงเรียนมีกิจกรรมที่ส่งเสริมความเป็นเลิศทางคุณธรรมและจริยธรรม
  - (...) โรงเรียนมีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เข้มแข็งและไม่มีนักเรียนติดยาเสพติด
  - (...) โรงเรียนมีกิจกรรมการส่งเสริมด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงาน
  - (...) โรงเรียนมีกิจกรรมส่งเสริมการประกอบอาชีพอิสระตามศักยภาพของนักเรียน
  - (...) โรงเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
  - (...) อื่นๆ ได้แก่ .....
2. โปรดเรียงลำดับ ภาพความสำเร็จของโรงเรียนท่านที่ได้รับการชื่นชม
  - (...) ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับมาตรฐานตามผลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับประเทศ
  - (...) ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์
  - (...) ผู้เรียนมีความใฝ่รู้และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
  - (...) ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์และคิดแก้ปัญหาได้
  - (...) ผู้เรียนสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้เรียน
  - (...) ผู้เรียนมีทักษะชีวิตและการทำงานร่วมกับผู้อื่น
  - (...) ผู้เรียนสามารถสร้างนวัตกรรมหรือผลงาน โครงการต่างๆ
  - (...) โรงเรียนมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อบรรยากาศการเรียนรู้
  - (...) อื่นๆ ได้แก่ .....
3. โปรดเรียงลำดับ แนวทางการบริหารจัดการด้านเทคโนโลยีการศึกษาที่เหมาะสมต่อบริบทของโรงเรียนของท่าน
  - (...) การจัดรถโมบายเพื่อให้บริการคอมพิวเตอร์ โดยรถยนต์เคลื่อนที่
  - (...) การจัดห้องคอมพิวเตอร์ สื่อการสอนอินเทอร์เน็ต
  - (...) การจัดคอมพิวเตอร์แท็บเล็ต
  - (...) การจัดบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์แบบสำเร็จรูป
  - (...) การเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม (วังไกลกังวล)
  - (...) อื่นๆ ได้แก่ .....
4. โปรดเรียงลำดับ ความร่วมมือที่โรงเรียนของท่านได้รับจากชุมชนหรือผู้ปกครองของนักเรียน
  - (...) การเข้าร่วมประชุมผู้ปกครองประจำภาคเรียน
  - (...) การระดมเงินบริจาคเพื่อกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน
  - (...) การช่วยเหลือโรงเรียนในการซ่อมแซมหรือพัฒนาโรงเรียน (ลงแรง)
  - (...) การดูแลนักเรียนในการทำการบ้านหรืออ่านหนังสือตามที่ครูหรือโรงเรียนมอบหมาย
  - (...) การมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมอาหารกลางวันสำหรับนักเรียน
  - (...) การมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่นักเรียน
  - (...) อื่นๆ ได้แก่ .....

5. โปรดเรียงลำดับ แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาครูไม่ครบชั้นที่น่าจะเหมาะสมต่อนักเรียนในโรงเรียนของท่าน
  - (...) การจัดการเรียนรู้แบบเรียนแยกชั้น ป. 1 – ป. 6 ปกติ
  - (...) การจัดการเรียนรู้แบบรวมเรียนชั้น (รวมชั้น ป. 1-2, ป. 3-4, ป. 5-6)
  - (...) การจัดการเรียนรู้แบบเรียนรวมชั้นแบบบูรณาการเนื้อหาวิชาในบางสาระ เช่น ดนตรี พลศึกษา การงานอาชีพ
  - (...) การจัดการเรียนรู้แบบหมุนเวียนสอนตามความถนัดของครู
  - (...) การจัดการเรียนรู้แบบเรียนรวมชั้น โดยนำนักเรียนไปเรียนรวมชั้นกับโรงเรียนข้างเคียง
  - (...) การจัดการชั้นเรียนร่วมกับชุมชน โดยใช้ปราชญ์ชาวบ้านหรือใช้สถานที่ในชุมชน
  - (...) อื่นๆ ได้แก่ .....
6. โปรดเรียงลำดับ ปัจจัยในการบริหารงานที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็กของท่าน
  - (...) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียน
  - (...) การมีส่วนร่วมขององค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น
  - (...) ชุมชนขาดความรู้-ความเข้าใจกระบวนการบริหารจัดการด้านการศึกษา ร่วมกับโรงเรียน
  - (...) แนวทางการจัดการของกระทรวงศึกษาธิการหรือเขตพื้นที่
  - (...) ความพร้อมในการร่วมมือหรือรวมกลุ่มของโรงเรียนขนาดเล็ก
  - (...) จำนวนและศักยภาพของครูผู้สอนในโรงเรียน
  - (...) ความพร้อมด้านวัสดุ แหล่งเรียนรู้ และสื่อเทคโนโลยีการศึกษา
  - (...) ภาวะผู้นำและแนวคิดของผู้บริหารโรงเรียน
  - (...) ขวัญกำลังใจและโอกาสในการพัฒนาวิชาชีพครู
  - (...) สภาพครอบครัวและฐานะของผู้ปกครอง
  - (...) การนิเทศ ติดตาม และช่วยเหลือจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
  - (...) อื่นๆ ได้แก่ .....
7. โปรดเรียงลำดับ หลักเกณฑ์ที่ควรใช้ในการพิจารณายุบหรือควบรวมโรงเรียน ตามความสำคัญ
  - (...) จำนวนนักเรียน
  - (...) ผลการประเมินคุณภาพทางการศึกษาระดับชาติของโรงเรียน
  - (...) ระยะทางระหว่างบ้านและโรงเรียนใหม่
  - (...) ความต้องการ/ความจำเป็นของผู้ปกครองนักเรียนและชุมชน
  - (...) จำนวนครูและภาระการสอนที่ตรงตามเอก/วุฒิ
  - (...) การสนับสนุนของหน่วยงาน/องค์กรบริหารชุมชน
  - (...) ปัญหา/สภาพสังคมของหมู่บ้านหรือชุมชน
  - (...) การสัมพันธ์ระหว่างระหว่างโรงเรียนและชุมชน
  - (...) ความเชื่อมั่นและการยอมรับของชุมชน/ผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียน
  - (...) อื่นๆ ได้แก่ .....

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็ก

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ และเขียนเติมข้อความในช่องว่าง

1. ท่านคิดว่า หลักเกณฑ์การประเมินคุณภาพภายนอกของ สมศ. มีความเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนท่าน หรือไม่ อย่างไร

☐ เหมาะสม

☐ ไม่เหมาะสม

☐ ไม่แน่ใจ

เพราะ .....

2. โปรดระบุแนวทางและแผนของการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในโรงเรียนของท่านให้อยู่ในระดับดี ภายในระยะเวลา 3 ปี

☐ เป็นไปได้

☐ เป็นไปไม่ได้

☐ ไม่แน่ใจ

เพราะ .....

3. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กของกระทรวงศึกษาธิการ

☐ เห็นด้วย

☐ ไม่เห็นด้วย

☐ ไม่แน่ใจ

เพราะ .....

4. ท่านคิดว่า การยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กเป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบันหรือไม่ อย่างไร

☐ เหมาะสม

☐ ไม่เหมาะสม

☐ ไม่แน่ใจ

เพราะ .....

5. ท่านคิดว่า การยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กแล้วจะช่วยให้นักเรียนมีผลการเรียนดีขึ้น หรือไม่

☐ เห็นด้วย

☐ ไม่เห็นด้วย

☐ ไม่แน่ใจ

เพราะ .....

6. กรณีโรงเรียนที่ท่านปฏิบัติหน้าที่ได้รับการพิจารณาให้คงอยู่ต่อไป ท่านต้องการให้หน่วยงานต้นสังกัดให้ความช่วยเหลือหรือการสนับสนุนด้านใดบ้าง

.....

.....

7. กรณีโรงเรียนที่ท่านปฏิบัติหน้าที่ในปัจจุบันถูกยุบ ท่านต้องการให้หน่วยงานต้นสังกัดให้ความช่วยเหลือหรือการสนับสนุนด้านใดบ้าง

.....

.....

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง (1)	ไม่เห็น ด้วย (2)	ไม่แน่ใจ (3)	เห็นด้วย (4)	เห็นด้วย อย่างยิ่ง (5)
11. ท่านมีความพึงพอใจที่บุตรหลานของท่านมีความประพฤติเรียบร้อย เชื่อฟังครู และพ่อแม่ และซื่อสัตย์					
12. ท่านมีความพึงพอใจที่บุตรหลานของท่านขยัน และใฝ่เรียนใฝ่รู้					
13. ท่านมีความพึงพอใจที่บุตรหลานของท่านคิดเป็น ทำเป็น และแก้ไขปัญหาได้					
14. ท่านมีความพึงพอใจที่บุตรหลานของท่านร่าเริงแจ่มใส และสุขภาพจิตดี					
15. ท่านมีความพึงพอใจที่บุตรหลานของท่านกล้าแสดงออก					
16. ท่านมีความพึงพอใจที่บุตรหลานสุขภาพแข็งแรง และอนามัยดี					
17. ท่านมีส่วนในการช่วยระดมเงินบริจาคเพื่อกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ					
18. ท่านช่วยเหลือโรงเรียนในการร่วมกันลงแรงเพื่อทำความสะอาด ซ่อมแซมหรือพัฒนาโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ					
19. ท่านดูแลนักเรียนให้ทำงานหรือการบ้านตามที่ครูมอบหมายอย่างสม่ำเสมอ					
20. ท่านมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมอาหารกลางวันสำหรับนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ					
21. ท่านมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ					
22. ท่านติดตามผลการตรวจสอบคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ					
23. ท่านมีความพึงพอใจในความสะอาดและความปลอดภัยในการเดินทางไป-กลับ บ้านกับโรงเรียนของบุตรหลาน					
24. ท่านมั่นใจว่าบุตรหลานสามารถสอบเข้าเรียนต่อในโรงเรียนที่คาดหวังได้					
25. ท่านมั่นใจว่าการเรียนโรงเรียนใกล้บ้าน ทำให้ผู้ปกครองสามารถดูแลนักเรียน ร่วมกับโรงเรียนได้อย่างใกล้ชิด					
26. ท่านมั่นใจว่าบุตรหลานได้รับการศึกษาที่เหมาะสมและเติบโตเป็นคนดีในสังคมได้ต่อไป					

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็ก

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ และเขียนเติมข้อความในช่องว่าง

1. ท่านมีความเชื่อมั่นหรือไม่ว่า โรงเรียนที่บุตรหลานของท่านศึกษาอยู่จะสามารถพัฒนาผลการเรียนของนักเรียนในวิชาต่างๆ ให้ดีขึ้น ภายในระยะเวลา 3 ปี

☐ เชื้อมั่น

☐ ไม่เชื่อมั่น

☐ ไม่แน่ใจ

เพราะ .....

2. หากโรงเรียนไม่สามารถพัฒนาผลการเรียนของนักเรียนในวิชาต่างๆ ได้ ในฐานะท่านเป็นผู้ปกครอง ท่านจะแก้ไขปัญหาอย่างไร

เพราะ .....

3. ท่านมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างไรต่อบริบทการยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียน น้อยกว่า 120 คน แล้วนำนักเรียนไปเรียนร่วมกับโรงเรียนอื่นๆ ข้างเคียงตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ

☐ เห็นด้วย

☐ ไม่เห็นด้วย

☐ ไม่แน่ใจ

เพราะ .....

4. กรณีโรงเรียนที่บุตรหลานของท่านกำลังศึกษาถูกยุบ ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ปกครอง ท่านต้องการให้รัฐหรือหน่วยงานของรัฐให้ความช่วยเหลือหรือการสนับสนุนด้านใดบ้าง

เพราะ .....

(2) ข้าวผัดรวมมิตร
(1) ต้มยำรวมมิตร
(3) ผัดผักรวมมิตร
(5) แกงจืดรวมมิตร
( ) ผัดฉ่ำรวมมิตร
(4) ผัดกระเพรารวมมิตร
( ) อื่นๆ ได้แก่ .....

1. โปรดเรียงลำดับ จุดเด่น/ความภาคภูมิใจของโรงเรียนขนาดเล็กในพื้นที่ดูแลของท่าน
  - (...) โรงเรียนได้รับคุณภาพด้านการจัดการเรียนรู้ตามมาตรฐาน
การประเมินคุณภาพการศึกษาระดับประเทศ
  - (...) โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน/หมู่บ้าน
  - (...) โรงเรียนสามารถรองรับนักเรียนในเขตบริการให้มีโอกาสทางการศึกษา
  - (...) โรงเรียนมีหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน
  - (...) โรงเรียนมีกิจกรรมส่งเสริมเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
  - (...) โรงเรียนมีกิจกรรมที่ส่งเสริมความเป็นเลิศทางคุณธรรมและจริยธรรม
  - (...) โรงเรียนมีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เข้มแข็งและไม่มีการเรียนตติยาเสพติด
  - (...) โรงเรียนมีกิจกรรมการส่งเสริมด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงาน
  - (...) โรงเรียนมีกิจกรรมส่งเสริมการประกอบอาชีพอิสระตามศักยภาพของนักเรียน
  - (...) โรงเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
  - (...) อื่นๆ ได้แก่ .....
2. โปรดเรียงลำดับ ภาพความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็กในพื้นที่ดูแลของท่านที่ได้รับการชื่นชม
  - (...) ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT และ O-Net) อยู่ในระดับมาตรฐาน
ตามผลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับประเทศ
  - (...) ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
  - (...) ผู้เรียนมีความใฝ่รู้และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
  - (...) ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์และคิดแก้ปัญหาได้
  - (...) ผู้เรียนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดี
  - (...) ผู้เรียนมีทักษะชีวิตและการทำงานร่วมกับผู้อื่น
  - (...) ผู้เรียนสามารถสร้างนวัตกรรมหรือผลงาน โครงการต่างๆ
  - (...) โรงเรียนมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการขยายโอกาสการเรียนรู้
  - (...) อื่นๆ ได้แก่ .....
3. โปรดเรียงลำดับ การสนับสนุนจากองค์กรการบริหารส่วนตำบลที่มีให้กับโรงเรียนขนาดเล็ก
  - (...) การระดมเงินบริจาคเพื่อการดำเนินการต่างๆ ของโรงเรียน
  - (...) การช่วยเหลือโรงเรียนในการซ่อมแซมหรือพัฒนาโรงเรียน
  - (...) การจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดจ้างครูกรณีครูไม่ครบชั้น/ครูวิชาเฉพาะ เช่น ครูภาษาต่างประเทศ
  - (...) การจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดซื้อสื่อการเรียนรู้
  - (...) การจัดโครงการส่งเสริมทางสุขภาพและอนามัยในระดับโรงเรียน
  - (...) การสนับสนุนงบประมาณอาหารกลางวันสำหรับนักเรียน
  - (...) การจัดบริการรถโดยสารหรือรถรับส่งนักเรียน
  - (...) การมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือจัดวิทยากรท้องถิ่นแก่นักเรียน
  - (...) การมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนขนาดเล็ก
  - (...) อื่นๆ ได้แก่ .....

4. โปรดเรียงลำดับ **ปัจจัย**ในการบริหารงานที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็กของท่าน
- (...) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียน
  - (...) การมีส่วนร่วมขององค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น
  - (...) ชุมชนขาดความรู้-ความเข้าใจกระบวนการบริหารจัดการด้านการศึกษาร่วมกับโรงเรียน
  - (...) แนวทางการจัดการของกระทรวงศึกษาธิการหรือเขตพื้นที่
  - (...) ความพร้อมในการร่วมมือหรือรวมกลุ่มของโรงเรียนขนาดเล็ก
  - (...) จำนวนและศักยภาพของครูผู้สอนในโรงเรียน
  - (...) ความพร้อมด้านวัสดุ แหล่งเรียนรู้ และสื่อเทคโนโลยีการศึกษา
  - (...) ภาวะผู้นำและแนวคิดของผู้บริหารโรงเรียน
  - (...) ขวัญกำลังใจและโอกาสในการพัฒนาวิชาชีพครู
  - (...) สภาพครอบครัวและฐานะของผู้ปกครอง
  - (...) การนิเทศ ติดตาม และช่วยเหลือจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
  - (...) อื่นๆ ได้แก่ .....
5. โปรดเรียงลำดับ **หลักเกณฑ์**ที่ควรใช้ในการพิจารณาขยับหรือควมรวมโรงเรียน **ตามความสำคัญ**
- (...) จำนวนนักเรียน
  - (...) ผลการประเมินคุณภาพทางการศึกษาระดับชาติของโรงเรียน
  - (...) ระยะทางระหว่างบ้านและโรงเรียนใหม่
  - (...) ความต้องการ/ความจำเป็นของผู้ปกครองนักเรียนและชุมชน
  - (...) จำนวนครูและภาระการสอนที่ตรงตามเอก/วุฒิ
  - (...) การสนับสนุนของหน่วยงาน/องค์กรบริหารชุมชน
  - (...) ปัญหา/สภาพสังคมของหมู่บ้านหรือชุมชน
  - (...) การสัมพันธ์ระหว่างระหว่างโรงเรียนและชุมชน
  - (...) ความเชื่อมั่นและการยอมรับของชุมชน/ผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียน
  - (...) อื่นๆ ได้แก่ .....

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็ก

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ และเขียนเติมข้อความในช่องว่าง

- ในปัจจุบัน หน่วยงานของท่านได้มีการกำหนดแนวทางช่วยเหลือหรือสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็กหรือไม่ อย่างไร
.....
.....
- โปรดระบุแนวทางและแผนของการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กในพื้นที่ดูแลของท่านให้อยู่ในระดับดี ภายในระยะเวลา 3 ปี
☐ เป็นไปได้ ☐ เป็นไปไม่ได้ ☐ ไม่แน่ใจ
เพราะ .....
- ท่านคิดว่า การยุบ/ควมรวมโรงเรียนขนาดเล็กเป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบันนี้หรือไม่ อย่างไร
☐ เหมาะสม ☐ ไม่เหมาะสม ☐ ไม่แน่ใจ
เพราะ .....

4. ท่านมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างไรต่อนโยบายการยุบ/ควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียน น้อยกว่า 120 คน แล้วน่านักเรียนไปเรียนรวมกับโรงเรียนอื่นๆ ข้างเคียง ของกระทรวงศึกษาธิการ
- ☐ เห็นด้วย   ☐ ไม่เห็นด้วย   ☐ ไม่แน่ใจ

เพราะ .....

.....

5. กรณีโรงเรียนขนาดเล็กในตำบลของท่านกำลังศึกษาอยู่ ในฐานที่ท่านเป็นผู้นำชุมชนและและองค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น ท่านจะมีแนวทางในการช่วยเหลือหรือสนับสนุนด้านใดบ้างแก่ผู้ปกครองหรือนักเรียนที่จำเป็นต้องย้ายโรงเรียนใหม่ซึ่งอาจอยู่ไกลบ้าน
- .....
- .....

ภาคผนวก ข

แนวคำถามสัมภาษณ์เพื่อถอดบทเรียนโรงเรียนขนาดเล็ก

กลุ่มที่ 1 ผู้บริหารและครู

ข้อมูลพื้นฐานและประสบการณ์การทำงาน

2. ท่านมีบทบาทหน้าที่ใดบ้าง (เล่าเรื่องประสบการณ์การทำงานในโรงเรียนขนาดเล็กตามบทบาทหน้าที่ (แนวคิดและแนวทางปฏิบัติ)
3. งานในหน้าที่รับผิดชอบในส่วนใดบ้างที่คิดว่าทำได้ดีหรือประสบความสำเร็จตามที่วางแผน/ตั้งใจ?
4. วิธีการ/กระบวนการ/ปัจจัยที่ทำให้งานนั้นสำเร็จคืออะไร
4. แนวทางที่จะทำให้งานที่รับผิดชอบประสบผลสำเร็จมากขึ้น หรือการขยายผลคืออะไร
5. ท่านพบอุปสรรคในหน้าที่มีอะไรบ้าง และอุปสรรคดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไร
6. ท่านมีแนวทางในการป้องกันไม่ให้อุปสรรคเกิดขึ้นหรือไม่ อย่างไร

การวิเคราะห์ SWOT

1. จุดเด่น/ความภาคภูมิใจของโรงเรียนคืออะไร
2. จุดอ่อน/สิ่งที่ควรปรับปรุงแก้ไขมากที่สุดของโรงเรียนคืออะไร
3. ข้อได้เปรียบของโรงเรียนแห่งนี้ เมื่อเทียบกับโรงเรียนขนาดเล็กอื่นๆ หรือโรงเรียนรอบข้าง
4. ข้อเสียเปรียบของโรงเรียนแห่งนี้ เมื่อเทียบกับโรงเรียนขนาดเล็กอื่นๆ หรือโรงเรียนรอบข้าง
5. ท่าน (มีส่วนในการ) กำหนดแนวทางและกระบวนการในการวางแผนปฏิบัติงานของโรงเรียนอย่างไรบ้าง และผลการดำเนินการเป็นไปตามแผนปฏิบัติงานที่วางไว้หรือไม่อย่างไร (การบริหารทั่วไปการประชาสัมพันธ์การวางแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการงบประมาณการประกันคุณภาพการติดตามตรวจสอบและควบคุมคุณภาพการศึกษา)
6. ด้านบุคลากรของโรงเรียนขนาดเล็กที่ท่านดำเนินการเป็นอย่างไร บอกข้อดี ข้อด้อย สิ่งที่ประสบความสำเร็จ และสิ่งที่ต้องปรับปรุงเพื่อเป็นการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้มีคุณภาพ (การวางแผนอัตรากำลังการบรรจุแต่งตั้งวินัยทักษะการปฏิบัติงานพฤติกรรมภาวะผู้นำการมอบหมายงานและการสร้างขวัญและกำลังใจของครูและบุคลากร)
7. ด้านเทคโนโลยีของโรงเรียนขนาดเล็กที่ท่านดำเนินการเป็นอย่างไร บอกข้อดี ข้อด้อย และสิ่งที่ต้องปรับปรุงเพื่อเป็นการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้มีคุณภาพ (นวัตกรรมสื่อวัสดุอุปกรณ์เทคโนโลยีวิจัยและพัฒนาเพื่อการเรียนรู้)
8. ด้านงานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็กที่ท่านดำเนินการเป็นอย่างไร บอกข้อดี ข้อด้อย และสิ่งที่ต้องปรับปรุงเพื่อเป็นการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้มีคุณภาพ (หลักสูตรกระบวนการเรียนรู้การประเมินผลการนิเทศ การบริการวิชาการและการแนะแนว)
9. ด้านการจัดการและการมีส่วนร่วมของโรงเรียนขนาดเล็กที่ท่านดำเนินการเป็นอย่างไร บอกข้อดี ข้อด้อย และสิ่งที่ต้องปรับปรุงเพื่อเป็นการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้มีคุณภาพ (สร้างความร่วมมือกับชุมชนและองค์กรภายนอกในการจัดการด้านวิชาการงบประมาณ บุคคล และบริหารงานทั่วไป ประกอบด้วยความร่วมมือของคณะกรรมการสถานศึกษา การประชาสัมพันธ์งานโรงเรียน)
10. อุปสรรคที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการ และการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียน คืออะไร
11. ท่านมีข้อเสนอแนะในการพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็กในด้านต่างๆได้อย่างไรบ้าง
12. ท่านคิดว่ามีปัจจัยภายนอกใดบ้างที่จะช่วยส่งเสริมให้โรงเรียนมีประสบความสำเร็จ
13. ท่านคิดว่ามีปัจจัยภายนอกใดบ้างที่จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาโรงเรียนในอนาคต

*****

กลุ่มที่ 2 กลุ่มนักเรียน

ข้อมูลพื้นฐานและประสบการณ์ในโรงเรียน

1. นักเรียนมีหน้าที่รับผิดชอบใดบ้าง (เล่าเรื่องประสบการณ์การมาเรียน การเดินทางมาโรงเรียน การเรียน และการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับโรงเรียน)
2. นักเรียนชอบมาโรงเรียนหรือไม่ เพราะอะไร
3. นักเรียนมีปัญหาในการเรียนอะไรบ้างหรือไม่ อย่างไร
4. ครูให้นักเรียนทำกิจกรรมในห้องเรียนอะไรบ้าง
5. ครูให้นักเรียนทำกิจกรรมนอกห้องเรียนอะไรบ้าง
6. ครูมีไม่ครบตามจำนวนห้องเรียน เวลาครูไม่อยู่ในห้องนักเรียนทำอะไรกันบ้าง
7. นักเรียนได้ใช้คอมพิวเตอร์หรือแท็บเล็ตบ้างหรือไม่
8. โรงเรียนนัดประชุมกับพ่อแม่บ่อยครั้งหรือไม่ พ่อแม่มาตามที่คุณครูนัดประชุมหรือไม่
9. นักเรียนกลับถึงบ้านกี่โมง แล้วหลังเลิกเรียนนักเรียนทำอะไรบ้างที่บ้าน
10. หากนักเรียนหรือเพื่อนๆ อ่านหนังสือไม่ออกหรือเรียนไม่ทัน ครูจะอย่างไร

*****

กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้ปกครอง

ข้อมูลพื้นฐานและประสบการณ์ในฐานะผู้ปกครองนักเรียน

1. ท่านดูแลบุตรหลานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา/มาโรงเรียนอย่างไรบ้าง (เล่าเรื่องเกี่ยวกับนักเรียน ประสบการณ์ การทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับโรงเรียน)
2. ท่านมีความพึงพอใจต่อคุณภาพการเรียนการสอนของโรงเรียนหรือไม่
3. โรงเรียนเป็นที่ยอมรับของชุมชนหรือไม่ ในด้านใดบ้าง
4. จุดอ่อน / สิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไขมากที่สุดของโรงเรียนคืออะไร
5. เพราะเหตุใดจึงให้ลูกหลานเรียนที่โรงเรียนขนาดเล็กนี้
6. ผู้ปกครองได้เคยพูดคุยกับผู้อำนวยการโรงเรียนหรือไม่ พูดคุยในเรื่องอะไรบ้าง
7. ผู้ปกครองได้พูดคุยกับคุณครูที่ดูแลลูกหลานของท่านบ้างหรือไม่ ในเรื่องอะไรบ้าง
8. บุตรหลานของท่านมีปัญหาด้านการเรียนหรือพฤติกรรมหรือไม่ และโรงเรียนมีส่วนช่วยแก้ปัญหาบ้างหรือไม่ อย่างไร (ตรวจการบ้าน ทักแชททางอาชีพ)
9. ท่านติดตามผลการตรวจสอบคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ หรือไม่ อย่างไร
10. ผู้ปกครองมีส่วนร่วมอย่างไรบ้างในโรงเรียนที่บุตรหลานของท่านอยู่ (บริจาคเงิน อาหาร ช่วยสอน ภูมิปัญญาท้องถิ่น)
11. ท่านคิดว่าตนเองสามารถมีส่วนช่วยในการพัฒนาโรงเรียนได้อย่างไร

*****

กลุ่มที่ 4 กลุ่มคณะกรรมการสถานศึกษา

ข้อมูลพื้นฐาน

1. ท่านมีบทบาทหน้าที่ใดบ้าง (เล่าเรื่องประสบการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ที่มีส่วนร่วมกับโรงเรียน ได้แก่ หน้าที่และความรับผิดชอบ ระยะเวลาที่เป็นคณะกรรมการสถานศึกษา หน้าที่รับผิดชอบอื่นๆ)
2. งานในหน้าที่รับผิดชอบในส่วนกรรมการสถานศึกษาใดบ้างที่คิดว่าทำได้ดีหรือประสบความสำเร็จตามที่วางแผน/ตั้งใจ?
3. วิธีการ/กระบวนการ/ปัจจัยที่ทำให้งานนั้นสำเร็จคืออะไร
4. แนวทางที่จะทำให้ส่งเสริมให้งานที่รับผิดชอบประสบผลสำเร็จมากขึ้น หรือการขยายผลคืออะไร
5. ท่านพบอุปสรรคในหน้าที่กรรมการสถานศึกษา มีอะไรบ้าง และอุปสรรคดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไร
6. ท่านมีแนวทางในการป้องกันไม่ให้อุปสรรคเกิดขึ้นหรือไม่ อย่างไร

การวิเคราะห์ SWOT

1. ท่านมีความพึงพอใจต่อคุณภาพการเรียนการสอนของโรงเรียนหรือไม่
2. โรงเรียนเป็นที่ยอมรับของชุมชนหรือไม่ ในด้านใดบ้าง
3. ท่านทราบถึงระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนหรือไม่ ทราบจากแหล่ง/ข้อมูลใด
4. จุดอ่อน / สิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไขมากที่สุดของโรงเรียนคืออะไร
5. ท่านมีบุตรหลานที่เรียนในโรงเรียนนี้หรือไม่ ถ้ามี/ไม่มี เพราะเหตุใดจึงให้ลูกหลานเรียนที่โรงเรียนขนาดเล็กนี้
6. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อแนวทางการบริหารและการจัดการด้านบุคลากรของโรงเรียน
7. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการจัดการเรียนรู้ของครู
8. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการจัดการด้านงบประมาณและทรัพยากรของโรงเรียน
9. ท่านติดตามผลการตรวจสอบคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ หรือไม่ อย่างไร
10. ท่านเคยแนะนำแนวทางในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาโรงเรียนกับผู้อำนวยการโรงเรียนหรือครูหรือไม่ อย่างไร
11. ท่านคิดว่ามีปัจจัยภายนอกใดบ้างที่จะช่วยส่งเสริมให้โรงเรียนมีประสบความสำเร็จ
12. ท่านคิดว่ามีปัจจัยภายนอกใดบ้างที่จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาโรงเรียนในอนาคต

*****

กำหนดการโครงการ การถอดบทเรียนจากประสบการณ์โรงเรียนขนาดเล็ก

การประชุมระดมความคิดเพื่อทราบถึงแนวทางการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก

วันที่ 1

ระยะเวลา	กิจกรรม
08.30-10.00 น.	สัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียน
10.00-12.00 น.	สัมภาษณ์ครูผู้สอน (รายบุคคล)
13.00-14.30 น.	สัมภาษณ์นักเรียน (รายบุคคล/สนทนากลุ่ม)
14.30-16.00 น.	ระดมความคิดผู้อำนวยการโรงเรียนและกลุ่มครูผู้สอน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของโรงเรียน (มุมมองของผู้ปฏิบัติ)

วันที่ 2

ระยะเวลา	กิจกรรม
08.30-10.00 น.	สัมภาษณ์กรรมการสถานศึกษา (รายบุคคล)
10.00-12.00 น.	ระดมความคิดคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของโรงเรียน (มุมมองของผู้มีส่วนร่วม)
13.00-14.30 น.	สัมภาษณ์ผู้ปกครองนักเรียน (รายบุคคล)
13.00-14.30 น.	การสนทนากลุ่มของผู้ปกครองนักเรียน